

BUDAPEST ÚJKORA

1906-1916

IRTA:

DR. SZILÁGYI HUGÓ

BUDAPEST, 1926
A »PÉNZVILÁG« KIADÁSA

ROVÓ ALADÁR NYOMDAI MŰINTÉZETE, BUDAPEST.

INDOKOLÁS.

Úgy sejttem, hogy sokan ok és okozati összefüggést fognak találni könyvem megjelenése és ama dátumbeli véletlen között, hogy Budapest székesfőváros polgármestere ezidőtájt ünnepeli e legfőbb hivatalba lépésének tíz esztendő jubileumát. Holott én a világeért sem akartam emlékalbumot írni és ez a szerény munka nem arról szól, hogy mit tett a polgármester és mit mulasztott, hanem szinte kronologikus sorrendben tartalmazza az elmúlt tíz esztendő eseményeit.

Tíz esztendő kevesebb egy emberöltőnél, Budapest történetének tengerében egy-két csöpp mindössze. De ha visszagondolunk a tíz év előtti időkre, állapotokra, ha nézzük, mi minden történt 1906. óta, akkor a tíz esztendő hatalmas korszakká dagad és teljesen kitölti a főváros történetének differenciált keretét. A történelemnek nincsenek tíz esztendő, vagy százesztendő jelzőszlopai és Budapest fő- és székváros fejlődésének történetét sem a jubileumok, az esztendők tagolják fejezetekre, befejezett korszakokra, hanem az események. Budapest tíz korának csak a kezdetét jelenti Bárczy polgármester, a végét nem a jubileum, hanem a világháború. A történetet Írónak elsőrendű kötelessége, hogy objektív legyen; objektív szemmel pedig lehetetlen meg nem látni a hatalmas átalakulást, az arányok óriási megnövekedését. A patriarchális korszaknak Halmos János letűnésével együtt vége van, Bárczy tíz esztendő polgármestersége alatt a községezés elve tért nyer, a Vásárpénztár, a gázgyár, a villamosművek, hirdetőváltalat, kötszerüzem, kenyérgyár, élelmiszerüzem, a Városi városítása, a fizetésrendezés, státuszrendezés, lakásépítés, iskolaépítés, szociális és kulturális reformok: mind-mind a legutolsó tíz esztendőnek az alkotásai. A költségelőirányzat, a háztartás 40 millióról 120 millióra emelkedik, az

adósságok 150 millióról 500 millióra. Bárczy reformkorszakának jelentősége kétségtelen, más kérdés azonban, hogy vajjon Budapest egyéb tekintetben is ilyen arányokban fejfödött-e, hogy a fejlődés nem-e volt abnormális és mesterséges?

Budapest új kora, reformkorszaka a világháborúval befejezést nyer. A világháborúnak ma-holnap, vagy holnapután mégis csak vége lesz és az utána következő kor már egészen új mesgyén fog haladni. Más világ jön a háború után, a fővárosnál is a realizálás idejének kell elkövetkeznie, a kevésbbé gyors, de annál nyugodtabb és biztosabb fejlődésnek. Ezért hiszem, hogy Budapest új kora 1906-ban kezdődött és e történelmi napokban végződik.

Budapesten, 1916. június hónapjában.

Dr. Szilágyi Hugó.

A KOALÍCIÓS FŐVÁROS.

Tíz esztendő retrospektív megvilágításában kissé furcsának tetszik a visszaemlékezés azokra az időkre, amikor nagy nemzeti feltámadásként ünnepelték a Fejérváry-uralom megszűnését, a koalíciós kormány hivatalba lépését. Az önként befizetett adóknak az állampénztárba való átutalása körül konfliktus támadt a főváros és *Kristóffy* belügyminiszter között; e harcok folyamán távozott állásából *Márkus* József főpolgármester, majd később *Halmos* János polgármester. A belügyminiszter *Rudnay* Béla volt főkapitányt Budapest teljhatalmú királyi biztosává nevezette ki és noha a királyi biztos minden ténykedése heves és csaknem egyértelmű ellenkezéssel találkozott a városházán, az önként befizetett adókat *Rózsavölgyi* Gyula alpolgármester — az interregnum alatt a főváros adminisztrációjának vezetője — a körülmények kényszerítő hatása alatt mégis beszolgáltatta az állampénztárba. A királyi biztos éppen előkészületeket tett, hogy az új városházából a központi városházára tegye át hivatalát, amikor megkapta az uasítást, hogy sietve csomagoljon, mert a „darabonturalom” megszűnt s a király a *Wekerle-kormányra* bizta az ország ügyeinek intézését.

A likvidálás gyorsan ment. A fővárosi ellenzék egyik vezére, *Polónyi* Géza tagja lett a kabinetnek és míg a fővárosi ügyek irányító tényezőinek jó része növekvő bizalmatlansággal figyelte, hogyan igyekszik az új igazságügyminiszter a közgyűlést és a főváros adminisztrációját a saját képére át-

idomítani, — sokan a főváros szempontjából biztató jelnek tartották, hogy Polónyival bevonul a kabinetbe Budapest bajainak megértő ismerete. 1906 május negyedikén folytak le az országgyűlési képviselőválasztások a fővárosban; Budapest képviselői lettek: *Szebeny Antal*, *Németh Imre*, *Kaszits Antal*, *Polónyi Géza*, *Sándor Pál*, *Vázsonyi Vilmos*, *Barabás Béla*, *Nagy Dezső* és *Ballagi Aladár*, tehát Sándor Pál és Vázsonyi Vilmos kivételével csupa koalíciós függetlenségi.

A koalíció mézeshetei azonban — hogy paradoxszonnal éljünk — napokig tartottak csak Budapesten. Május 12-ikén választotta a törvényhatósági bizottság az új főpolgármestert és noha a király által első helyen jelölt *Fülepp Kálmán* tiszti főügyész tiszteletre méltó személye ellen senkinek sem volt kifogása, mégis csak ötvennégy szavazattal tudott győzni *Kollár Lajossal* szemben. A szavazásnak ez az eredménye feltűnő demonstráció volt a koalíciós kormány, kiváltképpen pedig Polónyi miniszter ellen, akinek szemére vetették, hogy megakadályozta a főváros kiszemelt főpolgármesterének királyi jelölését és hogy a hagyományos szokástól eltérően egyedül a Saskör embereivel tanácskozott a főpolgármesterjelöltek személyéről.

Fülepp Kálmánnak pedig, ámbár jeles része volt a Fejérváry-kormány elleni küzdelemben és kiváló modorú, kedvelt férfiú volt, sohasem tudták megbocsájtani a városházán, hogy Polónyi Gézának köszönhette főpolgármesteri állását. A hat esztendő ciklus lejártával, 1912-ben nyugdíjazták s helyébe *Heltai Ferencet* választották meg főpolgármesternek.

A főpolgármester megválasztása után csakhamar sor került a nyugdíjba vonult *Halmos János* polgármester és *Matuska Alajos* alpolgármester helyeinek betöltésére. Itt azután teljes erővel tört ki a harc Polónyi Géza és a közgyűlés liberális elemei között. Hosszas előcsatározás után a közgyűlés elhatározta, hogy még júniusban megtartja a választásokat; a pályázatot kiírták, a polgármesteri állásra négy pályázó akadt: *Sipőcz László* árvaszéki elnök, *Kun Gyula*, *Vaszilievits János* és *Bávczy István* tanácsnok. Az alpolgármesteri állásra *Viola Imre*, *Lung György*, *Kun Gyula*, *Vosits Károly*, *Vaszilievits János*, *Bárczy István*, *Melly Béla* tanácsnokok és *Hanvai Sándor* előljáró pályázatok. Polónyiék jelöltje a polgármesteri állásra *Sipőcz László* volt, akit az L, IL, IV. és IX. kerület jelölt.

Vele szemben a III., V., VI. és VII. kerület a tanács egyik legfiatalabb tagját jelölte: *Bárczy* Istvánt, a közoktatási ügyosztály vezetőjét. A VIII. kerület *Vastilievits* Jánost jelölte, ő azonban a választás előtt visszalépett és ezzel *Bárczy* István szavazatainak a számát szaporította.

1906 június 10-ikén volt az emlékezetes választás. Leadtak összesen 353 szavazatot. Ebből *Bárczy* István 195, *Sipőcz* László 143 és *Kun* Gyula 15 szavazatot kapott, tehát *Bárczy* István lett Budapest törvényesen megválasztott polgármestere. A főpolgármester üdvözlő szavaira az új polgármester a következő programbeszéddel válaszolt:

— Mélyen tisztelt főpolgármester úr! Mélyen tisztelt közgyűlés! Hálás szívvel köszönöm egyfelől a főpolgármester úr öméltóságának hozzám intézett üdvözlő szavait, másfelől a mélyen tisztelt közgyűlésnek azt a bizalmat, amellyel a polgármesteri tisztet reám ruházta. Nagy ez a megtiszteltetés, nagy különösen szolgálati időm és érdemeim csekélységéhez viszonyítva, de éppen olyan, sőt talán még nagyobb ennek a kivételes előléptetésnek terhe reám nézve, mert esetleg éppen ily kivételes nagy várakozásokat is támaszthat velem szemben.

Nos, tisztelt közgyűlés, én vállalom az állással járó köteleességeket s minden örömmel azon leszek, hogy a megválasztásomhoz fűződő várakozásoknak tehetségemhez képest megfeleljek. A köteleesség teljesítésében jó példa áll előttem, elődöm, Halmos János ö méltóságának példája. Az ő példája mindenkor arra fog ösztönözni, hogy minden erőmet, képességemet, időmet igyekezzem fontos hivatásomnak szentelni.

Mint a főváros törvényhatóságának első tisztviselője, megválasztásomnak alkalmából egynéhány szóval rámutatni óhajtok arra az irányra, amelyet a közügyek intézésében követni akarok.

A törvényhatósági bizottság többsége akkor, amikor a polgármesteri állásra kiszemelt, úgy hiszem az önkormányzati függetlenség, az erős magyar nemzeti kultúra és a modern demokratikus haladás tettekre kész emberét látta bennem. És én érzem és vallom, hogy az vagyok.

A főváros önkormányzata, régi törvényeink részben elavult, részben hiányos és helytelen rendelkezései, valamint a laza gyakorlat következtében meglehetősen tökéletlen. Az új fővárosi törvényt régóta várjuk, hasztalanul. Itt az ideje, hogy magunk álljunk elő a kívánságainkkal. Bennünket érdekel első sorban a főváros jövődjéje. A magam részéről készséggel terjesztek a tanács és a t. közgyűlés elé erre vonatkozó javaslatot, esetleg teljes törvénytervezetet. Vitassuk azt meg s terjesszük? magas kormány elé. A főpolgármester úr öméltósága szétfoglalója alkalmából kijelentette, hogy mindenkor hiva lesz a főváros önkormányzati jogai kiterjesztésének. Az ő szíves támogatásával annál könnyebben célt érhetünk, mert a kormány jóindulatáról mindnyájan meg vagyunk győződve.

Nem alkalmas az ünnepélyes hangulat arra, hogy a *fővárosi törvény reformjára* vonatkozó részletes javaslataimat előadjam. Csak néhány szempontból kívánok szót tenni.

Mindenekelőtt a főváros önkormányzati jogkörét kell határozottan körülírni és biztosítani. A községi választói jogot kell reformálni s a főváros egész állandó lakosságára kiterjeszteni. Igazi önkormányzatról addig nem is beszélhetünk, amíg a 800.000 lakosú főváros képviselőit egynéhány száz ember által meghatalmazások alapján leszavaztatott 20—25.000 választó választja s amíg minden közgyűlési határozatot és intézkedést a kormányhoz lehet megfeleltetni. A mesterkélt álaútonómia helyébe meg kell alkotni a főváros egész polgárságának erejére épített független városi önkormányzatot. Így remélhetjük, hogy a törvényhatóság képviselője a politikai pártoktól függetlenül, egymással küzdő városi pártprogramok alapján fog kialakulni s egyetemes, tudatos, olyan községi politikát fog folytatni, amely a fővárosi nép legszélesebb rétegeinek s ez alapon az egész polgárságnak érdekeit méltóan képviselheti és érvényesítheti.

Ha a főváros jövőendő sorsát határozott irányban biztos kézzel akarjuk munkálni, mindazokat az eszközöket biztosítanunk kell a város számára, amelyekkel a polgárság kulturális, forgalmi, gazdasági igényeit minél tökéletesebben kielégíthetjük. Ez áll a közérdekű vállalatokra is.

Ugyancsak változtatnunk kell a *városfejlesztési politikán* is. A rendszeretlen kültelki fejlődés bajait látva, évekkal ezelőtt mesterségesen megakasztottuk, de nem a rendszertelenséget, hanem a kültelkek benépesedését, fejlődését. Az így megakadályozott külső fejlődés elárasztotta a főváros környékét, s ma már társadalmi, közegészségi, közgazdasági és pénzügyi szempontból veszélyezteti a főváros érdekeit. Meg kell nyitni tehát a kültelki fejlődés mesterséges zsilipjeit, s módot kell nyújtani a rendszeres városfejlesztésre. Azokon a részeken, ahol a telkek jórésztben a város tulajdonában vannak, a város is parcellázhat, sőt olcsó és egészséges lakóházakat építhet. Ez a fővárosnak fontos szociális feladata. Ugyanezek a körülmények érlelik, sittetik a főváros körül fekvő községek közigazgatási csatlósának kérdését, amivel okvetlenül foglalkoznunk kell.

A *főváros pénzügyi helyzetével* s az e téren reánk váró feladatokkal bővebben már azért sem foglalkozom, mert ezek a kérdések nemsokára az 1907. évi költségvetés betérjesztése és tárgyalása alkalmával amúgy is napirendre kerülnek s az alkalommal nekem is módomban lesz erre vonatkozó nézeteimet a t. közgyűlés előtt tüzetesen kifejteni. Bizonyos, hogy >a konkrét viszonyok között e tekintetben különösen rá vagyunk utalva a kormány jóindulatára, ami felől kétségünk annál kevésbé lehet, mert nemrégiben a kormány elnöke egész határozottan kilátásba helyezte a főváros anyagi terheinek könnyítését.

Ami a *kulturális kérdéseket* illeti, erre nézve kijelentem, hogy onnan, ahol eddig működtem, a polgármesteri székbe is magammal hoztam azt az erős hitet, amit az én lelkemből kiirtani többé nem lehet, hogy a főváros, sőt az egész nemzet jövőendő boldogsága, fennállása első sorban attól függ, hogy miképpen tudja a nép legszélesebb rétegeit a magyar nemzeti művelődés eszközeivel megmunkálni, azokat erős szociális érzésekre és intenzív, jól szervezett gazdasági tevékenységre nevelni. Amikor a népjogok demokratikus ki-

terjesztése útján nemsokára az ország és a főváros sorsának intézése csakugyan a nép kezébe jut, vajjon nem mindennél nagyobb érdeke-e a magyar társadalomnak, a fővárosnak, hogy minél hamarább elérhesse a nép a műveltségnek azt a fokát, amelyen a közösségi célokat kellőképpen megítélheti s a közügyek vitelére helyes befolyást gyakorolhat. Hiszem, hogy a t. közgyűlés támogatásával a fővárosnak a népkultúra érdekében hozott áldozatait a jövőben még inkább fogjuk gyümölcsöztetni. Ilyen messzeterjedő, kitartó, erős kulturális munka a legbiztosabb alapja és eszköze annak, hogy megteremtjük a nagy, hatalmas boldognépü Budapestet s a gazdaságilag és politikailag független Magyarországot.

Ezek után, amikor a reám váró nagy feladatokhoz a jó Istentől erőt kérek, ígérem, hogy minden képességetem, igyekezetemet, egész életemet a legteljesebb odaadással fogom szeretett szülővárosom javának, boldogulásának szentelni.

Budapest legelső polgára tehát *Bárczy* István lett. Tizenhét esztendő városbírói szolgálat után érte ez a rendkívüli kitüntetés, amiben jelentékeny része volt ugyan több szerencsés körülménynek, de elsősorban a határtalan ambíciót, az európai látókört, a vas szorgalmat, a modern gondolkozást, és szabadelvű felfogást jutalmazta e választással a közgyűlés többsége. 1901 óta állott az új polgármester a tanügyi osztály élén s öt esztendő alatt megkészserezte az iskolákat, az oktatószemélyzet száma 1600-ról 2065-re, a tanulók száma pedig 60,000-ról 75,868-ra emelkedett.

A következő közgyűlésen *Vaszilievits* János tanácsnokot választották meg alpolgármesterré *Kun* Gyula tanácsnokkal szemben.

KÖZSÉGESÍTÉS ÉS SZOCIÁLPOLITIKA.

Súlyos időkben vette át az új polgármester a főváros ügyeinek vezetését. Mindazok a problémák, amelyek a várospolitikának ma már nagyrészből megoldott kérdései, részben pedig ma is forrnak, egyszerre támadtak fel és egy időben vártak megoldásra. A sors csodálatos játékának vélné az ember, hogy *Bárczy* István polgármesterségének első hónapjában is — csakúgy, mint ma, a tíz esztendő jubileum idején — a húsdrágaság, általában a közélémezés kérdése volt a legaktuálisabb. A tanács már 1906 augusztus 3-iki ülésében foglalkozott *Kelly* Bélának, a közélémezési ügyosztály akkori vezetőjének, a *drágaságról* készült előterjesztésével. E szerint a húsdrágaság okai: a marha-állomány csökkenése, a növendékmarha kipusztítása, a legelőknél szántóföldekké átalakítása, elsősorban azonban a *szerbiai határzár*. 1905-ben 112,000 darab sertést, 70,000 darab marhát és 1,600.000 darab házi szárnyast hoztak be Szerbiából, 1906-ban pedig egyetlen darabot sem. A közélémezési és közgazdasági bizottság, majd a közgyűlés is több ízben foglalkozott a bajokkal, a földművelésügyi miniszterhez ismételtén intéztek felterjesztéseket, a polgármester sokszor tárgyalt *Wekerle* miniszterelnökkel is, — de a fáradozások — akárcsak ma — kevés eredményre vezettek. Egyedül a konzumvásár létesítésére vonatkozó kívánságból lett a későbbi idők folyamán élő valóság.

A közélémezés fejezetébe tartozik a *Vásárpénztár* dolga is, amelyet már jóval *Bárczy* István polgármestersége előtt is

állandóan napirenden tartottak a városházán, amely problémát tehát az új polgármester ugyancsak leltárilag vette át. A Budapesti Marhavásártéri Vásárpénztár Részvénytársaságnak 1897. évben történt megalapítása óta, működésének kezdetétől fogva állandók és általánosak voltak az intézet ellen felhangzó panaszok, különösen abban a tekintetben, hogy működése árfelemelő hatással volt a budapesti piacra, hogy rendeltetésével ellenkezően a budapesti piac kárára működik, hogy illetéktelen díjakat szed be a felektől, hogy elnyomva a magánbizományosokat, hatósági jellege és anyagi ereje folytán illetéktelenül irányt szab az áralakulásnak és hogy a Vásárpénztár igazgatója, *Sáborszky* Ede a *Sáborszky* József és Fiai cégnek a számlájára kereskedett marhával. A közgyűlés végre megunt a sok panaszt és dr. *Vázsonyi* Vilmos elnöklésével tizennégy tagú bizottságot küldött ki azzal, hogy vizsgálja meg, valók-e a panaszok és a vásárpénztárnak és igazgatójának van-e része berne, hogy Budapesten a húсарak olyan hihetetlen mértékben emelkednek. A vizsgáló bizottság eljárta megbízásában és a vádakat igazaknak találta. *Székács* Antal, a bizottság előadója 1906 május 17-ikén terjesztette be a tanácshoz a bizottság jelentését, amely a súlyos szerződésszegést megállapítja s amely szerint a húsrágaság egyik főoka *Sáborszky* exportüzlete volt. A bizottság jelentését, illetve a jelentéshez fűzött indítványt a közgyűlés június 25-ikén tárgyalta és elfogadta. *Sáborszkyék* védekeztek a vádakkal szemben, a védekezés adatait azonban a vizsgáló-bizottság újabb (vádiratban megcáfolta s ezzel a Vásárpénztár sorsa eldőlt: az 1907 december 31-ikén lejárt szerződést a főváros nem újította meg többé. *Kelly* Béla tanácsnok előbb nyilvános áriejtést akart kiírni, később azonban úgy határoztak, hogy a vásárpénztár üzemének átvételére részvénytársaságot alapítanak négy millió korona alaptőkével, amelyből a főváros 55 százalékot jegyezne, 45 százalékot pedig nyilvános jegyzésre bocsájtanak. Az új alapítás ellen azonban akcióba léptek *Sáborszkyék* és az érdekelt bankok s az akciónak az volt az eredménye, hogy a 45 százaléknak csak kisebb részét jegyezték. A főváros erre módosította tervét úgy, hogy a Vásárpénztár működési körét a marhavásártérre redukálta és az alaptőkét két millió koronában szabta meg. A *Budapesti Állatvásárpénztár rt.* végre 1907 december 15-én megalakult; vezérigazgatója alapításától kezdve *Demkó* Dezső,

akinek a főváros háborús élelmezésének ellátása körül kiváló szerep jutott.

A *községezés* elve tíz esztendővel ezelőtt bontakozott ki a maga teljességében és következetességében a városházán. És itt mindjárt megállapíthatjuk, hogy amilyen túlzás az a hit, mintha a községezés elvét *Bárczy* István hozta volna polgármesteri tarsolyában, éppen olyan bizonyos, hogy az elvből az ő polgármestersége alatt lett várospolitikai program. 1906 május hónapjában még úgy döntött a tanács előterjesztésére a közgyűlés, hogy a kórházak részére szükséges élelmicikkeket ezentúl is *vállalati úton* szerezzék be s ne térjenek át a házilagos úton való beszerzés módjára, mert ez az adott viszonyok között keresztül nem vihető. De már szeptember 11-én *Bárczy* polgármester elnöklésével tartott ülésén a tanács hosszas tanácskozás után kimondja, hogy a közgyűlésnek javaslatot tesz a *Cséry-féle szemétfuvarozási telep megváltására*. Két hét múlva a közgyűlés elfogadja a tanács javaslatát, novemberben a belügyminiszter jóváhagyja a közgyűlés határozatát és december 1-én házi kezelésbe kerül az üzem. A megváltási összeg 480.849 korona volt. A szemétegetőre vonatkozó határozatot, mivel nem volt kellőképpen előkészítve a dolog, a belügyminiszter megsemmisítette. Ugyanebben az időben vált aktuálissá a *gázgyár megváltása*. A trieszti légszesztársulat¹lcóncessziós szerződésének felbontására, illetőleg a gázgyár megváltására vonatkozó akaratát a közgyűlés már korábban is többször kifejezte. 1906-ban a kérdés annyira megérett már, hogy a közgyűlés június 7-én *Vázsonyi* Vilmos és *Hecht* Ernő indítványára harminc tagú bizottságot küld ki, hogy ez a szerződés lejárta alkalmával szükséges intézkedésekre nézve konkrét javaslatot terjesszen elő, tegye meg az intézkedéseket a próbabeclés foganatosítása tekintetében, valamint mutasson be javaslatot a légszeszgyári üzemnek a szerződés lejárta után szükségessé váló fejlesztésére nézve is. Ugyanekkor mutatta be *Vosits* Károly tanácsnok a főváros szakértőinek véleményes jelentését a gázgyár jövedelmezőségéről s a jelentés még jobban szaporította a megváltás híveinek számát. Rövidesen összeült a beclőbizottság, amelyben a fővárost *Forbáth* Imre és *Kájlinger* Mihály, a trieszti légszesztársulatot pedig előbb *K. Jónás* Ödön és *Pfeiffer* Ignác, majd ezek lemondása után *Hieronymi* Károly és *Fodor* István

képviselték. A bizottság elnöke *Bánki* Donát volt. Érdekes, hogy ugyanakkor, amikor a gázüzem községestése érdekében óriási harc indult meg s amikor a tanács kimondotta az *Auerlámák* házi kezelést — a világitó-albizottság azt indítványozta a közgyűlésnek, hogy a két meglevő villamosságot fejlesztő telepet *ne váltsa meg* és egy, harmadik villamosságfejlesztő telep létesítésére koncessziót ne adjon, hanem kössön hűszesztendő szerződést a Magyar Általános Villamossági Részvénytársasággal.

Bárczy István megválasztása után rövid idő múlva bontogatja szárnyait a Városházán a szociális politika is. Két hónappal a választás után *Almády* Géza tanácsnok elnöklésével ankétet tartanak az egyre jobban érezhető *lakásínség és lakbér-uzsora* dolgában. Az ankét pozitív eredménye a főváros lakásépítési akciójának a kialakulása, kezdeményezése volt. Egyelőre csak tanácskozások folytak, de már néhány hét múlva a polgármester a szociáldemokrata-párt küldöttségének határozott ígéretet *tett* munkáslakások építésére. A lakásínség enyhítése volt a célja *Vázsonyi* Vilmos indítványának, amelyet 1906 október 24-én fogadott el a közgyűlés s amely a *lóversenyter parcellázásáról szólt*. A *totalizátor ellen* ugyanabban az időben indult meg a mozgalom. *Darányi* Ignác földmívelésügyi miniszter ankétet rendezett, amelyen a főváros képviselői — kevés sikerrel — előterjesztették a közgyűlés kívánságait. Ankétet tartottak a városházán a *prostituáció* ellen, a *széndrágaság* és a *széncsalások* ügyében.

A polgármester „uralmának” első félesztendejére esik a *villamos-sztrájk*, amelybe a főváros nem akart, vagy nem mert beavatkozni. A *Sárosfürdő*, *Artézi-fürdő* és *Rudasfürdő* építésének régóta vajúdo tervei is felélednek. A *Sárosfürdő* építési költségét a belső berendezéssel együtt 2,800.000 koronára kalkulálják, a *Rudas-fürdőt* 1,500.000 koronára. *Heuffel* Adolf középítési igazgató már akkor kijelenti, hogy ha az építkezés sokáig késik, úgy a fürdők építési költsége sokkal nagyobb lesz. Az *Artézi-fürdő* építése ellen népgyűléseken tiltakoznak a kitelepítéstől tartó mutatványosok és *Grassalkovits* nádorra hivatkoznak, aki a fürdő telkét — szerintük — azzal a feltétellel adományozta a fővárosnak, hogy ott a nép mindig szabadon szórakozzék.

Nagy-Budapest problémájának tanulmányozásával a pol-

gármester megbízza *Harrer* Ferenc akkori tanácsjegyzőt, *Magyarevits* Mladen tisztii főorvos viszont a *halotthamvasztást* tanulmányozza külföldön.

Bárczy polgármester és Vaszilievits alpolgármester tanácsnoki helyét 1906 szeptember 26-ikán tölti be a közgyűlés. Az új tanácsnokok: *Bódy* Tivadar és *Rényi* Dezső. Ugyanakkor tisztii főügyésszé *Melha* Kálmánt, statisztikai hivatalii igazgatóvá pedig *Thirring* Gusztávot választják meg. Bódy tanácsnok a főváros pénzügyeinek intézését veszi át, Rényi Dezső előterjesztést készít a *tisztviselők fizetésrendezéséről*, Thirring igazgató pedig nyilvánosságra hozza az 1906 május 12-én foganatosított népszámlálás eredményét. Eszerint a főváros összes népessége 791.748 lélek (1901-ben 719.932); ezek közt férfi 394.484, nő 397.264. A szolgálatban lévő katonák száma a fővárosban 17.087. Ebből az összes népességből 634.706 jut a beltelekre és 157.042 a kültelekre. Hitfelekezetek szerint van a fővárosban 475.836 katolikus, továbbá 186.047 zsidó; a reformátusok száma 73.847, a luteránusoké 40.319. Ami az anyanyelvet illetii, a magyarság térfoglalása örvendetes mértékben haladt előre, amennyiben 673.337 lakost vettek föl magyar anyanyelvűnek, ami az 1900. évi népszámlálás eredményéhez képest kerek számban 100.000 lélek szaporulatot jelent. A németek száma 98.515-ről 73.997-re csökkent, míg a tótok száma (20.487) csaknem változatlan maradt.

A főváros véglegesített tisztviselőinek száma abban az időben 2056 volt, a fizetések összege 5,219.329 korona. A községi választók száma 1906-ban: 40.325, a képviselőválasztóké 64.130; a virilisták névsorában *Lánczy* Leó volt az első, 38.972 korona adóval, második *Weisz* Berthold, 34.999 korona adóval.

A FŐVÁROSI TÖRVÉNY REVÍZIÓJA.

Az az antagonizmus, amely a közgyűlés liberális elemei és *Polónyi Géza*, között régóta fennállott, napról-napra jobban kiélesedett. Az igazságügyminiszter igyekezete, amely a községi politika hegemonzálására irányult s amely igyekezetenek az útjai kisebb-nagyobb intrikák voltak, még a mérsékeltebb elemeket is *Vázsonyi Vilmos* táborába hajtotta. Közvetlenül az őszi községi választások előtt a Lipótváros, Terézváros, Erzsébetváros, és Józsefváros bizottsági tagjai *polgári demokrata községi pártot* alakítottak a következő programmal:

1. Követelik a törvényhatósági bizottság mai szervezetének gyökeres reformját, a *virilizmus* és a *vagyoni cenzus eltörlését*, az *általános, egyenlő és közvetlen választói jogot*, a titkos szavazást és a kisebbségek arányos képviseletének törvényes biztosítását. 2. A törvényhatósági bizottság számára teljes, önkormányzatot követelnek, a felügyeleti hatóság túltengő hatáskörének korlátozásával, a közmunkatanács megszüntetésével és a *felesleges főpolgármesteri állás eltörlésével*. Követelik a mai élettelen iskolaszékek és kerületi választmányok hatáskörének kibővítését és a nők bevonását, az összeférhetetlenség ügyének világos, rendezését. 3. Követelik, hogy a fővárosi igazgatás úgy szervezetében, mint működésében a legszigorúbb takarékoság igényeinek megfelelően rendeztessék be. Helyes igazgatás csak nyomasztó anyagi gondoktól ment tisztviselőktől várható, *rendezni akarják tehát a főváros tisztviselőinek és egyéb alkalmazottainak anyagi helyzetét*. A létszám és az illetmények újabb szabályozásával, az ideiglenes alkalmazás legszűkebb keretekre szorításával intézményesen akarják az alkalmazottak fokozatos előhaladását biztosítani. 4. Az ipar és kereskedelem a város létalapja; el akarnak tehát távolítani minden akadályt, mely a kereskedelem és ipar fejlődését gá-

tolja, különösen juj ipartelepnek a főváros területén való letelepedését nehezíti. Követelik, hogy a város a kisipart *A* maga hatáskörében támogassa. Követelik továbbá a *városi vám (kövezet-vám) fokozatos megszüntetését* is. 5. Helyes városi pénzügyi politika és a városi háztartás rendezése érdekében követelik:

a) az állami telek- és ház adónak a városi háztartás számára való átengedését; b) a. betterment intézményének, vagyis azon elvnek érvényesítését, mely szerint a városi közmunkák költségeihez mindazon telektulajdonosok arányosan hozzájárulni tartoznak, kiknek telke a közmű által értékben emelkedett; c) a beépítetlen építési/telkek értékelésének megadóztatását; d) az állami és Városi hűsfogyasztási adók teljes megszüntetését; az italdók (bor- és söradó) mérséklését) általános, a jövedelmi forrásra való tekintet nélkül minden jövedelemre kiterjedő és a jövedelem nagyságával fokozatosan emelkedő állam és községi jövedelmi adó behozatalát, a *létfminimum teljes adómentességével*; f) városi örökösödési illeték behozatalát, a kis hagyatékok mentesítésével (és a fokozatosság elvének megvalósításával. 6: Követelik, hogy a közterület igénybevitelével folytatott általános érdekű vállalkozásokat a város vegye saját kezébe, hogy ezáltal egyfelől javítson pénzügyi helyzetén, másfelől üdvös szociálpolitikára adhasson útmutatást. 7. Hatályos intézkedéseket követelnek a *közélelmezés olcsóbbá tételére*. Tápszertörvény megalakítását kívánják, mely meggátolja az élelmiszerek mesterséges megdrágítására irányuló összebeszéléseket. Ingyenes élelmiszervizsgáló intézetet szervez. Addig is a kisárusok zaklatásának elkerülésére követelik, hogy az élelmiszerek már a városba való behozatalnál kerüljenek vizsgálat alá. 8. Követelik a város/ *takarékpénztár* föllállítását. 9. Helyes városi *telekpolitikával*, a kültekkel rendezésével és minden .a város rendelkezésére álló eszközzel csekélyleg akarnak közrehatni az építkezések szaporítására, a kis existenciák lakásviszonyainak javítására és a lakások egészségtelen béremelkedésének megakadályozására. 10. Követelik a város egész területén egységesen érvényes, *olcsó közúti vasúti díjszabást*. 11. Követelik a budapesti állami *hidak hidvámjának eltörlését* és sürgetni fogják új hidak építését. 12. Teljesen *ingyenes népoktatást* és hatályos kisedóvást követelnek. 13. Követelik a *közegészség* hatályos védelmét, a csatorna-hálózat teljes kiépítését. új parkok, különösen gyermek-játszóterek létesítését és népfürdők építését. 14. Követelik, hogy a szerzett jogok sérelme nélkül a *gyógyszerészeti* hogy ezentúl többé ne magánosok monopóliuma, hanem városi jog legyen. 15. Követelik a *szegényügy* céltudatos rendezését. Követelik, hogy a város a maga vállalkozóival kötött szerződésekben az emberséges munkabér és munkaidő alapján kösse ki az *alkalmazottak maximális munkaidjét és minimális munkabérét*.

Az új párt, amelyhez a harmadik kerületi bizottsági tagok nagy része is csatlakozott, a községi választásokon túlnyomó többségre tett szert a Sasokkal, a Szabad Polgári Párttal és a Ferencvárossal szemben. December 17-én volt a választás és 27-én alakult meg az új közgyűlés. Nevezetes, hogy a többségi

párt öt helyet ajánlotta fel a szociáldemokrata-pártnak, az ajánlatot azonban elvi okokból visszautasították a szocialisták, új bizottsági tagok: *Márkus* Miksa, *Némethy* Károly államtitkár, *Hűvös* Iván, *Haypál* Benő, *Bródy* Ernő, *Faludi* Gábor, *Törley* József, *Kovách* Aladár és *Bárczy* polgármester, akit a Lipótváros választott meg. A régi városatyák közül kimaradtak: *Rákosi* Viktor, *Darányi* Ignác, *Láng* Lajos, *Hegedűs* Sándor, *Berzeviczy* Albert, *Podmaniczky* Frigyes, *Fenyvesi* Adolf, *Havass* Rezső, *Ludwigh* Gyula, *Stettina* József, *Weinmann* Fülöp és *Sümegei* Vilmos, akinek akkoriban affér je támadt a demokrata-párttal. A választások után a Községi demokrata-párt nagygyűlést tart és a pártvezetőség tagjainak megválasztja *Benedek* Jánost, *Eötvös* Károlyt, *Ehrlich* G. Gusztávot, *Glück* Frigyes, *Hüttl* Tivadart, *Márkus* Józsefet, *Sándor* Pált és *Vázsonyi* Vilmost, aki hosszabb beszédben körvonalozta a párt álláspontját a fővárosi törvény revíziójának kérdésében. A nagygyűlés ugyanakkor tiszteletét és bizalmát fejezi ki gróf *Andrássy* Gyula belügyminiszterrel szemben.

Andrássy személye egyre jobban előtérbe lép a város-házán/A Sasok küldöttsége a virilizmus eltörlését kéri tőle, de Vázsonyiék is állandó, bizalmas összeköttetést tartanak fenn vele. Az országgyűlés — Polónyi hatása alatt — ellenséges érzületet áruel a fővárossal szemben. A *mértékHITELESÍTÉS ÁLLAMOSÍTÁSÁRÓL* szóló törvénnyel tetemes anyagi kárt okoznak a főváros háztartásának, *Polónyi* pedig 1907 január 1-én a Sasok üdvözlő küldöttsége előtt kijelenti, hogy „a főváros csak akkor számíthat a kormány atyai gondoskodására, ha *pariroz*”. Szerencsére a belügyminiszter sokkal több jóindulatot áruel a fővárossal szemben. Újesztendő után félhivatalosan nyilatkozik az új fővárosi törvényről és ezeket mondja:

Maga a törvényjavaslat, az tudniillik, amely a képviselőház elé fog kerülni, még nem készült el. Van egy kész törvényjavaslat, amely még Szélt Kálmán belügyministersége alatt készült el és ez lesz az alapja az újabb munkálatnak. A régebbi javaslatot *Fascho-Moys* miniszteri tanácsos készítette és nagyon lelkiismeretes munka. A belügyminiszter azonban egyben-másban nem ért egyet a munkálattal és azért átdolgozzák. Nem az ügyosztály hibája, hogy a munka még nem haladt előre. Eddig a miniszter a közigazgatási bíróság hatáskörének kiterjesztéséről szóló javaslattal volt elfoglalva, most pedig, miután e munkálat elkészült, a hatásköri összeütközések fölött döntő bíróság felállításáról szóló *javaslat foglalkoztatja*. Nemsokára azonban sor

kerül a fővárosi törvényre is, amelyet a miniszter előbb ankét elé fog vinni és csak azután terjeszti a Ház elé. Ami már most magát a törvényjavaslatot illeti, a reformnak főpontjai a következők: A javaslat alapeszméje az, hogy megszünteti a községi és a képviselőválasztói jog közötti különbséget. E különbség abban állt, hogy községi választó csak az az országgyűlés képviselőválasztói jogosultsággal bíró polgár lehetett, aki írni-olvasni tud és aki a községi névjegyzékbe való felvételre személyesen vagy meghatalmazott útján jelentkezett. E különbség megszűnván, községi választók lesznek külön jelentkezés és összeírás nélkül mindazok, akik a képviselőválasztói névjegyzékbe föl vannak véve. A javaslat *megszünteti a virilizmus intézményét* és ennek következményeképp *leszállítja a törvényhatósági bizottsági tagok számát*. A fővárosi bizottsági tagoknak eddig a fele — vagyis kétszáz — virilista volt. A szavazás szavazólapokkal lesz, de annak titkosságáról a javaslat törvényileg intézkedik. A kormánynak programja lévén a képviselőválasztásokon *az általános szavazati jog behozatala*, magától értetődik, hogy miután a reform szerint a fővárosi törvényhatóság tagjait ugyanazok választják, mint az országgyűlési képviselőket, az általános szavazati jog életbeléptetése után a törvényhatóság tagjait is ez alapon választják.

A *kerületek új beosztása*, amelyet -az általános szavazati jog életbeléptetése szükségessé fog tenni, a törvényhatósági választásokat illetőleg is csak abban az időpontban fog megtörténni. Az *összeférhetlenségre* vonatkozólag a legmesszebbmenő, legerélyesebb rendszabályok lesznek a javaslatban. A *fővárosnak pénzügyi támogatását* a miniszterelnök és ő megígérték, ezt az ígéretüket meg is fogják tartani és e kérdés teljesen független minden egyébtől. Miután az utóbbi napokban fővárosi körökben sok szó esett arról is, hogy a kormánynak szándékában volna *a főváros környékén levő községeket a fővároshoz csatolni*, Andrassy kijelentette, hogy érdemlegesen és behatóan e kérdéssel nem foglalkozott. Az például indikált dolog, hogy *Újpest* a fővároshoz csajbottassék, de a távolabb fekvő községek bevonása és ezzel a főváros amúgy is nehéz pénzügyi helyzetének súlyosítása nem lehet ajánlatos és indokolt.

1907 január 5-én kitör a *45-ös választmány* válsága. A közgyűlés vezető tagjainak ez a bizottsága, amelyben minden kerület öt taggal volt képviselve, nem működhetett többé a főváros javára, mer a Sasok és a demokraták késhegyig menő harca az egymással való érintkezést is lehetetlenné tette. A 45-ös választmány megszűnik, elnökét pedig, *Kléh* Istvánt, a közgyűlés január 10-ikén Budapest díszpolgárává választja meg. A közgyűlés terme zajos botrányoktól hangos; egymást érik a legviharosabb jelenetek, *Steinhardt* bizottsági tagnak a demokraták szemére vetik, hogy 20.000 koronát kapott a fővárostól a *Vigadó* átalakításának terveiért, *Steinhardt* viszont a demokratákat vádolja, hogy közülök többen összeférhetetlen állásban vannak. Ebben az izgalmas, idegfeszítő légkörben

hangzik el a közgyűlés pipázójában *Halmos* János volt polgármester szenzációs nyilatkozata *Polónyi* miniszter fővárosi üzleteiről. A nyilatkozat szerint az igazságügyminiszter bizottsági tagságát vagyonszerzésre használta fel. A sajtó és a közvélemény mohón tárgyalja a vádat, találgatják, melyek a konkrét esetek: a Gschwindt-gyár kitelepítése, Emmerling, Cséry, Dunagőzhajózási? . . . Egymást követik a nyilatkozatok, dagad a botrány és akkor lesz teljessé, amikor a beteg Halmost házi orvosa rábírja, hogy *Polónyi* ellen tett nyilatkozatát visszavonja. *Lengyel* Zoltán *A Nap-ban* magáévá teszi a vádakát, a sajtó tovább foglalkozik a botrányval, az igazságügyminiszter sajtópört indít, de a kabinet néhány tagja ezzel az elintézésel nem éri be és *Polónyi* Géza rövidesen kénytelen távozni a bársonyszékből. *Halmos* János a kiállott izgalmak következtében betegé lesz és április 18-án meghal.

PÉNZÜGYI BAJOK.

A szociális nyomorúsággal karöltve járt a főváros háztartásának súlyos válsága. A baj nem volt új keletű, de az 1906. esztendő végén már kritikus helyzetet teremtett. A költségvetések évek óta irreálisak voltak, az első nagyobb pénzügyi tranzakcióból, a száz millió koronás kölcsönből csak az évi 4.6 milliónyi kamatteher maradt meg, a 20 milliós burkolási kölcsön is elfogyott. Az 1905. évi zárszámadás szerint a kiadás 40,660.087 korona volt, a bevétel 38,925.952 korona, tehát a bevétel 1,734.535 koronával volt kisebb a kiadásnál s csak a fentartott hitelekkel való művelet tudta a *deficitet* 378.810 koronára apasztani. 1906 október 1-én, tehát alig három hónappal *Bárczy* megválasztása után, bizalmas pártközi konferencia volt a Saskörben a főváros pénzügyi helyzetének dolgában. *Preyer* Hugó elmondta, hogy a száz milliós kölcsön is elfogyott és a Cséry-telep megváltási költségére és az Artézi-fürdő építésére szánt pénzt kellett igénybe venni. Indítványozta, hogy monstre-küldöttség menjen a kormányhoz és kérje meg a belügyminisztert, hogy teljesítse az úgynevezett jóléti bizottság memorandumában foglalt kéréseket. *Bárczy* István polgármester megerősíti, hogy a főváros pénztára üres. Azt azonban nem tartja célszerűnek, hogy egyszerre követeljék mindama kérések teljesítését, amelyeket a jóléti bizottság memorandumba foglalt. A fővárosnak sürgős segítségre van szüksége, ennél fogva elég lesz, ha a kormány a fontosabb kéréseket teljesíti, de azt aztán mindjárt. Ilyen kérés a rendőrségi kvóta

leszállítása és fix összegben való megállapítása; ilyen a községi középiskolák állami kezelésbe való vétele, vagy jelentős anyagi hozzájárulás az iskolaügyi költségekhez és végül ilyen kérés, hogy az állam által a főváros nyakába sózott költséges állami funkciók rekompenzációjaképpen engedje át az állam a borítal és húsfogyasztás adóját.

Október 10-én tárgyalta a közgyűlés azt a nagyértékű előterjesztést, amelyet *Dr. Déri* Ferenc akkori tanácsjegyző készített a pénzügyi válságról. Az előterjesztés abból indul ki, hogy a főváros bevételei nem tartottak lépést a város rohamos fejlődésével. 1874 óta a város lakossága 155 százalékkal emelkedett, a kiadásoknál ellenben 226 százalék az emelkedés, míg a községi adópótlék mindössze 114 százalékkal emelkedett. A rohamos fejlődés nyomán óriási költségek támadtak és ezeket a költségeket csak kölcsönpénzből lehetett fedezni, mert a bevételek aránytalanul elmaradtak a kiadásoktól. Rengeteg terhet jelentett a fővárosra a város külterjes fejlődése. Nagy terhek hárultak a fővárosra az állami közigazgatás közvetítéséből. Ezek a költségek 2,709.466 koronára rúgnak; ehhez járul a rendőrségi kvóta 2,226.765 korona terhe. Még érezhetőbb baj az, hogy a fővárostól az állam több jogos jövedelmi forrást elvon. Ilyen a vasutasok községi adója, a Dunagőzhajózási Társaság, a Légszesztársaság, stb. községi adója. Végre rendkívül súlyos helyzetet teremt a fővárosra nézve az a körülmény, hogy az összes iskolai és kórházi kiadásokat egyedül, az állam hozzájárulása nélkül viseli. Elpanaszolja az előterjesztés, hogy a közgyűlés *nem engedte megadóztatni a pezsgőt és a kártyát.*

A fővárosnak a *községi takarékpénztár*, a *községi tűzkárbiztosító* intézet létesítésére vonatkozó javaslati elintézetlenül hevernek a minisztériumokban. Elmondja az előterjesztés, hogy ha a Delej-utca telektömbjét eladja a főváros, akkor egymillió korona jutna a város kasszájába. Ezt az összeget a Sárosfürdő telekárának a visszatérítésére fordítanák, de még ebben az esetben is 3.5 millió a hiány, amelynek fenyegető hátrányos következtéseit csakis az Artézi-fürdő építésének az elhalasztása volna képes egyelőre elhárítani, mivel a hiány ekként 1.5 millióra csökkenne. Ezt már csak úgy lehetne ellensúlyozni, ha a jövő év kölcsönpénz-szükségletét egészen tör-

lik, ami teljesen lehetetlen. Majd így folytatja az előterjesztés:

— A községi alapnak kimutatott 2 és fél millió korona hiánya és a kölcsönpénzeknek az Artézi-fürdő építésének elhalasztása esetére mutatkozó 2 és fél millió korona túllépése adja a mértékét központi pénztárunk pótlandó hiányának. Ha azonban meggondoljuk, hogy központi pénztárunk kezelésénél előre nem látható esetekben egyszerre jelentkező nagy összegű kiadásokra is kell számítanunk, állandó tartalékról is kell gondoskodnunk, amelynek összegét legkevesebb egy millióban véljük megállapítandónak. Eként tehát a folyó évben is a jövő év folyamára összesen *6 millió korona beszerzését kell gondoskodnunk*. E mellett feltételezzük még, hogy a folyó év nagyobb háztartási hiánnyal nem zárul, de még inkább, hogy a jövő évi költségvetés — szakítva az átmeneti módszerrel — teljesen *reális alapra* helyezkedik és az abban előirányzott bevételek be is folynak.

A fővárosnak *rögtöni segítségre* van szüksége, olyanra, mely már az 1907. évi költségvetésben felhasználható legyen, hogy a főváros megszabaduljon a *deficit rémétől*, s aztán saját erejéből foghasson hozzá háztartása rendezéséhez addig is, míg a gyökeres rendezés ideje elérkezik. Ezt azonban csak akkor reméljük, ha a főváros adórendszere függetleníthető lesz az, állami adórendszerétől, ha az önálló községi jövedelmi adó be lesz hozható. Ennek elengedhetetlen előfeltétele azonban *az állami adórendszer reformja*, amelynek keretében az ingatlanok a jelenlegi súlyos állami hozadéki adóktól mentesíttetnének. Csak ez lenne képes meghozni a végleges és gyökeres rendezést, amely után a főváros saját erejéből volna képes teljesíteni mindazokat a feladatokat, amelyeket most el kell látnia, de saját erejéből immár ellátni képtelen. úgy, hogy akkor, ha a kormánynak sokszor megígért, várt és most is remélt segítsége meg nem érkeznék, nem maradna más hátra, minthogy a végső eszközhöz: *a polgárok áldozatkészségéhez forduljon*.

Az előterjesztés végén a pénzügyi osztály javasolja, hogy a közgyűlés intézzen az előterjesztésben foglaltak értelmében megokolt felterjesztést a kormányhoz, a felterjesztést küldött-ségileg nyújtsa át. A felterjesztésben kérje a főváros:

1. az államrendőrség költségeihez való hozzájárulásnak teljes elengedését;
2. a községi reáliskoláknak állami kezelésbe való átvételére vonatkozó kérelem sürgős elintézését, s addig is, míg az átvétel megtörténhetik, a magasabb fokú iskolák tiszta költségeinek, kerek számban 500.000 koronának a főváros részére való kiutalványozását;
3. a községi népiskolák állami segélyének egymillió koronára való felemelését;

4. azt, hogy az állami italmérési jövedék tiszta jövedelméből a főváros részére biztosított részesedésként az 1895—1897. évi átlag szerint megállapított 1,481.353 korona állami megtérítés ne állandósíttassék, hanem a fokozatos emelkedés számbavételével az 1906. évre már 2,400.000 koronában állapíttassék meg;

5. hogy az állami adó alól mentes égetett szeszes folyadékok után a fővárosnak városi fogyasztási adó megtérítése címén eddig kiutalt 147.632 korona évi átalány legalább a kétszeresére, vagyis 295.264 koronára emeltessék.

A javaslatot a közgyűlés nagy többséggel elfogadta s a kormány és a főváros között megindultak a tárgyalások a felterjesztésben foglaltakról. Közben elkészült az 1907. évi *költségvetés*, — Bódy Tivadar munkája, — amelyben a rendes kiadások 42,256.509 koronával, a rendkívüli kiadások 2,131.517 koronával, vagyonsváltások 33.000 koronával, kölcsönpénzek 414.170 koronával, az összes kiadások tehát 44,835.496 koronával szerepeltek. Ezzel szemben a rendes bevételeket 41,955.276 koronában, a rendkívüli bevételeket 12.000 koronában, vagyonsváltásokat 33.000 koronában, kölcsönpénzeket 414.170 koronában, az összes bevételeket tehát 42,414.446 koronában irányozták elő. *Vagyis az előirányzat 2,21.050 korona deficittel záródik.* A költségvetést kísérő jelentés behatóan foglalkozik a főváros helyzetével, a deficit okaival, a válság orvoslásának módjaival. Kimutatja, hogy a községi pótdónak és a házbérkrajcároknek különböző százalékkal való emelése micsoda bevételi többletet jelentene. Azután egyenként foglalkozik a jelentés az egyes adónemekkel, majd különböző illetékekkel, díjakkal és járulékokkal. *A javadalmaknak házi kezelésbe vételét tervezi az ügyosztály, továbbá határozottan állást foglal az üzemeknek megváltása, esetleg házi kezelésben való létesítése mellett, mert az a véleménye, hogy ezek képezhetik legigazságosabban a főváros jövőendő pénzügyi politikájának az alapját.* Azután foglalkozik a jelentés a kölcsönügyekkel; a százmillió koronás kölcsön állagával, illetve hiányával, a kölcsönből vett s mintegy 15 milliót tevő előlegek kérdésével, a százmillió kölcsönből kiszorult s mintegy ötvenmillióra menő szükségletekkel. Ismerteti az új nagy beruházási kölcsönre bejelentett szükségleteket, amelyek együtt a 200 millió koronát meghaladják. A munkaprogram utolsó fejezetében a pénz-

ügyi adminisztráció körébe vágó kérdésekkel foglalkozik a jelentés s ezen a téren is fontos reformokat helyez kilátásba. Revidiálni szándékozik az ügyosztály a költségvetési, zárszámadási, pénztárkezelési s egyáltalában az egész számviteli rendszert. Végül a költségvetési hiány fedezésének a kérdéséről emlékezik meg a jelentés befejező részében. Erre nézve nem tesz a tanács javaslatot, mert a várt *állami segítség* esetleg fölöslegessé teszi a hiány fedezetéről való gondoskodást. Ha azonban az állami segítségre a főváros nem számíthatna, akkor később külön fog a hiány fedezetére nézve javaslatot tenni. Ebben az esetben nem maradhat más hátra, mint ahoz a végső eszközhöz fordulni, amelyet különben a tanács csak a háztartás gyökeres rendbehozatala céljára akart volna igénybevenni: a polgárok áldozatkészségéhez, az *adóemeléshez*. Mert — hangsúlyozza a jelentés — *hogy ha az állami segítséget meg is kapja a főváros, ezzel a háztartáson még végleg segítve nincsen;* a segítség csak a hiány eltüntetésére lenne alkalmas, de az újabb szükségletekre újabb erőforrásokról kellene gondoskodni a főváros további fejlődése és a fővárosra váró nagy feladatok érdekében.

A költségelőirányzat tárgyalása úgy a pénzügyi bizottságban, mint a közgyűlésen rendkívül nivós, tartalmas volt. A pénzügyi bizottság budget-vitájának kiemelkedő mozzanata az *üzemek községestéséről* folytatott eszmecsere volt. *Vázsonyi* Vilmos sürgeti a közüzemek megváltását, koncedálja azonban, hogy a megváltáshoz fűzött finánciális remények csak hosszú idő múlva teljesülnek a megváltás után. *Heltai* Ferenc és báró *Herzog* Péter viszont kifejtik elvi aggodalmaikat a községestés politikájával szemben. Hivatkoznak Bécsre, ahol a gázgyárak és villamos vasutak megváltása a közterhek szaporítására vezetett. A közgyűlés 1907. február 22-én kezdte meg és március 2-ikán fejezte be a költségvetés tárgyalását. A vita folyamán tartotta *Márkus* Miksa első beszédét a törvényhatósági bizottság plenumában; erősen bírálta az adminisztráció egynémely hibáját. Az előirányzatot végül elfogadták, megújították az 1898. évi közgyűlési határozatot a *fővárosi progressziv jövedelmi adóról*, az állami egyenes adók reformját megsürgették és *Feleki* Béla indítványára *harminc tagú bizottságot* küldöttek ki a fővárosi törvény revíziójának előkészítésére. Ez

a bizottság — papiroson — ma is létezik még és a háború után bizonyára újból feltámad.

A deficités költségvetést *Andrássy* belügyminiszter hónapok múlva jóváhagyta, egyben azonban takarékosagra, különösen a személyi kiadások mérséklésére intette a fővárost.

ADÓEMELÉS FELÉ.

Az 1907-ik esztendő halmozott bajokkal köszöntött be. A mostani idők krónikásai előtt ismeretes panaszok hangzottak a sajtóban: drágább lett a hús, a tej, a kenyér, a szén, sőt még a víz is, amelynek díját a közgyűlés szabályozta. A szénmizériák dolgában ankéteznek; a pénzügyminiszter leiratban szólí-

		1902	1905	1906—1907
<i>Marhahus</i>	I. hátulja	104	132	137
"	I. eleje	92	116	106
"	II. hátulja	97	122	123
"	II. eleje	84	108	96
<i>Borjuhús</i>	I. hátulja	117	147	155
"	I. eleje	100	125	135
"	II. hátulja	107	135	138
"	II. eleje	92	114	125
<i>Juhhús</i>	I. hátulja	77	100	116
"			92	105
"	II. hátulja	70	90	106
"	II. eleje	64	79	105
<i>Sertésh. szalon.</i>	I. helyb.	107	134	141
"	I. vid.	94	116	132
"	<i>szalonna</i> I. vid.	91	115	116

totta fel a fővárost, hogy tegyen javaslatot a drágaság leküzdésére. Az akkori közélélmzési viszonyokról részletes tájékoztatást találunk a közélélmzési ügyosztálynak a vásárcsarnokok árairól kiadott évkönyvében. Összehasonlítás kedvéért álljon itt a következő kimutatás:

Az *élő baromfi* ára 1902-től 1907-ig hasonló emelkedést mutat. A csirke 62, a tyúk 82, a kacska 133, hizott lúd 406 fillérrel drágult.

A *tej* 1898-ban literenkint 16 fillér volt, 1905-ben már 22 fillér. A *vaj* ára 143-ról 174 fillérre emelkedett, de még drágább lett. Hasonló áremelkedést látunk a legtöbb zöldségneműnél. A burgonya métermázsája volt:

Sárga burgonya	516	883	367	71
Fehér „	431	608	177	41
Rózsa „	453	825	372	32

Szociális téren egyre konkrétebb formát kezdenek ölteni az új rendszer tervei. *Szalay* Sándor akkori tanácsjegyző (most előljáró) előterjesztést készít a munkanélküliség ellen való biztosítás dolgában. Az impulzust *Vázsonyi* Vilmos adta meg egy 1903-ban tett indítványával, amelynek értelmében a közgyűlés kimondotta, hogy a millenáris esztendőben tett két milliós alapítványt munkásjóléti célokra kívánja fordítani: Szalay előterjesztésének az volt a konklúziója, hogy az alapítvány kamatait munkanélküli munkások biztosítására kell felhasználni. A munkásjóléti bizottság, amelyet 1904-ben választott a közgyűlés, 1907. márciusban tárgyalta az előterjesztést is egy munkahivatal (?) felállítását sürgette; később községi lakásügyi hivatalt akartak szervezni a lakásbérletek közvetítésére és az üres lakások nyilvántartására. Ezekből a felbuzdulásokból azonban éppen úgy nem lett intézményes reform, mint ahogyan nem lett semmi *Almády Géza* tanácsnok „milleniumi jótelep” elnevezésű eszméjéből. A „jótelep”-en hajléktalanok menhelye lett volna, azonkívül népkonyha, társalgóterem, napközi otthon, gyermekotthon, óvóiskola, bölcsőde, népfürdő, foglalkoztató műhely, könyvtár, tudakozóiroda és gyermekjátsszóhely.

Sokkal komolyabb stádiumba jutott a lakásépítő akció. A Gellérthegy környékén három és fél millió koronáért telkeket vásárolt össze a főváros és az volt a szándéka, hogy parcellázza a telkeket lakásépítési célokra. A közgyűlés 1907. májusban felhatalmazást ad a tanácsnak arra, hogy a főváros tulajdonában lévő háztelkeknek jelzálogos kölcsön igénybevétele útján való beépítésére vonatkozólag tárgyaljon az arra alkalmas pénzintézetekkel. A munkáslakásokra és családi házakra vonatkozó tervek és költségvetések elkészülnek (*Orczy Gyula* munkája),

nemsokára pedig a közgyűlés egy *millió* koronát szavaz meg, hogy abból 6000 négyszögölnyi területen kislakásos házakat építsen a főváros. Egyéb tervek is születtek. A Gyáli-út mentén ezer munkáslakást, a Ferdinánd-téren 2—3 szobás házakat, a Gellérthegyen polgári hajlékokat, a Síp-útca és Wesselényi-útca sarkán hatalmas bérházat, a lóversenytéren villanegyedet akartak létesíteni. A városrendezési és szépítési ötletek egymást kergették. Az Erzsébet-sugarút terve tíz esztendőös pihenés után feltámad; a községi demokrata-párt tárgyalja néhai *Czigler Győző* terveit, foglalkozik az árkádos sugarút ötletével, *Devecis* Ferenc és *Heuffel* Adolf szakvéleményével, a vége azonban a mozgalomnak az, hogy a tanácsot felhívják a kérdés tanulmányozására. A középítési bizottságban tárgyalják az *Andrássy-út* meghosszabbítását, a *Fürdő-utca* kiszélesítését, a pályaudvarok kihelyezését, a *Tabánon* keresztül az Erzsébet-hídig húzódó budai körutat; a tanács foglalkozik a *Gschwindt-gyár* kitelepítésével, a *Rókus-kórház* lebontására és a *Vérmező* megváltására vonatkozó tárgyalások megindulnak. A Rókussal kapcsolatos a kórházhiány; amely egyre érezhetőbbé válik. A közgyűlésen elkeseredett kifakadások hallatszanak, azt mondják, százával pusztulnak a betegek; a közigazgatási bizottság ülésén *Magyarevits* Mladen tiszti főorvos kiadja a jelszót: sok a beteg, kevés a kórház. A barakkórházak, amelyeknek építéséhez a közgyűlés hozzájárul, csak ideiglenesen segítenek a bajon. A kórházak ellátása sem a legjobb; az ápolási díjat *Andrássy* 1907. elejétől 2 korona 70 fillérben állapítja meg. A házépítő tevékenység általában fellendül a fővárosban. A lapok mozgalmat indítanak a Belváros építkezéseinek hosszú adómentessége érdekében; hasonló mozgalom folyik a *Ráday-utca*, az *Attila-körút* és más utcák érdekeltjei között. A közgyűlés felterjesztésben foglal állást a rendkívüli adómentesség ellen, amely *Vázsonyi* szerint csak egyesek előnyére szolgáló adomány a közérdek rovására s a telkek értékének mesterséges emelésére, a telekspekuláció fejlesztésére, végeredményben pétiig a lakberek emelkedésére vezet. A községesítés fáján egyre újabb gyümölcsök érnek. 1907. márciusban *Melly* Béla előterjesztést készít a községi kenyérgyár létesítéséről, amit a demokrata-párt már regen sürgetett. A pékek heves ellenakciót fejtenek ki, a pénzügyi bizottságban *Elek* Pál kudarcot jósol, de a közgyűlés magáévá teszi az előterjesztést és elhatározza, hogy

napi 25.000 darab kenyér sütésére alkalmas hatósági sütőműhelyt állít fel tíz kemencével, 520.000 korona költséggel, a műhely évente 400 vagon lisztet és 152 vagon burgonyát fog feldolgozni s a községi kenyeret húsz boltban fogják kilogrammonként 20 fillérjével árusítani. Ugyanebben az időben szervezik a fővárosi iskolák részére szükséges tanszerkészítő műhelyt, tanszer-tárházat és a központi tüzelőszerraktárt. A belügyminiszter 1907. június 1-én jóváhagyja a közgyűlésnek Bird Henrik indítványára másfél esztendővel korábban hozott határozatát a községi takarékpénztár felállításáról, felhívja azonban a fővárost, hogy az üzletszabályzatot nagy körültekintéssel készítse el s annak idején terjessze fel. Az üzletszabályzat még ma is a belügyminisztériumban vár jóváhagyásra . . . . A hirdetővállalat községestése is közeledik a megvalósulás felé. A főváros még 1888-ban harminc esztendőre *Emmeçling* Vilmosra ruházta a plakátragasztás jogát, azonban a szerződéssel igen rossz üzletet csinált, mert tíz esztendő alatt 13.423 forintot kapott a vállalkozótól, ellenben a hivatalos hirdetések kifüggesztéseért ugyanezen idő alatt 26.433 forintot fizetett. 1900-ban a közgyűlés elhatározta, hogy házi kezelésbe veszi a hirdetési üzemet, de a vonatkozó szabályrendeletet az akkori kereskedelmi miniszter nem hagyta jóvá, mert az igazságügyminiszter véleménye szerint a plakátragasztás iparág, ezt pedig — így szölt a határozat — nem szabad monopolizálni. 1907-ben *Pető* Sándor újból napirendre hozta ezt az ügyet interpelláció alakjában s a közgyűlés utasítására a tanács újból felterjesztette a minisztériumhoz a szabályrendelet tervezetét. Aktuálissá vált az omnibusz-üzem megváltása is. A fővárosnak az omnibusztársasággal kötött szerződése szerint a főváros 1907 júliustól egy évi felmondással bármikor megválthatja a vállalatot. A társaság arra kérte a fővárost, hogy tíz esztendőre mondjon le a megváltás jogáról. Ezért a társaság kötelezettséget vállalt, hogy az alaptőkét egy millió koronára fölemeli, közvetlen összeköttetést létesít a Lipótváros-, Belváros- és Ferencváros között. Nyáron reggel hét óráig, télen reggel nyolc óráig jelentékeny mértékben mérsékli a menetárat, hogy így a munkások olcsóbb jegyhez jussanak. A maximális díjat az egész vonalon húsz fillérben fogja megállapítani s havi bérletjegyeket fog kiadni. Hosszú tárgyalás után a főváros elfogadta a vállalat ajánlatát, tíz évre lemondott a megváltás jogáról. *A Magyar Villa-*

mossági r.-t. és a *Budapesti Általános Villamossági r.-t.* megváltásáról már akkor is szó esett. A főváros felhívta a két vállalatot, hogy jelentsék be azt az összeget, melynek keretén belül a megváltás dolgában egyezkedni hajlandók. A felhívásra a Magyar Villamossági Társaság egyáltalán nem felelt. A másik, a Budapesti Általános Villamossági Társulat igazgatósága hosszabb előterjesztésben tudatta a tanáccsal, hogy a felhívásnak közgyűlési felhatalmazás nélkül nem tehet eleget. A javadalmi bérlet 1907. végén lejárván, a közgyűlés a házi kezelés ellen döntött s a bérletet az árlejtésen legtöbbet ígérő kapta meg három esztendőre, évi 432.000 korona bérért. Az Állatkert szerencsésen a főváros nyakába szakadt. *Andrássy* Gyula feloszlatta az Állat- és Növényhonosító Társaságot, amelynek ügykezelése éppenséggel nem volt kifogástalan s a főváros gondjaira bízta az állat- és növényállományt, amely nem lehetett nagyon díszes, mert a főváros mindössze 56.000 koronát fizetett érte. Az állatkert jövője sok gondot okozott a fővárosnak; kapcsolatban volt ezzel a Beketow-cirkusz, a Wampetics-venedéglő és Óbudavár bérszerződése a bérlőkkel, úgyszintén a mutatónyosokkal csak nagynehezen tudott a főváros meg egyezni. Gróf *Szapáry* Pál egy részvénytársaság nevében bérleti ajánlatot tett az állatkertre, 1,200.000 korona befektetést ígért, Óbudavár helyén pálmaligetet akart csinálni, de ez az ajánlat éppen olyan kevésbé volt komoly és reális, mint az, amelyet egy fővárosi mérnökkel együtt nyújtott be az *International Railway Company* nevű amerikai vasúttársaság nevében. Az ajánlatban a gróf új villamos vasúti hálózat létesítésére kért koncessziót. A vállalat alaptőkéjét csekély 25 millió dollárban jelölte meg; az áramvezetés az ajánlat szerint új rendszer szerint történt volna, a rendes vágányok közt elhelyezett harmadik sín útján. Az áram előállításához szén nem kell, a viteldíj egységesen tíz fillér. A költségek fedezésére a főváros az építési és forgalmi költségek nagyságának megfelelő összegben kötvényeket bocsát ki. A kötvényeket az amerikai Amerikában és egyebütt elhelyezi és pénzt csinál belőle. Az így szerzett pénzből megépíti azt a vasutat, amelyhez a főváros pénz nélkül jutott. Az ilyenformán megépített vasúthálózatot a város bére adja az „*International Railway Company*”-nak, az amerikai pedig bér gyanánt fizeti óváros helyett a kötvénykölcson annuitásait és kamatait. Ezenkívül pedig ad a fővárosnak a tiszta

jövedelemből harminc százalékot. De az International Railway Company nem akarja maga kezelni a vasutat, hanem a főváros és mások bevonásával csinál egy új vasúti részvénytársaságot és annak adná bérbe az üzemet. Főlegesen megjegyezni, hogy a fantasztikus terv az előmunkálati engedélyen túl nem jutott s a fővárosnak realisabb közlekedési reformokra kellett gondolni. A tanács ismételten felszólította a Közúti vasutat, hogy nyújtson be terveket a Kossuth Lajos-utcai villamosvonal kiépítésére vonatkozólag. *Bródy* Lajos azt indítványozta a közgyűlésen, hogy a villamos pótkocsikon engedjék meg az évekkel azelőtt eltiltott dohányzást, de *Szcerbovszky* Szaniszló tűzoltófőparancsnoknak ez ellen aggodalmi voltak. A közlekedési ügyosztály elkészítette a taxaméterre és az autótaxik engedélyezésére vonatkozó szabályrendeletet, ötven autótaxi-rendszámot akart kiadni, jelentkeztek is bőséges számmal a vállalkozók, de a terv csak jóval később valósult meg. Ugyanabban az időben a kereskedelemügyi miniszter egy magánvállalkozónak engedélyt adott a gellérthegyi sikló építésére. Ebből sem lett semmi. Az *alagút* sorsa is akkor dőlt el. A Budapesti Alagút Egyesület koncessziója 1907. április 15-ikén lejárt. *Tisza* István gróf miniszterelnök már 1905-ben felajánlotta az alagutat a fővárosnak, de az átadást ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a főváros térítse vissza a társaságnak az alaptőkéből kölcsönképpen felvett 300.000 koronát. Minthogy ezenkívül a javítási munkálatokra is mintegy 150.000 koronát kellett volna fordítani, a tanács akkoriban felírt a kormányhoz, hogy fizesse ki az állam a 300.000 koronát. Amikor *Wekerle* miniszterelnök ugyancsak ilyen súlyos feltételekhez kötötte az alagút átadását, a tanács ismételten kérte az állam támogatását. Közben lejárt a koncesszió és az alagutat a pénzügyminisztérium vette birtokba.

A főváros *pénzügyi helyzete* ez idatáj t a legszomorúbb. Az 1906. évi zárószámadások négy és fél millió koronás fiktív fölöslegével szemben (benne volt a *Kecskeméthy* által elsikkasztott fél millió is) az 1908. évi költségelőirányzat 4,024.161 korona *deficitet* tüntet fel. A rendes kiadások összege 48,116.301 korona, a bevételeké 44,092.140 korona. A pillanatnyi pénzzavarón egy *tíz millió koronás, 1910. végéig visszafizetendő folyószámlakölcsön* igénybevételével segít magán a főváros. Ennek

a tíz millió koronának felhasználására a közgyűlés a következő programot állította össze:

- 2,500.000 K-t az Artézi fürdő felépítésére,
- 1,800.000 „ a Sáros-fürdő felépítésére (a telekvételárnak kilátásba helyezett visszatérítésére való tekintettel),
- 1,770.000 „ a Rudas-fürdő felépítésére,
- 1,600.000 „ az óbudai főgyűjtőcsatorna megépítésére,
- 1,000.000 „ különféle kisajátításokra és
- 2,000.000 „ iskolaépítkezésekre.

A főváros tizenkét banktól vette fel a kölcsönt, még pedig a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesülettől 1,200.000 K, a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól 1,600.000 K, az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztártól 800.000 K, a Magyar Általános Hitelbanktól 1,700.000 K, a Magyar Leszámitoló és Pénzváltóbanktól 1,200.000 K, a Magyar Jelzálog Hitelbanktól 1,400.000 K, a Magyar Országos Központi Takarékpénztártól 400.000 K, a Magyar Általános Takarékpénztár és Orsz. Zálogkölcsön R.-T.-tól 600.000 K, a Belvárosi Takarékpénztártól 300.000 K, a Budapesti-lipótvárosi Takarékpénztártól 200.000 K. összesen tehát 10,000.000 koronát. Az előterjesztés közgyűlési tárgyalása alkalmat ad *Vázsonyi* Vilmosnak arra, hogy a tanács rendszertelen háztartásbeli politikáját erősen kritizálja. Az a rendszer, úgymond, amely a mutatkozó igényeken és bajokon napról-napra való intézkedésekkel segít, a legrosszabbnak mondható. Ezek közé tartozik ez a mostani kölcsön is. Ez a tanács semmittevését illusztrálja; pedig inkább adóemelés legyen, mint a semmit tevésnek ilyen sajnos, esetről-esetre való eredménye; mert a lakosság bizonyára kész lesz inkább többet fizetni, hogy végre-valahára kapjon valamit a közigazgatástól, amit eddigelé éppen nem sikerült megkapnia. Éhez nem kell egyéb, mint kellő erkölcsi elhatározottság és bátorság. Óhajtja, hogy a tanács a jövőben ezek teljes birtokában legyen.

A belügyminiszter azzal a kikötéssel hagyja jóvá a kölcsönt, hogy a tíz millió csakis beruházásokra fordítható. Természetes, hogy a tíz millió nem volt több, mint egy csöpp a pénzügyi bajok tengerében. Radikális segítségnek már csak azért sem volt mondható, mert a kölcsönt eredeti céljától eltérően kellett fel-

használni. Jutott belőle: 1,000.000 korona a százmillió kölcsön túllépésének fedezésére, 1,000.000 korona munkáslakóházak létesítésére, 2,000.000 korona a vásárpénztár megalapítására, 525.000 korona a kenyérgyár felépítésére, 710.000 korona a Gellérthegyi kisajátítások részbeni lebonyolítására és 500.000 korona az állatkert első berendezésére. Gyökeres orvoslást attól az előterjesztéstől sem lehetett remélni, amelyet *Bódy Tivadar* és *Déri Ferenc* dolgoztak ki az *értékemelkedési adóról és az üres telkek megadóztatásáról*. Az előterjesztés lényege ez volt:

1. határozza el a közgyűlés a főváros területén levő összes háztelkeknek valóságos (forgalmi) értékük szerint való megadóztatását. Az üres háztelkekkel egyforma elbírálás alá esnek azok a telkek, amelyeken viskó, barakk bódé, vagy ilyesféle építmények vannak, amelyeket részletesebben a szabályrendelet ír körül. Az adózás keresztülvitele céljából a főváros területe húr-ön; övezetre osztandó és a belső övezetben az évi adó kulcsa az érték 4%-a, a középső övezetben 3%, a külső övezetben 2% lesz.

2. Határozza el továbbá a közgyűlés, hogy a beépített, valamint a be nem épített telkeket az öt évenként hatósági becslés útján megállapítandó érték növekedés alapján megadóztatja.

Az adó az öt évi ciklus ideje alatt esetleg kirótt útépitési, csatornázási és burkolási járulékok levonásával meghatározandó érték növekedésnek a 10%-a s az adóösszeg öt évre felosztva is fizethető.

Az üres telkek megadóztatását *elvben* elhatározta a pénzügyi bizottság, de az értékemelkedési adó tervét elvetette. *Vázsonyi* Viimos emiatt heves kifakadásokkal illetve *Heltai*, *Ferencet* és *Herzoge Péter* bárót, akik a javaslatot megbuktatták. Ezek után mindinkább előtérbe lépett az *adóemelés*. 1907. december 12-ikén a községi demokrata-párt értekezletén *Bródy Samu* a házbérkrajcárnak két krajcárral való emelését indítványozta, ami szerinte évi 2.6 millió korona bevételi többletet jelent. *Vázsonyi* Vilmos a községi pótdónak, ami 1872. óta 25 százalék, *tíz százalékkal való emelését indítványozta* azzal a toldással, hogy a száz koronáig terjedő községi pótdó az emelés alól mentes legyen.

A pénzügyi bizottságban *Body Tivadar* vázolta a főváros anyagi helyzetét. Szerinte a deficitet a rendkívüli gazdasági helyzet, a pénzdrágaság, a béremelések és az anyagdrágulások idézték elő. A bevételek fokozása nélkül nem lehet helyre állítani az egyensúlyt. Nem marad tehát más hátra, mint adó-

emeléssel segíteni a bajon. A deficitben a drágasági pótlék még nem szerepel. A tisztviselők drágasági pótléka 1.4 millió koronát tenne ki. Ezzel a deficit 4 millió koronára emelkedik. Ezt a deficitet csak a községi adókulcs emelésével és a házbérkrajcár emelésével lehet eltüntetni, mert az apróbb adónemekből nem várható olyan bevétel, amellyel a budget egyensúlyát helyre lehetne állítani. „Bizonyos, hogy a legszerencsétlenebb időben jutottunk az adóemelésig, de a mának a szomorúságát nem mi idéztük elé, hanem tőlünk távol fekvő okok.

Erről mi nem tehetünk. Az adóemeléssel hosszú időre rendezhetnénk a főváros háztartását és alapot teremthetnénk egy elikerülhetetlen nagy beruházási kölcsön fölvételére. Ami az adóemelést illeti, ha csak a községi adópótlékot akarnánk emelni, akkor 12 és félszázalékkal kellene emelnünk a 25 százalékos adópótlékot. Ha csak a házbérkrajcárok bevételeinek emelésével akarnánk segíteni a bajokon, akkor $6\frac{1}{3}$ krajcárra kellene fölemelnünk a házbérkrajcárokat. A tanács azt proponálja, hogy az adópótlékot 5 százalékkal emeljék. Ez 1.6 millió korona többletbevételt jelentene. A házbérkrajcárokat pedig két krajcárral kellene emelni. Ez 2.4 millió korona. Összesen tehát 4 millió korona lenne a többlet bevétel. Ezzel el lehetne tüntetni a deficitet.”

Az adóemelésre csak később, az 1908. évi költségelőirányzat tárgyalásával kapcsolatban került a sor.

Nem volna teljes e sivár korszak története, ha említés nélkül hagynók azt az interpellációt, amelyet *Olay* Lajos a képviselőház 1907. július 9-iki ülésén intézett a belügyminiszterhez. Az interpelláció így hangzott:

1. Tudja-e az igen tisztelt belügyminiszter úr, hogy Budapest fővárosánál a gáz legközelebb megváltás alá kerül, hajlandó-e minden intézkedést megtenni, hogy a gáz okvetlenül megváltássék, az a főváros magánkezelése alá jusson, hajlandó-e a megváltás érdekében minden törvényes eszközt felhasználni, szükség esetében azt királyi biztos útján eszközölni?

2. Tudja-e a miniszter úr, hogy mintegy két éve a főváros bizottsága Kuncz Jenő fővárosi bizottsági tag elnöklete alatt egy bizottságot küldött ki, mely bizottságnak hivatása volt Budapest főváros vagyoni mérlegét megállapítani, ez a vizsgálat a legszomorúbb eredményt volt kénytelen megállapítani, hajlandó-e a miniszter úr ezen végzetessé válható vizsgálat eredménye után a kövezés, a vásárcsarnok, a húspénztár, a vágóhíd, a közlelmzés, a fővárosi telkek értékesítése, a villamosvasutakkal való jogszerződések, szóval a főváros

összes vagyón- és ügykezelését alaposan megvizsgáltatni és a további visszaélések meggátlására szükséges intézkedéseket megtenni?

3. Hajlandó-e a legalább 50 százalékból felesleges tisztii állások megszüntetését követelni?

4. Hajlandó-e a miniszter hatályosan intézkedni, hogy a kettős könyvitelzáros határidő alatt a fővárosnál is életbeléptetessék?

Az interpellációban foglalt vádakat *Vázsonyi Vilmos* nyomban visszautasította. A *gázgyár* megváltásáról szólva, így nyilatkozik a községi demokrata-párt vezére.

— Egyetlen kikötésünk volt *Bárczy* polgármesterrel szemben, amikor megválasztottuk és ez a *gázgyár megváltása* volt. Ezt az ígéretet meg is fogja tartani a polgármester. Inkább törjön darabokra a községi demokrata-párt, de a megváltás meg fog történni.

A nyilatkozatok hosszú sora követte *Olay* interpellációját. *Body* tanácsnok nyilatkozatában leszögezi, hogy amíg Bécs összes vagyona 566 millió, adóssága 573 millió, addig Budapest aktív vagyona 375,397.602 korona, adóssága pedig 158,984.449 korona. Ez az adósság Paris 2266 millió franknyi tartozásához képest csekélység. *Vázsonyi Vilmos* óhajtásszerű jóslása csakhamar bevált: *Radocza János*, *Morzányi Károly* és *Heltai Ferenc* néhány hét múlva kiléptek a községi demokrata-pártból egyrészt az adóemelés miatt, másrészt, mert össze-ütközésbe kerültek a pártnak a *gázgyár* megváltását célzó elveivel. 1907. novemberben *Kasits Péter* és *Benedek Dezső* összeférhetlenségi bejelentést tesznek *Tolnay Lajos*, *Heltai Kollár*, *Radocza*, *Morzányi*, *Hieronymi* és *Schödl* gázgyári igazgatósági tagok ellen, de az igazolóválasztmány nem tartja összeférhetetlennek a bizottsági tagságot a gázgyári igazgatósági tagsággal. 1907. március 17-én a közgyűlés *Szebeny Antal* indítványára egyhangúlag az *önálló vámterület és jegybank* mellett foglal állást. Hogy kultúráról is szó essék, megemlítjük a *Népszínház* válságát, *Vidor Pál* öngyilkosságát, *Megyeri Dezső*, majd *Máder Raul* igazgatóságát. 1907. június elsején nyílt meg a *Fővárosi* múzeum, igazgatója *Kuzsinszky Bálint* lett. A Szabadságharc-szobor tervpályázatának nyertesei: *Szamovolszky Ödön* és *Gács István* lettek. A közgyűlés *Surányi József* indítványára elhatározza, hogy *Batthyányi Lajos* gróf emlékére

örökmécseszt állít fel. Az emlék elkészítésével *Pogány Móric* műépítész bízta meg. *Glücksthal* Samu indítványára a közgyűlés felír a kormányhoz és a törvényhozáshoz a *bakkavat* ellen. Az időközben megüresedett főjegyzői állást *Földváry* Antallal töltik be, ugyanakkor tisztii ügyésszé választják *Szabó* Imrét. Az elhunyt *Lung* György helyébe a közgyűlés *FesteMs* Géza grófot választja meg tanácsnoknak *Folkusházy* Lajossal szemben.

TÖRVÉNY A FŐVÁROS FEJLESZTÉSÉRŐL.

Az 1908. évi költségelőirányzat már az *adóemeléssel* együtt kerül tárgyalásra. A házbérkrajcár felemelésének tervét teljesen elejtették közben s a pénzügyi bizottság egy szótöbbséggel hozzájárult a községi adópótléknak húszonöt százalékról harmincöt százalékra való felemeléséhez, *Biró* Henriknek ama kiegészítésével, hogy az emelés nem vonatkozik azokra, akik 80 koronánál kevesebb adót fizetnek. Az új adóból, illetve a tíz százalékos többletből 2,608.300 koronát remélt a tanács. A pénzügyi bizottság határozata nyomán óriási kavarodás támadt. A pénzügyminiszter bizalmasan közölte a polgármesterrel, hogy részleges adóemelést nem fog jóváhagyni. A szakadás a községi demokrata-pártban teljessé vált; *Vázsonyi* ragaszkodott a tíz százalékhoz, még inkább azonban a száz koronánál kevesebbet fizetők mentesítéséhez s a március 10-iki közgyűlés elé a következő indítvánnyal lépett:

Mondja ki a közgyűlés, hogy a 25 százalékos pótadót 8 százalékkal emeli, azzal a kikötéssel, hogy ez az adóemelés nem érinti azokat, akik száz koronánál kisebb adót fizetnek.

Vele szemben Heltaiék a tanács javaslata mellett foglaltak állást. Ez a javaslat így szólt:

A tanács a főváros háztartásának rendezését a főnforgó körülmények kötvábbra el nem odázható sürgős szükségnek tartja. És miután ezt a célt

a székesfőváros törvényhatósága föltétlen bizonyossággal és minden további tárgyalás nélkül csak a községi pótdónak a meglévő alakban való egyszerű fölemelésével érheti el, javasoljuk: mondja ki a közgyűlés, hogy a községi pótdót a folyó évre 33 százalékban állapítja meg.

Hosszas és szenvedelmes vita után a közgyűlés nagy többséggel a tanács javaslatát fogadta el. A községi adópótlék tehát 33 százalék lett, a községi demokrata-párt ellenben felbomlott alkotó elemeire. Az adóemelés különben csak siettette ezt a processzust, amely a *gázgyár megváltásánál* amúgy sem lett volna elderülhető. A gázgyári szakértő-bizottság 1908. márciusban befejezte munkáját és jelentését átadta a polgármesternek. A szakértők a gázgyár értéke tekintetében egyhangúlag állapodtak meg. A gázgyarat a szakértők 17,905.681 korona 48-fillérré becsülték. A telek értékének dolgában azonban nem tudtak megállapodni. A főváros részéről kiküldött szakértők azt vitatták, hogy a gázgyár a telket is beszerzési áron, vagyis „s 6482SI korona 23 fillért köteles átengedni, viszont a gázgyár szakértői a szerződésből azt bizonyították, hogy csak a forgalmi [ron köteles a gyár a telkét átengedni. A forgalmi értéket egyhangúlag 5,177:157 koronában állapították meg. A főváros szakértői szerint *tehát* a megváltás egész összege 18,534.508 korona 71 fillér,- a gázgyár szakértői szerint 23,082.838 korona 48 fillér. Az elnök a főváros szakértőihez csatlakozott.

A szakértői becslés alapján a középítési ügyosztály rövidesen elkészült a megváltásra vonatkozó előterjesztésével. Egyelőre azonban nem ezt tárgyalták, hanem a szakértők díját, 310.000 .koronát, amit a városatyák sokallottak. *Andrássy* miniszter egy leiratában örömeinek adott kifejezést a megváltás gemdos előkészítése fölött s kifejezte azt a reményét, hogy a tanács előterjesztését a közgyűlés még a nyári szünet előtt le-tárgyalja. És csakugyan, a közgyűlés napirendjén szerepel a tanács következő előterjesztése:

«Jelentse ki a közgyűlés, hogy az általános osztrák-magyar légszesz-társulattal fennálló közvilágítási szerződés 5. (Szakaszában biztosított jogával élni kivan, amennyiben a budapesti légszesz-gyárat a szerződés értelmében meg akarja váltani. Minthogy pedig az előterjesztett iratokból világosan kitűnik, hogy a légszesz-üzemniek a főváros kezelésébe való átvétele a fővárosra nézve Blinden tekintetbenelőnyös, méltóztassék a tanácsot utasítani, hogy a légszesz-

gyárak megváltása és a főváros kezelésébe való tényleges átvétele tekintetében szükséges további intézkedéseket sürgősen tegye meg. A hivatkozott szerződés 5. szakaszának második bekezdése értelmében a főváros közönsége a légszeszgyárak megváltására irányuló szándékát a szerződés lejárta előtt legalább két évvel, tehát legkésőbb 1908. évi december hó 15-ik napjáig írásban köteles a légszesztársulattal közölni, miért is a közgyűlésnek ebben az irányban hozandó határozatáról úgy az általános osztrák-magyar légszesz-társulatnak budapesti helyi igazgatósága, imint a további intézkedések sürgős megtétele végett a tanács is jegyzőkönyvi kivonaton sürgősen értesítendő, egyúttal pedig a közgyűlési határozat az 1872. évi XXXVI. t.-cikk 4. szakaszában biztosított vagyon felügyeleti jogából kifolyólag a belügyminisztert megillető felülvizsgálatra való tekintettel, kormányhatósági jóváhagyás végett a belügyminiszterhez felterjesztendő.

Ami pedig az általános osztrák-magyar légszesz-társulat budapesti helyi igazgatóságának a budapesti légszeszgyárak telkeinek megváltási árára vonatkozó becsülhizottsági megállapítás ellen irányuló előterjesztését illeti, a tanács ezt az előterjesztést a tisztii ügyészségnek vonatkozó javaslatával együtt mint intézkedést nem igénylőt, az iratokhoz csatolja.

A javaslatot *Vosits* Károly tanácsnok terjesztette elő. *Eötvös* Károly, *Feleki* Béla, *Hecht* Ernő, *Vázsonyi* Vilmos, *Kosits* Péter, *Platthy* György és *Bárczy* polgármester felszólalása után névszerinti szavazással döntött a közgyűlés és egyhangúlag elfogadta a tanács előterjesztését. A megváltás ellen még egy utolsó kísérletet tett a trieszti légszesztársulat igazgatósága. Egészen új alapon kívánt szerződéses viszonyba lépni a fővárossal és részletes ajánlatot adott be erre vonatkozólag. Az ajánlat, amely fontos és érdekes abból a szempontból, hogy a megváltás hasznos volt-e, a következő volt:

A gáztársaság ajánlatának bevezetésében arra hivatkozik, hogy hosszú működése alatt úgy a köz-, mint a magánfogyasztást mindenkor kifogástalanul ellátta és működése ellen sem az üzletfelek, sem a hatóság sohasem tehetett jogos panaszt. Azután kijelenti, hogy amint már régebbi előterjesztéseiben is jelentette a hatóság is meggyőződött, a légszeszfogyasztást már most is csak a legnagyobb nehézséggel tudja ellátni, 1910 után pedig a mai berendezésekkel a szükségletet kielégíteni teljesen lehetetlen. Nehogy a légszeszszolgáltatásban komolyabb zavarok támadjanak, a társaság hosszú idő óta alaposan tanulmányozza a kérdést és megtett minden előkészületet arra, hogy „a szerződés megkötése esetén azonnal hozzáfogasson az új gázgyár megépítéséhez.

Szerződéses viszonyunk egész tartama alatt — mondja az ajánlat — mindenkor igyekeztünk a magunk hatáskörében a székesfőváros érdekeit előmozdítani; ezen érdekek szolgálatában most is teljes készséggel rendelkezésére

bocsátjuk a székesfőváros közönségének szerzett tapasztalatainkat és előtanulmányainkat még abban az esetben is, ha velünk új szerződéses viszonyba lépni nem kívánna.

A társaság kijelenti, hogy az új szerződés lejártakor tehermentesen, ingyen, üzemképes, használható jó állapotban átadja a fővárosnak a ferencvárosi I. számú köszönélszeszgyárat, a ferencvárosi II. számú köszönélszeszgyárat, az ezzel kapcsolatos vízgázgyárat, a lipótvárosi és lágymányosi légszesztairtót. Valamennyit a hozzájuk tartozó telekkel együtt. Átadja ingyen a fővárosnak az utcai csőhálózatot minden tartozékával, a nyilvános utcai világításra szolgáló valamennyi lámpást és a fogyasztóknál felállított összes gázmérő-órát. A józsefvárosi és Margit-körúti gyáriakat a társaság lebontja s a józsefvárosi gyárból két gáztartót, a Margit-körúti gyárból egy gáztartót hagy meg, azokat is a hozzájuk tartozó telekkel együtt ingyen átengedi a főváros tulajdonába.

A fogyasztás zavartalan ellátása és a szükséglet akadálytalan kiszolgálása érdekében a társaság a saját költségén átépíti a ferencvárosi gyárat napi 250.000 köbméter gáz termelésére. Ezenkívül a fő város által jóváhagyott építési és berendezési tervek szerint 500.000 köbméter napi termelésre berendezett új központi gázgyárat épít.

Kötelezi magát a társaság, hogy az átalakításra, az új gyár építésére és berendezésére harmincöt millió koronát fektet be. A harmincöt millió koronából foganatosított minden átalakítást, építkezést, telekkel együtt, minden beruházást és beszerzést a szerződés lejártakor ingyen, tehermentesen, használható, üzemképes állapotban adja át a főváros birtokába és tulajdonába.

Kötelezettséget vállal a társaság, hogy az új szerződés tartama alatt az utcai csőhálózatot saját költségén kiegészíti, saját költségén beszerzi a nyilvános utcai világításra szolgáló lámpásokat és gázmérőket. Ezeket is ingyen átengedi a fővárosnak. A beruházásokra fordított minden kiadást hitelesen igazolja és mindent a főváros ellenőrzése mellett foglal leltárba.

A társaság ajánlatában elvállalja az utcai világításra szükséges gáz ingyenes szolgáltatását. Alapmennyiségül az a gázmennyiség szolgál, amelyet a társaság 1910-ben köteles szállítani. Éhez az alapmennyiséghez minden évben 200.000 köbmétert hozzáad. Ez a mennyiség körülbelül 520 lámpás évi fogyasztásának felel meg, vagyis a főváros a lámpások számát évenként 520-al szaporíthatja anélkül, hogy az utcai világítás egy fillérjébe is kerülne. Az utcai lámpások kezeléséért, fentartásáért, gyújtásáért és eloltásáért a társaság a fogyasztott gáz köbmétere alapján 6 fillért számít, az Auer-égők kezeléséért pedig minden lámpás után egy fillért.

Kötelezettségét vállal a társaság arra, hogy a Váci-körutat, Deák-teret, Károly-körutat, Kálvin-teret, Vámház-körutat, Lipót-körutat, Teréz-körutat, Erzsébet-körutat, József-körutat, Ferenc-körutat, Andrassy-utat, Rákóczi-utat, Baross-teret, a Thököly-utat a Verseny-utcáig, a Külső Kerepesi-utat a Lóvásártér-utcáig, a Kossuth Lajos-utcát, Eskü-teret, Eskü-utat, az Üllői-utat a Körútiig, a Ferenc József-rakpartot a Petőfi-szobortól az Eötvös-térig, a Ferenc József-teret, Fürdő-utcát, az Erzsébet-tér északi oldalát, a Marokkói-utcát, Váci-utcát az Eskü-úttól a Gizella-térig, Gizella-teret, Dorottya-utcát, Városligeti Állatkerti-utat. a Stefánia-utat a Thökölv-útig és a Várkert-rakpar-

tot fokozatosan a főváros által megállapított sorrendben öt év alatt hétszázötven villamos ívlámpásai szereli föl és a villamos világításit a szerződés ideje alatt saját költségén ingyen üzemben tartja. A főváros ezeken az utakon azért a gázlámpákat is égetheti. A villamos világításhoz szükséges minden berendezést, valamint a lámpások kezelését és fentartását, a villamos áram szolgáltatását a társaság mind a saját költségére látja el és a szerződés lejártakor az egész berendezést ingyen átengedi a fővárosnak.

A gáz árát köbméterenkint világításra húsz fillérben, egyéb célra tizenhat fillérben állapítja meg. Azokban a lakásokban azonban, amelyek három lakható szobánál nem nagyobbak és évi bérük az 1400 koronát meg nem haladja, 1916. június 1-től, azokban az ipari és kereskedelmi célra szolgáló helyiségekben, amelyeknek évi bére 1600 koronánál kisebb, 1918. július 1-től, a lakóházak lépcsőházában, udvarain, közös mosókonyhában, szárító-padláson és pince járat an szükséges világító gáz árát 1920. július 1-től 20 fillérről 16 fillérré szállítja le.

Kijelenti a társaság, hogy 1911. január 1-től az ipari és háztartási célra, 1914. január 1-től a világításra használt gáz mérésére alkalmazott gázórákért a bérleti, illetőleg használati díjat a fogyasztóknak elengedi s a mérőket saját költségén tartja állandóan használható állapotban. A légszeszmérők használati díja akkor egészen megszűnik. Részesedés címén a társaság a fővárosnak évi 800.000 korona fix összeget és ezenfelül a húsz fillérért eladott légszesz bruttó bevétele után tíz százalékot, a tizenhat fillérért eladott légszesz után három százalékot ajánl föl. Kijelenti a társaság, hogy ha a főváros az utcai világításra felajánlott gáz helyett annak árát kívánja, hajlandó a fővárosnak évenként 850.000 koronát fizetni s az utcai világításra szükséges gázt köhmeterenkint tíz fillérért adja.

Kötelezettséget vállal a társaság arra is, hogy tisztviselőinek, alkalmazottainak és munkásainak a számára nyugdíjintézetet alakít, amelynek alapszabályait a székesfőváros hozzájárulásával csinálja meg. A nyugdíj intézet működését legkésőbbben 1913. január 1-én kezdi meg. Az ajánlat szerint a szerződés 1958. június 30-án déli 12 órakor jár le. A társaság arra kéri a tanácsot, hogy határozatáról 1909. május végéig értesítse, miután a légszeszgyártásnak az 1910. éven túl való biztosítása olyan előintézkedéseket követel, amelyeket későbbre halasztani lehetetlen.

De már akkor késő volt; a megváltás dolga annyira előrehaladt volt, hogy lett volna a Trieszti ajánlata még kedvezőbb, még sem bocsájtkozott volna a közgyűlés annak tárgyalásába. A gázgyári háborút *Bárczy* polgármester végérvényesen megnyerte.

A Kossuth Lajos-utcai villamos dolga ez időben különös stádiumba jut. A Közúti szívesen megépítené ezt a vonalat, sőt a Wesselényi-utcait is, de a főváros az engedély fejében azt kívánja, hogy a szakaszjegy árát szállítsa le a vállalat tizenkét

fillérről tíz fillérré. Erről pedig hallani sem akar *Jellinek* Henrik, a Közúti akkori vezérigazgatója. A képviselőházban *Wekerle* benyújtja az *adóreformra* vonatkozó törvényjavaslatot, amelynek sérelmes intézkedései ellen a főváros rendkívüli közgyűlésen tiltakozik, majd deputációt meneszt a miniszterelnökhöz. *Bárczy* polgárcester kezdeményezésére a városok polgármesterei, vezetői 1908. február 26-ikán az adókérdésben tanácskozásra jönnek össze Budapesten, később pedig megalakítják a *magyar városok kongresszusai*.

„ Budapest ismét száz sebből vérzik. A drágasághoz hozzájárul a mészárossegédek és gázgyári munkások sztrájkja, mozgalmat indítanak, a kórházi orvosok, éhtifusz grasszál, ismét túrhetetlen a lakásinség. *Faller* Ferenc tanácsnok elkészül végre az új *lakásbérleti szabályrendelettel*, de a közgyűlés egyelőre bizottságot küld ki az előterjesztés tanulmányozására s csak 1908. októberben fogadja el a szabályzatot. A középítési ügyosztály a Király-utca kiszélesítésének tervein dolgozik, *Heuffel* Adolf középítési igazgató elkészíti az új *központi városháza* költségvetését (kilenc millió korona) és terveit, szó van továbbá tizenhat négyemeletes bérház építéséről tizenhét millió korona költséggel. A *fuvartelep* első üzleti éve kudarcral végződik (csak 7000 korona a nyereség) s a pénzügyi bizottság *Márkus* József indítványára kimondja, hogy ha a következő esztendőben a mérleg nem javul meg, úgy a főváros ismét magánvállalkozó kezelésére bizza az üzemet. A *Vásárpénztár* kéri, hogy a sertésvásáron is működhessék, ami ellen a hentesek újabb akciót indítanak. *Buzay* tanácsjegyző a kórházak házi kezelésben való élelmezését készíti elő, a pénzügyi osztály pedig nyilvánosságra hozza a *községi takarékpénztár* alapszabályait. E szerint a takarékpénztár üzletkörébe tartozik: 1. Budapest székesfőváros hitelműveleteinek lebonyolítása; 2. Budapest székesfővárostól vásárolt telkek parcellázása, esetleg az ezeken való építkezés, épületek kezelése, értékesítése; 3. Budapest székesfővárostól vásárolt ingatlanok kezelése, esetleg azok eladása; 4. Budapest főváros által akár egyedül, akár harmadik személyekkel együtt létesített, megváltott vagy megvásárolt üzemek kezelése és mindama műveletek ellátása, amelyek a törvényhatósági bizottság által a takarékpénztárra ruháztatnak; 5. Budapest központi pénzára részére történő befizetések elfogadása és e pénztár helyett fizetések teljesítése; 6. pénzek átvé-

tele takarékbetéti könyvecskékre, pénztárjegyekre és folyószámlákra; 7. értékpapírok adásvétele és azokra előlegek nyújtása; 8. hitelnyújtás kisiparosoknak, kiskereskedőknek, vásárcsarnoki helybérlőknek hitelegyletek keretében vagy anélkül; 9. kulturális és emberbaráti intézmények pénzügyleteinek ellátása; 10. Budapest területén ipart űzők és vállalkozók részére hitelnyújtás és kereseti kimutatás leszámítolása; 11. őrzési letétek elfogadása bizonyos illeték mellett, vagy anélkül; 12. jelzáloggal fedezett kölcsönt adni Budapest területén levő telkek és házakra; 13. fen álló jelzálogos követeléseket magához váltani; 14. váltók, bankutalványok, közraktári jegyek leszámítolása.

Feltámad a 45-ös választmány is, de *36-os választmány* alakjában. Elnöke *Márkus József*; *Vázsonyi Vilmos* és pártja nem vesz részt benne. A demokraták 1908 október 28-ikán indítványt tesznek a plurális választójog ellen, de a közgyűlés napirendre tér az indítvány fölött.

Jellemző, hogy a fővárosi törvény revíziójának előkészítésére kiküldött 30-as bizottság ugyanebben az időben az *általános szavazati jog* mellett dönt. *Feleki Béla* indítványt tesz a közgyűlésen egy hatósági *útbaigazító hivatal* felállítása iránt, *Harrer* tanácsjegyző elkészül hatalmas tanulmányával *Nagy-Budaestről*. A közoktatási ügyosztály vezetését *Piperkovitstól Festetuts Géza* gróf tanácsnok veszi át; *Piperkovits* a katonai ügyosztályba megy, *Rényi Dezső* pedig a közlekedési ügyosztály élére áll, de ő referálja a közgyűlésen nagyszabású művét: *az új nyugdíjszabályzatot*. Az új *szabályzat* negyven helyett harmincöt esztendei szolgálat után teljes nyugdíj biztosít az alkalmazottaknak és lakáspénz gyanánt a nyugdíj tizenöt százalékát adja az alkalmazottaknak a főváros. De humánusan gondoskodik az új nyugdíj szabályzat az özvegyekről és az árvákról is. Az: özvegy a felét kapja annak, amit a férj kapna, a gyermekek pedig neveltetési járandóságot kapnak.

Az új nyugdíjszabályzatnak egyik legérdekesebb paragrafusa az, amely megadja a polgármesternek azt a jogot, Jiogy nv ugalomba küldheti azokat, akik a harmincöt esztendőt le-szolgálták, vagy életök hatvanötödik évét betöltötték. Viszont a polgármester szolgálati érdekből fölkérheti a hatvanöt esztendőnél idősebb tisztviselőket, hogy tovább is hivatalukban maradjanak, ha akarnak. Azonban semmi körülmények között

nem szolgálhatják tovább a fővárost azok, akik hetvenedik életévüket már betöltötték. A közgyűlés tehát nagy jogot adott a polgármester kezébe akkor, amikor kimondta, hogy nyugdíjba küldheti azokat, akik hatvanötödik életévüket betöltötték. A kényszernyugdíjazásról szóló paragrafus lehetővé tette, hogy a polgármester fölfrissítse a tisztviselői kart.

A közgyűlés e korszakban csaknem állandóan botrányok tanyája. A Polónyi—Lengyel-pör akkor zajlik le és a tanúvallomások nyomán egymást érik a becsületbe vágó, súlyos nyilatkozatok. A közgyűlés levegője telítve van panamavádakkal, mindenki gyanús és mindenki gyanúsít.

Az 1908-ik esztendő legkiemelkedőbb eseménye a főváros szempontjából *a főváros fejlesztéséről szóló törvény*. *Wekerle* Sándor miniszterelnök már korábban ígéretet tett a főváros vezetőinek arra, hogy módot fog keresni a főváros támogatására, anyagi helyzetének megszilárdítására. Az ígéret teljesítését, azután kapcsolatba hozta egy lojális ténnyel: a Margitszigetnek *József* főhercegtől való megvásárlásával. 1907 július 11-én terjesztette be az erről szóló törvényjavaslatot a képviselőházhoz. A javaslat teljes címe és szövege ez volt:

Törvényjavaslat Budapest fő- és székváros fejlesztéséről s a háztartásának rendezése végett teendő állami intézkedésekről.

1. §. A minisztériumnak az az intézkedése, hogy a székesfővárosi Atilla-körút és környékének szabályozási költségeire a fővárosi pénzalapnak kétmillió korona kamatmentes állami előleget adott, jóváhagyatik. Ennek az előlegnek a szabályozás útján nyerendő telkek értékesítéséből befolyó része az államkincstárnak azonnal -megtérítendő.

2. §. Fölhatalmaztatik a minisztérium, hogy a székesfőváros közönsége által az államkincstártól megvett Sárosfürdő vételára. és kamatai fejében fizetett: 1,005.795 korona 25 fillérenyi összeget a székesfőváros közönségének visszatéríthesse, abban az esetben, ha a székesfőváros közönsége kötelezettséget vállal, hogy úgy a Sáros-, valamint a Rudasfürdőt a korszerű egészségügyi és szépművészeti követelményeknek megfelelőleg 1911. óv végéig föl, illetőleg újjáépíti.

3. §. Fölhatalmaztatik a minisztérium, hogy Budapest székesfővárosban a Hungária-körút és III. kerület közt közúti Duna-hidat építhessen, a hídhoz vezető feljárókat létesíthesse s az e végből szükséges városszabályozási és rendezési munkálatokat a közmunkák tanácsa útján végrehajthassa.

4. §. Fölhatalmaztatik a minisztérium, hogy a budapest székesfővárosi Margitszigetet összes tartozékaival és felszereléseivel együtt *József* királyi

úr ő cs. és kir. fenségtől a következő 5., 6. és 7. §-okban foglalt határozatok szerint megszerezhesse.

5. §. A Margitsziget, valamint összes tartozékainak és fölszereléseinek 11 millió koronában megállapított becsértéke ellenében a minisztérium József főherceg úr ő cs. és királyi fensége tulajdonába átengedi Budapest fő- és székváros pesti részének több helyrajzi szám alatt bejegyzett, a kincstár tulajdonában levő ingatlanokat, illetőleg az 1017. telekkönyvi betétben 1026 helyrajzi szám alatt bejegyzett ingatlanok még szabad rendelkezésre álló részét 2 millió 100.599 becsértékben, nemkülönbén a Budapest székesfőváros pesti részének 1112., 1257. és 1261. telekkönyvi betéteiben, 121., 1237., 1241. helyrajzi szám alatt bejegyzett és a fővárosi pénzalapnak tulajdonát képező ingatlanokat s az 1262 betétben 1242 helyrajzi szám alatt fekvő és ugyancsak a fővárosi pénzalap tulajdonát képező telekből oly részt, hogy a fővárosi pénzalapnak tulajdonából átadandó telkek értéke 3,899.401 koronát tegyen. Ezenkívül a fővárosi pénzalap 5 millió koronát 4 százalékos kamat alapul vétele mellett az 1908. év január elsejétől kezdve évi 210.000 korona járadék fizetésével törleszt. Ez az évi járulék telekkönyvileg biztosítandó. A fővárosi pénzalap tulajdonából átadandó telkek becsértéke a kir. herceg ő cs. és kir. fenségének s az fővárosi közmunkák tanácsának megbízottai között kölcsönös egyetértéssel, ha pedig megegyezés nem jött létre, akként állapítandó meg, hogy a kir. herceg ő cs. és kir. fensége és a fővárosi közmunkák tanácsa két-két megbízottat jelölnek, akik egy elnököt választanak s az ekként megalakuló bizottság állapítja meg a telkek becsértékét. Jogában áll a fővárosi közmunkák tanácsának, a fővárosi pénzalap tulajdonából átbocsátott telkeket az átbocsátástól számított három hónap alatt a becsértéken átvenni s az ellenértéket 4 százalékos kamatozás mellett készpénzben törleszteni.

6. §. A Margitsziget tartozékainak tulajdonjoga a fővárosi pénzalap javára kebelezendő be ama 36.000 négyszöglet tevő terület kivételével, amely a szigetnek, a minisztérium által kijelölendő középső részében a rajta levő fő-építményekkei együtt országos növénykert céljaira kihasítandó és amely területnek tulajdonjoga a magyar államkincstár javára kebelezendő be. úgy a fővárosi pénzalap, valamint az állam tulajdonába kerülő részek örök időkre nyilvános kertek gyanánt tartandók fel és ez a korátózas az ingatlanokra vonatkozó telekkönyvbetétek A) tulajdonlapján a fővárosi alap tulajdonába jutó ingatlanokkal járó az a kötelezettség pedig, hogy a növénykert részére a margitszigeti vízvezetékéből szükséges víz ingyen szolgáltatandó, ez ingatlanok C) teherlapon telekkönyvileg is biztosítandó és hivatalból bejegyzendő.

7. §. A jelen törvény aapján József főherceg úr ő cs. és kir. fensége és az állam, illetőleg a fővárosi pénzalap közti létesítendő vagyonátruházások és telekkönyvi bejegyzések, valamint a kiállítandó összes iratok bélyeg- és illetékmensesek.

8. §. Az 1894: XX. .t-cikk alapján létesített laktanya-értékesítési műveletből kifolyólag tiszta feleslegként rendelkezésre álló összeg a 3. szakaszban megállapított munkálatok költségeinek fedezésére fordítandó. A költségeknek ezt meghaladó része pénztári készletekből fedezendő és a felmerülő szükségleteknek megfelelő részletekben a pénzügyi tárca illető évi beruházásainál számolandók el.

9. §. Az a járulék, amelyet a főváros a rendőrség költségeinek fedezésére fedezésére az 1881. évi XXI. t.-cikk 53. szakasza szerint az államnak fizetni köteles, 1907. évi január 1-étől kezdődő hatálylyal 800.000 korona évi általánynyal állapítatik meg. Az 1905. és 1906. évekből származó és 1907. január 1-ig be nem fizetett járulék-hátralékok befizetése alól a fő- és székváros fölmentetik.

10. §. Az állam a fő- és székvárosnak az 1907. évtől kezdve esedékessé vált italmérési illeték 1899. évi XXV. t.-cikk 16. és 18. szakasza címén a fő- és székváros területén évente tényleg beszerzett összeget átengedi. Ez a határozat a pénzügyi hatóság és a fő- és székváros között elszámolási viszonyt nem állapít meg. A pénzügyminiszter felhatalmaztatik, hogy a fő- és székvárosnak a fentebbiek szerint járó összegek terhére azok valószínű mértékéhez képest előlegeiket adhasson.

11. §. Azok a házak, melyek a fő- és székváros IV. kerületének egész területén, továbbá az V. kerületben a) a Rudolf-, illetőleg az újpesti rakodópartnak a Zoltán-utca és Zápolya-utca közötti szakaszán fekvő Dunaszabályozási telkeken; b) az Országház-térre, továbbá a Személynök-utcára és a Pozsonyi-utcára homlokzattal bíró telkeken; c) a Nádor-utcának az Országház-tér és a Lipót-főrut közötti szakaszán mind a két oldalon fekvő telkeken; d) a Nádor-utca, Alkotmány-utca, Kohári-utca és Balaton-utca által határolt oly területen egészen újonnan építtetnek, amennyiben legalább kétemeletesek, 40 láb magasságúak és 1917. évi november 1-ig lakható állapotba helyeztetnek, 15 évig mentesek az állami házadétól.

Kétségtelen, hogy a nevezetes törvényjavaslat benyújtására *Wekerle* Sándort csak másodsorban ösztönözte a fővárosról való atyai gondoskodásnak a szükségessége. De ha objektív szemmel vizsgáljuk a javaslat pontjait, akkor meg kell »állapítani, hogy a főváros rendkívüli előnyökhöz jutott általuk. A főváros úgyszólván ellenszolgáltatás nélkül kapott mintegy öt millió koronát részben készpénzben, részben teherátvállalásban. Hálásak is voltak mindezért a főváros vezetői *Wekerle*-nek és *Andrássy* belügyminiszternek. Ám a javaslatból még sokára lett törvény. *Polonyi Géza*. aknamunkáját ugyan könnyen leszerelte a miniszterelnök a Belváros harminc esztendő adómentességének ígéretével, de a képviselőház többsége olyan ellenkezéssel viseltetett a fővárossal szemben, hogy *Wekerle* nem merte megkockáztatni a javaslat sorsát. A képviselőház pénzügyi bizottságában *Nagy Ferenc*, *Sághy Gyula*, *Holló Lajos*, *Ugron Gábor* erősen támadják a városháza urait (*Bárczyt* és *Vázsonyit*) és jukntimot követelnek a fővárosi törvény revíziója és a főváros fejlesztéséről szóló törvény között.

Egy esztendei pihentetés után, 1908 június 17-én kerül a törvényjavaslat a képviselőház pénzügyi bizottságába. *Olay Lajos*, *Búza Barna*, *Nagy Emil*, *Földes Béla*, *Szmrecsányi György* kifogásolják a fővárosnak adandó kedvezményeket, de *Hoitsy Pál* előadó, *Szebeny Antal*, *Rátkay László*, *Buzáth Ferenc*, *Semsey László* gróf, *Nagy Dezső*, *Bizony Ákos* és *Wekerle* miniszterelnök visszaverik a támadásokat. A bizottságban keresztül megy a javaslat, november 14-én pedig a képviselőház plénuma is elfogadja. A törvényt rövid idő múlva szentesítette a király.

BERUHÁZÁSI PROGRAMM.

A városházi problémák még megoldásuk után sem kerülhetnek le a napirendről. A gázgyár megváltása régen befejezett tény volt, amikor a bizottságok és a közgyűlés még mindig foglalkoztak vele. A triesztiek sehogysem akartak belemenyugodni a megváltoztathatlan ítéletbe; az új, felemelt ajánlatot az illetékes ügyosztály lelkiismeretesen megvizsgálta s e szerint a trieszti gázgyár által nyújtandó kedvezmény pénzértékben a következő volt:

Év	a városnak	magánosoknak	összesen
		k o r o n a	
1911-ben	1,715.973	80.000	1,795.973
1915-ben	2,851.409	619.590	3,470.999
1920-ban	2,658.662	1,550.928	4,209.590
1925-ben	2,794.475	1,686.815	4,481.390
1930-ban	2,964.241	1,856.671	4,820.912
1935-ben	3,134.008	2,026.530	5,160.538
1940-ben	3,303.774	2,196.380	5,500.154
1945-ben	3,474.341	2,366.244	5,840.585
1950-ben	3,644.307	2,536.100	6,180.407
1955-ben	3,814.074	2,705.958	6,520.032
1958-ban	3,915.834	2,807.872	6,723.706

A gázbizottság *Hecht* Ernő indítványára úgy határozott, hogy napirendre kell térni az új ajánlat fölött. A közgyűlés is ezt a radikális elintézését választotta, egyúttal hozzájárult a tanács előterjesztéséhez, amely szerint a főváros gázüzemének vezérigazgatója *Heltai* Ferenc legyen. Heltainak 25,000 ko-

rona fizetést adtak, 5000 korona lakbért és a 8½ százalékon feül mutatkozó tiszta haszon 5 százalékát. Ez a nyereségrészesedés 20,000 koronában volt minimálva és 50,000 koronában maximálva. *Rouleau G.* és *Fontaine E.* nevű francia tőkéseknek, akiket *Forbáth Imre* és *Szabó József* rávettek arra, hogy ajánlatukkal a triesztiek ajánlatát kompromittálják és akik 7 milliós részvénytársaságot akartak létesíteni és 40 esztendőss koncessziót kértek, udvarias levélben válaszolt a tanács; lasonló elintézést nyert egy brémai cég gázgyáralapítási ajánlata is. Látszólag komoly stádiumba jutott az a terv is, hogy a főváros a soroksári Duna-ág vízirejének a felhasználásával építsen *villamosság-fejlesztő telepet*. Az előmunkálatokra 20,000 koronát szavazott meg a közgyűlés; *Hoór-Tempis Mór* műegyetemi tanár el is készítette a terveket, de azon az ankéten, amelyet a földművelésügyi minisztériumban a soroksári Duna-ág rendezéséről tartottak, a kormány képviselője, *Kvassay* miniszteri tanácsos hat milliót kívánt az állam részére a fővárostól a vízierő felhasználásáért, ezt pedig erősen sokallották a városnál.

A *svábhegyi fogaskerekű* megváltásának kérdésével a tanács is foglalkozik és kérdést intéz erre vonatkozólag a Közútihoz. Egy VII. kerületi küldöttség előtt, amely a Wesselényi-utcai villamost sürgeti, úgy nyilatkozik a polgármester, hogy a főváros házi kezelésben fogja megépíteni a Városliget—Kossuth Lajos-utca—Erzsébet híd—Budai vonalat. Említést érdemel még, hogy a közgyűlés engedélyt ad a Városi Villamosnak a nyugati és keleti pályaudvart összekötő vonal építésére. A közgyűlésen *Baránszky Gyula* felveti azt az ötletet, hogy a főváros fizessen évi átalányt az államnak a hídvámok eltörlése fejében. A *Tattersaal házi kezelésbe* jut, a községi kenyérgyár 1909. augusztus 24-ikén megkezdte működését, mire a pékek négy fillérrel leszállítják a kenyér árát. A gyárat csakhamar bővíteni kell. A hirdetési szabályrendeletet a miniszter jóváhagyja, *Emmerlingéknek* tehát felmond a főváros. A községi takarékpénztár alapszabályait elkészíti *Márkus Jenő* tanácsjegyző, a közgyűlés elfogadja, az akták újból a minisztériumba kerülnek, közben a takarékpénztár igazgatói állására *Preysz Gusztáv* Földhitelintézeti osztályfőnököt kombinálják.

A *pályaudvarok kihelyezésének* kérdésében értekezletet tartanak; felmerül az a terv, hogy a vicinálisok földalatti háló

zatát kiépítsék és a végállomás a központi városháza környékén legyen. Az óbudai Dunahíd elhelyezéséről vita fejlődik ki a közlekedési bizottságban, s azt a tervet fogadják el, amely szerint az új hid a Hungária-útról kiindulva, a felső Margitsziget érintésével vonulna az óbudai partra és tengelye beleesnék a majdan kiszélesítendő Kiscelli-utcának a tengelyébe. A Sugár-útról új előterjesztést készít *Schmellhegger* tanácsjegyző. A közgyűlés magáévá teszi *Wargha* László főmérnöknek a Tabán szabályozására vonatkozó javaslatát. A Tabán szabályozására kész terve volt a közmunkatanácsnak, minthogy azonban ez a nagy koncepciónak csak egy kis részlete volt, *Bárczy* polgármester pedig gyökeres, teljes szabályozást óhajtott, a régi Devecis-féle tervet, amely szerint a szabályozás költsége 21,823,065 (amiből a telkek eladása révén 18,524,650 korona megtérül), *Wargha* főmérnök átdolgozta és a közgyűlés ezt a módosított javaslatot fogadta el. E szerint az összes költség 22,844,076 K, amiből 17,207,620 korona megtérül. Az előterjesztés tárgyalásánál *Márkus* Miksa nagy feltűnést keltő beszédet mond és hangot ad annak a nagy bizalmatlanságnak, amellyel a közvélemény a tabáni kisajátításoknak a tervét fogadta. A felszólalásból lovagias affér keletkezik *Márkus* és *Baranszky* között. Az élelmezés nehézségei között első helyre kerülnek a *tejmizériák*. A Nemzetközi Tejgazdaság kongresszusán *Gerlei* Lajos bizottsági tag, a Budapesti Központi Tejcsarnok vezérigazgatója előterjesztést tesz a nagyvárosok tejjel való ellátásáról. Az előterjesztés, amelyet a kongresszus egyhangúlag elfogadott és amelyet a fővárosnak is megküldték, a következő határozati javaslatot tartalmazza:

1. Nagyvárosoknak egészséges, hamisítatlan tejjel való ellátását csak úgy látja biztosítottnak, ha a városokat elsősorban nagy tejkereskedelmi központok látják el, amelyek vezetésére a közhatalóságok közvetlen ingerenciát gyakorolnak és amelyek állandó hatósági ellenőrzés alatt állnak. 2. Gyermekek és gyógytej kizárólag hatósági engedély alapján készíthető és hozható forgalomba. 3. Nagyvárosokban a tejjel való kereskedés csakis hatósági engedély alapján és csakis ebbeli képzettségüket kellőleg igazolt: egyének által folytatható. 4. Gyermekek- és gyógytejeiken kívül csak kétféle tej hozható „tej” elnevezés alatt, a zsírtartalom közelebbi megjelölése mellett forgalomba, és pedig: a) teljes tej, b) lefölözött tej, amelyeknek pizsoktartalma literenkint 10 milligrammnál több nem lehet.

Határozati javaslatának a megokolásában *Gerlei* Lajos megdöbbentő leleplezéseket tett Budapest tejjel való ellátása-

ról. A közéletmezési ügyoszályban megvolt a hajlandóság a tejellátás és a tej hamisítás kérdésének rendezésére. Az ügyosztály rövidesen előterjesztést készített és azt javasolta, hogy a főváros alapítson *tejkereskedelmi szövetkezetet* és lépjen ebben az irányban érintkezésbe a Központi Tej csarnokkal. A tervből semmi sem lett, pedig a háborús tejellátás talán sokkal könnyebben sikerült volna, ha a főváros kezében van a tejkerekedelem. Az *idegenforgalom emelése* is városházi probléma lett. *Reichfeld* Izor indítványára a közgyűlés utasítja a tanácsot, hogy 1. Az idegenforgalom emelését tegye tanulmány tárgyává, ezzel kapcsolatban lépjen érintkezésbe a Máv. igazgatóságával és a hajózási társaságokkal, a bel- és külföldi idegenforgalmi vállalatokkal, továbbá a helybeli szállodásokkal a társasutazásoknak a főváros felé való terelésének megkönnyítése és olcsóbbá tétele végett. 2. Tegye megfontolás tárgyává, nem célszerű-e oly forgalmi iroda fölállítása, melyben a feleknek érdek nélküli módon értesítés adassék a látványosságokról, kiállításokról, képzőintézetekről, közlekedési eszközökről, szállodákról, lakásokról, multságokról stb., egyúttal gondoskodjék, hogy az idegenek az esetleges kiaknázások ellen megvédessenek. 3. A jövőben az évi költségvetésbe az idegenforgalom emelése érdekében vétessék fel bizonyos összeg.

A *fővárosi törvény revíziója* ügyében kiküldött 30 tagú bizottság elkészül munkájával. A tervezet főbb pontjai ezek:

Általánosságban azt kívánja a bizottság, hogy a törvényben pontosan állapítsák meg a polgárság részesedését az önkormányzatban és az önkormányzat határait az állammal szemben. Kívánja az önkormányzati szabadság legmesszebbmenő érvényesítését. Azután a könnyű adóemelésről gondoskodott a bizottság. Azt akarja kimondani, hogy a községi adót 40, a házbérkrajcárt 5 százalékig jóváhagyás nélkül fölemelheti a város. A bizottsági tagok számát 250-ben állapítja meg. A közgyűlés elnökét és alelnökét a bizottsági tagok közül választják. A közgyűlés csak akkor határozatképes, ha a tagoknak egyharmada, fontosabb ügyeknél fele jelen van. Kívánja az általános, egyenlő é3 közvetlen választást listaszavazással. Választó minden 24 éves magyar állampolgár, akinek legalább egy év óta állandó lakása van Budapesten. Minden választó választható is. A virilizmust el akarja törölni. Nem lehet bizottsági tag a város alkalmazottja, bármely felekezet papja, aki a fővárossal szerződéses viszonyban van, vagy szerződésben levő vállalatnak alkalmazottja. A Városháza díjazásért csak az ügyvédbizottsági tagok járhatnak közbe. A választás titkos legyen s a bizottság helyesnek tartja a kisebbség képviselését.

A képviselőtestületnek fenn nem tartott és a kerületekhez át nem utalt

önkormányzati ügyek intézése a képviselőtestület által alakítandó választmányra volna ruházandó. E választmány, mely a városi választmány nevet viselhetné, állna a polgármesterből, a két alpolgármesterből és harminc tagból, kiket a képviselőtestület három évenként újjáalakulása alkalmával választ. A városi választmány elnöke a polgármester. A határozatképességhez a tagok több mint felének kell jelen lennie. A városi választmány hatáskörét szabályrendeletben megállapítandó módon al-választmányokban is gyakorolhatja. A szakbizottságok, mint véleményező testületek a városi választmány mellett is meghagyandók. A polgármesteri tisztséget, a minősítés kikötése nélkül, a képviselőtestület által szabadon választott polgárral kívánják betöltetni. A polgármester 6 évre választandó. Az alpolgármesterek, kik a polgármester helyettesei, szintén minősítés kikötése nélkül, a képviselőtestület által 6 évre szabadon választandók a polgárok közül. A polgármester és az alpolgármesterek választásánál a képviselőtestület tagjai felének jelen kell lennie. A tanács elnöke a polgármester, kit az általa megbízott tanácstag helyettesít; tagjai az alpolgármesterek és a tanácsnokok; az utóbbiak főiskolai minősítésű hivatalnokok. A tanácshoz tartoznak még az összes központi hivatalok. A ker. eljárásokra nézve az 1893: XXIII. t.-c.-hen megállapított és már meggyökeresedett szervezetet nem kívánják megváltoztatni. A ker. eljárók a tanácsnokok jogállását nyerjék s következésképp az összes tanácsnokok úgy a központi, mint a kerületi igazgatásban legyenek alkalmazhatók. A ker. választmányok tagjainak száma 24-ről felemelendő 40-re és 10 póttagsági hely szervezendő. Elnökét a ker. választmány maga válassza. A tanács tagjait és a főtisztviselőket a képviselőtestület válassza 6 évre, a többi alkalmazottakat a polgármester neveze ki élethossziglan. A főpolgármesteri állás megszüntendő. A fővárosi közmunkák tanácsa szintén eltörölendő.

Ám a kül- és belpolitikai helyzet akkor már nem volt alkalmas a fővárosi törvény tárgyalására. Az annekszió következtében a *szerb háború* veszedelme fenyeget, a főváros sürgősen vöröskeresztes kórházat rendez be és a honvédelmi minisztertől a szerződéses szén szállító bánya munkásainak felmentését kéri háború esetére. A koalíció erősen ingadozik, a bankkérdés előtérbe nyomul, a Wekerle-kormány utolsó hónapjait éli.

A kormányválság, a politikai helyzet bizonytalansága kellemetlen helyzetet teremtett a városházán, ahol éppen abban az időtájban készült el az elmúlt decennium leghatalmasabb munkája, a *nagy beruházási programra*. A főváros fejlesztéséről szóló törvény és a községi pótdadó emelése elejét vette a háztartási egyenleg felborulásának; az 1908. évi zárószámadás már 4,854,895 korona *fölösleggel* végződik, amelynek nagy része azonban állami adóhátralékok fedezésére szolgál. Az eredmény

túlságosan kedvező volt, annyira, hogy az 1909. évi előirányzatban már 175,709 korona hiányt mutattak ki; a bevételek összegét 48,565,209 koronában, a kiadásokét 48,740,918 koronában irányozták elő. Az 1909. esztendő közepén a főváros vagyonáról következő kimutatás számol be:

I. Községi alap. Vagyon: 387,200.164 korona. Teher: 159,334.226 korona. Tiszta vagyon: 227,865.938 korona. II. Sorsjegykölcsön törlesztési alap. Vagyon: 4,436.638 korona. Teher: 1,074.601 korona. Tiszta vagyon: 3,362.036 korona. III. Kisajátítási alap. Vagyon: 11,039.902 korona. Teher: 11,796.651 korona. Tiszta teher: 756.749 korona. IV. 20 milliós kövezési kölcsön. Vagyon: 11,571.342 korona. Teher: 17,877.871 korona. Tiszta teher: 6,306.528 korona. V. Fuvartelep. Vagyon: 1,238.593 korona. Teher: 1,094.894 korona. Tiszta vagyon: 143.699 korona. VI. Állatkert. Vagyon: 685.192 korona. Teher 400 korona. Tiszta vágyom: 684.792 korona. VII. Lóhúsikkérés. Vagyon: 157.341 korona. Tiszta vagyon: 157.341 korona, összes vagyon: 416,329.174 korona, összes teher: 191,178.643 korona, összes tiszta vagyon: 232,213.806 korona. Összes tiszta teher: 7,063.277 korona. Levonva most már a 7,063.277 korona terhet is, a tiszta vagyon 225,150.523 korona, ami az 1907. évi állapottal szemben 5,242.154 korona növekedést mutat.

Ezekből a számadatokból látható, hogy a folyó kiadásokra, a normális adminisztrációra bőségesen volt fedezet. De a polgármester nagy programjának a megvalósítása közeledett. Az egyes ügyosztályok összeállították azoknak a nagyszabású beruházásoknak a terveit és költségvetését, amelyeket a főváros a legközelebbi tíz esztendőn belül megvalósítani akart. így keletkezett a nagy, 270 millió koronás beruházási program, amely eredetileg a következő tételekből állott:

A zuglói, tisztviselőtelepi, józsefvárosi és még szükséges templomokra 3,350.000 korona, csatornaépítésre 13,500.000, árokszabályozásra 4,140.000, a soroksári Dunaág rendezésével kapcsolatban vízierő fölhasználásával épített i adík elektromos telepre hús milliő, a légszuszgyárak megváltása és ezzel kapcsolatban egv koncentrikus gyár építésére 30 milliő korona, vízvezetéki «erunázásokra 14,463.000 korona, kisajátításokra és szabályozásokra tizenegy *tilliő, >a Mária Terézia és a Forgách-kaszárnyák kihelyezésére és az Andrassy-Kaszárnya kibővítésére 5,900.000 korona, az Qmniibusz-vállalat megváltására .228.000 korona, a fogaskerekű megvételére és átalakítására 343.000 korona, «Sf^{tisz}tasági nagyobb beruházásokra, gépekre és automobil-üzem fokozatos vezetésére két milliő korona, a fuvartelep kibővítésére 756.000 korona, szu-
uvartelep ^{me}g^{vál}<tása és szemétégető létesítésére nyolc milliő korona, az

artézi fürdő építésére 3,500.000 korona, a Sárosfürdőre 4,600.000 korona, új középponti városházra kilenc millió, bérházak építésére húsz millió korona, II. kerületi új előjárósági épület 500.000 korona, VII. kerületi előjárósági épület 700.000 korona, iskolaépítés harminc millió korona, budai színház 800.000, munkaslakások tíz millió, közbvágóhíd és állatvásártéri beruházás 7,990.000 korona, vásárcsarnoki beruházás 5,800.000 korona, nyílt piacok 600.000 korona, állategészségügyi telep 250.000 korona, vegyészeti és élelmiszervizsgáló intézet 500.000 korona, fa- és tutaj-kikötő 600.000 korona, középponti szegényház öt millió korona, új leányárvaház 650.000 korona, szeretetház 600.000 korona, József fiúárvaház kibővítése 80.000 korona, Mayer-árvaház kibővítése 60.000 korona, tanoncotthom 100.000 korona, négy népotthon 2,600.000 korona, özvegy nők menedékháza 200.000 korona, két új Dunafürdő 60.000 korona, tűzoltósági beruházások 1,900.000 korona, szükséglakások, menedékházak és népszállók két (millió) korona, fiók fertőtlenítő intézet 725.000 korona, László-kórház területén megfigyelő pavillon építése 1,235.000 korona, Margit-kórház kibővítése 2,062.000 korona, János-kórházzal kapcsolatos tüdőbajos kórház és szanatórium 4,700.000 korona, ugyanott elmebeteg-megfigyelő pavillon 1,200.000 korona, Gellért-kórház területén négy új pavillon 1,165.000 korona, István-kórház területén orbáncos pavillon 708.000 korona, új Rókus-kórház építése 17,400.000 korona, gyűjtőkórház 1,840.000 korona.

A beruházások összege tehát 261,515.000 korona. Ezenkívül 2,485.000 korona kell a riz imillió koronás *függő* kölcsönből már teljesített közmunkára. Az egész szükséglet kétszázhatvannégy millió.

A jövedelmezőségi kimutatás alapjául a tanács azt vette, hogy a 4 százalékos kötvényeikéit 93-as árfolyamon lehet értékesíteni, vagyis a kölcsön 4.64 százalékos lesz. A hétszázhatvannégy millió korona fedezésére tehát évenként 12,549.000 korona kell. Ezzel szemben a tanács a következő fedezetet mutatta ki.

A létesítendő elektromos telepből 7.6 százalékkal évenként 1,500.000, K.

A légszeszgyárakból a megváltás után az 1920. évre várható jövedelmet véve alapul, 4,081.263 korona.

Az új vízvezetéki beruházásokból 770.000 korona.

A megváltandó társaskocsi vállalatból 95.000 korona.

A fogaskerekű vasútból 14.000 korona.

A marhavásárt, vásárcsarnoki és tutajkikötő bevételei 8,22.000 korona.

Az új fürdőkől 597.000 korona.

A központi városház többletjövedelméből 223.000 korona.

Az építendő bérházaikból 1,125.000 korona.

A kis lakásokból 500.000 korona.

Az iskoláknál megtakarítandó bérek, javítások címén 600.000 korona.

összesen 10,327.263 korona.

Ezzel szemben a 264 millió korona hozzávetőlegesen évi terhe — a száz. milliós kölcsönt véve alapul, (ami 4.64% lenne) — 12,549.000 korona s így a fedezetlenül maradt évi kamatthez 2,221.737 korona. A tanács erre a számításra kijelenti, hogy mindent a legalacsonyabban számított, a kisajátítások, nál a várható jövedelmet egyáltalán nem vették föl, a városháza és az új Rókus építésénél maradót értékes telkek sem szerepelnek a jövedelmezőség előnyére, amik pedig a bevételeket bizonyára fokozni fogják

A beruházási program természetesen csak a kereteit, kontúrjait adta meg Budapest fejlesztésének. A polgármester terve az volt, hogy a szükséges pénzt szucesszive fogja megszerezni, vagyis a kedvező pénzviszonyok kihasználásával mindig csak annyi kölcsönt fog igénybe venni, amennyire a nagy program egy-egy részletének megvalósításához szüksége lesz. A közgyűlés nagy többsége lelkes örömmel tette magáévá a nagy programot; azonban a kormányválság és a parlamenti „helyzet lehetetlenné tették, hogy a főváros az egész 270 millióra vonatkozó adó- és bélyegmentességet kapjon. Ki kellett tehát a nagy programból szakítani egyes részeket, köztük elsősorban a lakásépítésre vonatkozót. Wildner Ödön dr. tanácsjegyző hatalmas tanulmányt készít a hatósági házépítés programjáról. A program szerint öt esztendőn belül a következő beruházásokra lesz szükség:

		Korona
I. 3 szükségbarakk	60 lakás	200 000
II. 3 barakkterem-telep	400 lakó	400.000
III. 5 népszálló	2200 cella	3,300.000
IV. 2 népotthon	—	1,100.000
V. Kislakások	3000 lakás	18,000.000
VI. Fővárosi alk. számára	1600 „	30,000.000
VII. Bérlakások	500 „	10,000.000
VIII. Iskolák és óvodák	90 épület	32,000.000
	Összesen	95,000.000

Ebből a programból már 1910-ben megépítenék:

		Korona
I. 3 szükségbarakkot	60 lakás	200.000
II. 3 barakkterem-telepet	400 lakó	400.000
III. 1 népszállót	400 cella	600.000
IV. 2 népotthont	—	1,100.000
V. Kislakásokat	1000 lakás	6,000.000
VI. Főv. alkalm. számára	510 „	10,000.000
VII. Bérlakásokat	160 „	3,300.000
VIII. Iskolákat és óvodákat	33 épület	10,000.000
	Összesen	31,600.000

A költségfedezet nem okozott különösebb gondot, mert a fővárost ebben az időbér) valósággal elhalmozták pénzáján-

latokkal. Eredetileg 60—70 millióról volt szó, amelyet először a *Kereskedelmi Bank* és a *Credit Lyonnaise* akartak folyósítani mintegy 87-es árfolyamon. Nyomban utána a *Hitelbank* benyújtotta a Rotschild-csoport ajánlatát, de a tárgyalások folyama alatt a nagybankok kartelbe léptek és a kölcsönüzlet meghíusult. Ez még 1908. derekán történt. Közben a lakásépítési program módosult és a közgyűlés a következő határozati javaslatot fogadta el:

A közgyűlés a főváros lakásviszonyainak javítására irányuló hatósági építkezésekre nézve előterjesztett tájékoztató programmból ezúttal csupán azokra -az építkezésekre nézve határoz, amelyek lehetőleg a folyó évben, megkezdendők, lesznek. Nevezetesen pedig a közgyűlés a szükséglakások, a barakktermek, népszállók és népotthonok építésére 2,300.000 koronát, kislakások építésére 10,000.000 koronát, bérlakások építésére 10,000.000 koronát, iskolák és óvodák építésére 10,000.000 koronát szavaz meg egy felveendő kölcsön terhére, azzal a kikötéssel, hogy a kislakások (1., 2., 3 szobás lakások) önköltségen, a többi bérlakások pedig a befektetett tőkének polgári kamatoztatása mellett adassanak bérbé. A bérlakások bérbeadásánál az előre megállapított bérek melleit a fővárosi alkalmazottak elsőbbségben részesítendő.

A közgyűlés felhívja íá; tanácsot, *hi* gy a most engedélyezett költségek fedezésére szolgáló kölcsön felvétele iránt az építési tervek és költségvetések alapján veendő részletes pénzügyi számítások előterjesztése mellett, az építkezés megkezdése előtt, tegyen javaslatot.

A most engedélyezett építkezések ügyében és az építendő házak kezelésének részletes előkészítése, továbbá a végrehajtásban való közreműködés és ellenőrzés végett a közgyűlés a polgármester elnöklete alatt 24 tagú, bizottságot kíván kiküldeni, felhívja a tanácsot, hogy annak megalakítása iránt tegyen előterjesztést.

Amint látjuk, a nagy beruházási. program egyelőre 20 milliós építési akcióra redukáltatott. A húsz millióra a nagybankok karteljén kívül a *Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság* (a későbbi *Magyar Bank*) is tett ajánlatot a maga és egy, francia pénzcsoport nevében. Ez az ajánlat $4\frac{6}{8}$ százalékos kamatról szólott, a bankkartel pedig 5 százalékos kamatot kért. Éppen ezért a közgyűlés 1909. május 28-ikán a Magyar Bank ajánlatát fogadta el. Csakhogy habent sua fata — a közgyűlési határozatok: a belügyminiszter a lakásépítési programnak csak a kislakásokra, a népszállóra és népotthonra vonatkozó részét, hagyta jóvá, a bérházak építését törölte a programból. A főváros tehát 6,126,186 koronáért hét 3—4 eme-

letes bérházát, azonkívül több barakkrendszerű, elszállítható földszintes lakóházat épített. A bérházakban az egyszobás lakás évi 300 kofdnà; hétszobás lakás 500, háromszobás lakás 800, négyszobás lakás 1500 korona bért fizetett; a barakszerű lakások évi bérét 180 koronában állapították meg. A népszállót a Váci-ut és Aréna-út sarkán építették f-el 685,000 koronában preliminált költséggel, 417 fülkével; egy-egy fülke napibérét negyven fillérben szabták meg. A népotthont a Vág-utcában létesítették fél millió korona költséggel. Foglalkoztató műhelyek, gyermekotthon, ingyen étkező, népkönyvtár, napközi otthon koncentráltatott itt.

A húsz millió koronából tehát csak tíz millió koronát használtak fel eredeti céljaira; a másik tíz millió korona a belügyminiszter döntése után más célokra adatott ki és ezzel a nagy beruházási program az első léket kapta. Az építkezésekhez szükséges téglamennyiség megszerzése nehezen ment és a főváros komolyan gondolt egy hatósági téglagyár alapítására. *Orczy* Gyula műszaki főtanácsosnak kész javaslata is volt erre vonatkozólag. A lakáshiány enyhítésére a főváros nyilvános árverést hirdetett 75 városi telekre, köztük a lipótvárosi telekre. Az árverésnek nem volt meg a kellő eredménye; a 75 ingatlan forgalmi értéke 10½ millió korona volt. A szociális intézmények tanulmányozására a polgármester *Vázsonyi* és *Heltai* bizottsági tagokkal és *Sztankovits* Szilárd polgármesteri titkárral Londonba utazott. Ennek az utazásnak még egy célja volt: az angol pénzpiac hajlandóságának kipróbálása.

1909 november 18-ikán és 19-ikén zajlottak le a községi választások. Általában a paktumok jellemzik e választást; harcra, küzdelemre csak az I. kerületben (Platthyék és Kasits között), a II. kerületben (a községi párt és a polgári párt között), a III. kerületben (az egyesült Schubert—Botzenhardt-párt és Sternék között) és a IX—X. kerületben került a sor, ahol sok volt az önjelölt. A pártok számaránya alig változott. új bizottsági tagok lettek: *Brüll* Alfréd, *Kofányi* Zsigmond, *Szterényi* József, *Hoitsy* Pál, *Rózsavölgyi* Gyula, *Urbán* Adolf, *Foltért* Károly, *Wälder* Gyula, *Krausz* Simon, *Lengyel* Endre újból tagjai lettek a közgyűlésnek: *Stettina* József és *Havass* Rezső. A *tisztújítás* már az új közgyűlésnek volt a dolga. Megelőzte ezt az új nyugdíj szabályzatnak módosítása, megváltoztatása. A belügyminiszter ugyanis nem fogadta el a

nyugdíj szabályzatot a közgyűlés által megállapított formájában, mert túlságosan radikálisnak találta, „messzemenő újításokat” fedezett fel benne és arra hivatkozott, hogy az állami tisztviselők kedvezőtlen helyzetbe kerülnének a fővárosi tisztviselőkkel szemben. Az eredeti rendelkezéseket tehát módosították, az alkalmazottak és hozzátartozóik nyugdíjszerű ellátásának kiegészítésére nyugdíjpótló intézményt létesítettek és most már semmi akadálya nem volt többé az új nyugdíj-szabályzat életbeléptetésének. Az abban statuált kényszer-nyugdíjazás alá estek: *Sipőcz* László árvaszéki elnök, *Kun* Gyula és *Viola* Imre tanácsnokok, *Pösel* István árvaszéki elnökhelyettes, *Lampl* Hugó főszámvevő, *Heuffel* Adolf középítési igazgató, *Pohl* Ferenc és *Pesti* Ferenc előjárók, *Balló* Mátyás vegyészeti igazgató, *Ludvik* Endre kórházigazgató és mások. *Mezey* Lajos elől járó már korábban nyugdíjba vonult és helyébe *Szalay* Sándort választották meg. December 22-ikén volt a polgármester- és alpolgármester-választás. Csaknem egyhangúlag megválasztották *Bárczyt*, *Rózsavölgyit* és” *Vaszilievitset*. *Bárczy* polgármester hosszabb beszédben sorolta fel az elmúlt esztendő alkötésait és a közeljövő feladatait. Beszédének különösen a közlekedési és világítási eszközök megváltására vonatkozó része keltett nagy feltűnést. Ezeket mondom:

Városunk jövődjé fejlődése tekintetében nagy jelentőségű *a közúti vasúti közlekedésnek kérdése is*. Sajnos, a város fejlesztésének ez a hatalmas eszköze nincs a mi városunk kezében. Eltekintve e körülmény pénzügyi hátrányától, ha összetett kezekkel nézzük ezt a kérdést, lassankint azon fogjuk észrevenni magunkat, hogy a főváros közlekedési berendezése mind tökéletlenebbé fog válni. A főbb útvonalakon a vállalatok már alig bírják lebonyolítani a fokozódó forgalmat, másfelől a külsőbb részek fejlesztése érdekében szükséges új vonalak kiépítése, az engedélyidő folytonos rövidülése miatt mind nehezebben megy, se miatt a főváros külső részeinek kis lakásokkal való beépítése sok helyen, nem lehetséges. Ezt a főváros közönségének továbbá tétlenül nézni nem szabad, hanem mihamarább tisztáznunk kell a módokat, amelyekkel e hátrányokat elháríthatjuk, s kellő határozottsággal kell megállapítani a jövő közlekedési politikáját, tekintettel a lakosság közlekedési igényeire, a város fejlesztésének szempontjaira és a főváros pénzügyi érdekeire.

A közérdekű üzemek közül sikerült az elmúlt időben a *légszuszgyarak* megváltását keresztülvinni. De itt nem szabad megállnunk, hanem mielőbb meg kell oldanunk a városi harmadik *áramfejlesztő-telep* kérdését is, még

pedig lehetőleg úgy, hogy a gőzüzemű telep építését inég a jövő év folyamán meg is kezdjük.

1910. január 10-én *Melly* Bélát 272 szavazattal megválasztották árvaszéki elnöknek; szavazatot kapott még *Unger* Jenő (9) és *Morlin* Imre (4). *Melha* Kálmán tiszti főügyész lett, főjegyző *Földvály* Antal. A középítési igazgatói állásra *Devecis* Ferencet választották meg 235 szavazattal; *Jármay* Jenőre 4, *Krátky* Jánosra pedig 42 szavazatot esett. A tiszti főorvosi állásra *Magyarevics* Mladent választották meg 284 szavazattal, a főszámvevői állásra pedig *Szimély* Árpádot 224 szavazattal; *Grimm* Gábor kapott 13, *Ács* Ferenc 47 szavazatot. A főtisztviselők választását a január 14-iki közgyűlésen fejezték be; akkor töltötték be a tanácsnoki és árvaszéki ülnöki állásokat. *Kun* Gyula, *Viola* Imre és *Melly* Béla örökére pályáztak: *Folkusházy*, *Déri*, *Antal*, *Buzay*, *Márkus* és *Buzáth* tanácsjegyzők s a küzdelem heveségét, az érdeklődés nagyságát mutatja, hogy leadtak összesen 342 szavazatot. Ebből a tanácsosi állásra kapott: *Bódy* Tivadar 292, gróf *Festetics* Géza. 289, *Rényi* Dezső 288, *Almády* Géza 285, *Vosits* Károly 280, *Faller* Ferenc 280, *Piperkovits* Bátor 277, *Folkusházy* Lajos 245, *Déri* Ferenc 255 és *Antal* Gyula 192 szavazatot. Szavazatot kaptak még: *Buzay* Károly 100-at, *Buzáth* János 65-öt és *Márkus* Jenő 68-at. Árvaszéki elnökhelyettesnek *Unger* Jenőt választották meg 338 szavazattal. Árvaszéki ülnökök lettek: *Szécsy* Ignác 324, *Ságody* Imre 323, *Kovács* Jenő 322, *Rill* Ágoston 322, *Visnya* József 325, *Bereghy* Kornél 319, *Morlin* Imre 315, *Baló* László 281 és *Zoltán* Menyhért 256 szavazattal.

Póhl és Pesti előljárók helyébe *Goreczky* Zsigmondot és *Raisz* Rezsőt választották meg. A vízmérőórák körül támadt botrány elvette a kedvét *Kájlinger* Mihálynak, a vízművek igazgatójának, a további szolgálattól. Le is mondott, de nem szűnt meg kapcsolata a fővárossal, mert műszaki tanácsadója lett a gázműveknek. A restauráció befejezése után következett a tanácsnokok új szolgálati beosztása. *Déri* a jogügyi, *Piperkovits* a középítési, *Faller* a magánépítő, *Rényi* a közlekedési, *Bódy* a pénzügyi, *Festetics* a tanügyi, *Folkusházy* a közéletmezési, *Antal* a közegészségügyi, *Almády* a közjótékonyági és *Vosits* a katonai ügyosztály élére került.

AZ ANGOL KÖLCSÖN

A nagy beruházási program megvalósítása állandó pénzszerezési gondokkal járt. Szerencsére a viszonyok 1910. elején lényegesen megjavultak és az összeköttetések, amelyeket a főváros vezetői a londoni tanulmányúton szereztek, nem voltak meddők. A közgyűlés január 10-én foglalkozik a londoni *Lloyds Bank Ltd.* és a *Neumann, Luebeck et Co.* cég együttes „ajánlatával egy két millió font sterlinges (negyvennyolc millió koronás) kölcsönre vonatkozólag. A feltételek szerint a kölcsön félévenként utólagosan 4 százalékkal kamatoztatandó és ötven év alatt kisorsolás és névértékben való visszafizetés útján törlesztendő. 1920-tól kezdve a főváros az addig le nem törlesztett adósságát hat hónapi előleges felmondás után egyszerre is kifizetheti. A bank-cégek a főváros kölcsönkötvényeit 91.5-es árfolyamon veszik át. A főváros 1910. augusztus 1-ig semmiféle újabb kölcsönt nyilvánosan ki nem bocsájthat. A kötelező angol bélyeget a főváros fizeti; a főváros a kölcsönből effektíve 43,680.000 koronát fog kapni.

A 2 millió font sterlinges kölcsönnek felhasználási terveze a következő volt: népjóléti intézmények 11 millió, csatornázás 300.000 korona, a jobbparti vízmű kibővítése 853.500 korona, ideiglenes műszaki személyzet 13.240 korona, vízvezetéki csőhálózat, kiterjesztése 1 millió korona, a légszuszítómegváltásának előmunkálatai 355.059 korona, villamostelegek 20.000 korona, kisajátítások 3,100.000 korona, gazdasági beruházások: százmilliósz kölcsön 1 millió korona, állat- és növény-

kert 2,940.000 korona, artézi fürdő 2 millió korona, a sárosfürdő építésének megkezdése 650.000 korona, kerületi előljáróságok 200.000 korona, további iskolák 10,455.011 korona, a szarvasmarha-közbúgóhíd kibővítése 400.000 korona, állatvásárpénztár 1,589.000 korona, kenyérgyár 611.000 korona, népszállók, népotthonok 2,300.000 korona, kórházak, fertőtlenítő-intézet 1,217.500 korona, programmszerű egyéb beruházásokra 366.690 korona, összesen 43,680.000 korona.

A közgyűlés az ajánlatot elfogadta, a belügyminiszter pedig a közgyűlés határozatát jóváhagyta. Az angol kölcsön kétségtelenül igen előnyös volt, legjobban bizonyítja ezt az a körülmény, hogy a kölcsönkötvények átvételi kurzusa $91\frac{1}{2}$ volt, holott a pesti tőzsdén ugyanebben az időben 91-es árfolyammal jegyezték Budapest kölcsön-kötvényeit. Rendkívül értékes az ajánlatról készült előterjesztésnek az a része, amely az addigi fővárosi kölcsönöknek a kamatozását, árfolyamát, történetét foglalja össze. A vonatkozó rész így szól:

A főváros első nagyobb kölcsönét a 25 millió forintos 4%-os kamatozású kölcsönt 1890-ben vette föl a főváros. Ebből fizették vissza az 1870. évi 3 millió forintos, és az 1871. évi 5 millió forintos 6%-os; továbbá az 1880. évi 6 millió forintos 5%-os és az ezt követő $2\frac{1}{4}$ millió forintos 4.84%-os kölcsönt. Ebből a kölcsönből csak 24.5 millió korona jutott új beruházásokra.

1897-ben vette föl a főváros a százmillió koronás kölcsönt. Ennek a kölcsönnek a beruházását nyolc évre tervezték. A bankokkal kötött szerződés a kölcsönnek részletekben, opció útján való kibocsátását állapította meg akként, hogy az 1897. évben 96.5%-os átvételi árban eladott 30 millió korona névértékű kötelezvényen felül megmaradt 70 millióból 64 millióra az opció 4 éven át 16 milliós részletekben, az átvételt megelőző 14 napi tőzsdei pénzárfolyam átlagánál 1%-kal alacsonyabb árban, de az 1898. évben legalább 96.75, az 1899. évben legalább 97.0, az 1900. évben 97.25 és az 1901. évben 97.50% legyen; amennyiben a kibocsátó pénzügyintézetek az opcióval ez évek valamelyikében nem élnének, ennek joga az összes még hátralevő részletekre megszűnik. Az intézetek mármint az 1898. évi első opciót 96.75%-os árfolyamon (a tőzsdei árfolyam 98.25—98.75 volt) gyakorolták, ellenben az 1899. évi második opcióval már nem éltek (a tőzsdei árfolyam 96.50—97.50 körül mozgott) és így a székesfővárosra hárult 48 millió korona névértékű kötelezvény elhelyezésének gondja. Az opció helyett és tekintettel az értékesítés nehézségeire a pénzügyintézetek oly értelmű ajánlatot tettek, hogy az opcióval nem élnek, (minek következtében ebbeli joguk teljesen megszűnt volna) de hajlandók a nem optált részmennyiséget 94.50%-os árban (97% helyett) azzal a kikötéssel átvenni, hogy a még hátralevő mennyiségre is gyakorolhassák majd az opciót, még pedig az átvételt megelőző 14 napi átlagos árfolyamon alul

2%-kal (szemben a szerződés $1\frac{1}{2}\%$ -ával), vagy pedig hajlandók az Osztrák-Magyar Bank váltóleszámitólasági kamatlábát 1%-kal meghaladó kamatláb mellett 12 millió koronás függőkölcsöne adni, amely 1900. évi április 1-éig visszafizetendő, fentartva a következő évben 32 millió koronára való opció jogát. A törvényhatósági bizottság közgyűlése ezt az utóbb említett módozatot fogadta el. Azonban az opcióval az 1900. évben sem éltek, úgy hogy a főváros, hogy az esedékessé vált 12 milliós függőkölcsönre nézve eleget tehessen fizetési kötelezettségének, egyéb megoldási mód hiányában kénytelen volt mintegy 11.56 millió korona névértékű $4\frac{1}{2}\%$ -os regálékártalanítási kötvényét a pénzintézetek részéről megajánlott 96.5%-os árfolyamon (a tőzsdei árfolyam az eladás idejében, március 14-én 98.25, egy hónappal előbb 99.50% volt) eladni, a visszafizetett függőkölcsönre nézve fennállott föltételek és 1901. évi május 1-én való visszafizetés kötelezettsége mellett, újabb 12 milliós függőkölcsönt felvenni, ezenkívül biztosítani az intézeteknek az 1902. évi március végéig történő kölcsönműveletekre nézve — egyenlő föltételek mellett — az elsőbséget.

Közeledvén a második 12 milliós függőkölcsön visszafizetésének ideje (a január 2-iki 90.50%-os árfolyam január 9-étől február 22-ig 89%-ra szállt le, 23-tól március 11-ig 89.50%-ra javult), a helybeli pénzintézetek hajlandóknak mutatkoztak 30 millió névértékű kötelezvény átvételére, de a székesfőváros törvényhatósága a megajánlott 84.5%-os átvételi árat elfogadhatatlannak találván, 1901. évben kimondotta, hogy 30 millió korona névértékű ikölcsönkötelezvényt: 87%-os árfolyamon nyilvános aláírásra bocsát. Ez év végén a kötelezvények árfolyama ugyan még csak 88.75%-on állott, de az aláírást követő egy év múlva 1902. évi március 15-én már 94.55%-ra és ez év végén 96%-ra emelkedett és kisebb eltérésekkel meg is maradt ebben a magasságban, csak az 1907. év óta szállott alá az árfolyam. December 1—16-án 90.75%-on (a 4%-os záloglevelek általában 92%-on) állott, 17-én 91%-ra emelkedett és meg is maradt. 1903-ban konvertálta a főváros a 25 millió forintos 4%-os kölcsönét 4%-osra. A szövetkezett bankok 97%-os árfolyam mellett vették át a kötvényeket.

Ezenkívül még ötven millió korona adóssága van a fővárosnak. Ebből 20 millió korona burkoló kölcsön, amelyet $10\frac{1}{2}$ év alatt kell törleszteni. 30 millió korona pedig folyószámla-kölcsön, amelyet 1910. év végéig kell visszafizetni.

Pénz állván a házhoz, ismét lázas tevékenység észlelhető a városházán. Az 1910. évi költségelőirányzattal, amelyben a bevételek és kiadások egyformán 76,559.432 koronával szerepelnek, gyorsan végez a közgyűlés. Egymás után kerül tárgyalásra az új építési program (3.3 millió koronáért ezer kislakás), a szükséglakások terve és a tíz milliós iskolaépítési Program. Báró Müller Kálmán elkészíti javaslatát a Rókus-kórház kitelepítéséről s az új kórház helyét a külső Kerepesi-úton

jelöli meg. A javaslat — marad javaslatnak, pedig a Rókus-kórház állapota botrányos, az egészségügyi viszonyok általában rosszak s a Budapesten tartózkodó király a kórházi viszonyokról érdeklődik a főpolgármesternél és a polgármesternél, akiket kihallgatáson fogad. A pénzbőség jele, hogy a főváros 122.000 négyszögölnyi telket vásárol a Zuglóban gróf *Andrássy* Gézánetól, négyszögölenként 12½ koronájával. Tehát ugyanakkor, amikor a lipótvárosi telkeket eladják, milliós telekvásárlások történnek.

Az 1910. esztendő első hónapjában szárnyra kel a villamos vasúti vállalatok megváltásának híre. A börze mohón eszkomptálja a híreket; a Közúti részvényeinek árfolyama 650-ről 673-ra, a Városi részvényeié 320-ról 330.50-re szökik fel. A börzén befejezett dolognak mondják, hogy a főváros a Közúti-részvényekért 720 koronát fog fizetni. A vállalatok megváltása dolgában a polgármester a következő hivatalos kommunikét adja ki:

A polgármesternek mindkét kérdésben az az álláspontja, amit a legutóbbi megválasztása alkalmával adott programban kifejtett. A közúti vasutakat illetőleg mielőbb biztosítani kell azokat a módokat, amelyekkel elháríthatjuk az eddig tapasztalt hátrányokat, kellő határozottsággal meg kell alapítani a jövő közlekedési politikáját, tekintettel a lakosság közlekedési igényeire, a város fejlesztésének szempontjaira és a főváros pénzügyeire. Hogy ezt megtehessek, kétségtelenül érintkezésbe kell lépünk az érdekelt vállalatokkal, valamint azt is meg kell fontolni, hogy miképpen lehetne a vállalatoknál a főváros ingerenciáját biztosítani. Erre több alternatív ut vezet, hogy mely úton fog a város elindulni, azt ma még a polgármester sem tudja, mert hiszen könnyen érthetőleg még sok és alapos előkészítésre van szükség. A polgármester nem is hiszi, hogy ez a nehéz, bonyolult kérdés a legközelebbi jövőben már megoldható lesz. A villamos világító vállalatok kérdésében sürgősen készítik elő a harmadik elektromos-telep ügyét. Párhuzamosan intézkedtek arra nézve is, hogy a meglévő két vállalatba beruházott értékek megállapírtassanak, mert a városnak az 1910. december 15-én megnyíló Megváltási terminus következtében nyilatkoznia kell a megváltásra nézve. Előrelátható ugyan, hogy a főváros a vállalatoknak a szerződés alapján való megváltásába belemenni nem fog, de mégis addig nem terjeszthetik a kérdést a közgyűlés elé, amíg közvetlenül meg nem állapítják az illető vállalatok tényleges értékét.

Március 17-én a Közúti tranzakció ügyében *Bárczy* István Polgármester elnöklésével bizalmas értekezlet volt, amelyen résztvettek: *Rózsavölgyi* Gyula és *Vaszilievits* János alpolgár-

mesterek, *Bódy* Tivadar és *Rényi* Dezső tanácsosok, *Buzay* Károly tanácsjegyző, *Szimély* Árpád főszámvevő, *Heltai* Ferenc, *Vázsonyi* Vilmos, *Kunz* Jenő és *Szebeny* Antal bizottsági tagok. A Közuji Villamos Vasút részéről *Jellinek* Henrik vezérigazgató jelent meg *Sándor* Pál társaságában. Jellinek előadta, hogy a Közúti Vaspálya Társaság hajlandó a fővárosnak 25.000 darab 500 korona névértékű részvényt átengedni, amelyekért nem kér készpénzt, hanem elfogad 65 éven át kisorsolandó fővárosi kötvényeket is. A vasúttársaság kötelezi magát, hogy 60—70 millió korona befektetéssel új vonalakat épít és a társaság igazgatóságában helyet juttat a főváros képviselőjének is. Ezzel szemben kéri a társaság 1948-ban lejáró koncessziójának *húszonhét évvel való meghosszabbítását*. Az értekezlet az ajánlatról hosszabb eszmecsere folytatótt, de határozatot nem hozott, ellenben felhívta a vezérigazgatót, hogy ajánlatát adja írásban és akkor majd határozni fognak róla. Ez meg is történt, de tovább nem jutott a dolog, mert a koncesszió meghosszabbításáról hallani sem akartak a közgyűlés vezető tagjai, köztük elsősorban *Vázsonyi* Vilmos.

A városi elektromos telep terveinek az elkészítésével a polgármester *Hoór-Tempis* Mór műegyetemi tanárt bízta meg, aki meg is felelt a megbízatásnak. Mikor a tervek elkészültek, a tanács megbízta *Hoór-Tempis* Mórt, *Szimély* Árpád főszámvevőt és *Semsey* Béla mérnököt, hogy készítsenek számításokat arra nézve is, mennyibe kerülne a két elektromos telepnek: a Budapesti Általános Villamossági Részvénytársaság, valamint a Magyar Villamossági Részvénytársaság megváltása és megváltás esetén milyen lenne a két vállalat jövedelmezősége? A jelentés, amely főleg a későbbi megváltások szempontjából érdekes, a következő volt:

A főváros által tervezett elektromos telep 49 millió kiló watt termelésére volna berendezve. Ennek a negyvenkilenc millió kiló watt óra áramnak a fogyasztója azokból a rekvirálnódnak, akik sem egyik, sem másik társaságnak nem üzletfelei. Ennek a városi telepnek a befektetési tőkéje.....16,721.000 K
 Évi kiadás 2,709.900
 Évi bevétel 4,428,540
 Nyers fölösleg .....1,718.600 „
 Ebből 11 lemegey annuitásra..... 870.000 „

A tervezett városi telep *tiszta jövedelme* lenne tehát évenként 848.600 korona.

A *Budapesti Általános Villamossági Részvény társaságra* vonatkozó rentabilitási szám adatok ezek:

Évi áramtermelés 19,800.000 kiló watt óra. Ebből csak 55% jut a fogyasztókhoz. A többi részint elkallódik, részint maga a gyár használja el.

Jövedelmezőség: Az 1912. év végéig a főszámvevő szerint beruházott tőke 25,824.000 K. Ebből avulásra leszámitandó 5,940.000 korona. Marad tehát 19,884.000 korona. Ez lenne a megváltási alapár, amelyhez hozzá kell adni a megváltási alapár annyi 2%-át, ahány év van még a vállalat szerződésének a lejártáig. Szóval az alapár 65 százalékát kell hozzáadni a 19,884.000-hez, ami együtt 33,717.000 korona lenne. A főszámvevő szerint tehát 33.7 millióért válthatná meg a főváros a Budapesti Általánost.

Viszont *Hoór Tempis* egyetemi tanár rentabilitási számításai szerint az annuitással és az újítási alapra fölvev 540.500 koronával együtt a

Kiadás	4,010.500 K
Bevétel	4,941.857 „
Jövedelem	931.357 „
Ebből lemegy 10% adóra.....	93.135 „
• <i>Tiszta jövedelem</i>	838.227 „

A megváltási összesen kívül pótlásokra és újabb beruházásokra szükség lenne 3,355.000 koronára, *összes befektetés* lenne tehát 30,939.000 korona.

A *Magyar Villamossági Részvénytársaság* telepére vonatkozó számítások ezek:

Ennek a telepnek az évi termelése 12,400.000 kiló watt óra. A fogyasztókhoz azonban itt is csak a termelt áram 55%-a jut.

A *megváltási* alapár a főszámvevő szerint 9,010.253 korona; *Hoór Tempis* szerint: 8,150.250 korona. Éhez hozzá kell adni a szerződés értelmében az alapár 65%-át, tehát a főszámvevő számítása szerint 15,317.430 koronát; *Hoór Tempis* számítása szerint 13,450.000 koronát. Az így nyert összeghez jön a pótlásokra és újabb beruházásokra 3,320.000 korona. *Megváltás esetén* tehát 16,770.000 koronára van szükség. *Megváltás* esetén a vállalat mérlege így alakulna:

Kiadás.....	2,714.200 K
Bevétel.....	3,247.635 „
Nyers jövedelem.....	533.435 „
Levonva az adó.....	53.433 „
<i>Tiszta jövedelem</i>	480.092 „

Abban az esetben, ha a főváros megváltja a két magánkézben levő elektromos telepet, de ezenkívül megépíti a harmadik telepet is, a számok így alakulnának:

Összes áramtermelés 81 millió órawatt.

Megváltás és új beruházások	61,130.000 K
Kiadás annuitással és újítási alappal.....	9,543.040 „
Bevétel.....	12,615.540 „
Nyers jövedelem.....	3,081.500 „
<i>Tiszta jövedelem</i>	2,773.000 „

A világítási vállalatok megváltása ügyében a közgyűlés szakértői bizottságot küldött ki. Az új légszuszgyár építésére és berendezésére a közgyűlés 39,866.000 koronát szavaz meg. A főváros és a trieszti légszuszgyártársulat között új konfliktus támad a gyázgyári telkek becsértéke miatt. A trieszti telkek forgalmi árát kérik, 5,300.000 koronát, a főváros viszont csak 600.000 koronát hajlandó fizetni, mert a telkeket ilyen áron engedte át annak idején a trieszti légszuszgyártársaságnak. Már-már kiegyeznek a felek, a főváros 2½ millió koronát akar adni, de a közgyűlés elutasítja az egyezséget és pörre kerül a dolog. Évekig tartott a pör és a főváros álláspontjának győzelmével végződött. A gázbizottságnak, illetve a tanácsnak azt az előterjesztését, hogy a főváros vegyen át egy millió korona értékű részvényt a *Gázizzófény r.-t.* részvényeiből, kedvezőtlenül fogadják, mire a társaság visszavonja ajánlatát. 1910. december 15-ikén délután hat órakor veszi át a főváros a gázgyárat a trieszti légszuszgyártársulattól. Az átvétel nagy ünnepség keretében történik. A trieszti társaság nevében *Radocza* János átadja a gyár kulcsait, *Bárczy* polgármester a városi üzemek rendszerének előnyeiről szól, *Buzáth* tanácsjegyző felolvassa az átvételről szóló jegyzőkönyvet, a polgármester átadja a gyárak vezetését *Heltai* vezérigazgatónak és *Heltai* Ferenc ígéri, hogy teljes erejét, tudását a gyázgyárnak fogja szentelni. Akkor már helyettese is van, *Ripka* Ferenc dr. személyében, aki egy hónappal korábban foglalta el állását. A megváltás árát és költségeit, 20 millió koronát a főváros egy *negyven millió korona folyószámla kölcsönből* fedezi. A pénzt a pesti nagybankok szindikátusa adja a bankráta fölött egy százalék kamat mellett, negyedévenkénti egy ezredrész jutalék fejében; a kölcsönt 1911. május 31-én kell visszafizetni. A gázgyár szervezési szabályzata nagy vitára ad alkalmat. A közgyűlés tekintélyes része azt kívánja, hogy az igazgatókat ne a tanács, hanem a közgyűlés válassza és hogy az igazgatók ne lehessenek tagjai a törvényhatósági bizottságnak. Az erre vonatkozó indítványokat azonban a közgyűlés többsége elveti; a szabályzat a belügyminiszterhez kerül, a miniszternek elvi kifogásai vannak, a kifogásolt pontokat, később megfelelő módon megváltoztatja a közgyűlés, az akák ismét a belügyminisztériumba vándorolnak és e könyv megjelenésének idejében a gázgyár szervezési szabályzata, éppen-úgy mint az elektromos műveké, még mindig nél-

külözi a miniszteri jóváhagyást. Megindul a *Sárosfürdő* hitel-túllépési lavinája. 1908. márciusban *Bódy* Tivadar előterjeszt test tesz a tanácsnak ebben az ügyben:

Méltóztassék a törvényhatósági bizottság közgyűlésének javaslatot tenni aziránt, hogy 1. a Sáros gyógyfürdőnek és gyógyszállodának a bemutatott tervek szerinti felépítését a kölcsönpénzek terhére rendelje el és az összes építkezési éj berendezési költségeket 5,150,000 koronában, illetve amennyiben a szállodának négyemeletesre való felépítését határoznák el, 5,380,000 koronában állapítsa meg; 2. rendelje el az építkezésnek azonnal való foganatbavételét, c célra engedélyezzen egyelőre a munkálatok megkezdhetésére 650,000 koronát a 2 millió font sterlinges kölcsön terhére és utasítsa a tanácsot, hogy a munkálatoknak nyilvános árverés útján történendő biztosítása iránt haladéknélkül intézkedjék és végül 3. hatalmazza föl a tanácsot, hogy a sárosfürdői igazgató-főorvosi állásra annak betöltésére alkalmas, jelesen a thermális gyógykezelésben jártas szakorvost évi 8000 korona illetmény és természetbeni lakásjándóság mellett egyelőre tíz évre kellő időben alkalmazhasson és hogy az alkalmaztatásra és az illető szolgálati viszonyaira és járandóságaira vonatkozó feltételeket megállapíthassa és ezen az alapon az illetővel a főváros közönsége nevében a szerződést megköthesse.

A Sáros-fürdő igazgató-főorvosa *Bossányi* Béla dr. lett. A *hirdetővállalat* prelimináréja is megjelent; e szerint a vállalatot házi kezelésben folytatja a főváros 305.362 korona befektetéssel, azévi tiszta jövedelem a kalkuláció szerint 71.267 koronára várható. A jégkartel letörésére, a jéghiány enyhítésére *hatósági jéggyárat* akar a főváros létesíteni 500.000 korona alaptőkével, amelyből 240.000 koronát a magánosok jegyezhetnek. A közgyűlés a tanács javaslatát elfogadta, de a gyár berendezése, a gépek beszerzése akadályokba ütközött és az alapítás terve füstbe ment. A *kőbányai sertésszállások* dolga ebben az időben kerül először napirendre. Amikor a főváros ezt a 176.400 négyszögöles területet négyszögölenként öt koronájával, összesen tehát 882.000 koronáért eladta, telekkönyvileg kikötötte, hogy a telkek csakis sertésszállás céljaira használhatók. A *kőbányai sertéskereskedelmet* azonban tönkretette a sertésvész és azóta a szállások jóformán üreserr állottak. A szállástulajdonosok éppen ezért lebontani szerették volna a szállásokat és a helyükön bérházakat építeni. A tulajdonjogi korlátozás törléséért folyamodtak tehát és a pénzügyi ügyosztály mindössze 1 korona 96 fillért, összesen 346.493 koronát kért ezért, holott

az eredeti vételár és az 1908-as forgalmi érték között több millió korona volt a differencia. Az *élelmiszerdrágaság* ismét felüti a fejét; különösen a húsdrágaság érezhető egyre súlyosabban. A főváros rendkívüli közgyűlést tart es *Szterényi József indítványára*, elhatározza, hogy a szerb határ megnyitása érdekében feliratot intéz a kormányhoz és az országgyűléshez s az ország törvényhatóságait csatlakozásra szólítja fel. Rendkívül érdekes kortörténeti okmány ez a felirat.

A fölirat bevehető részében rámutat arra, hogy a drágaság immár egyenesen elviselhetetlen mértékben nehezedik a főváros lakosságára és különösen a húsdrágaság érezhető, minthogy a hús a lakosságnak egyik legfontosabb élelmi cikke. Ezért elhatározta a főváros, hogy újabb szaktanácskozmányt fog egybehívni a drágaság ügyében.

A húsarak azonban időközben is folyton emelkednek, sőt már a húsbeszerzés mennyiségi beszerzésének nehézségei is mutatkoznak és ezért elhatározta a főváros, hogy a húskérdés legégetőbb bajának orvoslásával, a megcsökkenő kínálat fokozásának lehetőségével minden más kérdést megelőzően sürgősen és külön is foglalkozik.

A húsarak alakulására ható főtenyezők: egyfelől a kiviteli piacaink mutatkozó kereslet nagysága, másfelől hazai állományunk mennyiségbeli állapota, azzal az egymáshoz való okozati összefüggéssel, hogy a nagy kereslet folytán emelkedő kivitel, ha az ennek alapjául szolgáló állatállomány nem fölöslegesen elegendő, a belföldi árakat emeli, drágítja. Ha ehhez még állattenyésztésünk nem arányos fejlődése, vagy éppen még stagnálása is járul, akkor az árak drágulása, mint tartósabb jelenség mutatkozik.

A mostani helyzet pedig a rendelkezésre álló adatok szerint éppen az, hogy az utóbbi években fő kiviteli piacaink, Ausztriában, Németországban és 1908 óta Olaszországban oly nagy és fizetőképességre is oly nagy kereslet indult meg, hogy ez országokba való összes állatkivitelünk jelentékenyen emelkedett. Ami azonban a baj főokának látszik, nemcsak vágóállatokban, hanem fiatal állatokban is emelkedett kivitelünk. A másik szomorú jelenség a növendékmárhának és borjúnak módfeletti vágatása a belföldön is, ami szintén hozzájárul a tenyésztés megnehezítéséhez és megdrágításához. A harmadik főjelenség a fogyasztásnak nyilvánvaló emelkedése az egész országban, részint a lakosság szaporodása, részint az általános kereseti viszonyok javulása folytán.

Ehhez járul, hogy az ország állatállománya csökkent és pedig a szarvasmárháknál több mint 200,000 darabbal, a sertéseknél és juhoknál több mint 500,000 darabbal, a kecskéknél pedig 13,000 darabbal. A helyzetet még az országban szerte föllépett ragadós száj- és körömfájás is súlyosbítja, amely miatt a belföldi forgalomra szánt vágómarha sem kerülhet szabadon a fogyasztó piacokra.

Ilyen körülmények között a megoldásra és a helyzet gyökeres javítására csakis egy mód és eszköz célravezető, amely nemzetgazdaságilag és kereske-

delempolitikailag megokolt és amellet célszerű és egyszerű és ez a Szerbiából való korlátlan mennyiségű élő állatbehozatal megengedése.

Erre a követelésre pedig nemcsak az ad jogot, hogy a belföldi állattenyésztés a belföldi fogyasztás igényeit normális áron kielégíteni nem képes, hanem a múltban szerzett az a tapasztalat is, hogy a Szerbiából való élő állatbehozatal sem a hazai állattenyésztésnek, sem pedig a hazai állatértékesítés méltányos és jogos igényeinek ártalmára nem lenne, de jogot ad erre a jövő vigasztalan kilátása is, ha látjuk, hogy a helyzet enyhítésére eddig jelentősebb intézkedések nem történtek. A Romániával már megkötött és a közeljövőben már életbelépő kereskedelmi szerződésektől sem lehet a helyzet javulására nézve semmit sem remélni, mert azok úgy vannak megkötve, hogy az ez országokból behozható húsmennyiség csekélységénél fogva teljesen hatástalan lesz az itteni kínálat fokozására, mert a behozható mennyiség csekély és különben is a behozott húsnak a határon való előállítására, ideszállítása és itteni értékesítése igen körülményes, drága és kockázatos. Emellett autonóm vámtételünk oly nagy, hogy ez is akadály a behozható húsnak, mérséklésének. Szóval az egész Balkán szerződési politika a mezőgazdaság, oly érdekeinek túlzott védelmét célozza, amely érdekek egyáltalában nincsenek kockáztatva. A felirat ismerteti ezután az 1893-tól 1906-ig a budapesti vásárra történt szerbiai marhabehozatalt és kétségtelennek mondja, hogy az élőállat-behozatal megengedése esetén mihamarabb helyreállna monarchiáinkkal az a kereskedelmi viszony, amely a múltban városaink, különösen pedig a főváros közélmezésére, iparára és kereskedelmére oly fontos és értékes volt.

Az akciónak semmi sikere nem volt. A főváros próbavágásokat tart, de a hús így is drágának bizonyul. Az első próbavágás céljából megvásárolt három marha vételára 1827 korona volt, fogyasztási adó, istállópénz: és egyéb költségek címén 100 korona 86 fillér kiadás merült fel, úgy, hogy az összes kiadás 1927 korona 86 fillerre rúgott. A melléktermékek értékesítéséből befolyt 31 korona 55 fillér, úgy, hogy a fővárosnak ezekből az elsőrendű minőségű állatokból egy kilogramm hús csonttal együtt 1 korona 67 fillérjébe került, ami akkor még sok volt. Bécs város az *argentíniai húsbehozatal* iránt mozgalmat indít és csatlakozásra szólítja fel Budapestet, de a közgyűlés tagadólag válaszol, mert Budapestnek inkább a szerb és román húsbehozatalra van szüksége. Bécs és Budapest között akkor fejlődik ki először némi barátság. *Neumayer* bécsi polgármester *Hoss* alpolgármester társaságában Budapestre jön, megtekinti a főváros intézményeit, különösen az épülő kislakásokat. Hasonló célból látogat hozzánk *Quentin*, a párisi községtanács alnöke. Az 1909/évi zárószámadás 976.339 *főlösleget* tüntetett

fel. A főváros aktív vagyona volt 1910. január 1-én: 444,174.131 korona, adóssága: 156,892.422 korona. Fantasztikus tervekben sem volt hiány e korszakban. *Szapáry* Pál gróf 400.000 korona alaptőkével kávéházat és kabarét akar létesíteni — *a Dunán*. A közgyűlés *Márkus* Miksa erélyes óvása dacára szótöbbséggel megadja az engedélyt, a dunai alapítás azonban mégis meghiúsul. *Lajta* Béla műépítész *sport- és jégpalotát* akar építeni 8 millió koronáért a Lánchíd és Erzsébet-híd közötti Dunaparton. 1910. tavaszán volt a nemzetközi *repülőverseny* Budapesten, a Magyar Aero Klub rendezte, de a tetemes deficitet a főváros fizette ki.

Az 1910-ik esztendő hatalmas átalakulást hoz a politikában. A Wekerle-kormány a bankkérdésben megbukott s helyét a Khuen-kormány foglalja el. A régi szabadelvűpárt új nevet kap, a *nemzeti munkapárt* szervezése a fővárosból indul ki. A *Khuen-Héderváry-kabinetet* a városházán általában szimpátiával és bizalommal fogadják; a koalíciós Sasok és Szabad Polgári Pártiak ugyan berzenkednek ellene és a közgyűlésen bizalmatlansági indítványt tesznek, de a nagy többség napirendre térést határoz az indítvány fölött. Őszinte sajnálkozással fogadja mindenki *Andrássy* Gyula gróf távozását a belügyminiszeri székből. A közgyűlés 1910. február 3-ikán túlnyomó többséggel elfogadja *Márkus* József és társainak következő indítványát:

Alulírottak indítványozzuk: határozza el a törvényhatósági bizottság közgyűlése, hogy gróf *Andrássy* Gyula országgyűlési képviselőt, aki belügyminiszerségének egész tartama alatt a székesfőváros minden ügyét szeretettel karolta fel, a székesfőváros körül szerzett elévülhetetlen érdemeinek elismeréséül Budapest székesfőváros *díszpolgárainak* sorába iktatja.

Az indítvány ellen *Benedek* János és *Baillagi* Aladár, mellette *Márkus* József és *Vázsonyi* Vilmos beszélnek.

Az *általános választójog* érdekében és ellen nagy gyűléseket tartanak a Vigadóban. A városházán bizalmas konferencián foglalkoznak a *városi párt* alakításával. Őszinte liberalizmus, általános, titkos választójog és a városok, valamint az ipar s kereskedelem érdekeinek megvédése az egyre erősebben érvényesülő agrárius törekvésekkel szemben: — ezek lettek volna az új párt főbb programpontjai. Azonban a kormány-

párti korifeusok azt kívánták, hogy *Vázsonyi* lépjen be a nemzeti munkapártba; ezen a ponton *azután* meghiúsult az alakulás. *Khuen-Héderváry* gróf a koalíciós képviselőházat feloszlatta. 1910. június 1-én zajlanak le az *új választások* a fővárosban. Budapest új képviselői: *Szebeny* Antal, *Bevzeviczy* Albert, *Pető* Sándor, *Khuen-Héderváry* Károly gróf, *Sándor* Pál, *Vázsonyi* Vilmos, *Márkus* József, *Jakabffy* Imre és *Jakabffy* Ferenc. Tehát 5 nemzeti munkapárti, 2 demokrata, 1 függetlenségi és 1 pártonkívüli.

A NAGY ESZTENDŐ.

Az 1911-ik év nemcsak Budapest új korának, hanem a főváros egész történetének egyik legjelentősebb fejezete. Hatásukban, következményeikben, elvi döntőségükben hosszú időre szóló események és reformok szülője ez az esztendő, amely a százmilliós francia kölcsönt, a Városi villamosvasút részvénytöbbségének megszerzését, az építési akció javát, a telekvásárlások nagy tömegét, a községi élelmiszerüzem alapítását, végül pedig a státuszrendezést és fizetésrendezést hozta.

A Bárczy-rezsim újabb nagy kölcsönének felvételét ismét nem a folyó szükségletek fedezése tette elkerülhetetlenné, hanem a nagy beruházási program folytatása. A háztartás egyensúlya teljes volt; az 1911. évi költségvetés 62,873.474 korona kiadás és 62,904.348 korona bevétel mellett 50.844 korona fölösleggel zárult, sőt a pluszt a pénzügyi bizottság 143.700 koronára emelte. Az 1910. évi zárószámadásnak pedig az volt a szenzációja, hogy 5,671.108 korona fölösleget tüntetett fel, amiből az előző évekből maradt tartozásokat egyenlítették ki. A zárószámadáshoz csatolt leltári kimutatás szerint a főváros vagyona 1911. január 1-én 499,397.306 korona volt, adóssága -222,152.149 korona, a tiszta vágyon tehát 287,275.157 korona volt. A beruházási program folytatásához azonban sok pénz kellett, annál is inkább, mert a 270 milliós keret időközben kibővült, a programba folyton újabb és újabb pontokat vettek fel. 1911. márciusban, már 376 millió értékű közmunkaprogramja volt a tanácsnak.

Az így módosult program tervezete a következő volt:

Népjóléti és kulturális intézmények	30,400,000 K
Középítések	117,779,320 K
Városszabályozás	24,426,129 K
Katonai laktanyák építése	6,160,000 K
Közlekedési és köztisztasági beruházások	14,070,000 K
Gazdasági beruházások	33,190,008 K
Közoktatásügyi és egyházi építkezések	41,134,798 K
Közgazdasági és közéletmezési intézmények	21,559,400 K
Közjótékonyági és tűzoltósági intézmények	15,285,000 K
Közegészségügyi intézmények	33,797,729 K
Előre nem látottak	1,395,573 K
Különlélek	37,244,850 K
	<hr/>
	Összesen: 376,442,807 K

A részletes tervezet ez volt: Kislakásokra 28,000,000, műhelyházakra 1,500,000, budai állandó színházra 800,000, csatornázásokra 13,500,000, útburkolásra 9,000,000, villamos telepre 13,020,000, utak villamos világítási felszereléseire 1,033,547, omnibusz megváltására 2,260,000, fogaskerekű megváltására 300,000, fogaskerekű villamos üzeműre való átalakítása 750,000, szemétszállításra és égetésre 8,000,000, állatkertre 3,593,000, fürdőkre és szállóra 13,595,100, új központi városházára 9,000,000, bérházak felépítésére 3,000,000, előjáróságok építésére 3,000,000, iskolák építésére 38,284,798 korona. Ezenkívül elő van irányozva a szarvasmarha közvágóhídra majdnem 4 millió korona, a marhavásártérre 600,000 korona, a ló vásári telepre 1,500,000 korona, vásárcsarnokokra 1 millió korona, állategészségügyi telepre 800,000 korona, a sertésközvágóhid kibővítésére 1,880,000 korona, a sertésvásártérre 2 millió korona, a központi vásárcsarnok kibővítésére 5 és fél millió korona, detailvegyészeti és élelmiszervizsgáló intézetre 500,000 korona, beraktározó és árverező csarnokra 1 millió korona, új szegényháza 5 millió korona, új leányárvaháza 650,000 korona, szeretetháza 600,000 korona, tanonc-otthonra 100,000 korona, nép-otthonokra 1,100,000 korona, özvegy nők otthonára 200,000 korona, szükséglakásokra, menedékhelyekre és népszállókra 3,900,000 korona, cselédotthonokra 1 millió korona, kerületi tűzörségekre 1,090,000 korona, az új fertőtlenítő intézetre 1,710,000 korona, Szent László-kórházra 1,235,000 korona, Szent Margit-kórházra 2,062,000 korona, Szent János-kórház kibővítésére 387,000 korona, tüdőbajos kórházra és sanatóriumra 4,410,000 korona, elmebeteg-megfigyelőre 2,300,000 korona, Szent Gellért-kórházra 1,165,000 korona, Szent István-kórházra 1,595,903 korona, gyűjtő-kórházra 1,840,000 korona, a Tűzoltó-utcai szükségkórházra 231,247 korona.

Bárczy polgármester előbb a budapesti nagybankokkal tárgyalta, majd Parisba utazott s amikor hazajött, megállapodott a párisi *Credit Lyonnais*-vel társult magyar pénzügyintézetekkel egy száz millió koronás aranykölcsönre vonatkozólag. A kölcsönt a közgyűlés április 5-én megszavazta s a pénzből első sorban az 1910. évi 40 millió forint folyószámlakölcsönt fizette ki a főváros.

Am a beruházási programra ismét írott malasztnak bizonyult csupán; a milliók egészen más felé vették útjukat. Négy héttel a száz millió forintos francia kölcsön megszavazása után kiptant a *Városi Villamos Vasút részvénytöbbségének megvásárlására* vonatkozó terv. Korábban a Közúttal próbált a polgármester valamelyes tranzakcióban megegyezni; most a sorrend megváltozott: előbb a Városi vezetését akarta megáhozni a főváros és ennek a tranzakciónak a folytatása lett volna a Közúti részvényeinek, vagy részvénytöbbségének megszerzése, végeredményben tehát Budapest közúti közlekedésének korszerűsítése.

A *Krausz és Bettelheim* cég azt az ajánlatot tette a fővárosnak, hogy 55,000 darab városi villamosrészvényt 420 koronás és 13,150 darab részvényt 413 koronás árfolyamon átengedje a fővárosnak, amely e szerint 68,150 darab részvényhez jutna 28,695,692 koronáért. Az ajánlatot a polgármester hosszabb előterjesztés kapcsán mutatta be a pénzügyi és közlekedési bizottság együttes ülésében.

Az előterjesztés, amelyet *Rényi* Dezső tanácsnok készítette, mindenekelőtt rámutat a főváros közlekedésében uralkodó bajokra, amelyeknek egyik fő oka az, hogy a közúti vasúti forgalom berendezéséért és fentartásáért több vállalat kapott a főváros területére koncessziót. A főváros már hosszabb idő óta tudatában van ezeknek a bajoknak és iparkodott is rajtuk segíteni, de a hatóságnak ebben az irányban folytatott törekvései legtöbbszörre megghiúsultak a vállalatok merev magatartásán. A jövő ebből tekintetben nem bízhat semmi jóval. Az egyes közlekedési vállalatoknak biztosított engedélyidő, mindinkább lejár, amiből az következik, hogy a vállalatok új vonalakat csak akkor építenek, amikor az új beruházások kamatozását az engedélyidő lejártáig biztosítottak látják. Innen van, hogy a fővárosnak oly vidékei, amelyeken városfejlesztési érdekekből szükség volna közlekedési eszközökre, közúti vasúti forgalom híján szűkölködnek. De a város belsejében is megakadt a hálózat fejlesztése, mert a hatóság a város belsejében még szükséges és jól jövedelmező új vonalak létesítését kötelességéhez híven olyan ellenszolgáltatásokhoz köti, amelyek a területhasználati szerződések-

ben nem foglaltatnak benn, de amelyeknek biztosítása úgy a hatóság, mint a közönség érdekében fekszik. A bajok orvoslására többféle mód kínálkozik. És pedig: a) városi saját vasút építése; b) a területhasználati szerződések revíziója; c) a megváltás és d) a vasúttársaságok üzletében való részvétel. A polgármester érett megfontolás után arra a meggyőződésre jutott, hogy a főváros közlekedési politikájának irányítására a imái viszonyok között legalkalmasabbnak látszik az a mód, hogy a meglévő vasúttársaságok valamelyikének üzletében részt vegyen. E célból a múlt évben tudakozódott az iránt, nem volna-e lehetséges a közúti vasúttársaság tárcájában lévő részvények átvételével ezt a kérdést megoldani. Minthogy azonban csak csekélyebb számú — 25,000 darab — részvénynek aránylag súlyos feltételek mellett való átvételéről volt szó, az erre vonatkozó tárgyalásokat abbahagyták. Ujabbán azután tudomására jutott a polgármesternek, hogy a budapesti városi villamos vasút részvényeinek nagyobb tömege a Krausz és Bettelheim cég rendelkezése alatt áll és miután a cég a részvények átengedéséért hajlandóságot mutatott, folyamatba tették a tárgyalásokat, amelyek egy beadványra vezettek, amelyben a cég hajlandónak nyilatkozott 55.000 darab városi villamos vasúti részvényt 420 koronás és 13,150 darab részvényt 413 koronás árfolyamon átengedni. Az összes 68,150 részvény átvétele összesen 28,695,692 korona 29 fillér költséget jelent.

A polgármester és Rényi tanácsnok, mint az előterjesztés aláírói, végül a következő javaslatot teszik:

A törvényhatósági bizottság közgyűlése elhatározza, hogy a Budapesti Villamos Városi Vasúttársaság részvényeiből 68,150 darabot és pedig 55,000 darabot 420 korona vételárban, 13,150 darabot pedig 413 korona vételárban, összesen tehát a folyó kamatokkal együtt 28,695,692 korona 29 fillérért megszerez és evégből a tanács részéről bemutatott ajánlatot elfogadja. Egyúttal elfogadja a közgyűlés a tanácsnak a pénzügyi és gazdasági bizottság által a művelet költségeinek ideiglenes fedezésére vonatkozó javaslatát is, azzal, hogy a végleges fedezet kérdésében kellő időben külön előterjesztés lesz a tanács részéről teendő. Utasítja a közgyűlés a tanácsot, hogy e vételből kifolyólag szükséges egyéb intézkedéseket saját hatáskörében tegye meg.

Igen érdekes az a vita, amely az előterjesztés fölött megindult. Érdekes és tanulságos, mert híven jellemzi azt a naivságig menő optimizmust, amellyel a főváros vezetői az ajánlatot fogadták.

Az előterjesztéshez elsőnek *Bródy* Samu szólt hozzá, aki elvi szempontból ellenezte azt, hogy a főváros tőzsdeüzleteket kössön. Tudni szeretné, hogy a beváltási számadások alapján mennyit érne a részvény a beváltáskor

és mennyit ér ma és mennyi a részvények mai belső értéke. „Azt is tudni szeretném, mi van az elővételi joggal? Addig, míg a felvetett kérdésekre felvilágosítást nem kap, nem alkothat magának ítéletet az ügyről. Megjegyzni azonban, hogy ha kellő megnyugtatóban lesz része, úgy nem zárkózik el az előterjesztés elfogadásától. Indítványozza, hogy a kérdés tanulmányozása és a részletek megismerése céljából a határozathozatalt néhány napra fűgesszék fel.

Bárczy István polgármester hosszabb beszédben reflektált a felszólalásra. A felvilágosítások megadását megnehezíti az a körülmény, hogy olyan dolgokról kellene nyilatkozni, amelyeknek pertraktálása éppen odavezetne, ahova Bródy Samu célzott, a tőzsdére és a reá való hatására. Ugyanez áll az Osztalék szempontjából való kilitásokra is. Természetes, úgy ennek a dolognak a megítélésénél szükség van egy kis bizalomra is és fel kell tenni a tanácsról hogy nem proponál rossz, hibás dolgot. Ami a részvények máj árfoymát illeti, ez az árfolyam bizonyítéka annak, hogy ez a legnobilisabb módon megcsinált üzlet a főváros részéről és hogy az ajánlattevő cég is korrektül viselkedett. De különben is az árfolyam kérdésétől el kell tekinteni, mert az semmit sem bizonyít. A polgármester ezután a megváltás kérdéséről nyilatkozott, amelynek sem a szentlőrinci helyi érdekű vasút, sem pedig a földalatti vasút félrészeseése nem tárgyai. Pedig nagyfontosságú kérdés az, hogy a főváros egy helyi érdekű vasútvonalnak az irányításába is befolyást nyerjen. De fontos az is, hogy a földalatti vasút vezetésében döntő befolyást nyerjen, mert éppen ez a vasút az, amelynek a jövőben fejlődnie kell és amelyet éppen a földfeletti vasútvonalak túlterheltsége miatt fejleszteni is kéli. De van még egy momentum, amely a felajánlott megoldás mellett szól és ez, hogy a mai közlekedési mizériákat még hat évig, amíg a megváltás lehetősége megnyílik, tétlenül nézni igazán nem lehet. A megváltás módozatai is kedvezőbbben alakulhatnak, ha a főváron már most befolyást gyakorol az üzemre. Ami az osztalékot illeti, annak nagyságáról most nyilatkozni nem lehet, mert ez első sorban attól függ, hogy a főváros milyen közlekedési politikát szándékozik folytatni. Hogy mennyire fejlődőképes a Budapesti Villamos Városi Vasút, arra nézve az utolsó három év bruttó bevételei adnak fényes bizonyítékot. Mert amíg 1908-ban a bruttó bevételek összege 5,616,529 korpna20 fillér volt, addig ez az összeg 1909-ben 6,291,653 korona és 24 fillére eS 1910-ben 7,220,954 korona 89 fillerre emelkedtek. Ezekből az adatokból csak arra lehet következtetni, hogy a vasút a város égisse és befolyása alatt csak fejlődni fog, de mindezekből kitűnik az is, hogy nem valószínű, hogy a főváros, erre a tranzakcióra rá fog fizetni. A cél az, hogy a főváros döntő befolyást nyerjen egy közlekedési vállalat irányításában. Azt állítja, hogy az utóbbi időben ennél fontosabb. kérdés még alig fordult meg a közgyűlés előtt. S ha ennők a kérdésnek nagy fontosságával tisztában vagyunk, ne keressük a tized százaléknyi-különbségeket, mert ennek a kérdésnek a megoldásával egészen új és nagy perspektíva nyílik a főváros közönsége közlekedési érdekeinek kielégítésére.

Székely Ferenc, rámutat arra, hogy ez az üzlet nem tőzsdei spekuláció, hanem vagyonehelyezés. Igen természetesnek tartja, hogy minden modern város programja kell, hogy legyen az, hogy a publikum részesedjék a város vagyonában. A kérdés csak az, mi helyesebb: az-e, hogy biztosítsuk a

közlekedési politikában a főváros döntő befolyását, vagy az, hogy 1917-ben megváltuk a vasutat. Megváltás esetében egy-egy részvény értéke körülbelül 460 korona volna. A részvények ma 3.8%-ot jövedelmeznek. Ez nem sok, de bizonyos, hogy a részvények értéke a főváros birtokában emelkedni fog. De a döntő ebben a kérdésben az, hogy a főváros ezzel a vásárral hatalmas befolyást nyert a másik közlekedési vállalat üzemére is. Az előterjesztést igen szerencsésnek és ügyesnek tartja és ahhoz hozzájárul.

Kollár Lajos és *Komlós* Ágost után *Vázsonyi* Vilmos beszélt. Ez a tranzakció — úgymond — szokatlan, de szokatlan a helyzet is, amelyben vagyunk. A múlt hibái hoztak bennünket ebbe a kényszerhelyzetbe. Ha Bródy a formát elvben el nem utasítja, akkor nem tudja milyen módot tudna Bródy arra, hogy a részvények többségét a főváros, megszerezze. A K.özúti Vaspálya Társaság által annak idején felajánlott részvényvásárlás, amikor 25.000 darab részvény 600 koronás árban való átvételéről volt szó, nem volt kedvező, mert a főváros ezzel a vétellel a részvényesek törpe minoritását képezte volna csak. A főváros azonban csak majoritáros részvényes lehet, mert egy üzemnek a vezetését csak ily módon irányíthatja és veheti a kezébe. Még akkor is elfogadná az előterjesztést, ha az 1917-ben bekövetkező megváltás valamely csekély összeggel előnyösebbnek mutatkoznék, pedig az minden valószínűség szerint hátrányosabb lesz. Összefügg azonban ez a kérdés még a helyes telekpolitikával is, mert útját állja a spekulációnak. Más mód nincs és csak így gyakorolhatunk majd befolyást a társaságra is. Nekünk eddig mindig csak sóhajtozás volt összes jogunk, s nem volt ostorunk, hogy megfenyítsük a visszaéléseket. Üdvözlí a polgármestert az előterjesztés megtétele alkalmából és elfogadja az előterjesztést. Kívánja azonban, hogy ne csak a részvények tulajdonosa változzék, hanem szociális irányban is történjen valami.

Hecht Ernő fentartani kívánja az elhatározás szabadságát és éppen ebből a célból ismerni óhajtja a kérdéssel összefüggő szerződéseket és számadásokat. *Bródy* Samu kijelenti, hogy őt az elhangzott érvek teljes mértékben megnyugtatták s miután neki nem célja, hogy mindenáron opponáljon, hozzájárul az előterjesztéshez.

Platthy György örömeinek ad kifejezést az előterjesztés felett, amely új érárt nyit a fővárosi közlekedés terén. A kérdés megoldása nem jár szerinte pénzügyi áldozattal.

A bizottságok az előterjesztést elfogadták. 1911. május 10-ikén foglalkozott vele a közgyűlés. A tanács javaslata ellen egyedül *Hecht* Ernő szólalt fel.

Meghajol — úgymond — azok meggyőződése előtt, akik a fővárosnak ezt a vállalkozását szerencsésnek és célszerűnek tartják, bár ő nincsen egészen ezen a véleményen. Mindenekelőtt szükséges, hogy félretegyek a szociális szempontokat, amelyekről annyi szó esik. Ez üzlet, amelynél jelszavakkal dolgozni nem lehet. Ami a vállalkozás pénzügyi részét illeti, erre vonatkozólag hosszas fejtegetésekbe bocsátkozott és kifejtette, miképpen alakulna

a helyzet 1917-ben, a megváltás időpontjában. Helyesebbnek tartaná, ha a főváros megvárja a megváltás idejét, mert a megváltás — szerinte — előnyösebb, mint a kontemplált tranzakció. A részvények értékének megállapítására különböző számításokat mutat be, mert a tanács számításait nem tartja helyesnek. A tanács olyan nagyarányú fejlődésre alapította számításait, amely aligha fog bekövetkezni. Az előterjesztést nem fogadja el és azt javasolja, hogy az ajánlat fölött térjenek napirendre.

A közgyűlés az előterjesztést úgyszólván egyhangúlag fogadta el; a megjelent mintegy kétszázötven bizottsági tag közül csupán hátán maradtak ülni.

Nemsokára *Vázsonyi* Vilmos a közgyűlésen megkérdezte a tanácsot, hogy a Városi Villamos részvényei többségének megvásárlásával kapcsolatban milyen befolyást akar gyakorolni a közlekedési kérdések irányítására. A fővárosnak, amikor megvásárolta a részvények többségét, nem az volt a célja, hogy a tőkét gyümölcsözőleg helyezze el, hanem az, hogy a közönséget szolgálja s megnagyobbodott befolyását a közönség javára használja. *Bérczy* polgármester az indítvány után felhívta a Városi Villamos vasút igazgatóságát, hogy sürgősen terjessze elő közlekedési programját, amelynek megvalósítására már a legközelebbi időben kötelezettséget vállalhat.

Így született meg a Városi Villamos programja, amely a következő új vonalak építését tűzte ki célul:

Vonalak a pesti oldalon:

- I. Damjanich-utca Bajza-utca—Városligeti fasor—Felsőerdősor—Podmaniczky-utca.
- II. Hurokvágány az állami gépgyárnál és a Hungária-utnak a Simor-utca és Kőbányai-ut közötti vonala.
- III. Wekerle-telep—Határút a Gubacsi-útig.
- IV. Üllői-út—Gyáli-út—Kispest—Határút.
- V. Hurokvágány-kiegészítés a Ferencvárosi pályaudvaron.
- VI. Baross-utca—Tavaszmező-utca—Erdélyi-utca—Kun-utca — Légszesz-utca.
- VII. Hungária-út a Kőbányai-uttól a temetői vonalig.
- VIII. Erzsébetfalva—Kispest—Kőbánya—új köztemető.
- IX. Óbuda—Építendő új híd—Hungária-ut a külső Kerepesi-útig.
- X. Dráva-utca az Aréna-uton át a Podmaniczky-utcáig.
- XI. Aréna-út—Szabolcs-utca—Reitter Ferenc-utca—Tahy-utca — Szénpályaudvar.
- XII. Városligeti fasor—Városliget—Bálint-utca—Verseny-tér — Hungária-körút—Külső Kerepesi-út.

XIII. Hurokvágány és fordító korong a király-utcai végállomásnál a Városligetben és egy második vágány az Andrássy-úton át.

XIV. Villamos vasút a Margit-szigeten.

XV. Rendező vágány a Ferencvárosi Torna Klubnál, a Hungária-körútnál és az Üllői-úton.

XVI. Kápolna-tér—Óhegyi-utca—Apaffy-utca—Gyömrői-út a közsétf há-táráig.

XVII. Veres Pálné-utca—Eskti-ut—Erzsébet-hid—Döbrentei-tér.

Budai vonalak:

I. Döbrentei-tér—Várkert-rakpart—Ybl Miklós-tér—Lánchíd-utca—Fő-utca—Páltfy-tér—Báró Liphay-utca—Budai rakpart a Lukácsürdő, Császárfürdő és körvasút között Barcsa-utca—Zsigmond-utca—Bécsi-út—Bokor-utca—Pacsirtamező-utca—Templom-utca.

II. Batthyány-utca—Hattyu-utca—Csalogány-utca—Széna-tér—Retek-utca—Fogaskerekű vasút.

III. Széna-tér—Lövőház-utca—Marcibányi-tér.

IV. Döbrentei-tér—Hadnagy-utca—Aladár-utca—Vérmező-utca—Széna-tér.

A közlekedési problémák egyébként is igen jelentős szerepet foglaltak el a szakbizottságokban és a közgyűlésen. *Márkus Miksa* az 1911. szeptember 17-én tartott közgyűlésen nagy beszédet mond Budapest közlekedési mizériáiról, a földalatti vasút hálózatának kiterjesztéséről, a Rákóczi-úti forgalom tehermentesítéséről, főképpen pedig a Wesselényi-utcai villamos vonal kiépítésének szükségességéről. Indítványára a közgyűlés utasítja a tanácsot, hogy 3 hónap alatt tegyen erre vonatkozólag jelentést. Az *autótaxi-szabályrendeletet* a közgyűlés elfogadja és nyomban elkeseredett küzdelem indul meg a rendszámokért, a koncesszióért. A belügyminiszter az egyik érdekelttség kérésére a magyar gyártmányú kocsik favorizálására utasítja a fővárost. 1911. augusztus 15-én életbelép a *bérmocsi-taxaméter*.

Az *építkezési programra* végrehajtásáról a polgármester 1911. szeptemberben részletes jelentést tesz. A jelentés így hangzik:

A főváros 1909-ben kezdett foglalkozni a lakáshiánynak mind égetőbbé váló kérdésével. *Bárczy István* polgármester ezeknek az ügyeknek intézésére külön ügyosztályt szervezett, amelynek élére *Wildner Ödön* tanácsjegyzőt és *Kabdebó Gyula* mérnököt, osztotta be. Ennek az ügyosztálynak első munkája az a terjedelmes előterjesztés volt, amelyet a főváros tanácsa a lakásviszonyok javítása tárgyában a közgyűlésnek bemutatott és amelyben szükségbarakkok,

népszállók, népotthonok, földszintes kis lakások, több emeletes kislakások bérházak és a bérházakban elhelyezett iskolák helyettesítésére építendő új iskolákra kerek számban 100 millió koronát kért. Az építkezés keresztülvételét három évre tervezte az előterjesztés és. annak keresztülvitele után 10.000 iakás állott volna Budapest népének rendelkezésére, amelyből már az első évi ciklusra 33 millió korona költséggel 3300 lakás esett volna. A program megvalósításánál azonban rendkívüli akadályokkal kellett megküzdeni. Így például a nagy téglahiány a főváros hatóságát arra kényszerítette, hogy már az első évi ciklust is körülbelül a felére redukálja. Mindennek dacára sikerült a munkálatokat úgy vezetni, hogy már az első év 1909 novemberében 367 darab egy és két szobából álló lakás volt átadható a használatnak. A folytatólagos építkezések eredményeként ez év augusztus 1-én 14 darab három és négyemeletes bérházban újabb 853, egy, kettő és háromszobás lakás létesült és a most építés alatt levő lakások, amelyeket! november 1-én fognak rendeltetésükre átadni, 865-tel szaporítják a főváros által létesített lakások számát. Ezekon kívül! a folyó évben átadás alá kerülő és a bérházakban elhelyezett iskolák helyett épített iskolák 500 lakást tesznek szabaddá, úgy hogy egy esztendő leforgása alatt 3065 lakással szaporította az építési akció a főváros lakáslétszámát, nem számítva a népszállóban létesített száz lakófülkét. Ezek az építkezéseik összesen kerek számban 20 millió koronába kerültek s így, ha az építkezéseket ebben a keretben folytatják, a száz milliónyi teljes programot három év helyett öt év alatt fogják végrehajtani, ha csak az építkezési viszonyok időközben nem javulnak. A jövő év programja egyelőre az idei év keretében mozog s így 1910. év őszéig 2000—3000 új lakás fog rendelkezésre állani.

Az eddig végrehajtott építkezések a következők: 1910 tavaszáig átadattak: 1. VIII., Gyáli-úti háromemeletes ház 192 lakással. 2. FuvartelerM földszintes házak 160 lakással. 3. IX., Mihalkovits-téri földszintes házak 220 lakással. 4. IX., Haller-utcai földszintes házak 115 lakással. 5. VI., Aréna-útföldszintes házak 72 lakással. 6. Hungária-úti földszintes házak 76 lakással. 7. Kerepesi-úti földszintes házak 32 lakással. — 1910. augusztusában átadattak: 1. V., Berzencei-utcában négy házat. 2. VII., Hungária-úton hat házat. 3. VIII., Köztemető-úton egy házat. 4. Vili., Alföldi-utcában két házat és 5. IX., Üllői-úton egy házat, összesen 853 lakással. — 1910 szeptemberében átadattak: 1. L, Buda-főki-úton földszintes házakban 100 lakást. 2. III., Bécsi-úton 125 kislakást. 3. VII., Százados-utcában 320 kislakást és 4. X., Kőbányai-úton 320 kislakást. Ez év novemberében átadják a használatnak a VI. kerületben épült Népszállót 100 fülkével és az V. kerületben épülő közjótékonyági intézetet.

Az elnöki ügyosztály elkészült a lakásépítő akció harmadik ciklusának a programjával. A javasolt építkezések a következők voltak:

Többemeletes kislakások bérházak. A II., Margit-körút és Menház-utca sarkán levő 1012 négyszögöl területű telken négyemeletes bérház, amelynek egész építési tőkéje 1,179.360 koronát tesz ki. A VI., Aréna-úti, Tűzér- és

Taksony-utcák sarkán lévő 1500 négyszögöl nagyságú telken háromemeletes béház, amelynek egész építési tőkéje 799.200 koronára rug. A VI., Frangepán- és Lomb-utcák sarkán lévő 600 négyszögöl nagyságú telken háromemeletes béház, amely 496.800 korona építési tőkét igényel. A VI., Angyalföldi-, Árboc- és Janicsár-utcák sarkán lévő 1000 négyszögöl nagyságú telken háromemeletes béház, amelynek egész építési tőkéje 838.000 korona. A IX., Haller-utca, Üllői-út és Mihalkovics-út sarkán 1300 négyszögöl területen négyemeletes béház, amelynek egész építési tőkéje 1,998.000 korona.

Kislakásos telepek. Ezek közül a X., Százados- és Ciprus-utcák sarkán, a IX., Gubacsi-út és Illatos-árok sarkán, IX., Ceglédi- és Zágrábi-utak sarkán, a Százados-, Szörényi- és Juranics-utcák között elterülő tömbön a X., Szörényi-utcában és a IX., Haller-utcában levő már a közgyűlésnek előleges felhatalmazása alapján meg is épültek. Megépítendőek még: a IX., Soroksári, Kőrösi-Csoma- és Gubacsi-út sarkán levő telken 300 egyszobás lakás, 750.000 korona és a X., Üllői- Ceglédi-, Zágrábi- és Somfa-utca között elterülő tömbön 300 egyszobás lakás 750.000 korona költséggel.

Műhelybérházak. Ezek az építkezések újítást jelentenek az építési Program végrehajtásában, mert az a két műhelybérház, amelyek megépítését az ügyosztály a jövő évre tervezi, az első ilyenfajta építkezés lesz a fővárosban. A műhelybérházak közül az egyik a IV., a második a VI. kerületben épülne s bennük kisebb iparosoknak egészséges műhelyeket és lakásokat bocsátának rendelkezésére. A házak francia mintára épülnének. A VI. kerületi műhelybérházra vonatkozólag már kidolgozott tervek és részletes számítások állanak rendelkezésére. Ezek, szerint az épület egész építési tőkéje 1,038.000 koronát tesz ki. A IV. kerületben építendő műhelybérházra 500.000 koronának az engedélyezését kéri az ügyosztály.

Népjóléti épületek. Ilyen épületeket az ügyosztály öt kislakásos telepen tervez és azok darabját teljes berendezéssel mindenesztül 40.000 koronájával veszi fel úgy, hogy erre a célra kerek számban 200.000 koronára volna szükség.

Az iskolák építése is folyik. A harmadik ciklusban a főváros a következő iskolákat építette:

A II. ker., Lövház-utcában 20 tantermes elemi fiú- és leányiskola és óvó; a II. ker., Szegényház-utcában 30 tantermes elemi fiú- és leányiskola és óvó; a III. ker., Lajos-utca 1. szám alatt 20 tantermes elemi fiú- és leányiskola és óvó; a III. ker., Miklós-téren 12 tantermes elemi fiú- és leányiskola; a Rózsadombon 16 tantermes elemi fiú- és leányiskola; a IV. ker., Papnövelde- és Hímző-utca sarkán 34 tantermes elemi fiú- és leányiskola, óvó és polgári leányiskola; a VI. ker., Bajza-utcában 15 tantermes polgári fiú-iskola; a VIII. ker., Tisza Kálmán-tér és Szilágyi-utca sarkán 15 tantermes polgári leányiskola; a VIII., Karpfenstein-utcában 30 tantermes és a IX. ker., Szvetenay-utcában 24 tantermes elemi fiú- és leányiskola és óvó.

A harmadik ciklus építkezéseire eredetileg 11 millió koronát prelimitáltak, később ezt az összeget 9,618.994 koronára redukálták. A *kórházépítési program* is ebben az esztendőben születik meg. A fővárosnak eleinte az volt a szándéka, hogy a

Rókust kitelepíti s épít egy óriási központi kórházat 24,000.000 korona költséggel, de később úgy határoztak, hogy az egyszerűbb adminisztráció s a betegekkel való jobban törődés szempontjából inkább több kisebb kórházat építenek. A közegészségügyi osztály előterjesztése szerint a főváros hat új kórházat épít húszonkilenc millió korona költséggel. A hat új kórházban 3130 ágy lesz.

Az előterjesztés elmondja, hogy az utóbbi időben a Telepy-utcai iskolát kénytelenek voltak kórház céljaira berendezni s ebben 320 ágyat elhelyezni. Ez nem javított a helyzeten, már a második nap teljesen megtelt. Ezek után elmondja az előterjesztés, hogy építendő volna az új Szent János-kórház mögött elterülő platón egy tüdőbetegeknek szánt 400 ágyas kórház. Ugyanezen a platón, a vízvárosi temető felé eső részén, fölépítendő egy, a főváros kórházaiból kikerülő elmebetegek részére szánt kórház 200 ágygyal. Ezen speciális célokat szolgáló kórházakon kívül emelendő volna két 900—900 ágyas kórház, amely részben a mai kielégíthetetlen szükséglet ellátására, részben a IX. kerület Telepy-utcai iskola visszaadása, a Szent Rókus-kórház tervbe vett eltávolítása következtében fedezetlenül maradó szükséglet ellátására, valamint a közeli jövőben várható és máris érezhető többlet-szükséglet biztosítására fog szolgálni. A két nagy kórház közül az egyiket a VII. kerületben a Kerepesi-ut baloldalán, a Róna-utcától északkeleti irányban, Rákosfalva felé elterülő részen, a másikat a VI. kerület külső pontján, a megvásárolt Krausz Mayer-féle ingatlanok a Forgács-, Üteg-, Frangepán- és a Röpentyű-utcákkal párhuzamosan nyitandó utcák között elterülő részén kellene építeni. Az ügyosztály tervez továbbá a józsefvárosi gázgyár közelében föl szabaduló telken egy 450 ágyas kórházat hevenybetegek részére, amely kórházat a szomszédságban levő új dologkórházzal akarja, vezetés és gazdasági ellátás tekintetében, egyesíteni. Föltétlen szükség az óbudai Szent Margit-kórháznak, a közgyűlés által már elhatározott kibővítése is, valamint egy tüdőbeteg-ambulatórium (dispensaire) létesítése. Ennek a programnak a megvalósításával a kórházi férőhelyek száma a mai állapottal szemben — figyelemmel a IX. kerületi Telepy-utcai szükségkórház és a Szent Rókus-kórház megszüntetésére — 2067 ágygyal fog szaporodni, ami a kórházügynek gyökeres rendezését teszi lehetővé. Az egyes kórházaik építési és felszerelési költségei a következők: az új Szent János-kórház mögött építendő tüdőbeteg-kórházra 3,440.000 korona; az ugyanott építendő elmebeteg-kórházra 1,720.000 korona; a VII. kerületi Kerepesi-uton létesítendő 900 ágyas kórházra 7,830.000 korona; a VI. kerületben a Krausz Mayer-féle telken tervezett 900 ágyas (kórházra 7,562.700 korona; a józsefvárosi gázgyár helyén építendő kórházra 6,719.000 korona van előírányozva, úgy hogy az építési program keresztülvitele összesen 29,281.900 koronát igényel. Ebből a költségből levonandó, a Rókus-kórház eltávolítása folytán, a telek értékesítéséből remélt három és fél millió korona. Az összes költség ennek következtében 25,781.900 korona volna, amihez a tuberkulózis-dispensera 100.000 költsége járul. A kórház építésének költségét a főváros a 100 milliós beruházási költség programjába fölvette. Az előterjesztésben

az ügyosztály annak a reménynek ad kifejezést, hogy a fővárosnak sikerülni fog az állami kormányzatot arra rábírní, hogy a fővárost ebben a nagyszabású vállalkozásában megfelelő anyagi támogatással segítse. Az előterjesztésében végül azt javasolja az ügyosztály, hogy a tanács tegye magáévá a kórházépítési programot és intézzzen a kormányhoz fölterjesztést, hogy „a végrehajtási költségeknek felerészét vállalja el az állami háztartás terhére.

Természetes, hogy a fokozott építkezési tevékenységgel karöltve járt a fokozott teleküzlet; legnagyobb volt köztük a *Krausz Mayer-féle* telektömb megvásárlása. Az *Ingatlan Forgalmi Részvénytársaság* ajánlatot tett a fővárosnak, hogy az angyalföldi 423.000 négyszögöl területű Krausz Mayer-féle telektömböt négyszögölenként 14 korona 50 fillérért, összesen 5,916.000 koronáért hajlandó átengedni a fővárosnak. A középítési ügyosztály javasolta ezt a vételt, még pedig várossza-faályozási okokból és azzal az indokolással, hogy a hatalmas telken 350 kislakást fog építhetni a főváros. A középítési bizottságban *Devecis* Ferenc középítési igazgató kijelenti, hogy a telektömb ára nagyon olcsó s ha a főváros meg nem veszi, akkor bünt követ el. A telek kitűnő; teljesen immúnis, tiszta homokterület. Az utakat bazaltból csinálják meg rajta, ami 2,106.000 koronába kerül, a csatornázás 810.000 korona, a vízvezeték 250.000 korona, a légszuszbevezetés pedig 200.000 korona. Ez összesen három és fél millió korona. Ezenkívül a parkozási munkálatok 700.000 koronába fognak belekerülni, úgy hogy egyéb más költségekkel együtt négy és fél millió koronába kerül az egész terület rendezése. Így a fővárosnak 29 koronájába, de legrosszabb esetben 31 koronájába kerül a telektömb négyszögöle, ami tekintve az ottani telekárakat, nagyon olcsó. A pénzügyi bizottság ülésén *Vázsonyi* Vilmos az interkalárekra hívta fel a bizottság figyelmét. A hat millió interkaláris kamata 300.000 korona s így majdnem egy millióra rug az az összeg, amely átmenetileg terhelni fogja a költségvetést. Neki csupán ez a kérdés fontos s ez iránt kér megnyugtató választ. Ha kölcsönpénzzel dolgozik a főváros, első sorban olyan beruházásokat kell tennie, amelyek a kölcsön amortizációját meghozzák. Magára az ajánlatra rátérve, kijelenti, hogy ez a vásár azt az irányzatot szolgálja, amelynek ő is hive, mert az értékemelkedést — különösen, amíg nincs meg a betterment — a fővárosnak a saját maga javára kell kihasználnia. Híve a te-

lektömb megvásárlásának s s már kerülete szempontjából is érdeklő ez a kérdés. A városnak itt nincs telke s mindezek a szempontok oda vezetnek, hogy elfogadja a vételt. De két aggodalma van: az egyik, hogy a költségvetés elbíri a-e az interkalárákat, a másik pedig, hogy a telektömb háromnegyed része a Rákospatakon túl van. Ezért azt gondolná, hogy két koronával olcsóbb ár is méltányos volna. *Bárczy István* polgármester szólalt fel ezután. A közgyűlés — mondotta — elhatározta, hogy nagyobb telektömböt kell vásárolnia a fővárosnak. Természetes, hogy az elméletet követnie kell a gyakorlatnak s ez az előterjesztés egyik praktikus megvalósítása ennek a programnak. A pénzügyi részéről beszélve, jó volna, ha lenne községi takarékpénztárunk, vagy más intézményünk, amely finanszírozná a vételt. De annak ellenére, hogy ilyen intézményünk nincsen, ajánlja a vételt. Négy év alatt a főváros megcsinálhatja ezt is s ezzel az intézkedésével megmentheti a költségvetést az ilyen többlet-terhektől. úgy képzeli, hogy ez az intézmény átvenné a tabáni telkek értékesítését is. Ami a telkek árát illeti, egyetért a mérnöki hivatallal s a mai árakhoz képest megfelelőnek tartja. Az mindegy, hogy a telek nagy része a Rákospatakon túl van. A telektömbbel határos Jordán-féle 40.000 öles telektömböt 62 koronáért vette meg a múlt héten báró Groedel. A főváros pedig a Rákospatakon túl iskola céljaira vett tavaly telket száz koronáért. Igaz, hogy ekkora telektömb a magántulajdonosok kezében kisebb értékű, de a főváros éppen azért veszi meg a telektömböt, hogy az értékelkedést a saját maga hasznára biztosítsa. A telken kórházat is fognak építeni. A főváros okoson és helyesen cselekszik, ha ezt a telektömböt ezért az árért megveszi.

Úgy a pénzügyi bizottság, mint a közgyűlés hozzájárult a hat milliós telekvételhez. *Vázsonyi Vilmos* a közgyűlés határozatát megfélebbelte, de a belügyminiszter jóváhagyta az üzletet. Csaknem egy időben a *Krausz Mayer*-telekkel, megvásárolta a főváros a *Hieronymi*- és *4rfcay*-telkeket, a központi városházával szemben lévő *Szüts-féle házat* (vételár: 1,710.000 korona) és a *Léderer-féle* svábhegyi ingatlant, amelyet 160.000 koronáért (250.000 korona ajándékozásával) engedett át tulajdonosa a fővárosnak, hogy a telken szünidei gyermektelepet létesítsenek. A pénzügyi bizottságban *Márkus Miksa* felvetette azt a kérdést, vajjon a telek alkalmas-e a jelzett célra. A kö-

vetkezmények igazolták a kérdés jogosultságát: a Léderer-telep ma is olyan állapotban van, mint volt a vétel idején. A *Lovaregylet* ligeti pályáját felmondotta a főváros s most megállapodás jött létre az új pályára vonatkozólag. A lóverseny a megállapodás szerint 1915 végéig a régi helyén lesz s az új versenytérén először az 1916. évi tavaszi versenyt tartják meg. Az új versenytér a Kerepesi-út jobb oldalán, az úgynevezett Ligettelki-dűlőben lesz. A város 271.492 négyszögöl területet jelölt ki a versenytér számára. Az egyesület a területet 1911 december 15-től számított negyven évre, tehát 1951 december 15-ig kapta. A szerződés lejártakor, tehát negyven esztendő múlva, a területet minden berendezésével együtt ingyen megkapja a főváros. Az egyesület bármikor fölmondhatja a szerződést, de ha húszonöt éven belül mondja fel, a területet a parkozással együtt minden kártérítés nélkül köteles visszaadni a fővárosnak, az épületeket azonban elviheti. A húszonhatodik évtől, ha az egyesület mond fel, minden berendezés ingyen a fővárosé. A főváros az első húszonöt évben egyáltalán nem mondhat fel, azután öt évi felmondással bármikor felmondhat, de az első berendezés költségéből, ami négy millió koronánál több nem lehet, a város annyi negyvenedrészét térít meg, ahány év még a szerződésből hátra van. Az egyesület köteles az új pályát legkésőbb 1915 december 15-ig legalább harmadfél millió korona költséggel berendezni s 1916 tavaszán rendeltetésének átadni. Addig a ligeti területet használhatja. A terület átengedéseért az egyesület 1916-tól kezdve a szegényalapot megillető másfél százalék részesedésnek egyharmadát fizeti Dér fejében, ez az összeg 50.000 koronánál nem lehet kisebb. A *Tabán szabályozása* a legkomolyabb stádiumba jut. A közgyűlés határozatához képest a tanács 3,400.000 korona értékű telket vásárolt össze, de még 123 ingatlanak a megszerzése szükséges, ami még 4,200.000 koronába kerül. A közgyűlés hozzájárul az előterjesztéshez, utasítja azonban a tanácsot a tervek előkészítésére, a munkálatok megkezdésére, nehogy *interkaláris kamatokban* a várost veszteség érje. A kereskedelemügyi minisztériumban tervezeteket dolgozták ki, amelyek Budapesten több *új teherpályaudvar* felépítését célozzák. A tervek szerint a különböző árucsoportoknak külön-külön teherpályaudvarokat építenek. így lesz központi szénpályaudvar, vas- és gép-pályaudvar, liszt-pályaudvar, stb. A minisztérium-

ban az a vélemény, hogy ha a teherforgalmat a külföld mintájára ilyenén módon decentralizálják, lényegesen megjavítják a mai túrhetetlen állapotokat. A jelenlegi teherpályaudvarokon már nem tudják lebonyolítani a forgalmat, mely az utóbbi időben rendkívüli módon megnövekedett. A nagy nehézségeket eddig is csak úgy lehetett leküzdeni, hogy a Budapesten át irányuló forgalmat nyugaton Érsekújvárnál, délen pedig Bajánál elvezetik és ezzel óriási árumennyiségektől szabadítják fel a budapesti pályaudvarokat. Azonban a forgalmat még így sem lehet megfelelően lebonyolítani és minthogy a legutóbbi időben tett beruházások nem jártak mindenben a várt eredménnyel, elengedhetetlenül szükséges, hogy a teherforgalmat gyorsabbá tegyék.

A hatalmas, korszakos városszabályozási tervek megvitatására a polgármester meghívta *Jansen* berlini és *Larrien* finn építészeket s több magyar építész bevonásával értekezletet tartott. *Jansen* volt az, aki Berlin város szabályozási tervével az első díjat nyerte, *Larrien* pedig kiváló finn építész, akinek tervei szerint építették az 1900-iki párisi világkiállításon a finn pavillont. A két külföldi szakértő nem volt túlságosan elragadhatva a sok szabályozási tervtől, de a budapesti építkezésektől sem. Kifogást tettek az ellen, hogy a hatóság nem befolyásolja az építkezések modorát s megtűri, hogy zárt sorokban is a legkülönbözőbb stílusban építsenek. Mindenki csak a maga fantáziáját követi s nincsen tekintettel a szomszédokra és a környékre. Az Erzsébet-tér szabályozása ellen nem tettek lényegesebb kifogást, de megjegyezték, hogy ez sokkal többet fog kerülni, mint az előirányzott összeg. Az új városházát tudyalévően az Erzsébet-tér nyugati részében építenék fel, még rgedig úgy, hogy az új központi városháza tornya éppen a meghosszabbított Andrássy-ut vonalába esnék. A Váci-körút és Fürdő-utca (az előbbi Marokkói-utca) területe közé eső házakat pedig a Deák-tértől egészen a Bazilikáig lebontanák és parkot csinálnának belőle. így tehát az Erzsébet-teret kivinnék egészen a Váci-körútig. A mai központi városháza területét parcelláznák és bérházakat építenének rajta. *Jansen* megjegyezte, hogy az Anker-palota s a Deák-tér déli oldalán épülő óriási bérpalota úgy ránehezdednek erre a vidékre, hogy az új központi városháza tornyának nagyon hosszúra kellene nyúlnia, hogy a maga számára foglalja le az ezen a környéken való uralkodást. Szó-

val a fővárosnak semmi költséget sem szabad sajnálnia, mert az új központi városházának igazán monumentálisnak kell lennie. Egyidejűleg az új központi városháza építésével véglegesen szabályozni kell az egész környéket, különösen a Károly-körutat.

A Tabán szabályozására azt a megjegyzést tették a külföldi szakértők, hogy az egész városrész szabályozásánál nem elég a szabályozási terv, hanem modelt csináltasson a főváros, hogy a rendezés határát is megállapíthassák. Arról, hogy az Erzsébet-hidat nekivitték a Gellérthegynek, a legnagyobb roszszalással nyilatkoztak a külföldi szakértők.

A *harmadik villamos-telep* építésére a közgyűlés 10 millió koronát szavaz meg. A főváros telepe Kelenföldön épül; az eredeti terv szerint a vállalat a gázgyári vezérigazgató vezetése alá kerül. 1911. decemberben a közgyűlés 750.000 koronáért megváltja a *Cséry-féle* vasutat és átemelő telepet és 598.940 koronáért telket vásárol *Szemere* Miklóstól a szeméttelép szomszédságában. Ezekre az üzletekre azért volt szükség, mert a Cséry-féle szerződés 1913-ban lejárt és a főváros a szemétfuvarozást házi kezelésbe akarta venni. A főváros *hirdető-vállalata* 1911. március 1-én megkezdí működését; az üzem igazgatója *Szánthó* István lesz. A *gázgyár* 1911. november közepén főtitkárt kap *Rózsa* Károly személyében, aki addig a *Budapesti Hírlapnak* volt elismert tudású, kiváló fővárosi tudósítója. A fuvartelep elhunyt igazgatójának helyébe a tanács *Gattein* Hugó dr.-t állítja az üzem élére.

A közgyűlés szabadkőműves és antiliberalis elemei ismételtlen összemérik erejüket. *Bihari* Mór indítványt tesz a felekezeti, iskolák ..államosítása érdekében, de indítványát visszavonja, éppen úgy mint *Polónyi Géza*, aki a katolikus hitoktatók fizetésemelését sürgeti. Nevezetes momentuma ennek a harcnak a városi *tanítóképző intézet* létesítésének megbukott eszméje. *Festetics* Géza gróf tanácsnok javasolta a pénzügyi bizottságnak, hogy szavazza meg a tanítóképzőt. Rámutatott arra, hogy kulturális kérdésekben nem szabad a törvény rideg sáncai közé zárkózni, ha az élet mást kíván. A mai állapot rossz, mert valamire való vidéki tanító nem jön helyettesnek s a város kénytelen a rendelkezésre álló anyagból választani. *Márkus* József ellenezte a javaslatot. Ő megelégedett azzal az argumentálással, hogy elsőrendű közszükségletekre, közmun-

kákra sincsen pénze a városnak, nem vállalkozhatik tehát állami föladatok teljesítésére. *Feleki* elismerte, hogy a tanítóképzőre szükség van, meg is szavazza, ha biztosítják a városnak az intézet tanáraival szemben a fegyelmi jogot. Mert a városi tanárok között ma is van, aki a szeretet és fölvilágosodás helyett a felekezeti gyűlölködést hirdeti az iskolában s a város kénytelen ezt tűrni, mert nincsen hatalma a tanár ellen eljárni. Az állami intézetekben is az utóbbi időben olyan törekvés hódított teret, mely megbontja az intézet békéjét s oda fejlődtek a dolgok, hogy a felekezeti béke földülésára az állami hatalom szolgáltató eszközöket. Biztosítékot akar, hogy a város az intézet tanári kara fölött a fegyelmi hatáskört megtartsa. Különben nem szavazza meg a javaslatot. A városnak joga van arra, hogy ha fizeti a tanárokat, arról is gondoskodjék, hogy a tanár mint ember, mint polgár és mint hazafi egyaránt megfeleljen hivatásának. Azért is szeretné a városi tanítóképző fölállítását, mert a felekezeti tanítóképzők egyoldalúak. *Glücksthal* Samu is azt vitatja, hogy a fővárosnak nem érdeke, hogy olyan iskolát állítson, amelyben a fegyelmi jog őt nem illeti meg. Különben sem helyesli, hogy olyan iskolát állítsanak föl, amely a lateiner-osztály számát növeli s proletárokat nevel. Ha a város magára akar vállalni állami föladatokat, a gyakorlati élet számára állítson iskolákat. *Festetics Géza*. tanácsnok védte még a javaslatot, de megállapította, hogy *Feleki Béla* kívánságának törvény állja útját, mert a tanárok fegyelmi hatóságát a közoktatásügyi törvény állapítja meg s a tanárt szerződéssel sem lehet elvonni törvényes fegyelmi hatósága elől. Ez döntött s a pénzügyi bizottság 13 szavazattal 2 ellen kimondotta, hogy nem hajlandó fölállítani a városi tanítóképzőt. E helyett *pedagógiai szeminárium* létesült, ahol a főváros tanerői megfelelő kiképzésben részesülnek s amely előkészítő tanfolyama a községi oktatásnak.

Az 1911-ik esztendő derekára esik a *Népopera* megszületése. *Márkus* Dezső és társai arra kérték a fővárost, engedje meg, hogy a Tisza Kálmán-téren színházat építsenek a komolyabb fajú zene ápolására, népszerű zeneesték rendezésére. A közgyűlés *Hecht* Ernő és *Oláh* Dezső tiltakozása dacára megadta a kért engedélyt és hozzájárult ahhoz is, hogy részvénytársaság a telket nagyobb összegű jelzálogkölcsonnel terhelje meg s a főváros a kölcsöntartozást garantálja. Egy későbbi köz-

gyűlési határozattal felemelték a jelzálogkölcsön összegét, azonban a főváros vezetőinek rengeteg kellemetlenséget okozott ez az ügy. A Népopera kezdetben prosperált, a zenei kultusz fejlesztése, ápolása körül nagy érdemeket szerzett magának, de a balkáni bonyodalmak által előidézett gazdasági depresszió tönkre juttatta a vállalkozást. A Népopera a csőd szélén állott, a konzorcium, amely át akarta venni, visszalépett s legutoljára a főváros volt kénytelen átvenni a színházat összes terheivel együtt. Most házi kezelésben van a Népopera, de *Beöthy* László a bérloje. A közgyűlés és a sajtó gyakran túlzott támadásban részesítették a Népoperát s a balul sikerült vállalkozás szálló igéje lett a rendszer szigorú bírálóinak.

A főváros és a *Leszámítoló Bank* között pör indul meg. A közraktári szerződés értelmében a főváros évi 100.000 korona szubvenciót tartozik fizetni, ha a vállalat nyeresége kevesebb a befektetett tőke 6 százalékánál. 1909-ben a főváros a szubvenció kifizetését megtagadta, azzal az indokolással, hogy az 1908-ik évi elszámolásban jogosulatlanul szerepel egy 844.000 koronás beruházási tétel, amely nélkül a nyereség jóval meghaladná a 6 százalékot, a szubvenció kötelezettsége tehát megszűnt. A Leszámítoló Bank 100.000 korona erejéig port indított, a pör öt esztendeig húzódott, míg végre *Szabó* Imre dr. tiszti főügyésznek 1916. május 14-ikén a Kúrián is sikerült a port megnyerni.

Rövidesen sor kerül a *kenyérgyár* kibővítésére. A községi kenyérgyár eredetileg napi 25.000 kilogramm kenyér gyártására rendelkezik be, amiből elsősorban a kórházak és szegényházak szükségletét fedezik, pedig az a mennyiség, amelyre Budapest lakosságának ez időben szüksége van, napi 300—350.000 kiló. A kibővítés 1,100.000 korona költséggel történik s az előállítandó mennyiség napi 80.000 kilogramm lesz. A községi kenyérgyár és a pékek árai közötti különbséget mutatja a következő 1911. évben készült táblázat:

Fehér kenyér:

Községi kenyérgyári	—30 fillér
Pékkenyér a csarnokokban	34—40 „
Pékkenyér egyebütt	36—44 „
Soroksári kenyér	34—40 „
Alföldi kenvér	36—48 „

Barna kenyér:

Községi kenyér	—22 fillér
Pékkenyér a csarnokokban	22—32 „
Pékkenyér egyebütt	22—36 „
Soroksári kenyér	32—34 „
Alföldi kenyér	32—36 „

A drágaság ismét fokozódik. Megindul a *hatósági élelmiszerakció* és pedig úgy, hogy a tanács 14 bódét állít fel és ezekben húst, zsírt, burgonyát, kolbászt és főzelékfélét akar árusítani és a szakbizottságok és a közgyűlés hozzájárulásának bevárása nélkül mintegy 200.000 koronát fektetett be a vállalkozásba. A közéletmezesi bizottság 1911. október 21-ikén foglalkozik az előterjesztéssel. A vita következőképpen folyt le:

Folkusházy Lajos tanácsos, a közéletmezesi ügyosztály vezetője bejelentette azokat az intézkedéseket, amelyekkel a tanács a drágaságot enyhíteni akarja. Ezek szerint a tanács felhívta a vásárpénztárt, hogy a hús- és állatbehozatal fejlesztése érdekében a saját számlára való üzletvitelre és a húsnagyvágónak a vásárpénztár üzletkörében való létesítésére tegyen javaslatot. Megkereste a tanács a máv. igazgatóságát, hogy a központi vásárcsarnok vasúti rakodóját a főváros költségére bővítsé ki. Egyúttal megkérdezte a máv. igazgatóságát, közölje azokat a feltételeket, amelyek mellett a vasút a fővárosnak húsimport céljára hűtőkocsikat bocsátana rendelkezésére, amelyeket a város azután az érdekelteknek átengedne. Azt is kérték a máv-tól, hogy a fontosabb élelmicikkek szállítására átmeneti, illetve időleges tarifakedvezményt engedélyezzen. Megemlítette az elnök, hogy egy központi nagy kereskedelmi telep létesítésére és egyáltalában a nagykereskedelemnek szervezésére javaslatot tett a tanácsnak. Végül az ügyosztály több pozitív és azonnal életbeléptethető segélyakció iránt is tett javaslatot. Ez a javaslat abban áll, hogy a legfontosabb élelmicikkek közül néhányat a főváros nagyban beszerezne és nagyban való áron közvetlenül juttatná a fogyasztóhoz. Ezek a cikkek: a marhahús, a sertéshús, a zsír, a burgonya, a rizs, a bab, a borsó, azonkívül rátérne a főváros a kolbászgártásra és mindezeket a cikkeket a főváros nagyban való áron a nyílt piacokon e célra épített árubódékban és a vásárcsarnokokban árusítaná. Az ügyosztály e tekintetben számításokat is végzett s arra az eredményre jutott, hogy a piaci árakhoz viszonyítva, 10—20%-kal olcsóbban adhatná a fentebb felsorolt élelmi cikkeiket. A tizen-négy árubódé már készen áll s a főváros november elsején meg akarja kezdeni az árusítást. Az első berendezés költségeire és forgótökére félmillió koronára van szükség, amely összegből 180.000 korona rendnék a beruházásokra. A személyzetet a város alkalmazottak sorából rendelnék ki. *Székács* Antal kifogásolta, hogy a bizottságot hónapok óta nem hívták egybe, bár a drágaság éppen nem most keletkezett. Helyesli, hogy a vásárpénztár húsimporttal foglalkozik, de kifogásolja, hogy a hatósági közvetítő saját számlára

dolgozzék. Fölveti a kérdést, inség-akcióról van-e szó, vagy pedig a város ki akarja magának sajátítani az élelmiszerkereskedelmet? Azt kérdezi, hogy miképpen származik az a különbözet, amely a kereskedők és a főváros árai közt van. A burgonya árusítását helyesnek tartja, mert ez beleillik az inség-akcióba, de a többire nézve kérdéses, hogy jogosult-e a főváros beavatkozása. Például a kolbászárúnál hol van a hentesek illegitim haszna? Mért kell a fővárosnak hússal kereskedni? Nem inségakció az, hogy a város vesepecsenyét adjon el. Kifogásolja a zsír árusítást, mert ennél a nagyban és kicsinyben való árusításnál csak 5% különbség van s éppen így nem helyesli a rizs darusítását, mert ezt a tanács csakis budapesti nagykereskedőktől szerezheti be. A krumpli, bab és borsó árusításába, mint inségakcióba, belemegy, de a többi határozottan ellenzi. *Kraemer* József kifogásolja, hogy minden eszme, amely az utcán vetődik fel, bejusson a közgyűlési terembe. Elismeri a polgármester nagy szociális érzékét, de tartson határt. Nem való, hogy a hatóság ezeket az árukat árusítsa. Sokkal fontosabb, már a közegészségügy szempontjából is, hogy a tejet községi kezelésbe vegye. Indítványozza, hogy a bizottság mondja ki, hogy az árubódék építését nem helyesli, a költséget rá nem szavazza s nem megy bele abba, hogy ezeket az élelmicikkeket árusítsa. *Beck* Adolf azt várta volna az elnöktől, hogy azokról a károkról fog beszélni, amelyeket az agráriusok okoznak a kormánynak. Immorális dolog, hogy a főváros az adózók pénzéből adózó polgárokat tegyen tönkre. A főváros messze mögötte fog maradni az élelmiszer-nagykereskedeleminek, amelyet azzal akar megnyomortani, hogy megdézsmálja a vevőkörét. A hatóságot¹ képesnek tartja minden jóra, csak arra nem, hogy jó kereskedő legyen. *Beimel* Sándor szintén ellenzi a javaslatot. *Bittner* János emlékeztet arra, hogy a főváros próbavágásainak az lett az eredménye, hogy ő sem tudja olcsóbban adni a húst, mint a mészárosok. De bizonyosság erre Bécs is, ahol a húsnagyvágó 1,600.000 korona deficitel dolgozott, annak ellenére, hogy a nagy tőke áll rendelkezésére és szakferfiak vezetése alatt áll. A város terve sokkal többet ártana, mint használna, tönkretenné a város adózó polgárait s ezért az előterjesztést ellenzi. *Gerlei* Lajos kifogásolja, hogy a felszólalók nem kilencszázezer ember érdekéről, hanem néhány kereskedőről beszélnek, pedig ők itt az egész várost képviselik. Azt óhajtja, hogy az ügyosztály számszerű adatokkal álljon elő, mert nem tud kereskedelmet elképzelni előzetes számítások nélkül. Előbb ezt kell látniok s csak azután lehet arról tanácskozni, hogyan védjék meg a kiskereskedők érdekeit. Indítványozza, hogy az előterjesztést adják vissza az ügyosztálynak, hogy azt sürgősen egészítse ki a számadatokkal s ezt a bizottság tagjainak küldje meg, hogy mindenki előzőleg tájékozódhassák. *Ruh* Géza csatlakozik Gerlei indítványához, *Szirmai* Oszkár pedig aukció-csarnok létesítését sürgeti. *Folkusházy* tanácsos reflektált még a felszólalásokra, amely után a bizottság Gerlei halasztó indítványát 5 szóval 4 ellenében elvetette s az ügyosztály előterjesztését 7 szóval 1 ellenében *nem fogadta el*.

A bódék körül nagy kavarodás támad. *Vázsonyi* Vilmos hatalmas agitációt indít a sajtóban és a bizottságban a kiske-

reskedők érdekében, az érdekképviseltek gyűléseken és memorandumokban tiltakoznak, míg végre a pénzügyi és élelmezési bizottság tagjaiból alakult vegyes bizottság kompromisszumos előterjesztést készít és 13 pontban állapítja meg a tenivalókat. Ezek a pontok a következők:

1. Az élőállat- és húsbehozatal korlátlan megengedése Szerbiából, esetleg a szerb kontingens felemelése, vagy pedig kiegészítése a román kontingens felemelésével.
2. A belföldi (Bosznia-Hercegovina-Horvátországi) hús- és állatforgalom korlátozásának a megszüntetése.
3. A húsvizsgálati szabályzat enyhítése olyan módon, hogy a Magyarországra irányuló behozatal ne legyen jobban megszigorítva, mint Ausztriában. (Szól ez a galíciai kivételre).
4. A húsfogyasztási adó teljes eltörlése, vagy arányosítása a mai lehetetlen állapottal szemben.
5. A szárnyas és vadhús speciálisan fővárosi fogyasztási adójának eltörlése.
6. A vasúti fuvardíjkedvezmény kiterjesztése a városokra az intézmények helyett s viszont az exportcégek kedvezményeinek a megszüntetése.
7. A kincstári alapítványi és koronauradalmak gazdasági művelésének reformja oly irányban, hogy ne exportra törekedjenek, hanem a városi piacok ellátását tartsák szem előtt.
8. Élelmiszer nagykereskedelmi részvénytársaság alapítása maximálisan négymillió korona alaptökével, amelyből 60 százalékot jegyez a főváros, 40 százalékot az érdekeltek, de a főváros, ha a kellő érdeklődés nem lenne meg, az egész alaptökét is jegyzi.
9. Községi árusítás kiterjesztése a birkahúsra, vadhúsra és a főváros által gyártott kolbászárakra.
10. Előterjesztés a földművelési kormányhoz a birkatenyésztés fellendítése végett.
11. Konyhakerti gazdaságok létesítése a főváros saját földjein és a főváros környékén.
12. A hatósági élelmezési intézményeknél a városi díjak revíziója és leszállítása.
13. A közéletmezési ügyosztály átszervezése és kereskedelmi szakérökkel leendő kiegészítése.

Az előterjesztést a közgyűlés hosszas vita után elfogadja és 1911. december 2-ikán megnyílik 19 élelmiszerbódé.

Az 1912-ik esztendő a tisztviselők szempontjából ugyan csak íól végződött. A státus és fizet és rendezésről szóló javaslat — *Harrer* Ferenc és *Már her* Aladár tanácsjegyzök impo-

zans alkotása — végre nyilvánosságra kerül s előbb egy szűkebb kilences bizottság, majd a szakbizottságok foglalkoznak vele. A javaslat lényege a következő:

A jelenleg fennálló egy elnöki és tíz tanácsi ügyosztály helyébe *tizenhat tanácsi ügyosztály* szervezetenék olyképp, hogy a mai tanácsi ügyosztályokon felül még szociálpolitikai és közművelődési, közigazdasági, városgazdasági (a pénzügyi osztály kettéválasztásával), vízvezetéki és világítási, végül építkezési (a város építkezéseinek végzésére) ügyosztályok alakíthatnának, az elnöki ügyosztály pedig szintén tanácsi ügyosztállá alakulna. A 16 ügyosztály közül azonban kettő, nevezetesen az ut- és csatornaépítési (a mai középítési) és az építkezési mint műszaki tanácsi ügyosztály szervezetenék *műszaki képzésű tanácsosok* vezetése alatt.

A műszaki tanácsi ügyosztályok szervezésének következményeképp a *mérnöki hivatal mint önálló szakhivatal megszűnik* és személyzete részben a műszaki tanácsi ügyosztályokba beosztatik, a *középítési igazgatói állás megszűnik*.

A tanácsi ügyosztályok szaporításával szükségessé válik egy *harmadik alpolgármesteri állás* szervezése annál is inkább, mert a folyó közigazgatás vezetése teljesen átruháztatik az alpolgármesterekre avégből, hogy a polgármester egész idejét a fontos ügyeknek szentelhesse.

Az ügyosztályok, illetőleg a tanácsosok, valamint a polgármesterek számának szaporítása lehetővé fogja tenni a teljes tanácsülések mellett a párhuzamos tanácsülések rendszeresítését.

Az iratok kezelését olyképp tervezik, hogy egy központi értesítő hivatal fenntartása mellett az egész kezelés (iktatás, kiadás, irattározás) ügyosztályokként történjék.

Ezen kívül az előterjesztés még a következő újításokat tartalmazza: a bizottságok számát redukálja és a pénzügyi bizottság hatáskörét kiterjeszti valamennyi ügyosztály pénzügyi vonatkozású ügyeire.

A tiszti ügyészségnél a succrescentia érdekében alügyészi és ügyészségi fogalmazói állásokat szervez. A számvevőségnél megszünteti a műszaki számvevőséget, hatáskörét megosztván az illetékes tanácsi ügyosztályok és a számvevőség közt.

A statisztikai hivatali szolgálatot egyrészt fogalmazói, másrészt statisztikai és kezelési szolgálatra osztja.

A státusrendezés szerint az eddigi 1261 végleges tisztviselői állás 1308-ra emelkedik, vagyis 47 új végleges állással lesz több. A javaslat csupán a magasabb állásokat szaporítja és ezzel szemben több alacsonyabb állást megszüntet, hogy így eltűnjenek az aránytalanságok és megszűnjék az, hogy az alkalmazottak nagy része az alacsonyabb állásokban megrekedjen.

A szervezési szabályzat a következő új állásokat szervezi: A fogalmazói szakon: egy alpolgármester, öt tanácsos, 16 főjegyző, 1 szakelőadó, 2 fogalmazó. A fogalmazói szakon ma 140 tisztviselő van, a szervezés után lesz 157. Ügyészség: 1 főügyész-helyettes, 4 alügyész, 3 ügyészi fogalmazó. Ma van 7 tisztviselő, lesz 15. A mérnöki hivatal, mint ilyen, teljesen megszűnik, hanem két műszaki tanácsi osztályt szerveznek és a mérnököket a tanácsi

ügyszakmákba osszák be. A középítési igazgatói állás végleg megszűnik. A mérnöki hivatalnak ma 111 tagja van, lesz 122. A számvevőségénél a címek változnak meg. Szerveznek 1 főszámtanácsosi, 9 számtanácsi, 18 főtiszt és 18 számtiszt állást. Ugyanannyi állást meg is szüntetnek és a számvevőség tagjainak száma marad 132. Hasonló szervezésen megy át az adóhivatal és végrehajtó-osztály, amelynek létszáma szintén a régi marad. A statisztikai hivatalhoz szerveznek egy titkári, egy fogalmazói és egy tiszt állást. A könyvtárhoz egy igazgatói, egy aligazgatói, két könyvtárosi, egy titkári, egy főtiszt és három jtiszt állást. Az állatorvosok létszáma megmarad, csak a mai tízfélé állást négy állásra szervezik át. Ugyanígy járnak el a közlélemezési szaknál, a kórháznál és a segédhivatalban.

Valamennyi alkalmazott a tizenegy fizetési osztály valamelyikébe kerül. Az első hat fizetési osztálynak három-három fokozata van, a VII—XI. fizetési osztálynak négy. Az egyes fokozatokba az alkalmazottak automatikusan lépnek elő.

A fizetésrendezés 537.950 koronába, a státuszrendezés és szervezés 261.878 koronába kerül, vagyis a javaslat évi 799.834 koronával terheli meg a költségvetést. Ebből az összegből azonban az 1911. év folyamán megvalósítható státuszrendezés költségei csak 657.9656 koronát tesznek ki.

Ezzel az előterjesztéssel együtt került tárgyalásra a *tan-
személyzet fizetésrendezéséről* szóló javaslat, amely; a követ-
kező volt:

A *középkolánál* a mostani megbízottak kerülnek a IX. fizetési osztályba. Mai fizetésük lakáspénzzel együtt 2400—2860 korona, lesz 3300 korona. A mai harmadik fokozatból a nyolcadik, a második fokozatból a hetedik és az első/ fokozatból a hatodik osztályba jutnak. A VIII. osztály fizetése 4000 korona, volt 3120—3580, a VII. osztályé 4600, volt 4160, VI. osztályé 6400, volt 5710. III. osztályé 6800, volt 6050. II. osztályé 7200, volt 6390. I. osztályé 8000. Ennek megfelelő osztály ma nincsen. Az igazgató külön még 2000, a főigazgató még 2000 koronát kap. A várakozási idő a VIII—IX. osztályban három év, a többiben négy év.

A *polgári iskolánál* a megbízottak a XI. a III. fokozatba levők, a X., a II. fokozatban levők a IX., az első fokozatban levők, akiknek még nincsen korpótlékuk, a VIII. fizetési osztályba kerülnek. Az összes illetmény a XI. osztályban 2600, volt 2400, X.-ben 3300, volt 3000, IX.-ben 3900, volt 3580, VHI.-ban 4800, volt 4450, VII.-ben 5100, volt 4750, VI.-ban 5400, volt 5050, V.-ben 5700, volt 5350, IV.-ben 6000, volt 5650, II.-ban 6700, volt 6250, I.-ben 7200 korona. A várakozási idő a X—XI. osztályokban három év, a többiben négy. Az igazgató 1700 korona pótlékot kap.

Az *elemi iskolánál* a megbízottak a XI., a III. fokozatban levők a X., a II. fokozatban levők a IX., az I. fokban korpótlék nélkül levők a Vili. osztályba kerülnek. Az összes illetmény a XI. osztályban 1800 korona, volt 1200—1400, a X.-ben 2100, volt 1840, a IX.-ben 2600, volt 2400, a VIII.-ban

3600, volt 3290, a VII-ben 3900, volt 3510, a VI-ban 4100, volt 3730, az V-ben 4400, volt 3950, a IV-ben 4700, volt 4170, a III-ban 5000, volt 4390, a II-ben 5300, volt 4610, az IV-ben 5600. Az igazgató 1400 korona pótlékot kap. A várakozási idő ugyanannyi, mint a polgárinál.

Az *óvóiskolában* a megbízottak a XI. osztályba kerülnek. Összes illetményük a XI. osztályban 1400, volt 1200, X-ben 2000, volt 1600, IX-ben 2200, volt 1650, VIII-ban 2300, volt 1700, VII-ben 2500, volt 1570, VI-ban 2600, volt 1800, az V-ben 2700, volt 1850, a IV-ben 2800, volt 1900, a III-ban 3000, volt 1950, a II-ben 3100, az I-ben 3300. A mai rend szerint ebbe az osztályba nem juthatott az óvónő. A fővónő pótléka 500 korona. Várakozási idő ugyanannyi, mint a polgári iskolában.

Az *ideiglenes szaktanítókat* két osztályba sorozza, mindegyiknek hét fizetési osztálya van. A várakozási idő az V—VII. osztályokban 2 év, a többiben 3 év. Fizetésük fizetési osztályok szerint a következőleg növekszik. Az első osztályban 2000, 2600, 2800, 3000, 3200, 3400, 3600. A második osztályban 1200, 1440, 1600, 1800, 2000, 2200, 2400 korona.

Az *ideiglenes alkalmazottak*, a helyettesek az óvóiskolában napi 4 koronát, napközi otthonban napi 2 koronát, a többi népiskolában 2 korona az óradíj, a középiskolában 3 korona. Egész évre az óradíj 80, 120, 150 és 160 korona.

Az *óvóiskolában alkalmazott dajkák* fizetését a mai 540 koronáról 700—900 koronára emelik föl.

A *népiskolai római katolikus hitoktatókat* öt fizetési osztályba sorozza, négy-négy évi várakozási idővel. A mai fizetésük 2400 korona és a korpótlék és fizetésük lesz 2500, 2800, 3100, 3300, 3500 korona.

A *középiskolai római katolikus hitoktatók* fizetése is öt osztályra van osztva és minden osztályban 300 koronával emelkedik. Az első fizetés 3700 korona. A hitoktatást ellenőrző érsek 1200 korona tiszteletdíját 2000 koronára emelték föl.

A *római katolikus segédlelkészek* fizetését hat fokozatban állapítja meg. A várakozási idő öt év és a fizetés az egyes fokozatokban százötven koronával növekedik. A kezdő fizetés 1300 korona.

A tanítók fizetésrendezése évenként 564.080 koronába, a hitoktatóké 12.875, a segédlelkészeké 11.887 koronába kerül.

Az előterjesztés rendezi a pótlékok dolgát is. A legtöbb pótlékot egészen megszünteti.

A tanítók az új fizetést visszamenően 1911 január elsejétől kapják meg.

1911. július ötödikén tárgyalta a közgyűlés az előterjesztéseket. Ellenük alig volt észrevétel, csak *Devecis* Ferenc kívánta a mérnöki hivatal fenntartását. A belügyminiszter október 30-ikán jóváhagyja a tisztviselők fizetésrendezéséről és státuszrendezésről szóló javaslatokat, de kisebb módosításokat kíván, többek között a főjegyzői állás megszüntetését, tanácsnok-főjegyzői állás szervezését s az automatikus előlépés korlátozását. A tanszemélyzet, az altisztek és szolgák fizetésrendezése csak később nyer jóváhagyást.

A közgyűlés a tisztviselők státus- és fizetésrendezési szabályzatát a belügyminiszter kívánságához képest módosította. Rövidesen nyugdíjba vonultak a következő főtisztviselők: *Faller* Ferenc tanácsnok, *Devecis* Ferenc középítési igazgató, *Faluváry* Antal főjegyző, *Unger* Jenő árvaszéki elnökhelyettes, *Toldy* László főlevéltáros.

Az újonnan szervezett harmadik alpolgármesteri állásra a közgyűlés november 29-ikén *Bódy* Tivadar tanácsnokot választja meg 266 szavazattal, *Hanvai* Sándor előljáró 16 szavazattal szemben. December 6-ikán megválasztják tanácsnokoknak *Márkus* Jenő, *Vita* Emil, *Barrer* Ferenc, *Wildner* Ödön, *Buzáth* János tanácsjegyzőket, *Krátky* János és *Fock* Ede műszaki tanácsosokat. Tanácsnok-főjegyző *Buzay* Károly lesz, tiszti főügyész-helyettesnek ugyanakkor *Alkér* Emilt választják meg. A választások után a polgármester a tanács tagjainak beosztásáról és az ügyosztályok számozásáról a következőképpen intézkedett:

I. Elnöki ügyosztály, vezetője a mindenkori tanácsóá-főjegyző, most *Buzay* Károly.

II. Út- és csatornaépítési (műszaki) ügyosztály: *Fock* Ede.

III. Városépítési ügyosztály: *Harrer* Ferenc.

IV. Katonai, illetőségi ügyosztály: *Vosits* Károly.

V. Közlekedési ügyosztály: *Rényi* Dezső.

VI. Pénzügyi osztály: *Festetits* Géza gróf.

VII. Közoktatásügyi osztály: *Déri* Ferenc.

VIII. Közélelmezési ügyosztály: *Folkusházy* Lajos.

IX. Közjótékonyági ügyosztály: *Almády* Géza.

X. Közegészségügyi osztály: *Antal* Gyula.

XI. Közjogi és anyakönyvi ügyosztály: *Piperkovits* Bátor.

XII. Vízvezetési és világítási ügyosztály: *Buzáth* János.

XIII. Építkezési (műszaki) ügyosztály: *Krátky* János.

XIV. Szociálpolitikai és közművelődési ügyosztály: *Wildner* Ödön.

XV. Közgazdasági ügyosztály: *Vita* Emil.

XVI. Városgazdasági ügyosztály: *Márkus* Jenő

KÖZSÉGI VÁLASZTÁSOK.

A beruházási program elfogadása olyan lépés volt, amely többé nem tűrt megállást. Az 1911-es zárószámadás adatai szerint a kiadások összege 65,120.815 korona volt, a bevételeké 69,667.364; a fölösleg tehát 3,299.196 korona. Budapest főváros vagyona volt 1912. január 1-én 584,288.100 korona, adóssága 292,548.900 korona, tiszta vagyona tehát 291,739.303 korona. Az 1912. évi költségvetés, amelyben már a gázgyár és a többi üzemek is szerepeltek, 119,821.935 koronában preliminálta úgy a kiadásokat, mint a bevételeket. A háztartás egyensúlya tehát fenntartható lett volna, de a beruházások folyton újabb és újabb kölcsönöket igényeltek. A tanács nem is késett az erre vonatkozó előterjesztésekkel. Alig egy esztendővel a 100 milliós francia kölcsön és két esztendővel a 2 millió fontos angol kölcsön után ismét előállott egy *given, milliós kölcsön* felvételére vonatkozó felhatalmazás kérésével. A beruházási programmal szemben e kölcsön tárgyalásánál merülnek fel először súlyos kifogások s általában a Bárczy-rezsim gazdálkodását akkor kezdi először erősen bírálni. A pénzügyi bizottság 1912 május 24-ikén tartott ülésén *Festetics Géza* gróf tanácsnok tette meg a kölcsönre vonatkozó előterjesztést. Elmondotta, hogy a százmilliós francia kölcsönnek hosszabb időre elégnek kellett volna lenni, ha közbe nem jön a Városi villamos vasút részvényeinek megvásárlása. Most sürgető és égető szükség van új kölcsönre. ; A francia kölcsön feltételeiben benn volt, hogy 1912. végéig nem vesznek fel újabb emissziós kölcsönt, most tehát *függő*

kölcsönről van szó. Ötven millió korona kell, ebből 41 millió a már megszavazott és folyamatban lévő beruházásokra, 9 millió pedig az ezután előtérj esztendőkre és megszavazandókra. A már megszavazottak közül egyedül a gázgyár építése 21 milliót tesz ki, azutáni 3 millió a Cséry-féle szemétfuvarozási telep megváltása és a Szemere-féle birtok megvétele, 5 millió kell iskolaépítésekre, 4,6 millió kislakásokra. A 9 millióból a jövő nyárig előirányoztak: a rendkívüli burkoló szükségletre másfél milliót, kisajátításokra 1 milliót, új iskolák építésére 1 milliót, a lóvágóhid és kolbászgyár építésére 300.000 koronát, a sertésvágóhid kibővítésére 300.000 koronát, a tojáskereskedelmi telep létesítésére 300.000, a vasúti rakodó kibővítésére a központi vásárcsarnokban 180.000 koronát, a sertésszállás telepre 400.000 koronát, szegényház és cselédotthon céljaira 100.000 koronát, kórházakra 2,480.000 koronát, a hetedik kerületi előljáróság épületére 500.000 koronát. Ezek az összegek nem véglegesek, hanem nagyobb előirányozott összegeknek első részletei. *Bárczy* polgármester egészítette ki a tanácsnok előterjesztését. Elmondotta, hogy attól az intézettől, amely a százmilliós kölcsönt adta, nem volt lehetséges újabb kölcsönt felvenni, így tehát nem maradt más hátra, mint ideiglenes kölcsön után nézni. Most lehetséges lesz olyan feltételek mellett kölcsönt venni, amelyek a rossz pénzvviszonyok ellenére kedvezőbbek lesznek a főváros előbbi kölcsöneinek feltételeinél. Ez pedig nem a főváros hitelének romlását, hanem éppen a javulását jelenti. Eddigi tapogatózásának az az eredménye, hogy *külföldi pénzt kell igénybevenni*, tehát a külföldi formákhoz is kell majd ragaszkodni. A Jászai pénz igénybevétele nem is kívánatos, mert itt a vidék számára szükséges a pénz. A legalkalmasabbnak az látszik, ha, pénztári jegyek ellenében vesznek fel függő kölcsönt egy évre, de úgy, hogy ez meghosszabbítható legyen. A valószínűség az, hogy a jövő év tavaszán lehet egy emissziós kölcsönt is kötni. *Feleki Béla* elfogadja az előterjesztést, de figyelmeztet arra, hogy az egy szabadabb — nem akarja mondani, hogy könnyelmű — gazdálkodás eredménye. Nagyobb óvatosságot ajánl; ilyen időben, amikor adókban, városi vámban több bevételük van, mint amennyire számítottak, különösen takarékoskodni kellett volna a kölcsön pénzzel. A kilenc milliós programnak semmi hatást sem akar tulajdonítani, mert ezzel annak bizonyos előzetes szankciót adnának. Az élelmezés terén is lát nagy kiadásokat.

Erre folyton sok pénzt adnak de a közönség nem látja az eredményt. Hercog Péter báró: Ha ebben a tempóban haladunk tovább, nem mondom, hogy válság lesz, de a pénzügyi helyzet határozottan rossz lesz. A főváros valósággal a danaidák hordója lesz, amely sohase lesz tele, a kamatok úgy megfogják terhelni a költségvetést, hogy az alig lesz elviselhető. Azért azt a kérésintézem a polgármesterhez, hogy ne haladjon így tovább. A mai napirenden harminchat olyan pont van, amely túlkadásra kér fedezetet. Nekem hozzá kell járulnom ehhez a kölcsönhöz, de akkor azt ajánlanám, hogy adjunk teljhatalmat a polgármesternek, *mert az ilyen tranzakciónál ez a hasznosabb.* Bárczy polgármester: Azelőtt nem történtek beruházások s ez volt a helytelen. Az iskoláknak a rendes budgetből való építése igen helyes dolog, de másutt sem csináljak, nálunk pedig különösen azért nem lehet megcsinálni, mert *a régi rezsím negyven millióshátralékot hagyott nekünk.* Ilyen hiányt a rendes budgetből pótolni nem lehet. Olyan beruházásokkal, amelyek több generációra szólnak, nem lehet egy generációt terhelni, mert ez nem helyes pénzügyi politika. A lassabb tempóra nem kell figyelmeztetni, erre már rátértek. De amikor az iskolaépítés háromnegyed részét teljesítették, be kell hozni a további egy negyedet is. A kívánatos az, hogy azután évenként annyit illesszenek be a költségvetésbe, amennyit a természetes fejlődés megkövetel. Szól ezután az építőiparról, amely nagy fejlődés után egyszerre megáll. A fővárosnak akkor nem szabad még jobban fejlődni, hanem még fokozottabb mértékben támogatni. Ha tényleg veszély fenyegeti az építőipart, akkor azt proponálná, hogy a főváros erélyes lépéseket tegyen. Sőt akkor az államnak is fokozottabb mértékben kell építkeznie. Majd kitér a programmon kívül végzett kiadásokra s kifejti, hogy a főváros financial nem az veszélyezteteti, hogy ők telkeket vesznek, hanem az, hogy az elődeik nem vettek. A beruházások politikája a főváros háztartásának jövő egyensúlyára irányul. Márkus József nem helyesli, hogy az ötvenmillióshátralékból teljesítsék a következőket Majd rátér a nagy beruházási programra, amely kezdetben 280 millió volt, utóbb pedig 350 millióra nőtt fel. Ezek olyan eltolódások, amelyek aggodalomra adnak okot. Azt a *konzervativimust, amely a régi rezsímet jellemezte, nem szabad lekicsinyelni s ezzel még erőt adni a mai szabad mozgásnak.* Bármennyire méltányolja is a beruházásokat, bizonyos

mértéket meg kell tartani. Figyelmébe ajánlja a tanácsnak, hogy a kölcsönpénz felhasználásánál nagyobb óvatossággal járjon el, mert ez a tempó hátrányára lehet a fővárosnak. Szabó József megjegyzi, hogy a költségvetés fölöslege valószínűleg fedezi a kövezési költségeket, ezektől tehát mentesíteni lehetne az új kölcsönt.

Május 29-ikén a közgyűlés megszavazza az ötvenmilliós függő kölcsönt és már 31-ikén a következő hivatalos jelentést adja ki a tanács:

„A törvényhatósági bizottság 1912. évi május 29-én tartott közgyűlése felhatalmazta a tanácsot, hogy a halaszthatatlan közérdekű beruházásokra jövő évi június végéig várható mintegy 50 millió koronányi kölcsönpénz-szükségletet függőkölcsön alakjában beszerezze, illetve a kölcsön ügyében tárgyalhasson és azt megköthesse. A tanács 1912. évi május 31-én tartott ülésében a Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársaság részéről benyújtott ajánlatot fogadta el, amelynek értelmében ez az intézet 25.000.000 frankot és 5 millió dollárt egy évi visszafizetés és évi 4 és fél százalékos, félévenkint utólagosan fizetendő kamat mellett, 99.60 százalékos átvételi árfolyamon bocsát a székesfőváros rendelkezésére, akként, hogy a kölcsönösszegek ellenértékeképpen pénztári jegyek kerülnek kibocsátásra, amelyek a megfelelő valutában kiállítva és kamatozva, egy év múlva Parisban, illetve Newyorkban névértékben váltandók be.”

Kiegészíti a jelentést a Magyar Bank következő kommunikéje:

„Budapest székesfőváros tanácsa mai ülésében elfogadta a Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársaság ajánlatát 50 millió frank 1 évi lejáratú, 4 és fél százalékos pénztári jegyeknek 99.60 árfolyamon való fix átvételére. A Magyar Bank a pénztári jegyeket Hallgarten et Co. newjorki, valamint Seligmann Frères és Louis Hirsch párisi bankárokból alkotott csoporttal együtt veszi át. Különös fontosságot ad ennek az üzletnek az a körülmény, hogy a Magyar Banknak sikerült a francia tőke mellett amerikai pénzt is bevonni a kölcsönügyletbe. Tudunkkal ez az első eset, hogy magyar pénz-szükséglet kielégítésénél az amerikai tőke ily mértékben résztvesz. A feltételek pedig, melyek mellett ez az üzlet létrejött, olyan előnyösek a székesfővárosra nézve, mint aminőket a mai viszonyok között csakis a nemzetközi piacon legelsőrangúnak elismert hitelgénylők érhetnek el.”

A *Közúti-tranzakció* ismét aktuális. A tárgyalások már-már eredményre vezetnek, a tanácsban keresztül megy a polgármester javaslata, de az egy esztendő előtti akadályok ismét felme-

rülnek és a két villamosvasúti vállalat fúziójának szépen ki-
 eszelt tervét ismét fel kell adni egy időre. Most a másik meg-
 oldással kezdenek próbálkozni: hogyan lehetne a Városi villa-
 most a Közúti rovására fejleszteni. A Városi villamos igazgató-
 sága elhatározza, hogy a *földalatti vasútnak* a Gizella-tértől a
 Belvároson, Kossuth Lajos-utcán, Rákóczy-úton, Thököly-úton
 egészen a város határáig való meghosszabbítása dolgában javas-
 latot fog tenni a Ferenc József földalatti vasút igazgatóságának,
 amelyben tudvalévőleg a Közúti vasút képviselői is helyet fog-
 lalnak. 1912. január 31-ikén a közgyűlés 40 tagú bizottságot küld
 ki a Városi villamos fejlesztési programjának tárgyalására;
 a bizottságnak úgyszólván” egyetlen ténykedése, hogy május
 20-ikán albizottságot küld ki, amelynek tagjai: *Platthy, Kollár,*
Stern, Eulenberg, Bródy Lajos, Vázsonyi, Herzog báró, Heltai,
Springer és *Löwy Lajos*. A VII. kerület $\text{£}7\text{ir/ich}$ -pártja hatal-
 mas akciót kezd a Wesselényi-utcai villamos érdekében, de Ígé-
 retekkel kénytelen beérni. A folyton szaporodó *villamos bal-*
esetek dolgában a polgármester ankétet hív össze, amelyen *Val-*
tinyi József mérnök felolvasta a közlekedési ügyosztály előter-
 jesztését, amely a következő tizenhárom kérdést tartja fon-
 tosnak:

1. A közforgalom szabályozása rendőrök szaporításával.
2. A hálózat ve-
szélyesnek látszó szakaszaira újabb műtanrendőri eljárás elrendelése.
3. A
pótkocsira szükséges jelzés részére jobb szerkezet szerkesztése vagy biztosabb
kezelési eljárás megállapítása.
4. A forgalmi és kocsifentartási szolgálati uta-
sítás revíziója.
5. A homokszórók kellő kezelése és gondozása.
6. Célszerű és
egységes perronlezáró szerkezetek.
7. A mentőkészülékekre vonatkozó újabb
találmányok és eszmék további tárgyalása és esetleg kipróbálása.
8. A pót-
kocsi és motorkocsi közé megfelelő rács alkalmazása.
9. A forgalmi személy-
zet hatósági vizsgálata.
10. A maximális napi munkaidő megállapítása.
11. A
tarifa egyszerűsítése.
12. A megállóhelyek revíziója.
13. A menetsebesség
revíziója.

Az előterjesztéshez elsőnek *Boda Dezső* főkapitány szó-
 lott. Adatokkal igazolta, hogy 1912-ben *száz percenttel emel-*
kedtek a balesetek. A bűnügyi osztály szerint 40—50% baleset-
 tet a kocsikról való leugrás, 40%-ot a járókelők s 10—15%-ot a
 kocsikban s a személyzetben való hibák okoznak. Elismeri,
 hogy a közönség fegyelmezetlen, de ezt a közönséget, amely

lázasan ideges és mindig siető, hozzá kell szoktatni a rendhez. *Hűvös* Iván szakszerű javaslatokat terjeszt elő. *Sándor* Pál elhárítja a felelősséget a Vasúttársaságoktól, amivel *Vázsonyi* Vilmos heves ellenzését provokálja. Az ankét eredménye, tudjuk, mai napig sem mutatkozik.

Az *autótaxi* ügye közeledik a döntéshez. A koncesszióra rendkívül sokan pályáznak, többek között a Városi villamos is, amelynek kedvéért a viteldíjakat a közgyűlés felemeli. A Városi később visszalép s a porondon a következők maradnak: *Marta*, *Bárdi r.-t.*, *Hazai Automobil r.-t.*, „*Hungária*” automobil fuvarozási és Garageirozási vállalat, *Automobil Közlekedési r.-t.*, *Budapestvidéki Autóbusz r.-t.*, *Központi Gépkocsi Forgalmi r.-t.*, *Budapesti Autóipari r.-t.*, „*Luxus*” *Automobilforgalmi r.-t.*, „*Express*” *Automobilkölcsönző vállalat r.-t.*, és a „*Dion*” magyar *Automobilgyár r.-t.*

A közlekedési ügyek fejezetébe tartozik a *Budai Hegypálya* r.-f.-n ak a koncesszió meghosszabbítására vonatkozó ajánlata; a Vállalat rekompenzációképpen azt ígéri, hogy az állomás épületet 1-2 méterrel lejjebb helyezi el. A főváros nem fogadja el az ajánlatot és a koncesszió lejáratí napja marad változatlanul 1920. január 1-je.

A főváros saját, külön villamostelepének építése gyorsan halad előre; ezzel együtt azonban aktuálissá válik a konkurrens vállalatok megváltásának a kérdése, mert a két konkurrens vállalat a fogyasztók zömét átalányszerződésekkel hosszabb időre magához kötötte. És csakugyan már a világitási bizottság 1912. április 19-ik ülésén *Buzath* János tanácsnok a következő határozati javaslatot terjeszti elő:

„Hatalmazza fel a közgyűlés a tanácsot arra, hogy a *Magyar Villamossági Részvénytársaság* telepének és vezetékhálózatának megváltása iránt a fennálló szerződés értelmében szükséges tárgyalásokat sürgősen indítsa meg és ennek eredménye alapján tegyen a közgyűlésnek annak idején konkrét javaslatot.”

A bizottság a javaslatot elfogadja és a közgyűlés hasonló értelmű határozata után a bírói becslés felé megtörténik az első lépés: a főváros előzetes szemlét kér. A fővárosi szakértői: *Hollós* József és *Illés* Gyula, a Magyar villamosságié: *Söpkéz* Sándor és *Hüttl* Dezső; a bíróság szakértői: *Wittmann* Ferenc és *Koller* József.

A városszabályozási tervek között az *Erzsébet-sugárút* és ezzel kapcsolatban az *új városháza* elhelyezésének kérdése dominál. 1912. március 22-ikén tárgyalja a középítési bizottság *Harr er* Ferenc tanácsnok előterjesztését.

A legújabb terv az *Erzsébet-sugárutat* egyenes szakaszokból alkotott gyöngye ívben meghajlítja és a Dob-utcába vezeti. Az egyenes vonalat terek szakítanak meg. A nyitandó út a mai városház telkén tervezett széles utcából indulna ki, amelyet a Párisi-utca felhasználásával kiszélesített Váci-utcai szakaszon az Eskü-térig visz. A mai városház helyére élénk üzleti csomópontot terveznek. A Városház-utca hajlásában egy teret iktatnak be, szabályozzák a Szervita-teret és helyet jelölnek ki az evangélikus templomnak, hogy homlokzatává! egy kisebb térre nézzen.

Az új városháza elhelyezését a következőképpen adja elő a terv:

Az emelendő új városház helyül a Deák Ferenc-tér és a Szent István-tér közötti két telektömböt jelöli ki. Az Andrássy-út, amelynek tengelyébe az emelendő épületek tömegei közé tervezett városház tornya kerülne, a Váci-körút mentén az asszimétrikus tömegelosztással kiképzendő városház elé tervezeti árkádokkal díszített előtérrel, forgalmilag szerves kapcsolatba jutna a húsz méterre kiszélesített Fürdő-utcával, amelynek túlsó szakasza még további négy-négy méteres árkádsorral kibővítve, az első vagy második emelet magasságában átépített városház alatt halad el. A Szent István-templom főhomlokzata a Nagykorona-utca felől alkotott kis térrel és maga az oszlopsorral körülvelt egész Erzsébet-tér architektónikus kapcsolatba jutna a tervezett városház tömegével.

A Belváros és Lipótváros üzleti élete folytonosságának elérése céljából az Erzsébet-tér belső felén a parkot szegélyező oszlopsoron kívül csupán az oszlopsor magasságáig erő boltsort terveztek. Ezen kívül a Rombach-utcát egy a városház tornyára irányított utcával a Váci-körútig hosszabbítja a terv, amivel a városházra vonatkozólag az Andrássy-út ferde irányát is ellensúlyozza. Egy kisebb méretű tér beiktatásával megoldja továbbá a Sip-utca, illetve a Dohány-utcának a Rákóczi-útba való betorkolását.

Az előterjesztés a terv megoldásának pénzügyi részét három csoportban tárgyalja. Az Erzsébet-sugárútra vonatkozó költségszámításban kerek számokban a következő tételek szerepelnek:

A területek értéke	31,000,000 K.
Öt év kamatvesztése	4,500,000 K.
Útépítési költségek	1,000,000 K.
Ezekből a telkekért Visszatérül	30,000,000 K.
Fedezetlen kiadás	7,000,000 K.

E költségszámítás szerint a fedezetlen kiadás hét millió korona (az előterjesztés szerint pontosan 6,893.208 korona 80 fillér) tehát ennyibe okvetlenül belekerülne az Erzsébet-sugárút. Az új városháza elhelyezésével kapcsolatos számítások a következők: Az emelendő új városháza céljaira megszerzendő 5400 négyszögöl terület ára 13,400,00«) korona, hozzáadva az összeg tíz szá-

zalékát, mint biztonsági tényezőt olyan igények kártalanítására, amelyek a tárgyi beclésben nem nyernek kifejezést: 1,300,000 korona, összesen tehát 14 700 000 korona. Hozzáadva ehhez az összeg öt százalékos kamatát öt éven át, de levonva abból az ingatlanok évi jövedelme fejében a tőke két százalékat öt évre: 2,200,000 korona. Az összes költség tehát 16,900,000 korona. Ezzel szemben a jelenlegi városház 1,1,000 öl telkéből a szabályozás után értékesíteni lehet 7800 ölet és így ölet 2500 koronával számítva a mai városház telekértéke 19,500,000 korona, vagyis két és fél millió koronával több, mint a megszerzendő terület költségei.

Foglalkozik végül az előterjesztés a Rumbach-utcának a Váci-körútig való meghosszabbításával járó szabályozási költségeivel. Az erre a célra megszerzendő nyolc ingatlan értéke 5,100,000 korona, az öt évi kamatveszteség végeredményben 770,000 korona és a közművek költségei 50,000 korona. Bele kell fektetni tehát összesen hét millió koronát, amellyel szemben 3450 öl terület értékesítése után visszatérül 5,600,000 korona, tehát az összes szabályozási költség 400,000 korona.

A középítési bizottság *Szabó* József indítványára úgy határoz, hogy a városháza maradjon a mai helyén. Azon az értekezleten, amelyet a polgármester két hónap múlva ez ügyben összehívott, *Bárczy* István hatalmas érvéket vonultat fel a középítési bizottság álláspontjának megdöntésére. *Medgyaszai* István az *Andrássy-út* torkolatába helyezné az új városházát, *Schulek* Frigyes és *Vágó* József viszont *Hoepfner* Guidó tervét tartják a legjobbnak; a terv szerint az új városházát az Erzsébet-téren kell felépíteni.

A tabáni telekvételeket folytatják; a közgyűlésen oly értelmű felszólalások hangzanak el, hogy a Tabán szabályozásánál a főváros nagyon elszámította magát. A telekvételek körül egyre nő a bizalmatlanság, ellenőrizhetetlen hírek panamákat hajszolnak.

Az *Adria-biztosító* az Erzsébet-tér—Deák Ferenc-tér, Deák Ferenc-utca és Miatyánk-utca között *árkados palotát* akar építeni; a tanács elutasító határozatát a közmunkatanács megdönti s a belügyminiszter is a közmunkatanács álláspontját honorálja. A részletes építési terv benyújtása után a középítési bizottság *Harter* tanácsnok javaslatára elutasítja az intézetet, azzal a kérésével, hogy az árkados építkezés céljaira az úttestből 2 négyszögméternyi terület kihalassék. A *lipótvárosi telkekből*, amelyeket árverés útján értékesíteni nem sikerült, 8135 négyszögölt 6,101.467 koronáért megvásárol a kincstár a központi járásbírószág és az új igazságügyminiszterium részére.

A *községi élelmiszerüzem* terjeszkedik. A pénzügyi bizott-

ság albizottsága 1912. február 16-ikán elhatározza, hogy az élelmiszerbődékban ezentúl tojást, vaját, sajtféléket, szárnyast és édesvízi halakat is fognak árusítani. A marhahús, disznósír és hüvelyes vetemények árusítására vonatkozó javaslatot az albizottság nem fogadta el; ugyanakkor indul meg a községi *konyhakerti gazdaság*, 9000 katasztrális holdon, 200.000 korona befektetéssel. Az új üzem vezetője *Allemann* Aladár.

A *szárnyas és a vadhús* községi fogyasztási adójának eltörlésére vonatkozó régebbi közgyűlési határozatot a belügyminiszter jóváhagyja és törvényjavaslatot terjeszt az országgyűlés elé. Említésre méltó még a *családi kert-bérletek* létesítésére vonatkozó közgyűlési határozat; 275 ilyen kertről volt szó 118.000 korona költséggel.

Az új közigazgatási ügyosztály megkezdte működését. *Vita* Emil dr. tanácsnok tartalmas programot dolgoz ki és már 1912. január 31-ikén elfogadja a közgyűlés a *hatósági árverési csarnok* létesítésére vonatkozó előterjesztést és szabályzatot. Maga az előterjesztés egy korábbi tervezetből indul ki, amelynek szerzője *Csupor* József főjegyző volt s amely még abban az időben készült, amikor a közzelelmezési ügyosztályhoz tartoztak a közigazgatási ügyek is. Az előterjesztés rámutat arra az uzsorára, amit a magánzálogházak üznek. Kimutatja, hogy a zálogházi közvetítők sokszor több mint ötven százalék kamatot szednek s ilyen viszonyok mellett határozottan állást kell foglalni a közvetítő rendszer ellen. Ne legyen közvetítő, hanem az állami zálogházak állítsanak fel fiókokat vagy a főváros egy kisebb központi zálogházat. Az előterjesztés ismerteti a királyi zálogházak 1910. évi eredményét, amelyből az tűnik ki, hogy ötvenegyezer korona a hiány. Ennek az az oka, hogy e zálogháznak nincs elegendő forgó tőkéje s ahelyett, hogy az állampénztárból kapna kamatmentes kölcsönt, kénytelen 6—6 és egyegyed százalékos kamattal magánpénztárakkal dolgozni.

Az árveréseknél kitér az előterjesztés azokra a visszasságokra, amelyek ezen a téren uralkodnak, különösen az árverési hiénákra, akik összejátszanak egymással és potom áron vásárolják össze a tárgyakat. De még ennél is szomorúbbak a beraktározó vállalatok árverései, ahol maga a vállalat szokta összevásárolni az árverés alá került tárgyakat. Visszasság és visszaélés van ezen a téren mindenfelé, úgy, hogy meglehet állapítani, hogy komoly ár-

verezés esetén két és fél millió korona járna vissza a megszorultaknak. Ehhez az összeghez hozzászámítva a királyi zálogházaknál félmillió, a magán zálogházaknál pedig háromnegyed-egy millió korona felesleget meg lehet állapítani, hogy három és háromnegyed-négy millió korona kárpótlást lehetne adni az elzalogosító feleknek, ha egy nyilvános, modern árverési csarnok volna a fővárosban.

Az árverési csarnok a magánzálogházak és a beraktározási vállalatok összes tárgyai kivül a következők elárverezésével foglalkoznék:

1. A magánfeleknek önkéntes szabadkézből való eladásra szánt tárgyai; 2. a kereskedőknek és az iparosoknak úgynevezett partie-áru; 3. kézbesíthetetlen, valamint ki nem váltott vámárúk, vasúti, gőzhajózási és postai küldemények, továbbá az utasok részéről a közlekedési vállalatoknál felejtett és végül a rendőrségoknál kezelt ingóságok; 4. hagyatékok, csődtömegek és kényszerárverési tárgyak; 5. adó fejében lefoglalt, árverésre kerülő tárgyak árverezésével és 6. eb-ben a csarnokban bonyolítanak le a művészi aukciókat is.

Az így megtartott árveréseknek meg volna az eredményök, hogy a tárgyak reális értékben kelneek el.

Az árverési és beraktározási csarnok évi összforgalmát az előterjesztés a következőképpen részletezi:

1. Az árverési forgalomból és* pedig:

a) a királyi zálogházak árveréseiből.....	1,000,000 K
b) a magánzálogházak árveréseiből.....	1,200,000 K
c) a beraktározási vállalatok árveréseiből	2,500,000 K
d) önkéntes árverésekből.....	1,000,000 K

összesen 5,,070,000 K

folyna be.

2. A beraktározási vállalatok évi forgalma	5,000,000 K
3. Kiállítások, közvetítési stb. ügyek forgalma	1,000,000 K
4. Azálogházi forgalomból (községi zálogház)	8,000,000 K

vagyis mindössze 19,700,000 K

Az árverési csarnokot modern üzleti szellemben kell vezetni és ezért az előterjesztés azt proponálja, hogy azt a létesülő községi takarékpénztárra bízzák, amelynek ez a csarnok egyik üzletága volna. Mindezek után az előterjesztés azt javasolja a közgyűlésnek, hogy határozza el a csarnok felállítását és kérje meg a kereskedelmi minisztert, hogy az engedélyt kizárólagossági joggal huszonöt esztendőre a fővárosnak adja meg. S miután a miniszter megküldötte a fővárosnak a koncessziót kérő *Erzsébetvárosi Hitelbank* árverési csarnok tervezetét, a közgyűlés kérje arra a minisztert, hogy a pénzügyet kérését utasítsa el.

A *beraktározási vállalatok* uzsorája ellen külön javaslat is készül, amely ezt az ipart engedélyhez kívánja kötni s amelyet a közgyűlés szintén elfogad. *Springer* Ferenc interpellációjára válaszolva, *Vita* tanácsnok 1912. április 27-ikén rámutat arra,

hogy a kereskedelemügyi miniszter az 1911. év végén a székesfőváros közönségének megküldte a *budapesti kereskedelmi ki-fejlesztésére* vonatkozó tervezeteket, amelyek szerint a kereskedelmi kikötő négy főrészből állana, úgymint: kereskedelmi kikötőből, ipari kikötőből, soroksári dunaági kikötőből és vasúti teher-, szén- és rendezőpályaudvarokból. A tervezet szerint ezek a létesítmények 94 millió koronát igényelnek, amivel szemben azonban a feltöltés által nyert és ipari és egyéb célokra értékesíthető területek eladásából mintegy 35—40 millió korona bevételre lehetne számítani. Időközben azonban a miniszter a szóbanforgó beruházás nagy költsége miatt, részben pedig egyéb akadályok folytán olyan megoldást keresett, amely lényegesen kisebb költséggel járna. A megoldások során felmerült az az eszme, hogy a soroksári dunaág rendezése és hajózhatóvá tétele által oly módon lehetne a kereskedelmi kikötő kérdését megoldani, amely csak 10,400.000 korona költséget igényelne. A kereskedelemügyi miniszternek ez az előterjesztése műszaki szempontból való tanulmányozás alatt áll a tanácsi II. ügyosztályban. Egyébként kijelentette a tanácsnok, hogy a főváros beható tanulmányozás tárgyává fogja tenni ezt a Budapest egész jövő fejlődésére nézve oly nagy horderejű kérdést és igyekezni fog, hogy a főváros javaslatát mielőbb és oly irányban készíttesse elő, hogy a Duna partja a főváros további fejlődése számára biztosítva maradjon. A *vasúti tarifa felemelése* ellen hasonlóképpen a közgazdasági ügyosztály vezetőjének előterjesztésére tiltakozik a közgyűlés. *Déri Ferenc dr.* tanácsnok gyors egymásutánban valósít meg egy csomó reformot, köztük a *tan-személyzet szolgálati pragmatikáját, a szakfelügyelők* intézményét, a *testnevelés* intenzív művelését. A közgyűlésen nagy vitára ad alkalmat *Antal* tanácsnok előterjesztése a *fakultatív halotthamvasztásról, a krematórium felállításáról* és a kötelező ravatalozás tanulmányozásáról. *Polónyi Gézit Kanter* Károly és *Andreánszky Jenő* támogatják az előterjesztés támadásában, de a közgyűlés *Vázsonyi* pártoló felszólalása értelmében határoz. A közgyűlési határozat a belügyminisztériumba kerül, onnan véleményezés céljából a kultuszminisztériumba, majd ismét a belügyminisztériumba s a jóváhagyás máig is késik. Ugyancsak a közegészségi ügyosztály előterjesztésére fogadta el a közgyűlés 1912. január 31-ikén az *új tüdőbeteg-kórházra* vonatkozó javaslatot, majd februárban a *gyógyszertári jogok*

után szedendő és 2—10.000 koronában megállapított városi díjakra vonatkozó szabályrendeletet. *Fock* tanácsnok előterjesztésére a főváros *közúzó-telepei* létesít házi kezelésben; *Feleki Béla* indítványa alapján előterjesztés készül az *útbaigazító hivatal* felállításáról. Célja: ingyenes jogvédelem és a keleti fiókhivatalok útján útbaigazítás a közigazgatási ügyekben. A közgyűlés, elfogadja az előterjesztést a hivatal azonban mai napig sem kezdte meg működését, pedig vezetőjét is kiszemelték annak idején *Sidó Zoltán* fogalmazó személyében.

1912. február 17-én megnyílik a *Népszálló*, május 20-ikán a díszes, gyönyörűen sikerült *állatkert*, június Irén pedig a házi kezelésbe vett *szemétszállítási telep*. A *gázgyár* első éve 4,597.672 korona tiszta nyereséggel zárul, élénk megelégedésére a közgyűlésnek, büszkeségére *Heltai* és *Ripka* vezérigazgatóknak és elégtételére a megváltás híveinek. A fürdőkkel sok baj van. A *Sárosfürdő* hiteltüллépése horribilis; 5,600.000 koronáról 11 millió koronára emelkedik az építkezés és berendezés költsége és az albizottság ülésén megdöbbenéssel állapítja meg *Márkus József*, hogy ilyen száz százalékos hiteltüллépésre még a fővárosi építkezések történetében sincsen példa. Az albizottság azután törli az egyik, 800.000 koronás tételt, az uszodát. *Panaszok* hangzanak a pénzügyi bizottságban is, mert az *artézi-fürdő* szállójának a költségvetése is 1,600.000 koronáról 2,750.000 koronára emelkedik.

A *sertésszállások* dolgát végre elintézi a közgyűlés úgy, hogy elfogadja a szállástulajdonosoknak 450.000 koronára emelt ajánlatát és beleegyezik a tulajdonjogi korlátozás törlésébe. Ezzel kapcsolatban felmerül az a kérdés, hol legyenek a jövőben a sertésszállások? A városgazdasági ügyosztály a közélélmzésével együtt tervet készít és egy helyen kívánja koncentrálni a sertésszállásokat, a sertésközvágóhidat, nagyvágót és állatvásárt. De míg a főváros a tervezeténél marad, addig a *Kereskedelmi Bank* részvénytársaságot alapít, Nagytétényben 20.000 sertés befogadására alkalmas hizlalót és 40.000 métermázsa gabona őrlésére képes daramalmot létesít. A közgyűlés utólagos sopánkodásait a kormány nem veszi figyelembe.

Az 1912-ik év utolsó nyári közgyűlése évi 25.000 korona bér ellenében negyven esztendőre *László Ferenc* és *Beetz Vilmos* vállalkozókra ruhazza a *nyilvános illemhelyek* felállítására vonatkozó szerződést. *Bródy* Ernő szerint a főváros 16

millió koronát ráfizet a szerződésre, *Hecht* Ernő és *Eulenberg* Salamon is ellene beszélnek, de a 32 emberből álló közgyűlés megszavazza az előterjesztést. Az őszi szezón derekári *Szapáry Pál* gróf egy *Stevens* nevű angol tőkepezés nevében ajánlatot tesz a fővárosnak arra, hogy 50 évre bérbe veszi a Kis Rókus telkét és az Eskü-tér melletti városi telket; a telkeken modern szállókat és nagyszabású mulatót akar építeni a konzorcium. Az évi bér az ingatlanok becsértékének 4 százaléka. A konzorcium jelzálogkölcsonnel terheli meg az ingatlanokat; ha kevesebbet investálnak, mint amennyi a jelzálogkölcson, úgy a differenciát készpénzben lefizetik a fővárosnak. A kisajátítási albizottság átlátott a szitán; öt millió koronában fixírozta a felvehető jelzálogkölcönt, mire a konzorcium, amely pénz nélkül akart hozzájutni a szerződéshez, visszalépett.

A *politika* ismét erősen hullámszik. *Khuen-Hédervány* Károly gróf miniszterelnök belebukik a rezolúcióba, amely ellen a közgyűlés is állást foglal március 17-ikén. Utóda *Lukács* László; az ő nevéhez fűződnek az 1912. májusi véres utcai tüntetések. A közgyűlés *Havass* Rezső indítványára 156 szavazattal 76 ellen bizalmat szavaz a kormánynak, a bizalomból azonban csakhamar egyhangú bizalmatlansági határozat lesz, amikor a kormány adópolitikája szembe kerül főváros érdekeivel. A *betegápolási pótadó* felemelése ügyében deputációt indít a főváros *Lukács* Lászlóhoz és *Teleszky* pénzügyminiszterhez, de mindkét helyen rideg fogadtatásra talál.

1912. május hónapjában lejár *Fülepp* Kálmán főpolgármester hat esztendő mandátuma s a közgyűlés május 29-én *Márkus* József és *Bárczy* István polgármester meleg búcsúztatása után jegyzőkönyvben örökíti meg *Fülepp* Kálmán kiváló érdemeit. A főpolgármesteri teendőket ideiglenesen *Bárczy* polgármester látja el helyettes főpolgármesteri minőségében, erről a tisztségéről azonban a polgármester a kormány sérelmes adópolitikája miatt lemond. *Vosits* Károly tanácsnokot a közgyűlés nyugdíjazza s helyébe december 18-ikán *Buzay* Károlyt választják meg tanácsnoknak, *Márher* Aladárt pedig tanácsnok-főjegyzőnek. *Vosits* helyébe *Antal* tanácsnok kerül a katonai ügyosztály élére, *Buzay* tanácsnok átveszi a közegészségi ügyosztály vezetését, *Márher* Aladár pedig az elnöki ügyosztályét. *Eszlár* Sándor előljáró meghal, *Bencze* Benő előljáró pedig nyugdíjba vonul; az új előljárók: *Rupp* László és

Gergelyi Sándor. új árvaszéki elnökhelyettes: *Morun* Imre, a Józsefváros új plébánosa: *Hock* János; főlevéltáros előbb *Zoványi* Jenő, majd ennek lemondása után *Gárdonyi* Albert; *Szcerhovszky* Szaniszló nyugdíjazása után új tűzoltófőparancsnok: *Janicsék* Andor. 1912. november 21-ikén 200 új városatyát választ Budapest. A pártok számaránya ismét alig változik. Az I. kerületben *Platthyék* küzdenek *Garáncsyékkal* és *Kasitsal*; a II. kerületben paktum van a függetlenségi-párt és a kormánypárt között; Óbudán *Huszár* Károly keresztényszocialista programmal elbukik; a Belvárosban a Sasok paktumot kötnek a munkapárttal s a paktum feltétele: *Polónyi* Géza kibuktatása a közgyűlésből. A Lipótvárosban *Glücksthalék* paktumot kötnek a Lipótvárosi Társaskörrel; a VI., VII. VIII. kerületben csendes választás, a Ferencvárosban *Ballagiékat* kibuktatja az egyesült *Springer—Helvey-párt*. új bizottsági tagok lettek: *Hoszpötzky* Alajos, *Grünn* János, *Németh* Imre, *Csukássy* Jenő, *Gaár* Vilmos, *Lajta* Henrik, *Palotay* Ödön, *Kiss* J. Jenő, *Forbáth* Imre, *Kassai* Ferenc, ifj. *Chor in* Ferenc, *Márkus* Dezső, *Sándor* Pál, *Halász* Frigyes, *Molnár* Ferenc, *Légrády* Ottó, *Sümegei* Vilmos, *Rényi* József, *Hoffmann* M. Mihály, *Engel* Pál, *Junker* Pál, *Hainiss* Géza, *Friedrich* Vilmos stb. A régiek közül kimaradtak: *Kasits* Péter, *Ballagi* Aladár, *Bochkor* Károly, *Cherven* Flóris, *Eötvös* Károly, *Gajári* Ödön, *Hauszmann* Alajos, *Herczegh* Mihály, *Légrády* Imre, *Némethy* Károly, *Polónyi* Géza és mások. Az új közgyűlés első feladata az 1913. évi költségelőirányzat tárgyalása volt.

GAZDASÁGI VÁLSÁG.

Az 1913-ik esztendő a Balkán-bonyodalmak jegyében zajlott le. Szerbia és Montenegro területi aspirációi ismételt beavatkozást vontak maguk után a monarchia diplomáciája részéről, sőt, amikor Montenegro vonakodott Skutarit kiűriteni, úgy látszott, (hogy a háború elkerülhetetlen. A levegő feszültséggel, izgalmakkal volt telítve és a háborús szelek rettenetes gazdasági depressziót hoztak. Budapesten is teljes erővel dühöng a krízis; az építőipari tevékenység, amely tudvalóleg a legbiztosabb fokmérője a főváros haladásának és stagnálásának, csaknem teljesen szünetelt. míg 1911-ben 20 öt emeletes, 43 négy emeletes, 63 három emeletes, 57 két emeletes, 140 egy emeletes és 260 földszintes ház épült, addig 1912-ben már felényire csökkent az építkezés, 1913-ban pedig úgyszólván teljesen megszűnt.

A belpolitika képe is sivárabb volt, mint valaha. 1913. június 3-ikán a bíróság a Désy-pörben felmentő ítéletet hoz; a Lukács-kormány lemond s az új miniszterelnök *Tisza* István gróf, belügyminiszter *Sándor* János. Az utca véres tüntetésektől hangos, általános sztrájk fenyeget. A képviselőházban viharos jelenetek történnek; június 4-ikén a képviselőházi őrség egyik tisztje kardjával megvágja *Héderváry* Lehel képviselőt, a délutánra kitűzött törvényhatósági bizottsági közgyűlésen *Vázsonyi* kiadja a jelszót: — Nem tárgyalunk! Június 12-ikén *Vázsonyi* Vilmos bizalmatlansági indítványt tesz a *Tisza*-kor-

mány ellen. *Platthy* György és *Sándor* Pál az indítvány mellett beszélnek, *Kollár* Lajos napirendre térést javasol s a közgyűlés végül elfogadja *Bárczy* polgármester közvetítő indítványát, mely diplomatikusan úgy szól, hogy a közgyűlés elítéli *minden olyan kormányt*, amely megsérti az alkotmányos rendet.

A főpolgármesteri állás akkor már nem volt üres. Még a Lukács-kormány idejében töltötték be *Fülepp* Kálmán helyét. A kormány és a főváros között, részben a politikai ellentétek, részben az új adótörvények miatt, állandó volt a súrlódás. A kormány végül rászánta magát, hogy előterjesztést tesz a királynak a főpolgármester jelölésére. A lapok *Festetits* Géza grófot, *Gászner* Pált, *Miskolczy* Ferencet, *Samassa* Adolfot, *Szalavszky* Gyulát vették kombinációba, míg aztán a döntés elkövetkezett. 1913. február 15-ikén a közgyűlés óriási többséggel a király által első helyen jelölt *Heltai* Ferencet választotta meg; *Kollár* Lajos 18, *Radocza* János 11 szavazatot kapott. Az új főpolgármester komolyan vette feladatát; nemcsak a kormányt képviselte az elnöki székben, de sokszor a főváros érdekeit is. A közgyűlésen nem egyszer provokáltak nagy harcot *Heltai* elnöki kijelentései, ámbar nagy képességeit, tudását, szorgalmát, tehetségét mindenki elismerte. *Heltai* Ferenc mindössze fél évig volt főpolgármester; új méltóságának, állásának gondjai és izgalmai időnek előtte sírba vitték, a különben is súlyosan beteg férfit. 1913. augusztus 10-ikén meghalt *Ischlen*, onnan hazahozták s a főváros impozáns végtisztességben részesítette, emlékét pedig kegyelettel őrzik a városházán. 1913. október 14-ikén a belügyminiszter *Bárczy* Istvánt bízta meg a főpolgármesteri teendők ellátásával.

A kül- és belpolitikai válság erősen érezte hatását. Az 1913-ik évi költségelőirányzat tárgyalásánál nagyfokú pesszimizmus mutatkozik. A pénzügyi bizottságban *Márkus* József kifogásolja, hogy a beruházási javaslatokkal meglepetésszerűen, előkészítés nélkül lép a tanács a bizottság elé, innen származnak a hiteltüллések. A kislakásokra, bérházakra vonatkozó elszámolás évek óta késik. Felveti azt a kérdést, mi történik azzal a másfél millió koronával, amelyet az állam a főváros fejlesztéséről szóló törvényben biztosított arra az esetre, ha a Sáros-fürdő 1912-ig, a Rudas-fürdő pedig 1914-ig elkészül? *Hercog* Péter báró rossz gazdálkodásnak mondja a telekvásárlásokat, *Feleki* Béla szerint a Városi villamos részvénytöbbség-

gének megszerzése rossz üzlet volt; *Eulenberg* Salamon a Tisza Kálmán-téren építendő kultúrpalotát a túlkidások új forrásának tartja. *Vázsonyi* Vilmos sürgeti a Városi villamos Programjának végrehajtását, az üzemek megváltását, a városi örökösödési illetéket, az üres telkek megadóztatását, a városi telkek parcellázását, a villamos vállalatok nyereségrészesedésének emelését. *Bíró* Henrik felveti az automobil-adó ötletét. A költségvetés közgyűlési vitájában *Mittelmann* Bernát és *Forbáth* Imre tűnnek fel szűz-beszédeikkel.

Közeledvén az 1912-ik évben felvett ötven milliós folyószámlakölcsön visszafizetésének az ideje, a pénzszerzés a súlyos pénzügyi viszonyok között rendkívül nagy gondokat okoz a fővárosnak. Kötvénykölcsönről szó sem lehetett és a május 21-ikén tartott közgyűlésen a tanács felhatalmazást kér egy 120 millióig terjedő *függőkölcsön* felvételére. Ebből 50 millió a tavalyi kölcsön visszafizetésére kellett, 30 millió az új gázgyár és a harmadik villamos telep építésére, a többi építkezésekre és kisajátításokra. A pesti nagybankok kisebb-nagyobb részletekben 82,277.699 koronát adnak az esztendő végéig, de $6\frac{7}{8}$ százalékos kamatra, egy évi időtartamra, pénztári jegyek ellenében.

Az *autótaxi-kérdés* elintézését nyer végre. A közgyűlés a tanácsra bízta a rendszámok kiosztását és a tanács 500 benzines autótaxira vonatkozólag a *Marta*-nak és a *Benz*-nek, 150 villamos autótaxira vonatkozólag pedig *Namag*-nak (Norddeutsche Automobil A.-G.) ad koncessziót. A feltételek szerint a koncessziós vállalatok minden kocsit után évi 500 korona területhasználati díjat fizetnek, azonkívül tartoznak a jelentkező bérkocsitulajdonosoknak minden bevonandó bérkocsi rendszámért 3000 koronát fizetni. 1913. június elsején megindultak a *Marta*- és a *Benz*-kocsik, a *Namag* ellenben visszadta a koncessziót a tanácsnak és máig sincsen villamos-autótaxi. Később a *Marta* és a *Benz* *Budapesti automobil közlekedési r.-t.* néven fuzionált s e vállalat élére a *Marta* vezérigazgatója, *Haltenberger* Sámuel került. A forgalom, különösen a háború óta, rendkívül mérsékelt, a kocsilétszám alacsony. Még az autótaxira vonatkozó tárgyalások közben jelentkezett egy angol konzorcium és ajánlatot tett a fővárosnak az *autóbusz-közlekedés* berendezésére. A közlekedési ügyosztály az ajánlat alapján előterjesztést készít és elmondja benne, hogy

a konzorcium, amelynek élén *Garcke* Emil, az angol villamosági és közlekedési vállalatok szövetségének elnöke áll, már meg is alakította a „*Budapesti általános omnibusz részvénytársaság*”-ot 300.000 korona alaptőkével, amelyből 250.000 koronát bánatpénzül letettek a főváros pénztárába, 50.000 korona pedig biztosítéka az omnibusz-társasággal kötött megállapodásuknak. Az angolok megváltják 1,935.000 koronáért az omnibuszt, a szerződését a fővárossal együtt hatálytalannak nyilvánítják s új szerződést kötnek a géperejű omnibuszok járatására. Az autóbusz-társaság a szerződés aláírása után alaptőkéjét hétmillió koronára emeli fel s 35 esztendőre, tehát 1948. végéig kizárólagos jogot nyer az autóbusz-közlekedésre.

A társaság 1914. január 1-től 1915. május 1-ig köteles 12 vonalat üzemeltetni 63-6 kilométer hosszúságban, azonkívül berendezni a Gyömrői-úti vonalat 2.4 kilométer hosszúságban, autóbuszjáratni Budakeszire s ha a főváros három éven belül kívánna Kispesztre és Újpestre. Félévi próbaidőre köteles éjszakai (éjjel 12-től reggel 6-ig) járatokat berendezni a következő vonalakra: Hermina-út—Krisztina-tér; Boráros-tér—Vígsház; Baross-tér—Kígyó-tér. Új útvonalakhoz a város engedélye szükséges, de a főváros minden évben egy új vonal megindítását kívánhatja. A viteldíjak a szakaszrendszeren alapulnak. Egy szakasz viteldíja, akár közvetlen, akár átszállóforgalomban 12 fillér, két szakaszé 20 fillér, három szakaszé 30 fillér, négy vagy több szakaszé 40 fillér. Gyermekéért egy szakaszon 8 fillér, két szakaszon 14 fillér, három vagy több szakaszon 20 fillér fizetendő. Egy-egy szakasz távolsága egy kilométernél rövidebb és három kilométernél hosszabb nem lehet. A Várba és a Rózsadombra vonalszakasz nincs és a maximális viteldíj 50 fillér lehet. Munkások részére egységes 12 filléres munkásjegyek adatnak ki, amely jegyek akár közvetlen, akár átszállóforgalomban bármely hosszú útvonal megtévesére érvényesek, azonban csak reggeli fél nyolc óráig és este hat-kilenc óra között és csak a tetőzetre. A vállalat kedvezményes jegyfüzeteket köteles kiadni 10% engedménnyel. Havi bérlet- és tanulójegyek nem adatnak ki, kedvező üzleteredmény esetén azonban a vállalat erre kötelezhető lesz, ha a tanács ezt elrendeli. Az éjjeli forgalom viteldíjai a nappali viteldíjak háromszorosát nem haladhatják meg. A főváros fenntartotta magának a tarifarevizio jogát, ha az átlagos kilométerenkinti bruttó bevétel a 88, illetve 92 fillérről eléri. Ha az engedélyidő lejár, a vállalat minden ingó és ingatlan vagyonával ingyen és tehermentesen a főváros hirtokába megy át. De a megváltásra is joga van a városnak és pedig 1925-ben, 1930-ban, 1936-ban és 1940-ben, egyéves felmondási idő mellett. A főváros részesedését a bruttó bevételből állapították meg és pedig a következők: Kocsi kilométerenkint 72 fillérig terjedő bruttó bevétel esetén az egész bruttó szállítási bevétel 2%-át kapja a város, 72 fillérnél 2%-át s minden további egy fillérenél fél százalékkal többet kap, egészen 87 fillérig,

amidőn az összes bruttóbevétel 10%-át kapja. 87 fillért meghaladó bruttóbevétel esetén a részesedés a 10%-nak megfelelő összeg és a mindenkori többletnek 50%-a.

A konzorcium budapesti képviselője *Forbáth* Frigyes dr. ügyvéd volt. Az előterjesztést a közlekedési bizottság *Hecht* Ernő indítványára visszaadta a közlekedési ügyosztálynak azaz, hogy tárgyaljon egyes vitás pontokról a konzorciummal. Ez megtörténvén, a bizottság alapos tárgyalás után elfogadta az ajánlatot. Váratlanul azonban akadályok, kifogások merültek fel, a polgármester és *Vázsonyi* Vilmos idegenkedni kezdtek a vállalatba adástói, elkövetkezik az utolsó nyári közgyűlés és októberben már új előterjesztés készül — a *házi kezelés* alapján. Egyidejűleg azt javasolja az ügyosztály, hogy a főváros 1915. január l-én váltsa meg az *omhibusz-vállalatot*. A közgyűlés később mellőzi a Mártával egyesült angol konzorcium újabb ajánlatát, elfogadja a házi kezelésre vonatkozó előterjesztést és 1914. január 1-től számított egy esztendőre felmondja az Omnibusz-társaság szerződését. A társaság előbb az autóbusz-közlekedés létesítésére tesz ajánlatot, majd később bejelenti, hogy hajlandó telepét és üzemét fél esztendővel korábban, 1914. július 1-én átadni. A főváros ezt az ajánlatot elfogadja, megindul a becslés, az eredményt, *1,935.000 koronát*, *Vázsonyi* Vilmos indítványára nem fogadja el a pénzügyi bizottság, a társaság egyezkedik, végre 1,800.000 koronában megállapodnak és 1914. július elsején a vállalat összes részvényei — 5000 darab — a főváros tulajdonába jutnak.

A *Lánchidnak* átalakítási és javítási célból tervezett elzárása közeleg. 1914. január 1-től 1915. november 1-ig szünetel a terv szerint a forgalom s hogy ezen a nagy bajon segítsenek, a Kossuth Lajos-utca—Erzsébet-hídi budai villamosvonal megépítését határozzák el. Ez ellen csak néhány Kossuth Lajos-utcai kereskedőnek volt kifogása, de nagy viharoknak volt szülője az a kérdés, ki kapja a vonalépítés koncesszióját. A főváros vezetői kezdetben saját kezelésben akarták megépíteni a vonalat, később pedig a Városinak akarták juttatni a koncessziót. 1913. június hónapjában két egymásután következő közgyűlésen zajos és botrányos jelenetek között összetűzött a Városi- és a Közúti-párt. *Vázsonyi* a Városiért tört lándzsát,

Glücksthal a Közútiért, végre *Bárczy* polgármester diplomatikus indítványát fogadták el, amely csak elvileg döntötte el a kérdést, de nem tartalmazott határozott állásfoglalást. Ám a Közútinak jobb összeköttetései voltak és a Rákóczi-úti vonal meghosszabbítása technikailag is könnyebb dolognak látszott, így történt, hogy jöllehet a főváros közlekedési ügyosztálya 19f4-ben új előterjesztéssel fordult a közgyűléshez és ebben a Városi számára kérte a Kossuth Lajos-utcai vonalat, két budai vonalat és a Lipót-körúti vonalra vonatkozó péage-jogot, a Közútinak pedig csak péage-jogot kívánt adni a Kossuth Lajos-utcai vonalra, — *Harkányi* János báró kereskedelemügyi miniszter 1914. március végén egy leiratban közölte a fővárossal, hogy a Kossuth Lajos-utcai vonal koncessziója a Közútié. A főváros kénytelen volt meghajolni a döntés előtt és beérni egy közgyűlési határozattal, amely úgyszólván szankció nélkül köti a Kossuth Lajos-utcai vonalra vonatkozó területhasználati jog átengedését a következő feltételekhez:

1. A Közúti vasút a Rákóczi-úti és Thököly-úti vonalának tehermentesítése céljából megépíti a *Dohány-utca—István-úti vonalat*.
2. Megépíti a Deák Ferenc-téren tervezett fordulóvágányt, ha annak engedélyezését műszaki szempontból nem akadályozzák.
3. Megépíti a *Villány-út—Alkotás-utcai vonalat* az építési engedély kiadásától számított egy éven belül.
4. Megépíti az óbudai új temetőhöz, illetve a magyar államvasút Óbuda-állomásához vezető vonal, meghosszabbítását.
5. Vörösvári-utcai vonalának jobb kiszolgálása végett megépíti a Tavasz-utcai összekötő vágányt.
6. A Farkasréti-vonalon megépíti a második vágányt s a vonalat *felvezeti a Svábhegyre*.
7. Megépíti Szemere-utcai vonalának folytatásaképpen a Csáky-utcai és Berzenczey-utcai vonalat a Dráva-utcaig; egyidejűen eltávolítja a Vise-grádi-utcában lefektetett vágányokat s megjavítja a Lipót-körúton és a Váci-ut elején levő vágányelhelyezést, melyek ellen most sok a panasz.
8. *Péage-jogot ad a Városi villamos vasútnak a Kossuth Lajos-utca—Erzsébet-hídi vonalán a Hadnagy-utcaig, azonkívül ráengedi a Városi vasút kocsijait a Lipót-körúti vonalra*. Ilyenformán a Városi vasút nagykörúti vonalat meghosszabbíthatja egészen a Margit-hidig.

Ezenkívül még két feltétele van a Kossuth Lajos-utcai vonal engedélyezésének. Az egyik az, hogy a földalatti vasutat meg kell hosszabbítani a Láncaidig, a Városligettől pedig a szénpályaudvarig. Ez utóbbit azonban csak akkor, ha majd a pályaudvarok kérdését véglegesen megoldják. A földalatti vasút részvényeinek fele a Közútié, e társaság tehát részvénybirtoka arányában kötelezettséget vállal e terv végrehajtására. A részvények másik

fele a Városi vasúté, amelynél a fővárosé a döntő szó. A másik feltétel a *jegykezelés egyszerűsítése és olcsóbbá tétele*. A Közúti több új szakaszra kötelezte magát s több 30 és 24 filléres viteldíj 24 és 20 filléresre való lezállítására, azonkívül heti- és havi munkásbérletek kiadására.

A *Városi villamosról* egyébként is sok szó esik ez időtájt a közgyűlésen. Elhangzik a jelszó: A Városi a városé és az 1913. április 16-iki közgyűlésen *Oláh Dezső* és *Jenes Vilmos* indítványozzák, hogy a Városi vezetését vegye át tényleg is a főváros. Izgalmas vita után a közgyűlés *Feleki Bélának Vázsonyi* által támogatott indítványát fogadja el; amelynek formája enyhébb, de lényegileg ez is a Városi városítását kívánja és a Városi fejlesztési programjának végrehajtását. A *gellérthegyi sikló* építésére *Gfrerer, Schoch* és *Groszmann* vállalkozó cég előmunkálati engedélyt kap, de a terv meghiúsul.

A gázművek vezetését *Heltai* Ferencnek főpolgármesterré történt megválasztása után *Ripka* Ferenc dr. veszi át. Az új *gázgyár* üzembehelyezése már az új vezérigazgató nevéhez fűződik. 1914. június 15-ikén avatják fel ünnepélyesen az új üzemet *Weisskirchner* bécsi polgármester, *Sándor* János belügyminiszter, *Harkányi* János báró kereskedelmi miniszter, *Némethy* Károly belügyi államtitkár és mások jelenlétében. A *Magyar Villamossági r.-t.* telepének és üzemének felbecslése megtörtént; egyidejűleg folyik a pör annak a kimondása iránt, hogy a vállalat üzemét és telepét 1914. június 1-én a fővárosnak átadni tartozik. A főváros részéről *Szabó* Imre dr. vezeti a port, a vállalat jogi képviselője *Stiller* Mór dr. Az utolsó pillanatban perenkívüli egyezséget kötnek a felek s a főváros 1914. június 10-ikén átveszi a telepet és az üzemet. A megváltás összege 21,157.000 korona.

Az *élelmicikkek* közül egyedül a sertéshús lett ideiglenesen olcsóbb. A sertésfelhajtás növekedésének következményeképpen a községi üzem a sertéshús-árakat leszállította, nevezetesen a karaj árát 2 korona 30 fillérre (2 korona 40 fillér volt), a háj árát 1 korona 70 fillérre (1 korona 76 fillér) és a füstölt oldalas árát 1 korona 74 fillérre (1 korona 86 fillér). A közigazgatási bizottságnak az 1913. év első feléről készült jelentése olyan kéréseket terjeszt a kormány elé, amelyek az élelmezés olcsóbbá tételét célozzák. A főváros a következő nyolc pontban foglalta össze kívánságait:

1. a vágóállatoknak a balkáni államokból kedvezményes vám mellett való behozatalának engedélyezése;

2. az új vámtarifa folytán a magas gabona- és lisztárak ellensúlyozásaképpen a, finomabb liszt, fajták kivitelének előmozdítása, ami által a ma aránytalanul drága barna (kenyér) liszt fajták — amelyből a szegényebb néposztályok, kenyérszükségleté; nyer kielégítést — árai leszállíthatók volnának;

3. a Bosznia-Hercegovina, valamint, a Horvát-Szlavonországra nézve fennálló felforgalóii korlátozások megszüntetése;

4. a, ísvizsgálati szabályrendeletnek revíziója, különös tekintettel az osztrák ísvizsgálati szabályok enyhébb intézkedéseire;

5. a húsfogyasztásf adó teljes eltörlése, vagy legalább is azoknak az aránytalanságoknak megszüntetése, amely ennek az adónak kirovása tekintetében a főváros és a Vidék között az előbbinek hátrányára fennáll, valamint annak, amely a sovány, sokkal értékesebb hizott marha egyforma adótételében áll;

6. vasúti díjkedvezmény az elsőrendű élelmicikkekre és az egyes magánvállalatok javára, élelmickek exportja címén fennálló fuvardíjkedvezmények megszüntetése;

7. új általános élelmiszertörvény alkotása;

8. az élelmiszerek árának szabad alakulását megakadályozó kartelek megrendszabályozása.

A községi élelmiszerezem vadhús árusítására rendezkedik be és az aquincumi haltárolótelepen 400.000 korona költséggel 30 medencét akab építeni haltenyésztési célokra. A közgyűlés 250.000 koronát szavaz meg az üzem forgótőkéjének felemelésére. Kibővítik a *kenyérgyárat* is napi 60—65.000 kilogramm gyártására. Az 1913-ik esztendő végén a közélelmezési ügyosztály előterjesztést tesz a *kötelező állatbiztosításra* vonatkozólag. A biztosítás az állatvásárra és közvágóhidakra hozott állatokra terjedt volna ki, de az előterjesztés már a közélelmezési bizottságban megakadt.

Elkészül a *Kelenföld szabályozásának esete*, Harrer tanácsnok és *Wargha* László műszaki tanácsos munkája. Az *Adria*-biztosító bejelenti a fővárosnak, hogy feladta az árkados építkezés tervét, a pénzügyi bizottságban és a közgyűlésen újabb felszólalások történnek a *tabáni* telekvételek ellen. A *Magyar Bank* építési engedélyt kér a Váci-körút és Fürdő-utca sarkán lévő házára és arról esik szó, hogy ezzel tulajdonképpen provokálni akarja a főváros határozatát az új városháza elhelyezéséről. Beszélnek egy készülő tranzakcióról, amely szerint a bank eladta saroktelkét a fővárosnak, viszont megveszi a lebon-

tandó városháza telkét. Rövidesen megjelenik az előterjesztés amely az új központi városháza helyéül a mai helyét, az Erzsébet-teret és a Károly-körutat jelöli ki vagylagosan. A középítési bizottságban a polgármester felszólalása után azt a megoldást választják, hogy az új városházát a Károly-körúton, a mostani épülettel szemben építsék fel. A pénzügyi bizottságban és a közgyűlésen azonban csak az Erzsébet-sugárút vonalvezetését állapítják meg, az új városháza elhelyezését kikapcsolják; *Vázzsonyi* Vilmos a bettermentet sürgeti és *Feleki* Béla indítványára a közgyűlés kimondja, hogy a sugárutat addig nem építi ki, amíg a betterment nincs behozva.

A *közegészségügyi* viszonyok állandóan kedvezőtlenek; kis időre a kolera réme fenyeget, de a bajt sikerül megelőzni. A Szent István-kórházban új orbáncos pavillont építenek *Honig* Dezső műszaki tanácsos tervei szerint; kibérlik a *Bakáts-teri nőgyógyászati és szülészeti szanatóriumot*, amelynek vezetését *Frigyest* József dr. egyetemi tanárra *hízzák*. A szanatóriumszerű kórház mintaintézményévé válik a fővárosnak, valószínűs áldás a szülő nők számára. A főváros azzal a tervvel foglalkozik, hogy a bérházat megvásárolja az Erdey-örökösöktől. A közegészségi ügyosztály előterjesztést készít az Erdélyi reformárus egyház tulajdonában lévő *Entreprise des Pompes Funèbres* temetkezésivállalat megváltásáról, összes részvényeinek megvételéről. A megváltás összege 440.000 korona, ezenkívül 110.000 koronát végkielégítésre kellene kifizetni. Az üzletre egy temesvári banknak van opciója. A pénzügyi bizottság egyhangúlag elveti az ajánlatot és kifejezést ad annak az óhajának, hogy a főváros maga csináljon temetkezési vállalatot. A kórházbizottság elhatározza a *kórházak élelmezésének házi kezelésbe* való vételét; ez meg is történik. Az *ápolási díjat* 3 korona 85 fillérre emelik fel.

A *közgazdasági ügyosztály* imponáló tevékenységet fejt ki. A *közraktárak kibővítését* erősen sürgeti a Leszámítoló Bank és a Gabonakereskedők Országos Egyesülete. Csakhamar létrejön a megállapodás *Vita* Emil dr. tanácsnok és a vállalat között; a megállapodás alapján a főváros 100.000 métermázsa befogadóképességű raktárt épít a Gyáli-úton, 460.000 koronára preliminált költséggel, a valóságban azonban csak 330.000 koronába került a raktár; a Leszámítoló Bank tekintélyes nyereség-részesedést koncedál a fővárosnak és az első esztendő

eredményének átlaga mintegy 65.001) korona. *Harkányi* János báró kereskedelemügyi miniszter felszólítására a közgazdasági ügyosztály állást foglal a *kereskedelmi kikötő* kérdésében és a soroksári Duna-ágnak 120 méterrel való kiszélesítését javasolja. Ezt a munkát a háború alatt orosz foglyok végzik: Előterjesztés készül a *vándoripar szabályozásáról*, a pálinkamérések zárójáról az *utcai árusításra* vonatkozó szabályrendeletet azonban a közgyűlés *Vázsonyi* indítványára visszaadja a tanácsnak. Hatalmas lépéssel halad a megvalósulás felé az *alagút* átvétele a híd- és alagútvám eltörlése. A főváros megállapodik az állammal abban, hogy mihamarabb az alagút víztelenítési és javítási munkálatai elvégeztetnek és mihamarabb a költségek befolyanak, a főváros átveszi az alagutatót és természetesen megszünteti az alagútvámját. A víztelenítési és javítási munkák mostanában készültek el és így alapos kilátás van arra; hogy nemsokára a fővárosé lesz az alagút.

A szociálpolitikai ügyosztály akciót kezd a *munkanélküliség* ellen, összeírják a munkanélkülieket, az állam 100.000 koronával járul hozzá a segítségükhöz. *Diáktelep* létesül a Hűvösvölgyben; 250 egyetemi hallgató havi 15 koronáért kap lakást s a városi étkezőben 80 fillérért ebédet. A Fejérvári-uton *diákszállót* akar építtetni *Wildner* Ödön dr. tanácsnok, a tervet *Kabdebó* Gyula műszaki tanácsos készítette, a költség egy millió korona, a havi bér 22—24 korona. A szép tervet megbukatta a háború. A millenárius alapítványból *kultúrpalotát* akarunk létesíteni a Kálvin-téren, de a közgyűlés *Steinhardt* Antal indítványára a piaristák dunaparti telke mellett dönt. *Déri* Ferenc dr. tanácsnok nagyszabású tanügyi programot dolgoz ki; a kereskedelmi iskolákban egy délszláv nyelvet kötelezővé akar tenni, a polgári iskolaoktatást ingyenessé tenni, az évről-évre vizsgákat eltörleni, kötelező gyorsírást bevezetni, szakirányú tanonciskolákat létesíteni, új iskolákat építtetni, a testnevelésre különös gondot fordítani. A program legnagyobb része megvalósul.

1913. április 30-ikán tárgyalja a közgyűlés *Márkus* Jenő dr. tanácsnok előterjesztését a *Sáros-fürdő hiteltüллépéséről*. Az elnök *Heltai* főpolgármester éles vitába keveredik *Vázsonyi* Vilmossal az egyik tervezőre, *Hegedűs* Ármin műszaki tanácsosra vonatkozó indítványa miatt. Az előterjesztést elfogadják s *Bródy* Ernő indítványára 800.000 koronát szavaznak meg a

redukált programból kihagyott *népfürdő* létesítésére. A Széchenyi-fürdőt június 16-ikán megnyitják; az állatkerti vendéglő és kávéház bérletét hosszas küzdelmek után *Spolarits és Maloschik* kapja. A főváros *közüzótelepének* köre van szüksége. Éppen ezért *Fock* Ede tanácsnok előterjesztést tesz a *korláti bazaltkobánya r.-t.* részvényeinek 1,850.000 koronáért való megvásárlására. Az előterjesztés a pénzügyi bizottságban, a *községi aszfaltgyár* létesítésére vonatkozó pedig a középítési bizottságban megfeneklik.

Személyi tekintetben is sok változást hoz az 1913-ik esztendő. Június 29-ikén meghalt *Vaszilievits* János dr. alpolgármester, ősszel elhunyt *Antal* Gyula tanácsnok. A közgyűlés október 22-ikén második alpolgármesterré *Bódy* Tivadart választja meg, harmadik alpolgármesterré pedig november 5-ikén csaknem egyhangúlag *Festetits Géza*, grófot. Az így megüresedett két tanácsnoki állást november 19-ikén *Berezal* Jenővel és *Csupor* Józseffel töltik be. Berezal a pénzügyi, Csupor a katonai ügyosztály élére kerül. Az elhunyt *Toperczer* Péter előjáró helyébe még 1912. végén *Ernöd* Józsefet választják meg előjárónak; *Rill* Ágost árvaszéki elnökhelyettes lesz, *Valnicsek* Béla kőbányai plébános. 1913. végén nyugdíjba vonul *Melha* Kálmán tiszti főügyész. A Ferencváros országgyűlési képviselője, *Jakabffy* Ferenc meghal; az új képviselő: *Springer* Ferenc. A *nyugdíjszabályzatot* a közgyűlés módosítja úgy, hogy a teljes nyugdíjképességet a főváros tisztviselői, éppen úgy, mint az állami tisztviselők, az eddigi 40 esztendő helyett 35 évi szolgálat után érik el. Nagy vita van a polgármester nyugdíjazásáról szóló pont körül. A tanács előterjesztése szerint a közgyűlés a polgármestert saját kérelmére *köteles* nyugdíjazni; ezzel szemben a közgyűlés *Feleki* Béla indítványára kimondotta, hogy a polgármester *csak a közgyűlés beleegyezésével* mehet nyugdíjba és a vonatkozó közgyűlési határozat hozatalánál 200 bizottsági tag jelenléte és szavazása szükséges. A belügyminiszter azonban a tanács javaslatát akceptálta.

1913. november 17-ikén a főváros a Vigadóban tartott *díszközgyűléssel* ünnepli meg Pest, Buda és Óbuda egyesítésének negyven esztendő jubileumát. A közgyűlést *Bárczy* polgármester beszéde nyitja meg; díszszónokok: *Márkus* József, *Rupp* Zsigmond és *Molnár* Ferenc.

Az 1914. évi költségelőirányzat a kiadásokat és bevételeket egyformán 115,681.087 koronában állapítja meg. A budget tárgyalása 3 napig tart a közgyűlésen s a szenzációja: *Hecht* Ernő feltűnést keltő támadása a polgármester és a rendszer ellen. *Bárczy* polgármester válaszol a beszédre, mire *Hecht* a részletes tárgyalás folyamán újabb vádakkal áll elő.

1914. február 18-án *Vázsonyi* Vilmos a közgyűlésen sürgeti az építkezési program végrehajtásának folytatását. Ehhez természetesen pénz kellett és egy újabb kötvénykölcsön annál kevésbé volt elkerülhető, minthogy a függőkölcsönöket kiegyenlíteni kellett. A közgyűlés március 4-ikén felhatalmazta a tanácsot arra, hogy a *Dresdner Bank*-kal társult konzorciumtól 134,300.000 márkás (akkor 158 millió korona) aranykölcsönt vegyen fel. A kölcsönüzlet perfektuálására *Bódy* Tivadar alpolgármester *Krausz* Simon társaságában Németországba utazik és az¹ utazás sikerrel jár. A kölcsön 4½ százalékos kamatfizetési kötelezettséggel jár, a kötvények árfolyama 89. Nyolc millió értékű kötvényt a főváros vesz át saját alapjai számára, 24 milliót a *Morgan, Grenfell et Comp.* londoni cég nyilvános aláírásra bocsájt, a többit a konzorcium veszi át és helyezi el mérsékelt sikerrel. A kölcsön súlyos feltételű volt, de még így is nagy szerencséje volt a fővárosnak, mert néhány hónap múlva — a háború kitörése után — egyáltalában nem juthatott volna pénzhez. Így legalább kifizette az 50 milliós függőtartozást, beváltott néhány millió koronáról szóló váltókat, *megváltotta az omnibuszt*, törlesztette a Magyar villamossági r.-t. megváltási összegének egy részét és folytathatta az építkezéseket, beruházásokat. A *téglakartellel* 200 millió téglá szállítására kötött szerződést a főváros; a téglá árát az építkezéseknél átadva ezrenként 40 koronában, a gyártelepen átadva pedig 33 koronában állapították meg azzal, hogy amennyiben a főváros az egész mennyiséget 3 esztendőn belül átveszi, úgy a kartel ezrenként 1 koronát bonifikál.

Egyéb pénzügyi események: a közgyűlés *Gál* Károly indítványára kimondja, hogy a biztosító társaságok a bruttó jövedelem öt százalékaival járuljanak hozzá a főváros tűzoltósági költségeihez; a javadalmi bérletet 576.000 korona garantált bérért a *Glück, Weiser és Bak*-cég kapja meg 3 esztendőre (a háború alatt 1 esztendővel meghosszabbították a bérletet); az 1913. évi zárószámadás 75.000 korona fölösleggel zárul.

Marker tanácsnok-főjegyző elkészül az új állások szervezésére vonatkozó előterjesztéssel. Az előterjesztés, amely mintegy 200.000 koronás terhet jelent, előbb a bizottságokban, majd a belügyminisztériumban feneklik meg. *Alkér* Emil helyettes főügyész nyugdíjba vonulása után a közgyűlés 1914. április 19-ikén izgalmas harc után *Szabó* Imrét választja meg tiszti főügyésznek 176 szavazattal *Köncs* Boldizsárral szemben, aki 159 szavazatot kap; május 27-ikén *Köncsöt* egyhangúlag főügyész-helyettesnek választják meg. *Szabó* főügyész nyomban alaposan reformálja a tiszti ügyészséget, új szellemet visz a testületbe és egymásután nyeri meg a főváros pöreit, köztük a kincstár elleni port a *Vérmező tulajdonjogáért*. Az I. kerületi bizottsági tagok nevében még 1913. november 19-ikén indítványozza *Szebeny* Antal a közgyűlésen, hogy a főváros egyenesen a királyhoz forduljon a *Vérmező* ügyében és kérje tőle a *Vérmező* szabad használatát a polgárság által. A közgyűlés *Radocza* János indítványára úgy határoz, hogy ebben az ügyben neon a királyhoz, hanem az országgyűléshez fordul. Az új főügyész azonban port indít a katonai kincstár ellen és a járásbíróság megállapítja a főváros jogát a *Vérmező*höz, Felebbezés folytán az ügy a törvényszékhez kerül, onnan pedig a hatásköri bírósághoz. Ugyancsak *Szabó* Imre főügyész javaslatára veszi fel a tanács a vállalkozókkal kötött szerződésekre a következő pontot:

„A vállalkozó esetleges alvállalkozóinak követeléseit a székesfővárostól járó követeléséből kiegyenlíteni tartozik. Amennyiben az alvállalkozók a székesfőváros közönségéhez panasszal fordulnának aziránt, hogy a vállalkozó ezen kötelezettségének eleget nem tesz és a székesfőváros tanácsa ezt a panaszt a saját egyoldalú elbírálása szerint jogosnak találná, úgy jogában áll a székesfőváros tanácsának a vállalkozó kereseti járandóságait olyan összeg erejéig visszatartani, amely véleménye szerint az alvállalkozók követeléseinek biztosítására elégséges. A székesfőváros közönsége azonban világosan kijelenti, hogy ezzel az intézkedésével az alvállalkozókkal szemben semmiféle kötelezettséget nem vállal és az alvállalkozóknak nincsen joguk arra, hogy a székesfőváros tanácsától az ebben a pontban megállapított eljárás igénybevételét kívánhassák”.

Közvetlenül a háború kitörése előtt *Hamvai* Sándor V. kerületi előljáró nyugdíjazását kéri, de marasztalják és az előljárók értekezletének vezetője, az előljáróságok adminisz-

trációjának ellenőrzője lesz, azonkívül pedig a Népszegítő iroda igazgatója. Kiss Ferenc VII. kerületi előljáró nyugdíjba vonul s helyébe *Dévény* Gyulát választják meg.

A politika *Tisza* István gróf körül hullámszik. *Tisza* keresztülhajszolja a választói reformot, amely szerint Budapestnek 1914rben 128.170 választója volt, megcsinálja *Sándor* János belügyminiszterrel a választókerületek új beosztását és Budapestet 22 kerületre osztja. A kerületekben megindul a szervezkedés; készülődnek a következő évi választásokra, amikor 1914. június 28-ikán, délután 2 órakor megérkezik Budapestre a serajevói tragédia híre: *Ferenc Ferdinánd* trónörökösét és nejét meggyilkolták . . .

BUDAPEST HÁBORÚJA.

Július hó 8-ikán tartotta a nyári nyári szünet előtt utolsó közgyűlését a főváros törvényhatósági bizottsága és három héttel később lángba borult a világ. Lázban égett a főváros, mindenütt óriási lelkesedés, hatalmas tüntetések, ezzel a jelszóval: *Éljen a háború!* A mozgósítás rengeteg munkáját éjjelnappal végzi a katonai ügyosztály; Budapest egyik legfőbb gyűjtőhelye a seregeknek, az utcák forgalma óriási, sorra vonulnak a menetszázadok a szerb határ, majd Galícia felé . . . A hangulat kitűnő; szentül hiszi mindenki, hogy győz a magyar és hogy 2—3 hónapig tarthat csak egy „modern háború”. Lassankint azután elülnek a mozgósítás hullámai, a főváros lakossága megcsappan és jönnek az első sebesültek . . . megindul az optimisták és a rémlátók küzdelme ... jó és rossz Höferek . . . diadalról szóló plakátok — stratégiai okokból történt kiürítések: — a háború véres valóságának tudatára ébrednek az emberek.

Megindul a hatóság és a társadalom segítő akciója. A háború első napjaiban országos jótékonyági szervezetként megalakul a *Hadbavonultak Családjainak Országos Segélyező Bizottsága*, amely ügyrendje szerint minden községben, Budapesten pedig minden városrészben megbízható férfiakból és nőkből a hatóságok támogatására helyi bizottságot alakított. Mint-hogy a fővárosban a kerületi elöljáróságok támogatására szolgáló és állandóan működő kerületi közjótékonyági és gyermekvédő bizottságok mint állandó jótékonyági szervezetek

e feladat végzésére már rendelkezésre állottak, a Hadbavonulatak Családjainak Országos Segélyező Bizottsága hozzájárult ahhoz, hogy a fővárosi kerületi közjótékonyági és gyermekvédő bizottságok ott, ahol kell, az országos bizottság helyi bizottságaiul működhessenek, azaz a kerületi közjótékonyági és gyermekvédő bizottságok tagjai kiegészíttessenek és mint helyi segélyező bizottságok esetleg, ahol szükséges, teljesen új helyi bizottságokként alakuljanak meg. Felmerült azonban annak-a szüksége, hogy a kerületi helyi segítő bizottságoknak Budapesten központjuk is legyen, amely e szükséglethez képest 1914. évi szeptember hó 4-én *Budapesti Központi Segítő Bizottság* néven meg is alakult; elnöke *Bárczy* István polgármester. Tizenegy osztályra tagoltan dolgozik a bizottság; az elnöki osztály elnöke a polgármester, a közgazdasági osztályé *Vázsonyi* Vilmos, a közegészségi osztályé *Bódy* Tivadar alpolgármester, a népgondozó osztályé *Fejérváry* Imre báróné, a gyermekvédő osztályé *Teleki* Sándor gróf, az anyavédő osztályé özv. *Bánffy* György báróné, a népélelmező osztályé *Lánczy* Leóné, a gyermekfelruházó osztályé *Vázsonyi* Vilmosné, a katonai *ruházati* osztályé *Vészi* Józsefné, az irodalom- és művészetpártoló osztályé *Andrássy* Gyula gróf, a segélyező osztályé a polgármester.

A belügyminiszter leiratot intéz a fővároshoz és figyelemzeti a tanácsot arra, hogy a közjövedelmek befolyásában jelentékeny visszamaradásokra kell elkészülve lenni s a kölcsönök felvételét is számon kívül kell hagyni. Éppen ezért a fővárosnak a legnagyobb takarékossgal kell vezetni a háztartását, olyan keretek között, amelyek a meglévő készletek kímélését és a közjövedelmek gyűjtését lehetővé teszik. Ennek érdekében mindazokat a *beruházásokat*, amelyeknek fedezetül egy felveendő kölcsön jelöltetett meg, még ha azok jóváhagyást nyertek is, ez idő szerint megvalósítani nem lehet. A még meg nem kezdett beruházásokat teljesen el kell halasztani, a megkezdetteket pedig félbeszakítani. A felvett kölcsönből fedezendő beruházásokra ugyanez a rendelkezés vonatkozik. A *költségvetésileg előirányzott kiadások* közül is mindazokat, amelyek a főváros, vagy magánosok károsodása nélkül elhalaszthatók, el kell halasztani. Kivételt képeznek a szabály alól a törlesztési részletfizetések és az esedékes kereseti számlák, amelyek fedezésére szolgáló összegeket csak ab-

ban az esetben lehet visszatartani, ha az iránt megfelelő meg-
egyezés jött létre és ha a törlesztési részletekre nézve ezen
kívül a felsőbb jóváhagyás is kieszközöltetett. A költségvetés-
nek új beszerzésekre, felszerelésekre és javításra előirányzott
tégeit csak akkor szabad felhasználni, ha ezek a beszerzések
felszerelések, javítások mellőzhetetlenek. új tiszteletdíjakat,
pótlékokat tilos megállapítani. Mindennemű fizetésemelés
mellőzendő. Az üresedésben lévő állások közül csakis azokat
szabad betölteni, amelyeknek betöltését a törvény határidő-
höz köti. A *községi üzemeket és vállalatokat* illetőleg különö-
sen gondot kell fordítani arra, hogy az alkalmazottak létszá-
mában történt esetleges fogyatkozás dacára, az üzemek mér-
lege meg ne romoljék. Az üzemek vitelében minden elkerül-
hető kiadástql tartózkodni kell, a mozgósítás által helyükről
elhívottak munkáját az otthonmaradottak fokozott erőkifejté-
sével kell kipótolni.

Az első közgyűlésen — 1914. október 7-ikén — a polgár-
mester nagy előterjesztésben foglalja össze mindazt, ami a há-
ború kitörése óta a városházán történt. Az előterjesztés teljes
szövege a következő:

Tisztelt Közgyűlés! Földrengető harc és pirkadó győzelem emelkedett-
ségében ülünk ma össze s alig tudunk rá visszaemlékezni, milyenek voltak
előtte a hétköznapiak. Annak az aránylag rövid időnek, amióta utoljára vol-
tunk itt együtt, minden perce belekerül a világtörténelembe s százados avult-
ságba veti vissza a kezdetével elmúlt legfrissebb tegnapot. új korszak kez-
dődik, új világ alakul ki, s hogy ez meddig tart s az idők meddig lesznek
feladatokban ily emberfeletti, azt annál kevésbé láthatjuk előre, mert nem
is nézzük; mert ma legfőbb erény, ami máskor hiba: a pillanatnak élni,
minden erőnkkel belesűríteni s habozás nélkül mindenünket kockára vetni.

De kettőt tudunk, s ez megadja cselekvésünknek a lendítő erőt.

Az egyik az, hogy ez a háború elkerülhetetlen volt.

Ha előtte még lehettek ebben kétségeink: ami kitörése óta kiderült,
mind azt mutatja, hogy nem volt más választásunk, hogy jó, hogy most
jött s nem később, hogy a béke, melyet megszakított, valóban rothadt béke
volt, melyben elevenen oszlottunk volna fel, példátlanul kaján összeesküvé-
sektől körülveve, melyek élő testünkből készültek már darabokat kitépni.
Nincs háború, melyben többet veszíthetnénk, mint amennyit ebben a béké-
ben részben már veszítettünk s veszítettünk volna ezentúl.

A másik, amit tudunk az, hogy nekünk most nem szabad nem győznünk.
Itt a mi számunkra nem kisebb, vagy nagyobb dicsőségről, birtokról avagy
hatalomról van szó, hanem életünkről, megmaradásunk s boldogulásunk le-
hetőségéről, melyet szívós tervszerűséggel akarnak előlünk elvenni. Amily

megható s bizonyos fokig az első pillanatban talán magunkat is meglepő volt, hogy ily elszánt egységben állunk nemzeti zászlónk körül e házának minden népe, felekezete és pártja: nem csoda, mert mindnyájunknak, mindene áll ostromban, s mindenkinek mindenét kell megvédenie, megerősítenie, vagy visszaszereznie. Nem nézhették békeességben Ausztria és Magyarország népének az elmúlt évtizedekben tapasztalt gazdasági és kulturális sikereit s benne, kivált ami becsületos és tehetséges nemzetünknek csendes, kitartó senkinek sém ártó munkáját, mellyel a nem is félszázad alatt, mióta önállóságát visszaszerezte, európai kultúrterületet hódított és teremtett ide az ázsiai — most látjuk csak, mennyire ázsiai — barbárvilág elől.

T. Közgyűlés! Ha valaki átérezheti mindezt, úgy ennek a városnak közönsége, mely elejétől fogva élén állott a nemzeti munkának, — mely termékeny erőfeszítéseiben maga is kezessége a nemzeti életnek, — melynek a kajánságotól a legtöbb a félteni valója s melytől a veszedelmek a legtöbb áldozatot kívánják. Természetes, nem dicsekszünk vele, csak mint nemzeti erőtenyezőt mutatjuk fel biztatóan az ország előtt, melynek szíve verését szabályozzuk: hogy hazafiságban és áldozatkészségben, fiainknak a harc-térre való sietésében s ott dicsőséges megállásában, az ország s az állam minden terhein való osztozkodásiban, az igazgatás ellátásában, a társadalom megszervezésében, a kétségek eloszlításában, az önbizalom megőrzésében, a katonáival egyaránt folyó s egyaránt fontos polgári és gazdasági harc megvívásában s elesettjeinek talpraállításában, a hadi idők ezer nagy és százezer olyan kisebb feladatainak megoldásában, melyek magukban véve lehetnek törpék a nagy világszínjátékhoz képest, de ha elhanyagoljuk őket, ép úgy kihatnak sorsunkra, mint ahogy egy belekerült kavicsszem megállíthatja a legnagyobb gépet; mindezekben Budapest székesfőváros és Budapest közönsége méltónak válik be a korhoz, mely problémáit eléje írja. Most értjük csak meg, mily igazuk volt nemzetünk ellenségeinek, mikor e várost külön gyűlöletükkel tisztelték meg.

Zászlónkon a szabadság, az igazság s az emberség igéivel telt ősi küzdelmünk, államainak élén, a legnagyobb értékektől megszentelt szövetségben a hatalmas német birodalommal s a német nemzetet tehetségben és jellemben megszemélyesítő német császárral. Szemben velünk vadak mohósága s műveltek elfajultsága áll, mámoros féktelenség és rideg számítás, a mámor véres fővel fog kijózanodni, a számítás szegényben és veszteségben fog elbukni, a becsület felül marad, s mi győzni fogunk. Mind, akik e magyar földön együtt élünk, a magunk boldogulásában a világ megjavulásáért küzdünk. Innen, hol tisztos polgári munkánkat folytatni gyűltünk össze, beszámolni a sokról, amit eddig tettünk, s szemügyre venni a még többet, amit el kell látnunk: küldjük hódolatunkat polgári erényeink mintájához s reményben és bizalomban vezérünkhöz, a királyhoz, küldjük hálánkat, szeretetünket s törhetetlen hitünket hadban álló fiainkhoz, testvéreinkhez s szövetségeseinkhez, kik utolsó csepp vérükig helyt állnak mindnyájunkért, kikért mi mindnyájan utolsó tehetségünkig helyt állunk, elpusztíthatatlan egészségünkkel, melyet ellenfeleink alábecsültek, kifogyhatatlan forrásaikkal, melyekről nem tudtak, a győzelem már meg is mutatkozó kezdetében, biztos reményben, ősi országunknak régi dicsőségéhez méltó ragyogó jövőjéért!

Tisztelt Közgyűlés! Először vagyunk ma együtt a háború óta s először

azokról akarok megemlékezni, akik körünkől hiányoznak. Az önök sorából is többen, alkalmazottaink közül pedig több mint harmadfélezen háborúba vonultak. Vannak halottjaink: emléküknek adózunk hálával. Vannak sebesültjeink: gyors felépülésüket szívünkben kívánjuk. A többi pedig, aki még harcol a sorban, katonáink, mind — magyarok, osztrákok, németek, adja — Isten, térjenek haza mielőbb, minél többen győztesen, épségben.

Most pedig be akarok számolni arról, hogy mit csináltunk mi, akik itthon maradtunk. Érzem: nincs helye a sok szónak, de mégis be kell számolni az eddig történekről. Cselekedni kellett és cselekedni kell. Nyugodt lélekismerettel jelentem a t. közgyűlésnek, hogy a székesfőváros közigazgatási szervei, kicsinyek és nagyobbak egyaránt, megtették kötelességüket.

Ahogy megindult a mozgósítás, július vége óta: közigazgatásunk úgyszólván teljesen a háború szolgálatába állott. A mozgósítás nagy jelentőségű terhes munkájából Budapest kivette a részét. Katonai ügyosztályunk a tartalékosok és népfelkelők behívását, éjt, — napot egybetéve, kifogástalanul lebonyolította. Polgártársaink az első hívó szóra beállottak a sorba. Lelkesedésük könnyítette feladatunkat. Lovat, kocsit, gépkocsit szolgáltatunk, amennyit kértek. Be- és átvonuló katonáink szállásáról, fekvőhelyéről szeretettel gondoskodtunk. A magánházakat megkíméltük a beszállásolástól.

Élelmiszer uzsorának, a drágaságnak tőlünk telhetőleg útját állottuk s fogjuk állani teljes energiánkkal, ha kell akár a legkíméletlenebb rendszabályokkal. A vásárcsarnokban, nyílt piacokon mindenekelőtt intézkedtünk az eleinte jelentkező túlmagas árak visszaszorítására. Ilyen intézkedés és ellenőrzés a külső területeken lévő boltokra nézve is történik. A kereskedelmi minisztériumban július 30-án a többi minisztérium, valamint az összes illetékes szakhivatalok részvételével értekezlet volt, mely kizárólag a főváros élelmiszerének kérdésével foglalkozott. Több kérése a fővárosnak előzékeny elintézésben részesült. A földművelésügyi minisztérium kebelében a többi szakminisztérium képviselőinek részvételével Országos Gazdasági Bizottság működik, melyben a főváros is képviselve van. Ez a bizottság a főváros élelmiszerét illető kérdésekkel is állandóan foglalkozik.

Egyes fontosabb élelmiszerárak a jövőben bekövetkező megdrágulása miatt a tanács már eddig is ismételtlen felhívta a kormány figyelmét az export aképen való szabályozása iránt, hogy az sem a hazai készletek apasztására, sem pedig az árak drágítására káros hatással ne legyen. Több irányban történtek intézkedések arra nézve, hogy a legfontosabb élelmiszerárakból a főváros területén megfelelő készletek legyenek.

Közélelmiszerünkre ezidőszert csupán a gabona és lisztárak rendkívüli magassága hat nyomasztólag. Ennek ellensúlyozásául azonban a tanács a kormánytól ismételtlen tett lépéseket, legutóbb pedig felterjesztést intézett a gabonavámok időleges felfüggesztése és ezzel kapcsolatban a gabona és lisztárak hatósági megállapítása iránt. Ehelyütt bejelentem a t. Közgyűlésnek, hogy épen a búza- és liszt árak folytonos drágulása miatt a tanács mindjárt a háború kitérése után egy nagyobb lisztmennyiséget kötött le előnyös áron a községi kenyérgyár részére és ez az intézkedés teszi lehetővé azt, hogy a fővárosi kenyérgyár július óta a mai viszonyok között kivételesen olcsó árakon képes kenyeret adni. Minthogy azonban a kenyér iránt, való kereslet a közönség körében napról-napra sokkal erősebben fokozódik,

sem mint azt kielégíteni lehetne, sőt több nagysütő a kenyérsütést beszüntette, mert katonai sütemény szállításával foglalkozik, ennél fogva úgy érezzük, hogy a fővárosnak kötelessége a kenyértermelést úgy a saját gyárában, mint a sütőiparosok körében alkalmas intézkedésekkel előmozdítani. Ez irányban a tanács megfelelő intézkedéseket már folyamatba tett, viszont pedig a kenyérgyár részleges kibővítését már sürgősen foganatba vette. A kenyérgyár sürgős bővítése folytán a gyári termelés napi 12.000 kg. kenyérral lesz több, ami körülbelül napi 35.000 ember kenyérszükségletének felel meg. Meg kell emlékezni a községi élelmiszerárúsító üzemnek ez időben teljesített jótékony hatású működéséről is, amiáltal nemcsak a közönségnek igényeit igyekszünk a legnagyobb mértékben kielégíteni, hanem akadálytalan és kifogástalan ellátásban részesülnek általa a fővárosi közkórházak lényegesen fokozottabb szükségletei is.

Nem kívánom felsorolni azokat a napról-napra új meg új, a változó helyzethez folyton alkalmazkodó intézkedések egész sorozatát, amelyeket a főváros tanácsa a főváros közéletének biztosítása érdekében részint megtett, részint pedig a kormánynál, vagy más hatóságoknál iniciált. Azt mindenesetre megállapíthatom, hogy a hatóságoknak harmonikus összműködése következtében legalább eddig a főváros közéletében sem lényeges akadályok, sem mennyiségben való hiányok, sem pedig aránytalan drágaság nem tapasztalható. Általában megállapítható az is, hogy a fővárosnak közéleti intézményei, üzei és egész szervezete a helyzetnek megfelelő működést fejt ki és hogy a személyzet a rája háruló rendkívüli munkát odaadó készséggel végzi.

Ezek szerint megnyugodhatunk abban, hogy inség egyelőre nem fenyeget. De figyelmeztetem mindenkit, hogy bölcsen takarékoskodva a meglevővel, vegye maga is elejét a nagyobb fokú drágulás lehetőségének. A közgazgatás egész vonalán, amennyire lehetséges magunk is a takarékoság elvét érvényesítjük. Mindenre jut, ami fontos, de mindenre csak annyi, amennyi szükséges, amennyit juttatni kötelesség.

A háború áldozatot követel mindenkitől, vért és verejtéket attól, aki fegyverben áll, könnyet és gondot attól, aki otthon maradt. Magukra maradt asszonyok és gyermekek baját elintézni, könnyét letörölni; a gazdasági élet hirtelen bénulásának, a munkanélküliségnek, a keresethiánynak gondját orvosolni; a nagy háborúval párhuzamosan megvívni azt a másik nagy harcot — a háborúval járó inség ellen: minket, akik itthon maradtunk, ez a harc állít csatasorba. Állunk a sorban, álljuk a harcot. Számítunk benne a t. közgyűlés támogatására.

Nagy feladataink vannak. Küszöbön a tél és a megnövekedett szegénység, nemcsak azok között, akiknek fenntartója hadbavonult, hanem sokkal inkább azok közt, akik a háborús inségben munkát, alkalmazást nem találnak, semmit sem keresnek, vagy csak oly keveset, hogy megélni nem tudnak. Segíteni kell rajtuk pénzzel, étellel, de főként, ha lehetséges munkaalkalommal. Megnyugtatóként jelenthetem, hogy az inség első ostromát a főváros kivédte. Megtörtént minden, hogy a hadbavonultak családtagjai állami segítyükhöz sürgősen hozzá jussanak, gondját viselve épúgy az osztrák állampolgároknak, mint a magyaroknak. Ezernél több tisztviselőnk mozgósított

tam, akik augusztus közepén három nap alatt összeírták őket, s intézkedtem, hogy amíg a pénzügyigazgatóság folyósítja a megfelelő összegeket számukra, előleget kapjanak a kerületi elöljáróságnál. Az első összeírásnál 23.737 családot irtunk össze, ebből augusztus 31-gi 17.352 családnak adtunk előleget, összesen 293.320 koronát. Ezeknek számára a teljes segély kiutalását szeptember elején kezdtük meg, s most már rendszeresen kapják állami segélyüket minden hónap közepén. Az utólagos összeírásnál 8465 család került jegyzékbe. Megjegyzem már itt is, hogy szeptember folyamán 2,634.733 K 74 f-t fizettek ki kerületi elöljáróságaink 30.581 hadbavonult családjának állami segély címén. Ezek tehát a legszükségesebb segítséget megkapták.

Most pedig meg kell emlékeznem arról, hogy mikép gondoskodtunk mi — a főváros — alkalmazottainkról. 549 tiszti alkalmazottunk és 645 altisztünk, szolgánk stb. vonult be; a közigazgatási személyzet köréből tehát 1189-en. A tanszemélyzet tagjai közül 369-en vonultak hadba, az idetartozó szolgáltszemélyből pedig 122-en. Ezenfelül napszámos alkalmazottaink közül 897-en; úgy, hogy 2597-en vannak összesen a főváros személyzetéből a háborúban. Ebben nincsenek benne a különálló üzemek. Szabályaink csak végleges alkalmazottainknak biztosítanak állandó eltartást, még pedig a nőseknek és családfenntartóknak fizetésük kétharmadáig, a nőtleneknek egyharmadáig, az ideiglenes alkalmazottaknak, heti és napidíjasoknak semmit. A tanács azonban helyesnek látta úgy intézkedni, hogy alkalmazottaink, akik a katonaságnál a legénység állományába tartoznak, egész fizetésüket kapják ha nősek, kétharmadát, ha nőtlenek. Azok viszont, akik a katonaságnál havidíj ások: fizetésük kétharmadát, ha nősek; egyharmadát, ha nőtlenek. Végül a nős és családfenntartó hetijegyzékes munkások megkapják állami segélyük kiegészítését javadalmazásuk kétharmad részéig. Azért tartottuk szükségesnek, hogy alkalmazottainkról így gondoskodjunk, mert a fővárosnak abban is példát kell mutatnia, mikép gondoskodják a munkaadó hadbavonult alkalmazottairól és családjairól. Kötelességünk ez annál is inkább, mert alkalmazottaink, akik itthon maradtak, vállalják a hadbavonultak munkáját. Még a tanszemélyzetből is 300 tanító segédkezett a közigazgatás munkájában, 300 tanítónő pedig varrási segítő munkában tevékenykedik, 100-an ápolónői teendőket végeznek, 100-an napközi otthonokban felügyelnek, — külön díjazás nélkül — 50-en közgyámi minőségben működnek. Nem kétlem tehát, hogy a közgyűlés megadja jóváhagyását a tanács intézkedéséhez, mely kötelességének tartotta, hogy hadbavonult alkalmazottainkról így gondoskodjék. Megjegyzem e pontnál, hogy összes alkalmazottaink fizetésük egy százalékát a fővárosi segítő akció céljaira felajánlották.

Kötelességünk azonban még távolról sincs kimerítve, ha csupán a hadbavonult fővárosi polgárok családjairól gondoskodunk. Sok tekintetben súlyosabb helyzetbe kerültek azok, akiket a háborúval járó gazdasági bajok sodortak ínségbe. A főváros itt is enyhíteni próbált a maga tehetsége szerint. A tanács és az országos segélyező bizottság megfelelő összegeket utalványozott e célra és elöljáróságaink már augusztusban 15.750 félnek 68.506 korona pénzsegélyt osztottak ki. Szaporítottuk a népkonyhák számát, melyek ugyan csak augusztusban 32 helyen 253.299 ebédet osztottak. Felállítottuk a Városi Népsegítő Irodát, mely 18.190 esetben nyújtott csak az első hónap folyamán tanácsot, útbaigazítást, jogvédelmet főképp házbérügyekben s mely 17.203

K pillanatnyi pénzsegélyt is kiosztott. Ennek az irodának keretében működik a terhes anyák segélyezése is.

Ez az, amit, hogy úgy mondjam, az első roham felfogására tettünk.

Igyekeztünk a segítő akciót rendszeres szervezetbe foglalni. Megalakítottam kerületenkint a helyi bizottságokat, a közgyámi intézményt a lehetőség szerint kiszélesítettem s örömmel jelentem, hogy kétezernél több polgártársunk működik ma már a kerületi előljáróságok mellett a társadalmi gondozás szolgálatában. Minden igyekezetem arra irányul, hogy maga az anyagi segélyezés a kerületekben decentralizálva történjék, de egyben központot alakítottam: a Budapesti Központi segítő Bizottságot, mely arra van hivatva, hogy irányítsa és ellenőrizze a háborús inség enyhítésére működő társadalmi tevékenységet, hogy közvetítse az együttműködést egyfelől az Országos szervezet és a fővárosi kerületi szervezetek között, másfelől a társadalmi szervezetek és a segítség terén működő helyi hatóságok között. Ebben a központban viszont ügyek szerint decentralizálva egyes osztályokat alakítottunk, melyekben ügykörök szerint együtt működve hatósággal s társadalommal, igyekszünk megteremteni a módját, hogy Budapest lakossága megállhassa helyét a háborús viszonytárságok nehéz napjaiban.

Legelső gondunk arra irányul, hogy a bajokat gyökerében orvosoljuk. Központi bizottságunk közgazdasági osztálya működik együtt velünk ebben az irányban. Munkát és munkaalkalmat igyekszünk teremteni itt a munkanélkülieknek, hitelt szerezni a hiteligényeiben kielégítetlen kiskereskedő- és kisiparososztálynak; kormányintézkedéseket: kieszközölni a súlyos anyagi helyzet enyhítésére; végül pénzt teremteni arra, hogy a segítő akció folytatására elég erősek legyünk. Munkaalkalmak teremtése érdekében közmunkáink némi részének folytatására határoztuk magunkat — tudniillik azokra, amelyeket a közgyűlés engedélyezett, de meállítottunk, — egyelőre körülbelül négy millió erejéig az építkezés terén és egy millió erejéig az ut- és csatornaépítés terén. További közmunkák folytatására a főváros pénzügyi helyzetéhez képest fogunk majd intézkedést kérni a közgyűléstől.

ínségen, gazdasági bajokon kívül a járvány veszedelme is rendes kísérelője a háborúnak. Gyors és erélyes intézkedésekkel igyekeztünk és igyekszünk útját állani a veszedelem elharapódzásának. Falragaszokon hívtam fel a főváros lakosságának figyelmét a kellő óvatosságra és a szükséges egészségügyi intézkedésekre. Ami koler és egyéb járványos betegség van: eddigelé hála Istennek, még kevésbé merült fel a polgárság körében. Mindent meg fogunk tenni, hogy a lakosságot megóvjuk a veszedelemtől, de mindenki tege meg a magáét is, a tisztaság és óvatos gondosság parancsoló szabályainak követésével.

A járvány ellen való védekezés céljából súlyt fektettünk kórházaink megfelelő karbahelyezésére, barakkok felállítására, részint gyanús betegek megfigyelése céljából, részint a tényleges járványos betegek elhelyezése céljából. Körülbelül harmadfél millió az az összeg, melynek megszavazását e célra a mai közgyűléstől kérjük. E költségek fedezetéről gondoskodni parancsoló kötelesség, mely elől, bizton hiszem, a közgyűlés nem fog elzárkózni.

Megjegyzem, hogy ebben a tekintetben a rendesnél sokkal nagyobb nehézséggel küzdünk. Mint méltóztatnak tudni, a főváros a járványok, különösen a kolera ellen való védekezés tekintetében oly módon van felszerelve,

hogy bizton állíthatom, hogy a fővárosra nézve a kolera tulajdonképpen veszedelmet nem is jelentett. A mostani rendkívüli körülmények között azonban úgyszólván azt lehet mondani, hogy óriási nehézségekkel állunk szemben, t. i. a normális eszközök nem elégségesek a védekezésre: a koleraival fertőzött vidékről menekülők egyfelől, másfelől a kaliciai harcterről érkező sebesültek és egészséges katonák is, akik ilyen koleraival fertőzöttekkel érintkeztek, olyan tömegesen jöttek fővárosunkba, hogy a védeezésnek az eszközei majdnem azt lehet mondani, hogy elégteleneknek bizonyultak és csak akkép volt lehetséges eddig is megóvni a főváros polgárságát a kolerától hogy a mi egész közegészségügyi személyzetünk minden képzeletet felülmúló szorgalommal és energiával állott szolgálatba. És nem mulaszthatom el, hogy külön is meg ne emlékezsem a tisztii főorvos úrról, aki régóta kipróbált vezére a kolera és a járványos betegségek ellen való küzdelemnek; az ő segéd-személyzete, a tisztii orvosi kár és különösen a fertőtlenítő intézet személyzete igazán kiváló buzgalommal működik.

Természetesen rengeteg tennivalónk merült fel a közegészség terén abban az irányban is, hogy a Budapestre érkező sebesült katonák kórházi elhelyezésében és gondozásában közreműködjünk. Kötelességünknek tartottuk, hogy a főváros itt is példát adjon. A törvényhatósági bizottság közgyűlésének még az 1904-ik évben hozott határozatának megfelelően, ezerágyas kórházat állítottunk fel a Révész-utcában, azt magunk rendeztük be, magunk tartjuk fenn — gazdaságilag.

Annak idején a közgyűlés ezt megszavazta és valóban elmondhatjuk, hogy ennek a kórháznak a berendezése és felszerelése oly módon sikerült, hogy párját ritkítja; három hét alatt egy ilyen ezerágyas kórházat szereltünk fel, amely a követelményeknek minden tekintetben megfelel.

Huszonhét iskolát bocsátottunk azonkívül katonai kórházak rendelkezésére s egyébként is kezére járunk a hadvezetésnek, hogy jótékony intézmények és magánosok körében elegendő helyet biztosítsunk sebesült katonáink ellátására.

Itt kell megemlítenem, hogy iskoláink közül eleinte hatvankettő, most pedig még mindgyenven: katonai beszállásolások céljaira szolgál. Az oktatást ép ezért csak késedelmesen kezdhettük meg s most is olyképen folytatjuk, hogy több iskola növendékserege felváltva nyer oktatást egy-egy épületben, úgy, hogy minden osztály csak korlátolt óraszámban kapja az oktatást. A közegészségügyi bizottság előterjesztést tett, hogy a járványveszedelemre való tekintettel függesszük fel egyelőre az iskolákban a tanítást; intéztünk is felterjesztést a kormányhoz ebben az értelemben. A tanítás kulturális és az iskolás gyermekek foglalkoztatásának szociális szempontjaiból mindenesetre csak a végső esetben kell ehhez az eszközhöz nyúlni. Ha az iskolákban is elterjedne a járvány, ami eddig nem történt meg, az esetben természetesen a saját hatáskörömben azonnal megteszem a szükséges intézkedéseket az iskolák bezárása iránt.

Fokozott gondot, gyors és energikus intézkedéseket követelt tőlünk különösen az utóbbi napokban a veszélyeztetett harcshinterekről és környékéről ideözönlő lakosság elhelyezése, ellátása. A belügyminiszter úr abban az irányban is intézkedett, hogy az ilyen menekülők a hadbavonultak családtagjainak állami segélyezése mintájára szintén állami segélyt kapjanak.

Ezen a ponton rátérhetük arra, hogy a központi Bizottságunk megalakítása óta miképpen intézzük szerves módon a segélyezést.

Népgondozó osztályunk keretében tovább is működik a Népsegítő Iroda s ad tanácsot, útbaigazítást, jogvédelmet, ingyen vasúti jegyet a hozzáforduló .féléknek.

Gyermekvédő osztályunk gondoskodik kellő számú napközi otthonokról s azokban a gyermekek ellátásáról. Hatvanegy napközi otthonunkban 3000 gyermek nyer gondozást.

Külön anyavédő osztályunk működik várandós asszonyok gondozásában, első sorban a hadbavonultak várandós asszonyai igényelnek különös gondozást. Két szülőotthont rendeztek már be e célra s egyébként is igyekeznek ellátni a szűkölködő anyákat lebetegedésük nehéz idejében pénzzel, bábasesgélyvel, tejjel s egyéb élelmiszerral.

Ruházati osztályunk nagy arányban folytatja téli ruhaneműek gyűjtését szegényeink számára, valamint katonáink számára. A szegények számára való téli ruha készítése is nagy arányban folyik, még pedig a kisiparosok foglalkoztatásával kapcsolatban. A téli ruhák a kerületi előljáróságok útján kerülnek majd kiosztásra.

Népélelmező osztályunk a fővárosban működő népkonyhák felügyeletét és az e téren mutatkozó hiányok orvoslását végzi. Budapesten ezidőszerint, a fiókokat bele nem számítva, 25 népkonyha működik s ezekben átlagosan napi 15.000 adagot osztanak ki. Folyamatban van most egy nagyszabású konyha létesítése, ahol 5—10.000 adag ételt lehessen naponta megfőzni. Remélhető ezek után, hogy a bekövetkező télre az inségesek étkeztetését ki-elégítően el lehet majd látni, de természetesen csak úgy, ha hatóság és társadalom a maga anyagi erejét összesíti e célra. Csak röviden óhajtom jelezni, hogy e népkonyhákra szóló utalványokat az előljáróságok adják és szeptember havában 170.530 ebédutalványt, valamint 100.000-en felül egyéb élelmiszerutalványt osztottak ki & szűkölködők között. Elismeréssel kell rámutatnom az Augusztus Gyors Segély-alap, valamint az Ingyen Élelmiszer-osztó Társaság hatathos közreműködésére a népélelmezés terén.

Megjegyzem, hogy ezeken a rendes népkonyhákön kívül olyan olcsó étkezőket rendeztünk be, ahol valamivel magasabb áron, mondjuk 60 fillérért, ízletes ebédeket adunk, amelyek nagy közkedveltségnek örvendenek a publikum körében. Ezek az étkezők az intelligensebb osztály számára valók.

Látni méltóztatnak, hogy segítő-akciónk egész rendszerének tendenciája szerint előljáróságainkra hárul a tulaj donképen való anyagi segélyezés végrehajtásának feladata. Beszámolok tehát arról is, hogy eloljáióságamk a háború kitörése óta mit végeztek e téren.

Állami segélyre való előleget fizettek ki augusztusban . . .	293.320 K-t
Hatósági és társadalmi egyéb segélyezés címén augusztusban .	68.506 „
Állami segély címén szeptemberben.....	2,634.733 „
Hatósági és társadalmi egyéb segélyezés címén szeptemberben	31.224 „

Két hónap alatt tehát összesen: 2,027.783 K-t.

Tudjuk, hogy bármily tekintélyes ez az összeg, még mindig kevés. De rá kell mutatnom arra is, hogy számos jótékony intézmény a maga keretében önállóan gyakorolja segítő tevékenységét. Bármily dicséretes a buzgalmuk,

mégis helyesebb volna s a segítés művének rendszerességét, mindenkire egyaránt kiterjedő méltányosságát eredményezné, ha e társadalmi intézmények is lehetőleg a kerületi előljáróságok útján a városi közgyámok igénybevételeivel s azok javaslati figyelembevételével végeznék humánus tevékenységüket. Ezt a célt elérni lesz törekvése segítő akciónk központi szerveinek.

Azt hiszem, hogy a háborúval járó közgazdasági, egészségügyi és szegénygondozási intézkedéseinkről ennyiben kimerítően beszámoltam. Rá óhajtok még mutatni arra, hogy a fővárosi közigazgatás egyéb vonalain mily munkát és tevékenységet idézett elő a háború. Talán nem lesz érdektelen felemlítenem, hogy a háborúval kapcsolatban rendkívül módon felszaporodott a házassági kihirdetések alól való felmentések száma. Ügyosztályunk az elmúlt két hónap alatt 2068 ilyen felmentést adott ki, holott például tavaly, egész évben sem volt ennyi eset. Jellemzésül felhozom azt is, hogy egy napon, augusztus 1-én 217 felmentést adtunk ki.

Szólnom kell arról, hogy a lapok utcai árusításának rendezése ügyében intézkedtem az úgynevezett rendkívüli kiadásokkal való visszaélések, s a közönség megtévesztésének, ok nélkül való rémitgetésének és izgatásának meggátlására.

Sajnos azonban nem tudunk elegendő módon intézkedni villamos vasúti közlekedésünk oly mértékű fenntartásáról, melyet a nagyváros igényei máskülönben megkövetelnek. A közúti és városi villamos vasút személyzetének 49, illetve 59%-a vonult hadba, s bár részben a személyzetüket fokozatosan pótolták, a teljesítőképesség mégis csökkent a közútinál 18, a városinál 44%-ig, ami azonban főképp a külső vonalakra esik, ahol a kereslet is lényegesen csökkent. Omnibusz-vállalatunk szintén kénytelen volt korlátozni járatait, mert a bevonult személyzet egy részén kívül 179 lovat is hadi célokra igénybevettek. Hasonlóképp fuvartelepünkről is elvittek 121 lovat hadi célokra.

Megjegyzem, hogy a villamos vasúti közlekedést némileg javította a nyár folyamán életbelépett Kossuth Lajos-utcai közlekedés; legközelebb készen lesz a városi villamos vasút bekapcsolása az Eskü-téri vonalba.

Beszüntette egyik vonalát a propeller társaság. Az autótaxik száma is lényegesen apadt. Szóval a közlekedés terén is megérzi Budapest lakossága a háború hátrányait. Reméljük, hogy a fővárosi közönség ezek iránt a hiányok iránt kellő elnézéssel van.

A nyilvános közüzemeknek, nevezetesen: a gáz-, víz- és elektromosművek üzemi vitelének a hadiállapot tartama alatt való biztosítása érdekében szükséges intézkedéseket megtettük. Ezek között jelet ősebb fontosságú a külföldi anyagok, főként a kőszén szállításának bizlksítása, amit az adott körülmények között el is értünk.

Intézkedés történt ezeknek a műveknek megvédéséről is.

Az alkalmazottak közül a hadbavonultak állásait részükre fenntartottuk és csak igen jelentéktelen mérvben pótoltuk őket ideiglenes alkalmazottakkal.

A közvilágításban a helyzet által általában megkövetelt takarékosagra való tekintettel jelentékeny redukálást vittünk véghez, nevezetesen teljesen beszüntettük a villamos ívlámpavilágítást és felére szállítottuk le a gázvilágítást.

Hangsúlyozzuk, hogy ez a leszállítás nem a művek szolgáltatási képessége, hanem főként a szükséges takarékoság a való példaadás szempontjából történt.

Rövid, száraz és vázlatos ez a jelentés, de igazán hiányos lenne, ha meg nem emlékezném arról a minden elismerésre érdemes munkáról, amellyel a főváros minden rendű alkalmazottja támogatott e nehéz napokban. Közigazgatási szervezetünk nehéz próbát állott ki. Számban megfogyatkozott személyzettel nagy, nehéz, időhöz kötött lelkiismeretes munkát kellett végezni. Ez csak úgy volt lehetséges, hogy a tanács tagjai és több főtisztviselő társam odaadó támogatása mellett a személyzet legnagyobb része szíves készséggel vette ki a részét a rendkívüli nagy munkából. Legtöbben, tisztviselők, tanítók rendes munkakörüktől eltérő új munkára beosztva, dicséretes szép munkát végeztek s becsületére szolgáltak az emberfeletti küzdelmet vívó magyar nemzet fővárosának.

Ami a történetekben foglalkozás van, az nem az igyekezeten, nem a buzgóságon múlt, hanem a feladat nagyságán és képességeink gyarlóságán. Kérem a tisztelt közgyűlést, vegye tudomásul a kissé hosszúra nyúlt bejelentésemet, támogasson bennünket a ránk háruló fontos feladatok teljesítésében, hozza meg hazafias lelkesedéssel mindazokat az áldozatokat, amiket a háború és az azzal együtt járó viszonyok megkövetelnek, és amelyekre vonatkozó előterjesztések egy része a mai napirenden szerepel.

Jövendő munkásságunkban vezessen bennünket a nemzetünk jövőjébe vetett rendíthetetlen bizalom. Elbizakodás, hivalkodás nélkül, erős fanatikus hittel bízunk a mi fiaink: a világ első katonáinak elszánt bátorságában, bízunk ezeréves nemzetünk elpusztíthatatlan erejében és abban, aki bennünket ezer éven át megtartott: a magyarok mindenható Istenében.

A polgármester hatalmas munkájának gyönyörű visszhangja támadt *Vázsonyi* Vilmos beszédében, aki a polgárság kötelességeinek teljesítését Ígérte. A törvényhatósági bizottság ettől kezdve átlag egyszer egy hónapban tartott közgyűlést. A bizottsági tagoknak mintegy nyolcadrésze teljesített és teljesít részben még ma is katonai szolgálatot.

Az *élelmiszerellátás* terén a háború csaknem anarchisztikus állapotokat teremtett Budapesten is. A bajok forrásai nagyjában a következők voltak: 1. az entente blokád-politikája amely az importot megbénította; 2. az a körülmény, hogy Magyarországnak nemcsak önmagát kellett ellátnia, hanem a hadsereget, Németországot és Ausztriát is; 3. a hadsereg élelmiszer beszerzésénél az árak csak másodrendű szerepet játszottak, minden áron vásároltak, aminek következtében hirtelen óriási áremelkedés állott be; 4. a pénz kisebb bevásárló ereje növelte a drágaságot; 5. sokan a háborút konjunktúrának tekintették

és túlhajtott spekulációval, önző haszonleséssel drágították az élelmiszereket; 6. a kormány csak nagysokára kezdett behatóbban foglalkozni a bajok orvoslásával; 7. a fővárost teljesen előkészületlenül érte a háború kitörése, az élelmiszerfelhozatal abszolút szervezetlensége súlyosan megboszulta magát; 8. a poli-
ciális intézkedések kudarccal végződtek, későn történtek.

Mindezek a körülmények a háború harmadik hónapjában kezdték éreztetni hatásukat. Fantasztikus magasságokba szök-
kentek az árak, aminek bizonyítéka a következő összeállítás.

	1914. június	1915. március 1.	1915. június 1.	1916. június 20.
Rostélyos felsál, fehér- pecsenye	1.60— 3.—	2.40— 3.20	5.20— 6.—	11.—12.—
I. o. leveshus	1.60— 2.40	2.20— 2.60	4.40— 6.—	11.—12.—
II. o. leveshus	1.20— 2.20	2.20— 2.60	4.40— 5.60	9.80—11.60
Nyakhus, fejhus, ökörfark	1.— 2.—	2.— 2.40	3.60— 5.40	8.60—11.—
Növendékmarha	1.60— 1.72	1.80— 2.40	4.40— 4.80	8.80— 9.60
Borjucomb	1.60— 3.40	3.— 4.—	5.— 7.—	11.—14.—
Borjubordás	1.40— 2.80	2.40— 3.60	4.80— 6.—	9.50—11.60
Bárány	1.80— 2.40	1.80— 3.—	2.60— —	7.— 8.—
Sertéscomb	1.84— 2.80	2.80— 3.40	4.80— 5.60	8.80—11.—
Karaj	2.— 2.80	3.— 3.80	5.— 6.—	11.—12.—
Tepertő	1.56— 1.80	1.80— 2.20	4.20— —	6.— 6.40
Zsir	1.52— 1.68	4.— 4.40	4.80— 5.20	8.40—14.—
Háj	1.56— 1.80	3.60— 4.40	4.60— 5.20	8.20—14.—
Teljestej	—,24—,32	—,32—,36	—,40—,50	—,48—,54
Lefölözött	—,18—,24	—,26—,30	—,34—,48	—,28
Tejfel	—,70— 1.40	—,80— 1.60	1.40— 2.—	2.—
Teavaj	3.20— 4.—	4.— 4.80	5.— 6.—	9.—10.—
Ementáli	2.90		4.— 5.—	8.—10.—
Groji	1.80— 2.80	3.56— 4.—	3.60— 4.40	8.— 9.—
Nullásliszt	—,42—,52	—,68 —,68	(maximális ár)	—,84
Borsó, száraz	1.40— 2.—	1.50— 2.—	1.60— 2.50	—,66
Bab, száraz	—,28—,44	—,80— 1.20	1.60	—,52—,56
Arpakása	—,28—,72	—,64 1.20	1.40	—,70— 1.20
Rizskása	—,30—,70	—,96— 1.40	1.20— 2.—	3.60— 5.60
Friss tojás	2.—	2.—	2.—	2.—
	(30 drb)	(17 drb)	(16 drb)	(8darab)
Sóska	—,28—,70	2.40— 2.80		—,60—,80
Paraj	—,18—,50	—,60— 1.—	—,30—,80	—,40— 1.20
Községi kenyér			—,50—,50	—,46
Pékkenyér fehér	—,34—,44		—,56—,56	—,48
Uj burgonya	—,10		—,34	—,26
Ó.burgonya	—,06		—,12	—,24
Zöldbab			—,70—,80	1.— 1.80

	1914. június	1915. március 1.	1915. június 1.	1916. június 20.
Zöldborsó			1.40— 1.60	— .60— .70
Csirke ujdonság 1 pár	2.50— 3.—	3.50— 4.—	4.50— 5.—	4.50— 5.—
Csirke rántani való 1 pár	3.—	4.—	5.—	6.40— 8.—
Sütni való I-a párja	5.—	6.—	7.—	11.—12.—
Sütni való II-a párja	3.— 4.—	4.— 5.50	6.— 8.—	7.40—10.—
Ruca ujdonság 1 pár	5.—	7.—	12.—	20.—20.—
Ruca ujdonság 1 k.g	3.—	4.50	6.—	8.— 8.—
Ruca hizott 1 pár	8.—	9.—12.—	21.—22.—	28.—28.—
Ruca sovány 1 pár	5.—	7.—	10.—	15.—16.—
Liba ujdonság 1 pár	8.—	12.—	24.—	40.—40.—
Liba ujdonság 1 kg.	4.—	4.50	7.—	8.— 8.—
Lud hizott 1 pár	16.—	28.—	40.—	50.—70.—
Lud sovány 1 pár	10.—	18.—	24.—	30.—30.—
Cseresznye, fehér 1 kg.	— .20	— .36	— .48	— .50— .70
„ fehér ropogós	— .28	— .48	— .70	1.— 1.20
„ fekete, lágy	— .26	— .38	— .48	— .70— 1.10
„ „ ropogós	— .40	— .60	— .80	1.40— 1.70
„ piros, lágy 1 kg.	— .24	— .38	— .52	— .70— 1.10
„ piros, ropogós	— .46	— .64	— .88	1.40— 1.70
„ válog. különl.				
nagyszemű 1 kg.	— .60	— .80	1.30	1.90— 2.30
Egres 1 kg.	— .20	— .32	— .46	— .56— .66
„ 1 liter	— .20	— .28	— .34	— .38— .44
Meggy, aprószemű 1 kg.	— .20	— .30	— .40	— .50— .60
„ hólyag 1 kg.	— .30	— .38	— .58	— .80— 1.—
„ nagysz., spanyol	— .36	— .50	1.—	1.20— 1.40
Ribizli 1 kg.	— .18	— .24	— .40	— .50— .70
Sziv 1 kg.	— .40	— .80	1.60	2.80
Vese 1 kg.	— .40	— .80	1.60	2.80
Máj 1 kg.	— .40	— .80	1.60	2.80
Agyvelő 1 kg.	— .40	— .80	1.60	2.80
Lép 1 kg.	— .40	— .80	1.20	1.80
Tögy 1 kg.	— .40	— .80	1.20	1.80
Tüdő (légeső nélkül)	— .40	— .80	1.20	1.80
Pacal, főzve	— .40	— .80	1.—	1.20
Süvegcsukor, nagy süveg	— .74	—	—	1.21
„ 5 kg. „	— .80	—	—	1.22
„ 3 „ „	— .80	—	—	1.22
Kockacsukor dobozban	— .82	—	—	1.24
„ kimérve	— .85	—	—	1.27
Pilécukor	— .82	—	—	1.24
Lisztcsukor dobozban	— .82	—	—	1.24
„ kimérve	— .85	—	—	1.27
Kristálycsukor	— .74	—	—	1.21
Petróleum, közönséges	— .30	—	—	— .58
„ „	— .32	—	—	— .48

	1914. június	1915. március 1.	1915. június 1.	1916. június 20.
Só	—24	—	—	—30
Den. szesz, palackozott	—56	—	—	1.80
„ „ kimérve	—46	—	—	1.70
Szalámi egész rudban	4.—	—	—	13.70
„ felszeletelve	5.—	—	—	14.70

A közönség kezdetben felháborodással fogadta a horribilis árdrágulást és a sajtó — elsősorban *Az Est* — napról-napra követelte a rendcsinálást, az élelmiszeruzsora megfőkezését. Történtek is egyes félénk intézkedések, de radikális segítség nem jött és az emberek lassankint beletörődtek a megélhetés nehézségébe, redukálták igényeiket, mérsékeltek a fogyasztást. A közönség páratlan türelmét, lemondását elismerte a főváros hatósága is abban a jelentésben, amelyet a polgármester 1916. márciusban intézett a közigazgatási bizottsághoz. A jelentés vonatkozó része így hangzik:

A főváros tanácsa, ép úgy miként a törvényhatósági bizottság közgyűlése, a közélelmezés kérdését állandóan napirenden tartotta, azzal számos ülésében a legbehatóbban foglalkozott, sőt a közélelmezés ügyének minél szakszerűbb és célirányos intézése érdekében 1915. évi június hó 2-án a törvényhatósági bizottság közgyűlése a maga kebeléből külön bizottságot küldött ki (népélelmező 10-es bizottság), amelynek rendszeres tárgyalásain a belügyi, a kereskedelemügyi és a földművelésügyi miniszterek, nemkülönben az államvasutak és az államrendőrség képviselői is részt vesznek.

Megállapítható, hogy a főváros hatósága a háború kezdetétől fogva, utóbb a népélelmező bizottsággal karöltve, a kellő előrelátással minden intézkedést, ami hatáskörében és hatalmában állott, megtett és mindazokra nézve, amelyek hatáskörén kívül estek és országos jelentőségüknél fogva kormányhatósági intézkedéseket igényeltek, evégből a kormány figyelmét felhívta és annak megoldására nézve célravezetőnek látszó javaslatokat tett.

Megállapítani kívánom, hogy a főváros a közélelmezési nehézségek enyhítésében legális feladatkörén messze túlmenő feladatokat is vállalt, különösen amikor arra vállalkozott, hogy a maga tőkeerejével még a kereskedelembe, sőt bizonyos cikkek termelésébe is beavatkozott, hogy ezáltal a legfontosabb élelmicikkeknek felhozatalát elősegítse és készletek gyűjtésével a lakosság szükségleteit időközileg beállható hiányok és forgalmi akadályok esetére biztosítsa.

Tagadhatatlan, hogy e téren a főváros jelentős eredményeket ért el, amelyeket a lakosság igen nagy része nap-nap mellett élvez. Bátran állítható, hogy e tekintetben a főváros nem maradt el más, németországi vagy ausztriai metropolisok mögött, sőt bizonyos akcióival (sertéshizlalás, zsírtermelés, köz-

élelmezési üzemek) azokat messze túlszámnyalta, sőt merem állítani azt is, hogy a fővárosnak anyagi erejét tekintve, más nagy városokhoz viszonyítva, öneréből amazoknál többet tett. Mert a főváros mindent, amit tett, a saját anyagi erejéből tette és sokszor vissza nem térülő áldozatokat hozott.

Hogy mégis a jelentkező bajokat teljesen nem orvosolhatta, annak az az oka, hogy amint a bajoknak jelentkező okai nem a főváros területén vannak, éppen úgy azok gyökeres orvoslása sincs a főváros hatóságának kezében.

Végül meg kell állapítanom, hogy a főváros lakossága, amely a háborús viszonyok alatt az áldozatkészségnek és türelmességnek már annyi fölemelő példáját mutatta, a közélelmezés állapotának egyre súlyosbodó nehézségeit immár 1¼ évet meghaladó idő óta a jelen történelmi idők komolyságához méltó belátással és a nagy cél tudatában megfelelő megnyugvással fogadja és a komoly helyzethez polgári kötelességérzettel alkalmazkodik.

A polgármester jelentése a következő rendszabályokat, intézkedéseket öleli fel. A főváros mintegy 22 millió koronáért nagy mennyiségben vásárolt gabonát, rizst, babot, hagymát, kávé, cukrot, konzervet, gyermektápszert, kölest, pisztrángot, tojást, kecskét, sajtot, zsírt; mintegy 20.000 darab sertést hizlalt a kőbányai szállástelepeken, a sertéseket a Vásárpénztár útján forgalomba hozta, zsírjukat az élelmiszerüzletek és a lóhússzékek útján árusította. A lisztet a kormány utasítására a *Haditermény* r.-t.-tól szerzi be a főváros és a lisztkiosztó hivatal (vezetője *Grimm* Gábor ny. főszámtanácsos) útján, a lisztbizottságok segítségével, lisztutalványok és kenyérjegyek alapján bocsátja forgalomba. A *kenyérjegy*en kívül van *tejtutalvány* (2 éven aluli gyermekek és lázas- vagy súlyosabb betegek számára), *rizsjegy*, *babjegy* és most készül a *zsírjegy*, azonkívül egy generális jelentőségű *élelmiszerigazolvány*. Az élelmiszerüzem hihetetlenül nagy forgalmat bonyolított le; vezetője *Reich* Samu. A közélelmezési ügyosztály úgyszólván permanens szolgálatot végzett a háború kitörése óta; a hatalmas apparátus élén *Bódy* Tivadar dr. csoportvezető alpolgármester áll, az ügyosztály vezetője *Folkusházy* Lajos tanácsnok. 1915. június 2-ikán a közgyűlés *Glücksthal* Samu dr. indítványára elhatározta, hogy a maga kebeléből tíz tagú bizottságot küld ki az élelmezési ügyek állandó tárgyalására. A *népéletmező* (tizes) bizottság tagjai lettek: *Plathy* György, *Németh* Imre, *Mittelmann* Bernát, *Székely* Ferenc, *Glücksthal* Samu, *Vázsonyi* Vilmos, *Ehrlich* G. Gusztáv, *Hűvös* Iván, *Springer* Ferenc és *Löwy* Lajos. *Hűvös*, *Plathy* és *Vázsonyi* később lemondottak; Mit-

telmann és Löwy pedig elhunytak; Húvös helyébe *Glück* Frigyes került, Mittelman helyébe *Stern* József, Löwy helyébe *Horváth* Á. János. A belügyi kormányt a bizottságban *Kiszely* Gyula osztálytanácsos képviseli, a földművelésügyit *Serbán* János miniszteri tanácsos. A kormány és a főváros között állandó súrlódások vannak; a bajokért egymásra háritják a felelősséget és elfogulatlanul meg kell állapítani, hogy legtöbbször a fővárosnak van igaza.

A helyzet jelenleg nagy általánosságban a következő. A kenyérellátás a legnagyobb rendbeli történik a kényér jegyrendszer életbeléptetése óta; a hús- és zsírbeszerzés napról-napra rosszabb, a helyzet e tekintetben egyenesen kétségbeejtő, mert reménytelen. Minden egyébbe el van látva valahogyan a főváros, de az árak rettenetesen magasak. Sajnos, a háború javában dühöng és ez a körülmény, nemkülönben a cenzúra, lehetetlenné teszik, hogy bő részletességgel foglalkozzunk a bajokkal és a bajok okaival, okozóival. Egy dolog bizonyos: a háborús élelmezésre a béke idejében kell felkészülni, ezt pedig egészen elmulasztották a hatóságok, mert a közlelmezés a háború előtt nem is volt probléma: magától oldódott meg.

Az országgyűlés kimondotta, hogy a *képviselőválasztásokat* legkorábban a békekötés napjától számított 6 hónap múlva, a *községi választásokat* pedig 3 hónap múlva lehet megtartani. E törvény következtében meghosszabbították úgy az országgyűlési képviselők, mint a törvényhatósági bizottsági tagok mandátumát s a választásokat elhalasztották. A törvényhatósági tisztviselőkre azonban nem vonatkozott a törvény és a *restaurációt* a főváros megtartotta. Közvetlenül a választások előtt nyugdíjba vonult *Almády Géza*, tanácsnok, a tisztújításra kiírt pályázatban nem vett részt *Rózsavölgyi* Gyula első alpolgármester; ily módon megüresedett az első alpolgármesteri és két tanácsnoki állás. Polgármesterré 1915 november 17-én egyhangúlag *Bárczy* Istvánt választotta meg a közgyűlés újabb hat esztendőre. A polgármestert *Body* Tivadar dr. alpolgármester üdvözölte, mire *Bárczy* István hosszabb beszédben válaszolt és a következőkben vázolta a polgármestersége óta elmúlt idők eredményeit:

Amikor tizedfél éve kézbe vettem a főváros igazgatásának kormányát, legelső gondunk volt a főváros háztartásának rendezése, a háztartás egyen-

súlyának helyreállítása épen abból a szempontból, bogy az előző korszakban felszaporodott feladatok nagy tömegével szentben a szükséges nagyobb pénzügyi eszközök rendelkezésünkre álljanak. Akkoriban meglehetősen küzdelemmel, az akkori kormányának igazán nagy jóindulatával, sikerült ezt a célt elérnünk. És ennek nyomán mindjárt megkezdtük a működésünket alkalmazotaink anyagi helyzetének javításával és annak a negyed milliárdot meghaladó beruházó programnak a fokozatos végrehajtásával, amelyet a t. Közgyűlés megállapított.

A beruházásoknál mindenekelőtt sikerült érvényesíteni, minden akadályokon keresztül törve, városi politikánk legfontosabb princípiumát: a közérdekű üzemeknek a város kezébe való vételét.

A gázgyárat megváltottuk, az óbudai új gázgyárat a modern technika minden vívmányával felszerelve megépítettük és átadtuk a használatnak. Építettünk új elektromos áramfejlesztő telepet, megváltottuk a Magyar villamossági, részvénytársaság telepét és most van folyamatban a másik telepnek, a Budapesti általános villamossági részvénytársaság telepének a megváltása. Ha ez is befejeződik, akkor a főváros a saját kezében fogja egyesíteni Budapesten az összes világítási vállalatokat és a fővárosnak ezen egyeduralma kétségtelenül egyéb előnyökön kívül rendkívüli pénzügyi előnyöket is rejt magában. Ezzel kapcsolatban megjavítottuk a fővárosnak a közvilágítását. Megszereztük a Városi villamos vasút részvényeinek többségét, megváltottuk az Omnibusz-vállalatot és most folytatólagosan valósítjuk meg a nagyjövőjű autóbusszkozeledést.

Megszereztük és újjáépítettük a legmodernebb módon az allai- és „nővénykertet, megépítettük a Széchenyi-fürdőt, nemsokára készen lesz a Gellértfürdő is. Átvettük a vásárpénztárt, a hirdető vállalatot, a tattersajt. Építettünk kenyérgyárat, létesítettünk és berendeztünk községi élelmiszer üzemét és városi konyhakerti gazdaságot, ezzel egyidejűleg a fővárosi kórházak és intézetek ételmezését házi kezelésbe vettük. Létesítettünk kórházaink részére műszerműhelyt és műszerraktárt, építettünk gabonaraktárat, tüzelő, szerraktárt.

Ezenfölül, amint a t. Közgyűlés is tudja, 37 millió K-t meghaladó összegért építettünk 50. iskolát 1000 tanteremmel és 18 óvodát. Ezáltal a múltak mulasztásait is helyrehoztuk. Megszüntettünk egy csomó drága és célszerűtlen iskolabérletet, leszállítottuk az úgynevezett váltakozó osztályok számát, amelyek nagyon hátrányosan befolyásolták a tanítás eredményességét — természetesen a háború ideje alatt kénytelenek voltunk ezt visszaállítani — és gátját vetettük annak, hogy újabb magyarányú bérbevételekkel szaporítsuk a rossz iskolaépületek számát.

Nagyarányú szabályozásokon, kisajátításokon és telekszerzéseken kívül 26 és fél millió K-t fordítottunk kislakások építésére és ezáltal, beleszámítva a megszüntetett iskolabérletekből keletkező lakásokat, több mint 7000 lakással szaporítottuk abudapesti lakások számát.

November 24-ikén az első alpolgármester állásra egyhangulag *Bódy* Tivadart, a második alpolgármesteri állásra egy-

hangúlag *Festetics* Géza grófot, a harmadik alpolgármesteri állásra pedig *Déri* Ferencet választotta meg a közgyűlés 262 szavazattal *Folkusházy* Lajos tanácsnokkal szemben, akire 48 szavazatot kapott; *Buzay* Károly tanácsnok 2 szavazatot kapott. December 1-én volt a többi főtisztviselő választása; az árvaszéki elnöki állásra *Melly* Bélát, a tiszti főügyészi állásra *Szabó* Imrét, a tiszti főorvosi állásra *Magyarevics* Mladent, a főszámvevői állásra *Szimély* Árpádot, a tizenhárom jogi képesítésű tanácsnoki állásra *Piperkovics* Bátor, *Rényi* Dezsőt, *Folkusházy* Lajost, *Buzay* Károlyt, *Buzáth* Jánost, *Vita* Emilt, *Márkus* Jenőt, *Harrer* Ferencet, *Wildner* Ödönt, *Csupor* Józsefet, *Berezal* Jenőt, *Demjén* Gézát és *Bukovszky* Viktort, a két műszaki képesítésű tanácsnoki állásra *Krátky* Jánost és *Fock* Edét, a tanácsnok-főjegyzői állásra *Máhrer* Aladárt, az árvaszéki elnökhelyettesi állásra *Rill* Ágostont, a tiszti főügyész-helyettesi állásra *Köncs* Boldizsárt választotta meg a közgyűlés. A tanácsnoki állásra *Miklós* Elemér 149, *Schmelhegger* Árpád 83, *Sztankovits* Szilárd 82, *Wittinger* Gyula 50 szavazatot kapott.

A választások után a polgármester a tanügyi osztály vezetésével *Wildner* Ödön tanácsnokot, a közjótékonyossági ügyosztály vezetésével *Piperkovits* Bátor tanácsnokot, a szociálpolitikai ügyosztály vezetésével *Demjén* Géza tanácsnokot, a jogügyi osztály vezetésével pedig *Bukovszky* Viktor tanácsnokot bízta meg.

Rill Ágost árvaszéki elnökhelyettes a háború folyamán meghalt. Elhunyt a krisztinavárosi plébános, *Rostaházy* Kálmán, akinek utóda *Zélliger* Vilmos lett; *Bán* Sándor ferencvárosi plébános csak nemrégiben költözött el az élők sorából, 1915-ben meghalt *Szebeny* Antal, a főváros I. kerületének országgyűlési képviselője; az új képviselő *Hegedűs* János dr. lett függetlenségi párti programmal. A törvényhatósági bizottság vezető tagjai közül még a háború első szakában elhunyt *Húvös* József, a Városi villamosvasút nagyérdemű elnöke és *Hercog* Péter báró, aki mindig takarékoságra intette a tanácsot. 1915-ben meghalt *Márkus* József nyugalmazott főpolgármester, a 36-os választmány nagynevű elnöke; követte őt néhány hónap múlva az új elnök: *Bródy* Samu. A kerületközi választmány tanácskozásainak vezetője azóta *Vázsonyi* Vilmos.

Az elnöki ügyosztály SL tisztújítás előkészítésén és a folyó

ügyek intézésén kívül a tisztviselők és alkalmazottak fizetési előlegeiről, drágasági pótlékáról, családi pótlékáról, az ideiglenes hivatalnokok, az altiszti és szolgai alkalmazottak szabályrendeletének módosításáról készített a közgyűlés által elfogadott előterjesztéseket. Az általános drágaságot a fix fizetésre utalt tisztviselők és alkalmazottak érezték a legsúlyosabban. A közgyűlés utasítására a tanács *fizetési előleget* folyósított, amely a tisztviselők fizetésének 25 százalékáig terjedt, és amelyet a feltételek szerint a háború befejezése után kisebb részletekben törlesztettek volna a tisztviselők. A háborús viszonyok állandósulása következtében ez a csekély könnyítés múlt hatásának mutatkozott, úgy, hogy az 1915 november 3-iki közgyűlésen *Reichfeld* Izor dr. bizottsági tag a következő, alaposan megokolt indítványt terjesztette elő:

Méltóztassék a tekintetes Közgyűlés elé azon Javaslatomat terjeszteni, hogy a székesfővárosi közigazgatási és közoktatási személyzetnek *újból három havi fizetési előleg* engedélyeztessék, amely úgy mint az első 4zben utaltványozott előleg, könnyen visszafizethető részletekben legyen törleszthető.

A közgyűlés elé terjesztendő ezen javaslat részleteire kitérni szükségesnek nem tartom, azok megállapítását a tekintetes Tanács bölcs belátására bízom.

Sőt ha a tekintetes Tanács nem fizetési előleg, hanem *drágasági pótlék* engedélyezését tartaná helyénvalónak, ezen megoldás is teljes rokonszenvemet bírná, mert a háborús állapot más téren is fog a fővárostól áldozatokat követelni, úgy tisztviselőink szintén megérdemlik, hogy a mostani nyomasztó i helyzettel járó terhek egy részét a főváros magára vállalja.

Megfontolás tárgyává volna még teendő a kisebb *nyugdíjakat élvező tisztviselőink* sorsán való könnyítés is, amire nézve azonban indítványom ki nem terjed, mert nem tudom, hogy ez a főváros mily megterhelésével járna. Semmi esetre sem szabadna róluk teljesen megfeledezni, mert ők sem szolgáltak rá, hogy a jól megérdemelt nyugdíjban a nyomorral küzdjenek.

A tanács nemsokára előterjesztést tett egy 20 százalékos drágasági pótlék megszavazására vonatkozólag. A közgyűlés az előterjesztést el is fogadta, de a belügyminiszter — az állami tisztviselők analóg helyzetére való hivatkozással — úgy rendelkezett, hogy a drágasági pótlék összegét a felvett fizetési előleg törlesztésére kell fordítani. Minthogy ily módon a tisztviselők semmit sem kaptak, a közgyűlés később újabb fizetési

előlegeket engedélyezett, azonkívül családi pótlékot rendszeresített számukra. A *családi pótlékról szóló* szabályrendelet két csoportra osztja az alkalmazottakat. Az első csoportba tartoznak a közigazgatási végleges tisztviselők, hivatalnokok és orvosok, a közoktatási személyzetből a rendszeres tanszékre megválasztott tanítók, tanárok és igazgatók, az iparrajziskolai szakoktatók és műhelyvezetők, valamint az I. fizetési osztályba sorozott szaktanítók, akik gyermekenként 200 K, a többi fővárosi alkalmazott pedig a második csoportba, akik gyermekenként 100 K családi pótlékot kapnak. Az *ideiglenes hivatalnokok* alkalmazásáról, járandóságairól és jogviszonyairól szóló szabályrendeletet a közgyűlés *Vázsonyi* Vilmos indítványára módosította. A módosítás szerint az addigi 14 fizetési osztály helyett csak az első tíz maradt meg és így az ideiglenes hivatalnokok nemcsak nagyobb kezdő javadalmazáshoz, hanem jogosult előmenetelhez is jutottak. Ez a rendelkezés évi 214,840 koronával emeli a személyzeti kiadásokat, az *altisztek és szolgák fizetésrendezése* pedig évi 171,020 koronával.

Az *út- és csatornaépítési ügyosztály* az Ördög-árok beboltozásán kívül jobbra csak a folyó ügyek intézésével foglalkozott, éppen úgy, mint a *középítési ügyosztály*, amelynek intenzív munkáját szintén a pénzhiány gátolta meg.

A *városépítő ügyosztály* legkiválóbb háborús alkotása az a szabályzat, amely a *főváros tulajdonát képező telkek gyáripari célokra való eladásának új rendjét*, feltételeit állapítja meg és amelyet a közgyűlés *Harter* Ferenc dr. tanácsnok előterjesztésére 1916 május 24-ikén fogadott el. A telekreform a következő pontokból áll:

1. A vevő és a mindenkori tulajdonos (4. pont) az ingatlant a 7. pont esetétől eltekintve, úgy természetben, mint telekkönyvileg osztatlanul és kizárólag gyáripari célra használhatja, amennyiben azt egészben, vagy részben más célra használja, úgy az ingatlan a fővárosra, a 8-ik pontban megállapított jogkövetkezményekkel visszaszáll.

Ez a tulajdonjoga korlátozás telekkönyvi feljegyzéssel biztosítandó. A gyáripari cél körébe tartozónak tekintendő az ingatlan egy részének az ott levő gyár alkalmazottai részére lakóházul való felhasználása.

2. A vevő és a mindenkori tulajdonos (4. pont) köteles az ingatlant az illető gyáripari üzem természetéhez és terjedelméhez képest a főváros tanácsa által termértékben és minőségben esetleg az építési költség alapul vételével konkrétan megállapítandó végleges jellegű gyári épületekkel vagy

gyári épületekkel és gyárbeli alkalmazottaknak szolgáló lakóépületekkel az adásvételi szerződésnek a vevő által való aláírása napjától számított 5 éven belül beépíteni és ezeket rendeltetésüknek átadni. Ennek meg nem történte esetén a székesfővárosnak joga van az adásvételi szerződéstől a vételár-tőkének kamat nélkül való visszafizetése mellett egyoldalúan tanácsi határozattal jogerősen elállani.

Az e pontban megkívánt beépítés illetőleg rendeltetésnek való átadás megtörténte előtt, továbbá mindaddig, míg a vevő a kincstári vagyónátruházási illetéket és a fővárosi átíratási díjat le nem fizette, a székesfőváros a vevőnek a tulajdonjognak telekkönyvi bekebelezésére bekebelezési engedélyt nem ad.

3. Az ingatlan eladási ára a felosztatlan állapotnak megfelelő forgalmi árban állapítandó meg, tekintet nélkül a leltári árra. Az árat a vevő az adásvételi szerződésnek részéről való aláírásakor köteles megfizetni. Ennek megtörténtével a vevő az ingatlan birtokába lép.

Vevő köteles a szerződést az adásvételre vonatkozó közgyűlési határozat jogerőre emelkedésétől számított 3 hónapon belül aláírni, mert ellenkező esetben a közgyűlési határozat hatályát veszti.

4. Az ingatlan csak a székesfőváros engedélyével idegeníthető el, evégből az ingatlanra az elidegenítési tilalom telekkönyvileg feljegyzendő. A székesfőváros azonban kijelenti, hogy az adásvételi szerződésben foglalt feltételeknek az új vevő által való elvállalása mellett, az elidegenítésre az engedélyt meg fogja adni.

5. Az ingatlan csak a székesfőváros engedélyével terhelhető meg; ez az engedély csak olyképpen adható meg, hogy az ingatlanok a 8. pont szerint a székesfővárosra való visszazállását tehermentesen tegye lehetővé.

Evégből az ingatlanra a terhelési tilalom telekkönyvileg feljegyzendő.

A székesfőváros azonban kijelenti, hogy adásvételi szerződésben foglalt feltételeknek a hitelező által való elismerése mellett és a 8. pontban emiuttatott visszazállás esetére a tehermentességnek biztosításával, meg fogja engedni az ingatlanok valamely, a székesfőváros által elfogadott hitelezőtől felveendő kölcsönnel a vételár és az igazolt építési tőke 60%-a erejéig való megterhelését.

Az ingatlan egy részének a 7. pont szerint korlátlan tulajdonná válása esetén az engedélyezett jelzálogos teher a szükséghez képest a korlátozott tulajdonban maradó részre nézve az e pontban foglalt követelésnek megfelelően, megelőzőleg leszállítandó.

6. Az árverés mellőzendő, kivéve, ha székesfőváros maga kezdeményezi ingatlanoknak gyáripari célra való eladását.

7. A tulajdonos a gyáripari üzem felhagyásával az adásvételi szerződésnek a vevő által történt aláírása napjától számított 20 év eltelte után az ingatlanok a feloszthatását kérheti és ehhez a székesfőváros a beleegyezését nem tagadhatja meg, ha a tulajdonos előzőleg a székesfővárosnak mint eladónak megfizeti az ingatlan vételára és az ingatlanok a kérelem előterjesztése idejékor a házhelyeknek megfelelőleg megállapítandó telekértéke közt levő különbözetnek felerészét. Az értékkülönbözetet a székesfőváros tanácsa állapítja meg, de a tulajdonosnak, ha a tanács megállapítását sérelmesnek tartja, jogában lesz az érték megállapítását akár előleges bírói szemle

útján kérni, de köteles úgy a peres, mint a peren kívüli eljárás költségeit viselni, bármilyen eredményre vezet az igénybe vett bírói eljárás.

Az értékkülönbözet megfizetése ellenében a székesfőváros az 1., 4., 5. és 8. pontban említett tulajdonjogi korlátozásoknak a telekkönyvből való törlésére az engedélyt meg fogja adni, de csak akkor, ha az ingatlanok építési telkekre való felosztása, illetőleg az építési telkek tényleges megalakítása, a felosztás alá került területen fennállott üzemi (nem alkalmazotti lakó-) épületek lebontásával megtörtént.

Az adásvételi szerződésnek a vevő részéről való aláírása napjától számított tíz év eltelte után a tulajdonos a gyári üzem fenntartása mellett is felhasználási kérelmet terjeszthet elő az ingatlan terjedelmének egy ötödére nézve; ez esetben is e pont rendelkezései alkalmaztatnak.

Az 1. pontban említett gyári alkalmazotti lakóházaktól eltekintve, a telken lakóház csak a telek megfelelő részének külön telekkönyvi testként való megalakításával építhető meg.

E megállapodás nem érinti a székesfővárosnak mint telekrendezési hatóságnak jogait.

8. Amennyiben az ingatlan a 7. pont szerint nem megy át a tulajdonosnak korlátlan használatába, az ingatlan az adásvételi szerződésnek a vevő által történt aláírása napjától számított 90 év elteltével a székesfőváros tulajdonába visszaszáll.

Ez a tulajdonjogi korlátozás telekkönyvi feljegyzéssel biztosítandó.

Ha a 7. pont esete az ingatlanok csak egy részére következik fee, az ingatlan további, felosztatlan részére nézve ugyanaz a rendelkezés nyer alkalmazást.

Ha a tulajdonjognak a székesfővárosra való visszaszállásnak esete bekeövetkezik, a tulajdonos köteles az ingatlant teljesen igény- és tehermentesen a székesfőváros tulajdonába és birtokába visszabocsátani, míg a székesfőváros kizárólag csak a vételár-tőkét kamat nélkül tartozik a tulajdonosnak visszafizetni.

Ha a tulajdonos visszabocsátási kötelezettségének eleget nem tesz¹, jogosítva van a székesfőváros az ingatlant bírói eljárás nélkül, közigazgatási úton birtokába venni és a tulajdonos engedélye vagy hozzájárulása nélkül a tulajdonjognak javára leendő telekkönyvi bekebelezését kérni és keresztülvinni.

A visszaszállás beálltakor az ingatlanon fennálló felépítményeket és azok tartozékait a tulajdonosnak joga van hat hónap alatt elvinni.

Ha a tulajdonos ezzel a jogával az ingatlan visszaszállásától számított hat havi határidő alatt nem élne, a felépítmények és ezek tartozékai minden megtérítés vagy kártérítés nélkül a székesfőváros tulajdonába mennek át.

9. Ha valaki gyári rendeltetésű ingatlan kiegészítésére kíván a székesfővárostól ingatlant akár egyszerre, akár több alkalommal venni, az ilyen ingatlanok, vagy ingatlanrészek, amennyiben összesen kisebbek a vevő tulajdonában lévő ingatlannál és összesen 2000 négyzetöglnél nem nagyobb terjedelműek, korlátozásmentesen adhatók el.

Ez esetben az ár a házhelyeknek megfelelő forgalmi árban állapítandó meg.

Az árverés ez esetben is mellőzendő, kivéve, ha ugyanarra a területre több szomszédos gyári vállalat tartana igényt, amiről meg kell győződni.

Ezen pontban foglalt rendelkezés ennek az elvi határozatnak a meghozatala után a fővárostól megveendő ingatlanok további fővárosi területtel való kiegészítésénél nem alkalmazható.

10. Az ingatlan eladásával járó összes illetékek, díjak és költségek a vevőt terhelik.

11. Az e határozatban foglalt rendelkezések a székesfőváros által esetleg kikötendő csereszerződésekre nem terjednek ki.

Az új rend alapján máris több telekeladás tervével foglalkozik az ügyosztály.

A *katonai ügyosztály* óriási feladatokat oldott meg a háború alatt. A mozgósítás rengeteg munkája után három népfelkelői bemutató szemlének az előkészítése és lebonyolítása következett; ehhez járult a hadi munkákra való kirendeléssel, a galíciái és bukovinai illetőségűek összeírásával, orvosok és állatorvosok nyilvántartásával, a lóosztályozással és az átvonuló katonaság beszállásolásával járó munka. Hogy az ügyosztály munkájáról némi fogalmat alkothassunk, közöljük annak a jelentésnek néhány részletét, amelyet *Csupor* József dr. a katonai bizottság elé terjesztett és amelyben a katonai ügyosztálynak 1915. évi november 1-től 1916. május 15-ig kifejtett tevékenységét ismerteti:

Az 1915. évi október 27-től december 31-ig terjedő időben megtartott II. pótszemlén megjelent összesen 60,787 oly népfelkelőköteles, kik az 1873—1896. évek között születtek; a szemlére jelentkezettek közül alkalmasnak találtatott 17,514 szemleköteles egyén, tehát az összes megjelentek 28.90%-a; a szemlén meg nem állatpitható bajok konstatálása végett helyőrségi kórházba küldetett 5153 népfelkelőköteles.

Az 1916. évi április 14-től május 3-ig tartott bemutató szemlén megjelent 11,688, 1898. évi születésű szemleköteles egyén, akik közül alkalmasnak találtatott 5013 egyén, a megjelenteknek tehát 42.89%-a. Az 1898. évi születésűek közül 52 felülvizsgálatra bocsájtatott, ezekből alkalmasnak osztályoztatott 12 egyén; kórházba pedig beutaltatott 301 egyén.

Folyamatban van az 1866—1897. években született népfelkelésre kötelezettek III. pótszemléje, amely két csoportban történik: az I. csoportban bemutatásra kerülnek az 1878—1897. években született népfelkelésre kötelezettek, akiknek száma: 40,401; ezek 8 szemlebizottság előtt állanak 1916. május 16 és június 24-ike között; a II. csoportban bemutatásra kerülnek az 1877—1866. években született népfelkelésre kötelezettek, kiknek száma

24,479 és akik előreláthatólag augusztus 21 és szeptember 12-ike közötti időben, szintén a szemlebizottság előtt fognak osztályoztatni.

Ami a hadimunkára való kirendelést illeti, az alkalmatlanoknak osztályozott népfőlkelő kötelesek közül 1915. évi december 1 je és 1916. évi május 18-ika között igényelt a katonaság 1454-et; és pedig 1915. évi decembérben 135-öt, 1916. évi januárban 223-at, februárban 191-et, márciusban 207-et, áprilisban 159-et és májusban 539-et. A május havi fokozottabb igénylés abban leli a magyarázatát, hogy sok munkást kellett a honvédelmi miniszter rendelete folytán a csepeli töltenygyárba kirendelni.

Az 1916. évi VI. te. értelmében igényelhető 50—56 éves egyének közül kirendelés ezideig nem történt.

Az újoncozási alosztály 2386 belépési bizonyítványt és 284 fegyverképtelenségi bizonyítványt adott ki és az 1895. évi születésűek összeírása lajstromából 9495 egyén közül 4827 teljesen ismeretlen lévén, ezek közül ezideig kinyomozott 1745-öt, a magasabb korosztálybeliek közül 2118-at.

A m. kir. honvédelmi miniszter elrendelte, hogy az 1898—1865. években született galíciai és bukovinai illetőségű osztrák állampolgárok, akik Budapesten tartózkodnak és akik tényleges katonai szolgálatot nem teljesítenek, összeírassanak; ezen rendelet folytán összeíratunk 867 egyént; elrendelte egyszersmind a honvédelmi miniszter az 1897—1866. években született, annak idején besorozott, azonban időközben hadképtelenségük miatt elbocsájtott népfőlkelő hadkötelezettségi viszonyainak megállapítását, — jelentkezett: 1669 egyén, ezek közül mindennemű népfőlkelési szolgálatra való alkalmatlanságát igazolta 720 egyén, szemleköteleseknek találtatott 674 egyén, 275 egyénnek katonai okmányai bevonattak a katonai parancsnokság véleményének kikérése céljából.

A m. kiir. honvédelmi miniszter rendelete folytán összeírt az ügyosztály 711 orvost (1865. évben született és ennél fiatalabbat) és 78 állatorvost (szintén 1865. évben született és ennél fiatalabbat).

Ami az átvonuló katonaság beszállásolását illeti, 1915. évi november 1-je és 1916. évi április 30-ika között kifizetett a főváros szállodában lakott tisztekért napi árban 164,152 K 50 f-t, ugyancsak szállodában hónapos szoba árban 165.200 K-t, magánházakban elhelyezett tisztek hónapos szobákért 399.800 K-t, összesen 729,652 K 50 f-t, ezzel szemben megtérült kincstári illeték címén 254.228 K 75 f. A főváros tehát az átvonuló katonatisztek beszállásolásáért összesen tényleg kifizetett 474.228 K 25 f-t; megállapítható tehát, hogy az összes beszállásolási költségek 69%-át viseli a főváros, a kincstár pedig 31%-át.

Beszállásolást nyert az 1915. év folyamán 2510 törzstiszt, 22.155 főtiszt, 4424 zászlós és családtag, 185,542 főnyi legénység, 18,339 ló;

az 1916. év első négy hónapjában 1241 törzstiszt, 8661 főtiszt, 2306 zászlós és családtag, 34,795 főnyi legénység, 4428 ló.

Az 1916. évi március 16-ika és április 30-ika között megtartott lóosztályozás alkalmával összeíratott 11.704 ló, elő vezetett 10,660 ló, ezek közül alkalmatlannak találtatott 10,046 és alkalmasnak 614 ló, tehát az elővezetett lovaknak 5.78%-a.

A közlekedési ügyosztály munkája a háború okozta közlekedési mizériák elhárításában merült ki. A községi és *magán* közlekedési vállalatok alkalmazottai tömegesen vonultak hadba és a pótlásukra felvett női kalauzok nem feleltek meg a várakozásnak. A háborús Budapest közlekedési viszonyai általában rosszak voltak. 1914 július 1-én vette át a főváros az omnibusz vállalatot; a bevonulások, lószorozások és a nagy takarmánydrágaság miatt kénytelen volt üzemét redukálni, ehhez járult még, hogy a Lánchíd 1915. novemberig el volt zárva, úgy, hogy az 1915. üzletév 320,000 korona veszteséggel zárult. Az autóbusz házi kezelésben indult meg — egyelőre minimális forgalmat bonyolít le. A villamos vasutak kevesebb kocsival nagyobb tömegeket szállítanak, mint a bémelkedésében jut kifejezésre. A városi villamosvasút vezetőségében *Hűvös* József elhunytával beállam a személyi változások; új elnök *Bárczy* polgármester, ügyvezető alelnök *Bódy* alpolgármester. A háború első esztendejének végén a Városi — a péage-jog igénybevételével — végre Budán is tért hódít. A Közúti vasút 1914. szeptember 1-én nyitja meg Kossuth Lajos-utca—Erzsébet-híd—Budai vonalát. A vasút üzemének megváltására irányuló törekvések új irányban haliadnak; a terv szerint, amelyhez elvben a Közúti igazgatósága is hozzájárult, a főváros átveszi a villamos vasúti üzemet és -a részvényeseknek megfelelő osztalékot fizet egészen 1948-ig. Ezzel a tranzakcióval kapcsolatos a villamos vasutak tarifarevizioja és a Városi pénzügyi és közlekedési programjának végrehajtása. A csavargőzös-forgalom lebonyoiitása katasztrófára, tömeges emberhalálra vezet a háború alatt; a svábhegyi fogaskerekű vasút ellen fellázadnak a svábhegyi nyaralók. Az keidőben. A kocsik zsúfoltsága a brutto jövedelem tetemes autótaxi-forgahnat 50 kocsi bonyolítja le; a tarifát a háború tartamára felemeli a közgyűlés éppen úgy, mint a bérkocsitaksát. A bérkocsimizériák túrheterlen állapotokat teremtenek. A fuvartelep, köztisztasági hivatal, szemétszállító és feldolgozó üzem rendben végzik a dolgukat. A közgyűlés elfogadja *Rényi* Dezső tanácsnoknak a községi műtakarmánygyár létesítésére vonatkozó előterjesztését s a belügyminiszter jóváhagyja a a határozatot.

A főváros *pénzügyi helyzetére* is erősen rányomja bélyegét a háború. Az 1915. évi költségvetés 125,935.585 koronában

irányozza elő a kiadásokat, a bevételeket pedig 115,789.805 koronában. A hiány tehát 10,145.780 korona, de a zárószámadás csak 8,424.405 korona hiányt állapít meg. Az 1916. évi költség-előirányzat szerint a kiadások összege 154,028.997 korona, a bevételeké 134,441.980 korona; a hiány tehát 19,587.017 korona, amiben azonban bennefoglaltatik az 1914. évi 3,233.135 koronás deficit és az 1915. évre előirányzott 10,145.78 korona hiány. Minthogy a tényleges eredmény szerint ez a hiány csak 8,424.405 korona, ennél fogva a háborús deficit eddig 17,865.642 korona.

Hogy 1901 óta mekkorát nőttek a kiadások és bevételek, annak illusztrálására szolgáljon ez a néhány összehasonlító adat:

Kiadások:

	1901-ben	1910-ben	1916-ban
Személyzet fizetése, fizetés javítással	3,880,768	5,305,462	7,794,347
Irodai szükségletek	322,570	559,514	1,067,190
Nyugdíj	590,000	1,130,000	3,840,000
Épületek jókarban tartása	357,540	535,790	1,153,796
Nyilvános parkok és faültetvények	394,971	593,183	1,121,145
Vizvezeték	1,104,093	1,447,845	2,979,127
Tőketörlesztés	1,538,668	1,659,940	4,364,640
Kamatok	5,187,820	6,331,150	22,511,991
Utak építése	41,705	752,075	635,000
Utak jókarban tartása	900,000	1,094,940	1,890,000
Utcák és terek jókarban tartása	713,000	971,100	1,638,200
Csatornák építése	203,100	681,000	748,460
Utcák és terek tisztítása és öntözése	1,500,000	2,130,000	3,653,294
Háziszemét kihordása	358,900	571,300	926,000
Utcák és terek világítása	541,200	802,660	3,329,675
Szarvasmarha közbvágóhid	709,040	813,473	1,151,470
Sertés közbvágóhid	300,000	496,189	882,702
Vásárcsarnok	535,055	679,030	877,584
Tűzoltói kiadások	468,537	887,631	1,148,160
Rendőri kiadások	1,783,696	800,000	800,000
Szegényalap segítése	330,808	556,761	1,285,244
Vallásügyi kiadások	472,498	773,430	1,080,227
Felső kereskedelmi	231,375	450,194	1,061,275
Polgári iskolák	1,231,715	2,824,841	5,255,204
Iparrajziskola	129,580	290,875	620,520
Elemi iskolák	4,271,956	7,794,917	11,077,015
Iparos inasiskolák	268,240	528,080	1,320,132

	1901-ben	1910-ben	1916-ban
Ovók	291,173	674,964	1,204,838
Allandó katonabeszállásolás	681,758	703,246	899,401
Rendes kiadások	34,505,065	50,593,176	106,206,176
Rendkívüli kiadások	1,419,426	4,804,891	5,068,131

Bevételek:

	1901-ben	1910-ben	1916-ban
Községi adópótlék	7,000,000	11,150,000	16,800,000
Házbérkrajcár	3,720,000	4,500,000	7,200,000
Fogyasztási adópótlék	3,515,142	4,285,923	4,713,347
Állami italmérési jövedék	1,481,353	1,481,353	1,481,353
Italmérési illeték		600,000	680,000
Városi vám	3,499,100	4,692,066	4,808,104
Telekátirási díj	700,000	1,450,000	1,200,000
Ház- és lakásbérek	3,213,040	4,067,934	5,937,953
Nyilvános területek használata	576,270	2,022,023	3,370,568
Vizvezeték	3,642,420	5,660,766	8,150,086
Építésrendőri díjak	245,020	650,000	345,000
Szarvasmarha közbégőhid	1,310,615	1,162,830	1,209,704
Vásárcsarnokok	994,053	1,198,906	1,298,951
Népjóléti intézmények		628,900	2,486,481
Összes iskola	589,316	1,206,763	1,907,664
Nyugdíj	93,097	713,600	1,169,622
Allandó katonabeszállásolás	474,826	493,670	467,203
Rendes bevételek	34,790,651	52,340,952	89,848,342
Rendkívüli bevételek	1,133,840	3,057,115	1,838,947

A főváros cselekvő vagyona volt 1916. január 1-én 729,634.555 korona, szenvedő vagyona 457,450.332 korona, tiszta vagyona tehát 272,184.223 korona.

A főváros *hitelműveletei* a háborús időkben rendkívül szűk keretek között mozogtak. Az élelmiszerakció céljaira igénybevett folyószámlakölcsönön kívül csak az 1915. április 15-ikén felvett és 1916. április 15-ikén lejárt függőkölcsön fedezetéről, a folyó szükségletek és a 158 milliós márkakölcsön fedezetének biztosításáról gondoskodott a tanács. A közgyűlés 1916. március 8-ikán egyhangúlag elfogadja *Berezel* Jenő dr. tanácsnoknak következő előterjesztését:

Az előadottakat egybefoglalva, tisztelettel javasolja az ügyosztály, méltóztassák a törvényhatósági bizottság közgyűlésének javasolni, hogy:

1. az 1915. évi 291. kgy. és 37.296. belügym. sz. a 1916. évi április 15-én esedékes váltókra fölvelt 21,470,300 koronás függőkölcsön visszafizetése, központi pénztárunk készleteinek biztosítása és az év folyamán esedékes,

beruházó jellegű kötelezettségeinknek fődözése céljából a Magyar Általános Hitelbank, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesület és a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank részéről 1917. évi április 15-ig való visszafizetés mellett följánlott 30,000,000, azaz *harminc millió koronás folyószámlakölcsön* fölvételét, továbbá:

2. az előző pontban körülírt célokra még szükséges fődözet, egyben pedig márka-szükségletünk biztosítása céljából a Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársaság részéről 1926. évi július 1-én való visszafizetés mellett följánlott 13,000,000, azaz *tizenhárom millió márkás kötelezvény-kölcsön* fölvételét elhatározni méltóztatásuk;

továbbá javasolni, hogy a törvényhatósági bizottság közgyűlése

3. a pénzügyminiszter urat oly értelmű törvényjavaslat benyújtására kérje föl, amely szerint Budapest székesfőváros jövőbeli közkölcsonői, továbbá már fölvett, vagy jövőben fölveendő függőkölcsönői, amennyiben azok fölvétele a törvényszerű kormányhatósági jóváhagyással történt, adó-, bélyeg- és illetékmentességben részesüljenek, továbbá a kölcsönökről kiállított részkötelezvények óvadékképeseknek és arra alkalmasnak nyilváníttassanak, hogy azokba községek, testületek, alapítványok nyilvános felügyelet álló intézetek, továbbá gyámoltak és gondnokoltak pénzei, úgyszintén hitbizományi és *letéti* pénzek elhelyezhetők legyenek, végül, hogy azok üzleti biztosítékul és bánatpénzül elfogadhatók legyenek; a fölterjesztésben külön kiemelendőnek tartjuk, hogy a pupillaritásnak a pénzügyi természetű törvényjavaslatban való megemlítését a jogforrások egységesítése szempontjából tartjuk szükségesnek, hogy így a meghozandó törvény a székesfőváros kölcsonőire vonatkozó összes állami kedvezményeket, a magánintézetek kibocsátásaira vonatkozó 1889. évi XXX. törvénycikkhez hasonlóan, egybeoglalva tüntesse föl;

4. a belügyminiszter urat elsősorban a székesfőváros kölcsonkötelezvényeinek pupillaritása tekintetében fennálló 1904. évi XXXIV. te. megfelelő kibővítése és az azok adó-, bélyeg- és illetékmentességének végleges rendezése tárgyában a pénzügyminiszter úrhoz intézett fölterjesztésben foglaltak hatóság támogatása iránt ugyancsak fölterjesztés útján fölkérni méltóztatásuk.

Teleszky János pénzügyminiszter csakugyan beterjesztett a képviselőházhoz egy törvényjavaslatot „a főváros által kötvények kibocsátása útján felveendő kölcsönökről”, de a főváros kérését legkevésbé sem respektálta. A törvényjavaslat 1. szakasza szerint a belügyminiszter a székesfővárosnak kötvénykölcsön fölvételére vonatkozó határozatát csak abban az esetben hagyhatja jóvá, ha a kötvénykibocsátáshoz a pénzügyminiszter a pénzügyi helyzetének figyelembevételével előzetesen hozzájárult és a kötvények csak a pénzügyminiszter által alkalmasnak talált időpontban bocsáthatók ki. A törvényjavaslatból nemcsak teljesen hiányzik a végleges kötelezvénykölcsönök felvételéig szükségessé váló és azokból

viisszafizetendő függőkölcsönök adó-, bélyeg- és illetékmentességének kért kimondása, hanem a törvényjavaslat indokolása ezt a kérelmet mint tárgyilag meg nem indokolhatót, közhiteli szempontból sem tartja teljesíthetőnek. A közgyűlés *Feleki Béla* dr. indítványára állást foglalt a képviselőház előtt fekvő törvényjavaslat sérelmes rendelkezései ellen. Tiltakozott a főváros rendkívüli közgyűlése a pénzügyminiszter új adójavaslatai ellen is, mert azokat a városok és különösen Budapest lakosságára nézve sérelmeseknek ismerte fel. A törvényhatósági bizottság állásfoglalásának előkészítésében *Vázsonyi* Vilmosnak, *Feleki* Bélának, *Glücksthal* Samunak és *Junker* Pálnak voltak érdemei. Az új adók annál kellemetlenebbül érintették a főváros vezetőit, mert maguk is azzal a tervvel foglalkoztak, hogy a háborús deficit kiküszöbölésére új jövedelmi forrásokat teremtenek. Az erre vonatkozó javaslatok közül még csak a *vigalmi adó* készült el.

A *hadikölcsönök* jegyzéséből a főváros kivette a részét; az első, második és negyedik hadikölcsönből összesen 30 millió koronát jegyzett saját alapjai számára. Ebben az összegben nem foglaltatik benne az árvaszék és az üzemek jegyzése. A *beruházási program* állapota 1916. január 1-én a következő volt:

Csoport	T á r g y	A 270 millió koronás kölcsön időközben módosult programja	E b b ő l			
			már engedélyezve			marad
			az 1910. évi 2 millió £-es	az 1911. évi 100millió Ks	az 1914. évi 158millió Ks	egy újabb
			kölcsön terhére			
	K	K	K	K		
	<i>Összesítés.</i>					
A	Népjeléti intézm.	30,549.803	11,267.171	1,028.690	12,029.156	3,224.786
B	Középitések . .	122,551.575	5,382,300	57,932.879	20,903.765	38,332.631
C	Városszabályozás.	22,716.962	3,211.495	4,336.603	15,168.864	—
D	Katonai lakt. épít.	11,178.043	—	—	5,018.043	6.160.000
E	Közlekedési és köztiszt. beruh.	42,159.703	355.000	113.000	34,439.049	7,252.654
F	Gazdasági beruh.	41,486.271	6,036.387	8,209.453	10,914.914	16,325.519
G	Közoktatásügyi építkezések . .	38,184.867	10,929.227	13,669.424	13,586.216	—
H	Egyházi építk.	140.840	—	—	140.840	—
I	Közélelmezésügy.	25,925.400	2,480.680	46.860	4,950.747	18,447.113
J	Közjót. ügy . .	14,847,360	2,458.537	—	3,610 050	8.778.777
K	Tűzoltásügy . .	1,240.000	—	—	—	1,240.000
L	Közegészségügy .	34,603.984	1,172.510	2,225.514	11,966.986	19,238.974
M	Különfélék és előre nem látottak .	2,059.619	772.191	354.604	932.824	—
	<i>Összesen . .</i>	<i>387,644.431</i>	<i>44,065.498</i>	<i>90,917.025</i>	<i>133,661.454</i>	<i>119,000.454</i>

A *közoktatási ügyosztály* a folyó ügyek intézésével, a tanügyi választások előkészítésével foglalkozott. A háború alapos zavarokat okozott a tanítás menetében; a tanügyi személyzet tekintélyes része hadbavonult és az iskolák közül sokat a katonaság foglalt le, jórészt kórházi célokra. A háború folyamán fontos változás állott be az ügyosztály vezetésében; *Déri Ferenc* alpolgármester lett és helyébe *Wildner Ödön* tanácsnok lépett.

A *közjótékonyági ügyosztály* a folyó ügyek intézésén kívül a Mayer Ferenc-árvaház kibővítésével és több hasonló munkával foglalkozott. Az ügyosztály helyettes vezetője a háború alatt rövid ideig *Miklós Elemér* dr. tanácsjegyző volt, aki korábban — *Sztankovits* Szilárdnak a pénzügyi osztályba történt áthelyezése után — polgármesteri titkár volt. Ebben a minőségben *Lamotte Károly* követte őt s máig is ő tölti be ezt a kényes és nehéz pozíciót.

A *közegészségi ügyosztályra* súlyos feladatok hárultak a háború alatt. A főváros Révész-utcai hadikórházának berendezése, fenntartása, a sebesültek elhelyezése és ellátása, a fertőző betegségek ellen való védekezés, a községi műszerüzem fejlesztése, a Rókus-kórház megfelelő berendezése, a Szent János-kórházhoz csatolt elmebeteg-osztály megnyitása, az új Szent János-kórház mögött tüdőbeteg-osztály létesítése, új dispensairek felállítása, a Szt. Gellért-kórházban műtő berendezése, a székesfővárosi bakteriológiai és közegészségi intézet szervezési szabályzatának megállapítása, csecsemőkórház létesítésének előkészítése és még több, hasonlóan fontos javaslat elintézése, — mind a háború alatt történt. Az ügyosztály vezetőjének, *Buzay Károly* dr. tanácsnoknak nagyszabású kórházi programja vár a legközelebbi jövőben megoldásra; a kórházi építkezések számára külön alosztály alakult a közegészségi ügyosztály kebelén belül s az alosztály vezetésével a polgármester *Honig Dezső* műszaki tanácsost, több fővárosi kórház tervezőjét bízta meg. Budapest egészségügyi viszonyainak javítása, a fenyegető fertőző betegségek elhárítása körül kétségtelenül óriási érdemei vannak *Magyarevits Mladen* dr. tiszti főorvosnak, akit a háború folyamán a közgyűlés — magas kora és betegsége dacára — egyhangú határozattal marasztalt állásában.

A *közjogi és anyakönyvi ügyosztály* a választók névjegy-

zekének összeállításával, a virilisták lajstromának elkészítésével foglalkozott, azonkívül néhány szabályrendelet alkotásával. Az ügyosztály vezetését *Bukovszky Viktor dr.* vette át.

A *világítási és vízvezetéki ügyosztály* teljesen előkészítette a *Budapesti általános villamossági r. t.* üzemének és telepének megváltását. A gázművek és az elektromos művek szépen prosperáltak, csak a szénszállítási nehézségek okoztak sok gondot a gázművek vezetésének. Az utcai világítást a belügyminiszter utasítására erősen korlátozták a háború idejére és a közgyűlés határozatát, amellyel a normális viszonyokat e téren visszaállítani kívánta, nem respektálta a miniszter.

A *középítési ügyosztály* a pénzhiány és a belügyminiszter tiltó rendelkezése folytán a folyó ügyek intézésére volt kénytelen tevékenységét korlátozni. Az 1917. évi közmunkaprogramm mintegy 9 millió korona értékű munkákat ölel fel. A *szociálpolitikai ügyosztálynak*, amely *Demjén Géza dr.* tanácsnok személyében új vezetőt kapott, a nagyobb kérdések megoldását és az általános szociálpolitikai tevékenységet fel kellett függesztenie, mert azokat a bajokat kellett orvosolnia, amelyeket a háború aktualitása vetett felszínre. Ez legnagyobb részt a Központi segítő bizottság útján történt és pedig annak két osztálya: az anya- és csecsemővédő osztály és a nép lemező osztály útján. A szegény egyetemi diákok felségítésére Diákmenzát létesítettek, amely 100 szegénysorsú egyetemi hallgatónak ingyen és 100 szűkebb anyagi viszonyok között levő egyetemi hallgatónak havi 27 K-ért ad ízletes és tápláló ebédet és vacsorát. A polgármester nagyobb propagandát indított meg egy, központi konyhalétesítésére, amely a tömegélelmezés céljaira szolgál, hogy így a szétforgácsolt munka helyett jobban és gazdaságosabban tudják ellátni a népélelmezési intézményeket. A főváros 3400 négyszögöl területet engedett át a Központi konyha céljaira az Üllői-út és a Hungária-körút sarkán. A polgármester propagandájára körülbelül 400.000 K gyűlt össze, amihez hozzájött még az Országos hadsegélyző bizottság által adott 120.000 K úgy, hogy erre a célra több mint egy fél millió korona állott rendelkezésre. A Központi konyha munkálatai már befejezés előtt állanak és a belső berendezések is készülnek; 20 darab 400 literes nagy üst van, azonkívül villamos erőre berendezett tészta megmunkáló és húsfeldolgozó műhelyek. Az új intézmény valószínűleg a nyár

folyamán megkezdheti a működését. Célja lesz, hogy a nép-
 étkeztető és a gyermekétkeztető intézményeket ellássa. Kísérletet tett az ügyosztály mozgókonyhák járatásával is, amelyek azt a célt szolgálják, hogy a szegénysorsú lakosság ama részének, amely helyhez van kötve, nehezen mozdulhat, még a népkonyhákhoz sem mehet el, mert az anya a sok gyermeke mellől nem távozhatik el, oda helybe vigye az olcsó és tápláló ételleket. Az építkezések terén szünet állott be, egyrészt a munkásviszonyok, másrészt az anyagbeszerzés körül támadt óriási nehézségek következtében. A már korábban megkezdett Babér-utcai kislakásos telep 1915. évi július 1-én készült el; 8 pavillonban, 20 egy szoba, konyhás lakás, összesen 160 lakás van. A Babér-utcai szükséglakás telepen 8 pavillonban 40 lakás, vagyis összesen 320 lakás áll rendelkezésre. A lakások bére a kislakásos telepen egy szoba, konyháért 260 K. A *közgazdasági ügyosztály* a háború kitörése után a Központi Segítő Bizottság közgazdasági alosztályának a keretén belül végezte munkáját. Elsősorban a moratórium ügyével, azután a bekövetkezett hitelmegszorítás kérdésével foglalkozott és javaslatot készített a hitelintézet felállítására és abban a főváros egy millió korona garanciális összeg erejéig való részvételére. Elkészítette az ügyosztály a kisipar s a kiskereskedelem hiteligényeinek kielégítésére tett javaslatokat is, amelyek alapján a főváros 500,000 K erejéig szavatosságot vállalt ily kölcsönök nyújtásánál. Figyelemmel kísérte az ügyosztály a háború kezdetétől fogva a munkanélküliség terjedelmét és általában a munkapiacot és megállapodást létesített a fővárosban működő munkásközvetítők között a munkapiac nyilvántartása ügyében, felterjesztést tett a munkaközvetítésnek a háború utánra való országos szervezése végett. Előmozdította a kereskedelmi alkalmazottakat segítő kuratórium megalakulását. Kezdeményezte az alacsony munkabérek javítását és a katonai ruházati és fehérenemű szállítások körében a munkások részére a munkabérek minimumának megállapítását, sürgette továbbá úgy az állami, mint a városi közmunkák folytatását, (a főváros maga a polgármester javaslatára 9,874,000 K összegű magas- és 3,065,000 K-nyi alépítési munkát végeztetett a háború alatt eddig), valamint azon akadályok elhárítását, amelyek a magán építkezést gátolják és pedig minden egyes építkezésnél való utánjárással.

Eredményes volt az ügyosztálynak oly irányban kifejtett tevékenysége is, mely a kis- és középiparosságnak a közszállításokban való részesedését mozdította elő. Felhívására egyes ipartestületek kebelében közmunka vállalására alkalmas ipari csoportok alakultak, melyeknek hadseregszállításokban leendő részeltetése tárgyában több felterjesztést intézett az ügyosztály a m. kir. kormányhoz. Részben ezek eredményeképp jutottak bankancsszállításhoz az e célra alakult iparoscsoportok, töltenyláda készítéshez az asztalos ipartestület csoportja, munkához való iparanyaghoz az aranyművesek ipartestülete, nagyobb ruhaszállításhoz a férfiszabó ipartestület, a nőiruhakészítő ipartestület, a szabómesterek országos szövetsége és az országos központi hitelszövetkezet kebelében alakult iparoscsoportok. Ezeknél a szállításoknál szintén megállapítást nyertek a vállalkozó kisiparosoknak és munkásoknak fizetendő egységárak, illetőleg munkadíjak.

De hogy a kis- és középiparosok és ezekből alakult ipari csoportok székesfővárosi szállításokhoz és közmunkálatokhoz is juthassanak, az ügyosztály javaslatára a közgyűlés hozzájárulásával a tanács kimondotta, hogy a kivitelre kerülő munkálatokat és szállításokat, amennyiben lehetséges, nem összesítve fővállalkozónak, hanem szakmánként kisebb vállalkozóknak adja ki; az 5000 koronát meg nem haladó rendeléseket versenytárgyalás mellőzésével szabadkézből fogja kis- és középiparosoknak vagy ipari csoportoknak váltakozó megbízás mellett kiadni és tőlük bánatpénz letételét lehetőleg nem fogja kívánni; a 10,000 koronát meg nem haladó szállításokat, vagy munkálatokat korlátolt versenytárgyaláson adja ki és ajánlatételre a figyelembe jöhető iparosokat és csoportjaikat váltakozó sorrendben hívja fel; továbbá a terjedelmesebb szállításokra és munkálatokra nézve az ugyanazon iparághoz tartozó munkálatoknak és szállításoknak több egységű 2000—5000—10000 koronás tételre leendő felosztását rendelte el, hogy minél többen részesülhessenek megbízásban; végül a versenytárgyalási hirdetések legteljesebb nyilvánossága, a munkafeltételek áttekinthetősége, az egységárak, valamint a teljesítési határidők tekintetében szintén intézkedett.

Jelentékeny tevékenységet fejtett ki az ügyosztály a moratóriumi rendeletek újjáalkotása körül, sikerei voltak az ügyosztálynak az adózás könnyítése körül. *Vita* Emil dr.

tanácsnok előterjesztésére hozzájárult a közgyűlés egy hatósági idegenforgalmi iroda létesítéséhez, megsürgette a hídvám megszüntetését és az alagút birtokbavételét, elhatározta a dunai rakodópartnak az állaimtól való átvételét. A főváros szén- és faszükségletének biztosítására Vita tanácsnok megállapodást kötött a szénkereskedőkkel és tüzifatermelőkkel és gondoskodott a szállítási nehézségek elhárításáról. A háború folyamán merült fel a *Duna-probléma*, amelyre vonatkozólag az ügyosztály a következő határozati javaslatot készítette el a Budapesten tartandó konferencia számára:

1. Szükségesnek tartják, hogy a Duna hajózására vonatkozó kérdések a szabad hajózás elvének és a mai forgalmi igényeknek megfelelően szabályoztassanak. 2. Amennyiben a dunai ügyek intézésére nemzetközi dunai parti bizottság alakíthatnák, a bizottság «székhelyül a legalkalmasabbnak központi fekvésénél fogva Budapest városát tartják. 3. Addig is, amíg a nemzetközi dunai parti bizottság megalakulhat, szükséges, hogy az idetartozó kérdések előkészítéséről ideiglenes nemzetközi tanulmányi bizottság alakításával történjék gondoskodás. 4. Szükséges, hogy a Duna hajózási mélysége a legkisebb vízállások idejére is 2 méter mélyen járó hajók részére képeztessék ki. 5. A Duna és a németországi folyamok között megfelelő kapcsolat létesítendő. 6. azok az akadályok és nehézségek, amelyek a dunai hajózást gátolják és megdrágítják, megszüntetendők. Kiemelendő, hogy a partokon, rakodókon és vasutakon mindennemű könnyítés adassék meg a dunai hajózásnak és az egyenlő elbánás biztosítassék mindegyik nemzet hajóival szemben.

Az ügyosztály munkásságának koronája az az előterjesztés, amelyet Vita Emil dr. tanácsnok az Albrecht Hildegard-alapítvány rendezéséről és a *kisiparosok hitelszövetkezetének* alapításáról készített. Az előtérj eszes lényege az, hogy a főváros az e célra rendelkezésére álló 1,242,135 korona felhasználásával a székesfővárosban lakó kis iparúzők hiteligenyeinek kielégítését célzó szövetkezetet alapítson.

A *városgazdasági ügyosztály* a Központi Segítő Bizottság katonai ruházati alosztályának keretén belül gondoskodott a hadbavonult katonáknak téli meleg ruhával való ellátásáról, a katonák karácsonyi ajándékának összegyűjtéséről. Márkus Jenő dr. tanácsnok elismert szervezőképessége és agilitása itt is kiválóan érvényesült. Az ügyosztály kebelében működő üzemek megfeszített erővel végezték súlyos háborús munkájukat. A házinyomda az összes háborús nyomtatványokat egyedül állította ki; köztük a mozgósításra vonatkozó plakátokat,

amelyeket egyedül Budapest nyomathatta saját nyomdájában, míg a vidéki városokat a belügyminiszter látta el a szükséges nyomtatványokkal. A hirdetővállalat az összes háborús és jótékonyági nyomtatványokat díjtalanul ragasztotta ki. A régi Artézi-fürdőt a háború tartamára újból üzembe helyezték és úgy itt, mint a Rudas-fürdő népfürdőjében díjtalanul fürdhettek a katonák. A Sáros-fürdő építése és belső berendezése a háborús viszonyok dacára is hatalmas lépésekkel haladt előre. Az anyagszerraktár a horribilis árak mellett különösen elismerésre méltó feladatot végzett és nagy megtakarításokat tett a fővárosnak. Amikor az élelmiszerellátás körül legnagyobbak voltak a zavarok, a polgármester a főváros zöldségellátását *Márkus* tanácsnokra bízta. Rövidesen megindult a hatósági zöldségárusító üzem munkája és túlzás nélkül megállapítható, hogy a legrövidebb idő alatt gyökeresen megindult a helyzet úgy a zöldségfelhozatal, mint az árak tekintetében. A földművelésügyi kormány a zöldségakció kétségtelen sikerét honorálta azzal, hogy az új burgonyának az egész országra vonatkozó beszerzésével, Ausztria, Horvát-Szlavonország, Bosznia és Hercegovina, a hadsereg és a vidéki városok, elsősorban pedig Budapest burgonyaellátásának közvetítésével a városgazdasági ügyosztály vezetőjét bízta meg. Az ügyosztály munkájából hatalmas részt vállalt *Kemény* Géza dr. tanácsjegyző, akinek nevéhez különben a közigazgatási nyomtatványok egységesítése, a hirdetővállalat, a házinyomda, a Sáros-fürdő, az új lóversenytér, a VII. kerületi előljárósági épület létesítésére, úgyszintén a Népopera és a sertésszállásokra vonatkozó előterjesztések fűződnek»

A *tiszti ügyészség* különösen a moratórium-rendeletek dolgában végzett jelentős háborús munkát. Azonkívül gondos jogi véleményt készített minden ügyosztályi javaslatról és e tekintetben kiváltképpen a telekreform jogi részének helyes megoldása érdemel említést. A folyó ügyeken kívül a háború alatt a fővárosra nézve kedvező ítélettel nyert jogerős befejezést a trieszti légszesztársulat telekpöre és a közraktári vállalat szubvenciójának az ügye. Az *árvaszék* ügyforgalma tetemesen megnövekedett; különösen a gyermekvédelmi osztály végzett jelentős munkát. A hadi árvák sorsa *Melly* Béla dr. árvaszéki elnöknek megkülönböztetett gondja. Az árvaszék közel nyolc millió koronát jegyzett a hadikölcsönökből.

1916 június 19-én ünnepelte a polgármester megválasztásának tíz esztendőös jubileumát. A rendkívüli tanácsülésen *Bódy Tivadar* dr. helyettes polgármester, a közgyűlésen pedig *Radocza János* méltatták a polgármester érdemeit. *Bárczy István* dr. legegyénibb márkájával jelent meg a jubiláris alkotásnak szánt előterjesztés a *népjóléti központ szervezéséről*. A hatalmas, tartalmában és stílusában egyaránt kitűnő munka, amelyet a polgármester intencióinak alapján *Hamvai Sándor*, *Csergő Hugó* dr. és *Miklós Elemér* dr. készítették, a következőkben ismerteti az új intézmény célját és szervezetét:

A *Népjóléti Központ* működése különösen a következőkre terjed ki:

1. *Irányítja* a fővárosban működő társadalmi népjóléti tevékenységet és a tanácsnak a népjóléti igazgatás ügyeire vonatkozó véleményeket ad, javaslatokat tesz.

A társadalmi népjóléti tevékenység irányítása céljából:

a) a népjóléti ügyágak szerint a szükséghez képest szakosztályokat alakít; e szakosztályok keretében szoros kapcsolatot létesít egyrészt az egyes társadalmi testületekkel vagy egyesületekkel, másrészt az illető ügyágban működő hatóságokkal és közös tanácskozás, valamint megállapodás útján közrehat az egyes népjóléti ügyágak megfelelő ellátása érdekében;

b) közrehat a hatósági és a társadalmi népjóléti tevékenységnek egyrészt összehangzatos kiegészítése, másrészt a szükséghez képest való elkülönítése érdekében;

c) közrehat oly irányban, hogy új népjóléti mozgalmak kezdeményeztessenek, meglévő kisebb népjóléti egyesületek vagy intézmények összeolvassanak, illetőleg tovább fejlesszenek, netán szükséges új egyesületek vagy intézmények pedig megalakíttassanak;

d) összejöveteleket rendez, felolvasásokat tart és általában mindent elkövet, hogy felvilágosításokkal, véleményezésekkel, adatközlésekkel a népjóléti tevékenység helyes elvei úgy az érdeklődők, valamint a nagyközönség széles rétegeiben és nemcsak a fővárosban, hanem az országban is, mennél erősebben elterjedjenek;

e) különösen közrehat a főváros területén működő városi közgyámok tevékenységének irányítása érdekében;

f) a népjóléti tevékenység helyes irányelveinek és eszméinek terjesztésére, valamint a népjóléti tevékenység egyéb közleményeinek a közreadására külön kiadványokat és időnkint megjelenő szak-közlényt ad ki;

g) irányító működése hatályosságának biztosítására a Népjóléti Központ tesz javaslatot a tanácsnak az egyes népjóléti testületek, egyesületek, vagy intézmények hatósági támogatása iránt és a tanács minden ilyen esetben döntés előtt meghallgatja a Népjóléti Központ előterjesztését, ez a véleményezés vagy javaslattétel azonban nem érinti más fórumoknak a törvény vagy rendeletek alapján fenntartott véleményező, javaslattevő hatáskörét;

javaslatot tesz továbbá a polgármesternek a nyilvános gyűjtések engedélyezése iránt;

b) a Népjóléti Központ maga is anyagilag támogatja az irányítása szerint működő társadalmi egyesületeket és intézményeket, illetőleg anyagilag előmozdítja új intézmények alakítását, meglévők fejlesztését, amennyiben ily célra külön pénzalap áll a rendelkezésére.

2. *Figyelemmel kíséri* a hatósági és a társadalmi népjóléti tevékenység körébe eső összes jelenségeket, különösen a főváros területén működő hatósági és társadalmi népjóléti tevékenység jelenségeit, közli az erre vonatkozó adatokat szak-közlönyben, vagy egyéb kiadványaiban, hatóságnak, egyesületeknek és egyéb hozzáforduló érdeklődőknek pedig mindenre nézve felvilágosításokkal, véleményezésekkel és tanácsokkal szolgál; gyűjti a népjóléti tevékenység hazai és külföldi irodalmi termékeit: írásokat, kézikönyvetket, jelentéseket, évkönyvetket, stb., ezekből házi használatra könyvtárt létesít.

3. *Rendszeresen központosított nyilvántartást vezet* hivatali személyzete útján a főváros hatósági és társadalmi népjóléti tevékenységének adatairól; e célból:

a) átveszi a közjótékonysági ügyosztályból a közjótékonysági nyilvántartót és azt, az egyesületektől kapott adatokkal kiegészítvén, tovább vezeti; az egyesületek között kicseréli a közsegítésre szorulóokra vagy közsegítésben részesülőkre vonatkozó konkrét adatokat és felvilágosítást nyújt a nyilvántartott adatokról, a közérdekű adatokat pedig szak-közlönyében közzéteszi.

b) a főváros összes jótékony vagy népjóléti alapítványainak nyilvántartását a hasonló célú társadalmi alapítványok nyilvántartásával kiegészítve, vezeti; figyelemmel kíséri az egyes alapítványokra kiírt pályázati határidőket és úgy az érdekelt magánosoknak, mint a közgyámoknak, valamint az egyesületeknek és hatóságoknak erre nézve felvilágosításokat ad; mindezen pályázatok hirdetéseit, valamint eredményeit szak-közlönyében közzéteszi;

c) a főváros területén működő összes egyesületekről nyilvántartást vezet; feldolgozza az egyesületek által a népjóléti tevékenységükre vonatkozóan beszolgáltatott adatokat s ez adatokról felvilágosításokat ad;

d) nyilvántartást vezet a főváros területén fennálló összes hatósági és társadalmi népjóléti intézetekről, azoknak befogadó képességéről, ténylegesen elfoglalt és üresedésben levő helyeiről, forgalmáról;

nevezetesen nyilvántartást vezet: az útbaigazító és jogtanácsadó intézményekről, foglalkoztató műhelyekről, munka- és állasközvetítő intézményekről, a megrendült közepostály hiteligenyeinek kielégítésére irányuló intézményekről, kórházakról, ingyenes nyilvános orvosi rendelőről, a népbetegségek ellen fennálló gyógyintézetekről, melegedő szobákról, népkonyhákról, diákmenzákorról, olcsó polgári étkezőkről, ingyentej- és élelemosztó intézményekről, anya- és csecsemő védő intézményekről, szülőházakról, bölcsődékről, gyermekmenhelyekről, árvaházakról, napközi otthonokról, szünidei gyermektelepekről, gyermekfelruházó intézményekről, ingyenes vagy olcsó népművelő tanfolyamokról vagy intézményekről, cselédnyilvántartó-, közvetítő és cselédképző intézményekről, cselédotthonokról, szegényházakról, szeretetházakról, hajléktalanok menhelyeiről, diák- és népszállókorról, kislakásokról, munkatelepekről, szükséglakásokról, stb.;

mindezekről hatóságoknak, egyesületeknek vagy érdeklődőiknek felvilágosításokat ad;

forgalmukról szak-közlönyében rendszeres kimutatásokat közöl;

évenként *tájékoztatót* ad ki, mely röviden, pontosan mindenkit útbaigazít, hogy hova forduljon, ha népjóléti ügyekben valamit kérni, vagy adni akar;

térképet szerkeszt s azt elhelyezi minden hatóságnál s egyesületnél; a térkép feltünteti a fővárosnak közigyámi körzetek szerint való beosztását s mindazokat a hatósági vagy társadalmi intézményeket, irodákat, melyek népjóléti ügyekben működnek;

mindez intézmények működésére vonatkozó fontosabb adatokat összefoglalón feldolgozva *Évkönyvben* teszi közzé;

e) nyilvántartást vezet a főváros területén engedélyezett mindennemű jótékony- vagy közcélú nyilvános adomány-gyűjtésről, valamint az ily célú nyilvános hangversenyekről, előadásokról, vásárokról, mutatványos vagy látványos rendezésekről, stb.;

f) nyilvántartást vezet a főváros területén működő városi közigyámokról kerületenkint és körzetenkint, nyilvántartja a közigyámi testületekben bekövetkezett időközi változásokat, nyilvántartja a kerületi előjáróságok által beszolgáltatott adatok alapján a közigyámok tevékenységét, hogy ezek alapján a Népjóléti Központ javaslatot tehessen a nagyobb mértékű buzgalom erkölcsi jutalmazása iránt.

4. *Közreműködik hivatali személyzete útján* a főváros területén működő egyesületek népjóléti vonatkozásban való alapszabályszerű működésének, valamint azok népjóléti vonatkozásban való vagyonkezelésének és elszámolásainak *ellenőrzésében*, továbbá a nyilvános adománygyűjtések és jótékony- vagy egyéb közcélú nyilvános hangversenyek, előadások, vásárok, látványos vagy mutatványos rendezések, stb. elszámolásainak *felülvizsgálatában és ellenőrzésében*; ezek eredményéhez képest *javaslatot* tesz a tanácsnak;

a) ellenőrzi, hogy az alakuló egyesületek népjóléti vonatkozásban működésüket addig tényleg meg ne kezdjék, amíg alapszabályaik a törvényes bemutatási záradékkal ellátva nincsenek; e tekintetben a szükséghez képest való intézkedés iránt javaslatot tesz a tanácsnak;

b) az egyesületek által beszolgáltatott adatokból megállapítja, vajjon azok népjóléti vonatkozásban a mindenkor láttamozott alapszabályaiknak megfelelő működést fejtenek-e ki és ellenőrzi, hogy ezen egyesületek az alapszabályaikban foglalt hatáskörükön túlterjeszkedve (működésüket más irányban ne folytassák, illetőleg az alapszabályokban foglalt határokon túl lépve, olyképp ne működjenek, hogy az egyesületi tagok jogai és érdekei megsértsenek; felveszi az erre vonatkozó panaszokat s úgy a maga megfigyelései, mint a hozzáérkező panaszok alapján a szükséghez képest való intézkedés iránt javaslatot tesz a tanácsnak;

c) átvizsgálja a népjóléti egyesületek könyveit és számadásait;

d) átvizsgálja a polgármester által engedélyezett nyilvános gyűjtések elszámolásait és ellenőrzi a begyűlt összegeknek hova fordítását;

e) átvizsgálja a jótékony- vagy egyéb közcélra rendezett nyilvános hangversenyek, előadások, vásárok, látványos vagy mutatványos rendezések, stb. számadásait;

Az ellenőrzés teendőit a Népjóléti Központhoz kirendelt hivatali személyzet látja el, és pedig a c), d), e) pont alatt felsorolt teendőket számvevőségi tisztviselőinek közbenjöttével. Szabálytalanság észlelése esetén a Népjóléti Központ tesz intézkedés iránt javaslatot a tanácsnak.

5. *Ellátja és intézi* a Népjóléti Központhoz kirendelt hivatali személyzet útján

a) az *útbaigazításra és a tanácsadásra* vonatkozó teendőket; útbaigazító és tanácsadó tevékenysége keretében a szükséghez képest hivatalból teszi át a hozzáforduló felek kérelmét vagy panaszát az illetékes hatósághoz vagy testülethez, kísérő levelet ad a feleknek, ügyeikre vonatkozólag választ kér, általában figyelemmel kíséri a hozzátérjesztett ügyeket elintézésük egész folyamatán végleges elintézésükig és mindent elkövet, hogy a méltányos kérelem teljesüljön s a jogos panasz orvoslásra találjon;

b) ellátja és intézi a szegényebb néposztály részére a *jogi tanácsadást*, a tisztí ügyészségnek e célra a Népjóléti Központba kirendelt tagjának vagy tagjainak közbenjöttével, továbbá a Jogvédő Egyesület vagy más hasonló célú egyesületek megbízottainak közreműködésével; a jogi tanácsadás e fogalom körén túl nem terjedhet, a Népjóléti Központ tehát peres ügyeket nem vihet és bíróságoknál el nem járhat, hancim kizárólag csak arra szorítkozik, hogy a hozzá forduló szegény feleknek jogi ügyekben tanácsokat és útbaigazításokat adjon, egyes, segélyt igénybe vevő feleket barátságosan kiegyeztessen, esetleg a feleket kísérő levéllel lássa el;

c) ellátja és intézi a *különleges* s központilag helyesebben ellátható *segélyezéseket*, mint a középosztálynak kamatmentes vagy olcsó hitel útján való támogatását, a műveltebb társadalmi osztálynak, íróknak, művészeknek anyagi támogatását, amennyiben ily célokra a Népjóléti Központnak közvetlen rendelkezésére bocsátott pénzalappal rendelkezik;

d) ellátja és intézi az *anya- és csecsemővédelemmel kapcsolatos* és központilag helyesebben ellátható *segélyezéseket*, szülőotthonokban való elhelyezést, bábusegély-, szoptatási segély-, stb. ügyeket, s ilyen ügyekben közbenjár;

e) közrehat az e szakasz a), b) és d) pontja alatt foglalt teendők ellátására irányuló irodáknak a főváros kerületi előljárásságai mellett való fokozatos létesítése iránt, illetőleg a ker. népjóléti irodáknak ily irányban való kifejllesztése iránt;

f) ellátja és intézi a tanács által egyébként a Népjóléti Központ ügykörébe utalt népjóléti teendőket.

6. Közrehat oly irányban, hogy a hatóság és a társadalom népjóléti célokra irányuló *anyagi és erkölcsi áldozatkészsége állandóan ébrentartassék* és fokoztassék; közrehat népjóléti célokra szolgáló alapítványok létesítése érdekében s e tekintetben tanácsal, véleményezéssel közreműködik; a Népjóléti Központnak rendelkezésére bocsátott összegeik vagy természetbeli adományok hovatfordításáról maga intézkedik.

7. Végül egyes új rendszerek kipróbálása és példaadásul egy-egy *minta-szerű népjóléti intézménynek létesítése* céljából gyakorlati működést fejt ki.

A *Népjóléti Központ elnöke*: a polgármester, *ügyvezető alelnöke*: a polgármester által megbízott egyik alpolgármester.

A Népjóléti Központ tagjai:

a) a miniszterelnökségnek, a belügy-, pénzügy-, közoktatásügyi-, kereskedelemügyi-, földművelésügyi- és igazságügyminisztériumoknak egy-egy küldött képviselője, akiknek megbízatása e megbízatásnak fölöttes hatóságuk által való visszavonásáig szól,

b) a székesfővárosi tanács elnöki, közoktatásügyi, közéleti, közjótékonyági, közegészségi, szociálpolitikai, közgazdasági, városgazdasági ügyosztályainak vezető-tanácsnokai; az árvaszéki elnök, a tiszti főorvos, a tiszti főgyógyász, a kerületi elöljárók értekezletének elnöke, a statisztikai hivatal igazgatója;

c) a székesfővárosi törvényhatósági bizottságának közgyűlése által három évenként választott húsz fővárosi bizottsági tag, akik ez időszak lejártával újra is megválaszthatók;

d) a székesfőváros társadalmi népjóléti tevékenységének vezető egyéniségei sorából a székesfőváros tanácsa által meghívott húsz tag, akiknek megbízatása három évre szól, de akiket a tanács megbízatásuk lejártával ismétlenül újra is meghívhat;

e) a Népjóléti Központ szakosztályainak elnökei, amennyiben már egyébként is nem volnának tagjai a Népjóléti Központnak.

A Népjóléti Központ *előadója*: az igazgató, *szakosztálya-előadói*: a Népjóléti Központnak a polgármester által az illető szakosztály ügyvezető alelnöke javaslatára kirendelt tisztviselői.

A Népjóléti Központ a népjóléti tevékenység egyes ágainak hatékonyabb irányítása és e tevékenység összehangzottabb fejlesztése érdekében tagjaiból külön szakosztályokat alakíthat.

A szakosztályok elnökeit rendszerint a hatósági népjóléti tevékenység vezető egyéniségei köréből,

ügyvezető-alelnökeit az érdekelt tanácsi ügyosztályok élén álló tanácsnokok köréből, vagy az érdekelt fővárosi hivatalok vezetői köréből,

tagjait a Népjóléti Központ tagjai köréből,

mindezeket három évi időtartamra, a polgármester jelöli ki, illetőleg hívja meg.

A szakosztályokba a polgármester, a maga elhatározásából, vagy az egyes szakosztályok előterjesztésére olyanokat is meghívhat, akik nem tagjai a Népjóléti Központnak, de akiknek az illető szakosztály munkájában való közreműködése társadalmi téren kifejtett hasonló irányú tevékenységük alapján kívánatos.

Észszerint a következő szakosztályok alakulnak meg:

1. a tanácsadó és jogvédő szakosztály,
2. a munka- és rokkantügyi szakosztály,
3. a gazdasági és pénzügyi szakosztály,
4. a népegészségügyi szakosztály,
5. a népelelmező szakosztály,
6. az anya és csecsemővédő szakosztály,
7. a gyermekvédő szakosztály,
8. a gyermekfelruházó szakosztály,
9. a népművelő szakosztály,

10. a cselédügyi szakosztály,
11. a különleges segélyezési szakosztály,
12. a közgyámi szakosztály.

A Népjóléti Központ a szükséghez képest meglevő egyes szakosztályokat megszüntethet, másokkal összevonhat és újakat alakíthat.

A Népjóléti Központ tervét úgy az előterjesztés tárgyalására kiküldött bizottság, mint általában a közvélemény nagy rokonszenvvel fogadta. Az új intézmény minden valószínűs szerint 1916 őszén kezdi meg működését.

A hadbavonult törvényhatósági bizottsági tagok közül *Szemenyei* Kornél dr. a Lovcsen megvívásánál hősi halált halt, *Forbáth* Imre dr. pedig Przemyslben orosz fogságba jutott. A tisztviselők közül hősi halált haltak: *Alexy* Árpád, *Czotter* Ferenc, *Császár* Elemér dr., *Ficere* István ideiglenes hivatalnokok, *Frank* József dr. állatorvos, *Gajzágó* Károly közéleti s. tiszt, *Graser* József, *Haas* Zsigmond dr., *Havas* József dr. ideiglenes hivatalnokok, *Hillinger* Adolf ideiglenes végrehajtó, *Janzsó* Kálmán műszaki havidíjas, *Kalmár* Zoltán fogalmazó, *Kelemen* Albert számvevőségi tiszt, *Lassingleutner* József műszaki havidíjas, *Petőcz* Károly, *Póhl* Loránd, *Rajeczky* Tivadar, *Reisz* Ferenc, *Schreiber* Sándor, *Schober* Elemér, *Száhlender* Jenő, *Szóllósy* Zoltán dr. ideiglenes hivatalnokok, *Toldy* Gaszton id. s. fogalmazó, *Vakay* Zsigmond közéleti s. tiszt, *Vincze* József, *Windhager* Ferenc, *Zányi* Jenő, *Zeiger* József ideiglenes hivatalnokok és *Zurányi* Gusztáv közéleti s. tiszt. Az altisztek és szolgák közül *Ács* János, *Borbély* Lajos, *Dulcsán* Mátyás, *Haindl* Ferenc, *Horváth* Pál, *Orosz* József, *Peinics* György szolgák, *Schütz* János altiszt, Ce. *Szabó* Mihály szolga, *Szécsényi* Lajos altiszt és *Weninger* András szolga. Hősi emlékezetükkel fejezem be e munkát és azzal a kívánsággal, vajha a névsor teljessége pótolná a munka esetleges hiányosságait.

KÖZSÉGI ÜZEMEK.

SZÉKESFŐVÁROSI GÁZMŰVEK.

Az általános osztrák-magyar légszesztársulat, amelytől a főváros a gázgyárat átvette, szerződésének utolsó éveiben minden nagyobb beruházástól tartózkodott, mert nem tudta, hogy a főváros meghosszabbítja-e szerződését, vagy beváltja a gázműveket. Az átvett gázgyárak máris túl voltak terhelve, berendezésük nagyrészt elavult volt és a társulat ahelyett, hogy fejlesztette volna az üzemet, a gázfogyasztás természetes növekedését mesterségesen szorította vissza. Ily viszonyok mellett természetesen első feladata volt a városi üzemnek a gáztermelés olyan arányú növelése, hogy a fogyasztók jogos igényei kielégíthetők legyenek. Már a gázművek átvétele előtt hozzáfogtak az új gázgyár megépítéséhez. Az óbudai új gázgyár, amely a gáztechnika egyik legkiválóbb alkotása, 1913 évi október 16-án megkezdte működését és az új gyárat 1914. évi június 15-én ünnepélyesen felavatták. Az óbudai gyár 70,000,000 m³ maximális évi termelésre épült, de már úgy tervezetett, hogy minden nagyobb nehézség nélkül még egyszeresére kibővíthető legyen. Az eredmény minden tekintetben igazolta azokat, akik sürgősen követelték az új gyár megépítését. Az új gyár nélkül ma lehetetlen volna a fogyasztás kielégítése, mert a fogyasztás oly mértékben emelkedett, hogy a gázművek vezetőségének már most komolyan foglalkoznia kell a gyár második részének megépítésével, mert a szinte ugrásszerűen előrehaladó emelkedés kielégítésére a mai berendezés is alig bizonyul elegendőnek.

Az osztrák légszesztársulat utolsó évében, 1910-ben, az összes leadás 63,028,960 köbméter volt. Városi kezelésben a fogyasztás következőképpen emelkedett:

1911-ben 68,265,750 m³ (emelkedés 8.31%)

1912-ben 78,870,000 m³ (emelkedés 15.53%)

1913-ban 83,209,000 m³ (emelkedés 5.50%)

1914-ben a háború kitérése egy pillanatra megállította ezt a fokozatos fejlődést és a leadás ebben az évben 83,689,100 m³ volt, vagyis az emelkedés az előző évhez képest mindössze 0.58%.

1915-ben újra és még az előző éveknél is nagyobb arányban indult meg a fejlődés. A világháború által alkotott konjunktúra, a szén- és petroleumhiány kétségtelenül hozzájárult bizonyos mértékben ahhoz, hogy a háborús időben a gázfogyasztás olyan rohamos fejlődést vett, de jelentékeny része volt ebben a tervszerűen megindult propagandának is. 1915-ben a leadás 91,728,900 m³ volt, vagyis 9.6%-al több, mint az előző évben.

A városi kezelésben tehát öt év alatt 38,698,940 m³-el, vagyis 45.54 %-al emelkedett a gázfogyasztás. Hogy ez milyen nagyarányú fejlődés, legjobban bizonyítja, hogy gáz-társulati üzem utolsó öt évében a fogyasztás mindössze 13,515,000 m³-el emelkedett, vagyis a városi üzemből a fejlődés megegyeszer olyan nagy volt, mint az osztrák társulat, kezelésében.

A gázgyár fejlődése a városi kezelés első öt évében túlhaladta mindazokat a várakozásokat, amelyeket a gázgyár megváltásához annak idején fűztek. A megváltást megelőző különböző számítások az 1915. évi termelést 64—65 millió köbméter között tételezték fel/és mint maximum szerepelt az a számítás, amely az 1915. évi termelést millióra tette.

Heltai Ferenc, a városi gázgyár első vezérigazgatója, az új gázgyár létesítése ügyében tett nagy előterjesztésében a főváros várható gázfogyasztására három alternatív táblázatot dolgozott ki. Az első, amely azokat az adatokat tüntette föl, amelyeket a városi gázgyár minden körülmények között elérhet, az 1915. évi össztermelést 78 millió köbméterben állapította meg. A második táblázat, amely az összes további munkálatok alapjául szolgált és amelyet *Heltai* Ferenc annak idején mint valószínűleg elérhető eredményt tüntetett fel, az 1915. évi termelést 82 millióra tette. Végül a harmadik alternatíva, amely azokat az eredményeket mutatja, amelyek akkor érhetőek el, ha teljesen beválik minden remény, az 1915. évi fogyasztást 91,068,413 m³-ben tüntette fel. A valószínű eredményt ezt a legkedvezőbbnek jelzett eredményt is túlszárnyalta.

A városi gázgyárnak nagy gondja volt mindenkor arra, hogy a főváros közvilágítása minden jogos követelést kielégítsen. A városi gázgyár 20,799 utcai lámpást vett át, 21,885 égővel, az elmúlt évben pedig 25,646 utcai lámpás 31,207 égője világította Budapest utcáit. Az összes gázleadásnak 15.06%-át fogyasztotta el a közvilágítás, míg például a bécsi gázgyár ebben az évben összes leadásának csak 7.65%-át fordította közvilágításra.

A városi gázgyár minden lehető elkövetett, hogy a gázfogyasztást a közönséggel megkedveltesse és azt részére minél könnyebben használhatóvá tegye. Céltudatos propagandával igyekezett növelni különösen a háztartási gáz fogyasztását és a legnagyobb kedvezmények mellett adott bérbe a fogyasztóknak gázvasalót, gázfőzőt, gázsütőt és gáztakaréktűzhelyet. Alig két esztendeje léptette a gázgyár életbe a bérleti rendszert és ma már 6323 gáz-

vasaló, 5003 gázfűző, 236 sütő és 215 gáztakaréktűzhely, összesen 11,782 tárgy van bérletben a fogyasztóknál.

A városi gázgyár eme fejlődése tette lehetővé, hogy a gázgyár a főváros háztartásához igen jelentékeny összegekkel járulhasson hozzá.

A városi üzemben a gázgyár készpénzben és vagyonszaporulatban a következő összegeket juttatta a főváros háztartásának:

1911-ben	4,597,677.81 K
1912-ben	5,260,024.71 K
1913-ban	5,506,759.02 K
1914-ben	4,950,600.17 K
1915-ben	5,246,126.08 K
Összesen	25,516,187.79 K

Azon felül tehát, hogy a gázgyár maga viseli az összes befektetésnek minden terhét, kamatát, amortizációját, vagyis hogy a gázgyár a főváros háztartására egy fillér terhet sem rótt, öt évi működése alatt részben készpénzben, részben vagyonszaporulatban 25,561,187.79 koronával járult a főváros háztartásához. Az anyagi eredmény túlszárnyalta tehát az összes várakozásokat, amennyiben a gázgyárak megváltását megelőző hivatalos számítások a gázkezeléstől ez alatt az öt év alatt 15,675,762 korona üzemeredményt irányoztak elő.

A háború folyamán készült el a gázszolgáltatásról szóló szabályzat, amelynek nevezetes előnye, hogy a gázszolgáltatási tervek előzetesen bemutatandók a gázműveknek. Ezáltal a kontár munka megszűnik és a közönség tudni fogja, mit építettek be lakásának a falaiiba. Elkészült a gázgyári nyugdíj- és nyugbér-szabályzat. A nyugdíjszabályzat nagy arányokban a fővárosi tisztviselőkre vonatkozó elveket követi, a nyugtbér azonban eltér az összes hasonló alkotásoktól, mert alapjául a létminimum szolgál és minden munkás, fizetésére való tekintet nélkül, tíz év után megkapja a hatszáz koronában megállapított létminimumot.

A gázművek vezérigazgatója: *Ripka* Ferenc dr.; kereskedelmi igazgató: *Schödl* Lipót, műszaki igazgató: *Bernauer* Izidor, igazgató-helyettesek: *Rózsa* Károly, *Kolár* Nándor és *Schön* Győző. A gázgyári direktórium tagjai a nevezettekén kívül: *Festetits* Géza gróf alpolgármester (elnök), *Buzáth* János és *Harrer* Ferenc tanácsnokok, *Feleki* Béla, *Platthy* György és *Springer* Ferenc bizottsági tagok.

SZÉKESFŐVÁROSI ELEKTROMOS MŰVEK.

A Székesfőváros Elektromos Műveinek két áramfejlesztő telepe van. Az egyik *a-Váci-úti telep*, amelyet a Magyar Villamossági Rész vény társul attól váltott meg a főváros 1914. év június hó 1-én, a másik a *kelenföldi telep*, amelynek építését a székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1911. évben határozta el. Ezen telep 1914. év július hó 8-án kezdte el az áramtermelést. «A kelenföldi telep már ezen rövid idő alatt az elektromos áramszolgáltatás eddig elhanyagolt ágát sikeresen kultiválta, tudniillik a közép- és nagyiparnak motorikus árammal való ellátását. Az elektromos művek ezt az eredményt a fogyasztókra nézve igen kedvező tarifa politikájával érte el. A kelenföldi telep háromfázisú, a Váci-úti telep pedig egyfázisú váltakozó áramot termel.

<i>Belektetett tőke</i> 1915. év végén az	eszközölt új beruházásokkal együtt:	
a Váci-úti telepen		22,162.238 K
a Kelenföldi telepen		12,944.650 „
<i>Termelés</i> 1914. évben (csonka év)		21,700.000 kilowattóra
1915. „		35,543.000 kilowattóra
<i>Bevétel</i> 1914. évben (csonka év)		3,476.667 K
1915. „		8,279.989 „
A főváros részére beszolgáltatott	<i>készpénz</i> , továbbá (Szolgáltatások és va-	
gyonszaporulat (az amortizáció nélkül)		
1914. évben		1,846.706 K
1915. „		2,589.109 „
<i>Fogyasztók száma</i> 1914. év végén		33.012
1915. „ „		36.750
<i>Házikatlakozások száma</i> 1914. év végén		4758
1915. „ „		5046
<i>Kábelhálózat hossza</i> méterekben 1914. év végén		433.055
1915. „ „		453.088
<i>Légvezeték hálózat hossza</i> méterekben 1914. év végén		30.844
1915. „ „		35.751
<i>Bekapcsolt világítási egyenérték</i> 1914 év végén		22593 kilowatt
1915 év végén		25025 «
<i>Bekapcsolt motorok lóerőben</i> 1914 év végén		9660 «
1915 év végén		13592 «
<i>A fővárosi üzemi és intézeti fogyasztók:</i>		3,824.500 kilowattóra.
Az elektromos művek még a folyó évben megállapította a tisztviselők nyugdíj illetve a munkások nyugbéralapját, amelyre az 1915. évi üzleteredményből 100.000-100.000 koronát fordított.		

Az elektromos művek vezetősége: *Stark* Lipót vezérigazgató, *Deutsch* Lajos

műszaki igazgató. Az igazgatóság tagjai közülük *Festetich Géza* gróf, alpolgármester elnök, *Buzáth János* dr. és *Harrer Ferenc* dr. tanácsnokok, *Glückstaht Samu* dr., *Kovács-Sebestény Aladár* dr., *Leitner Adolf* dr. bizottsági tagok, *Bárczy Gusztáv* fűtitkár és *Rejfeld Antal* irodafőnök.

SZÉKESFŐVÁROSI VÍZMŰVEK.

A főváros vízellátása ötven esztendővel ezelőtt még primitívebb volt, mint a török uralom idejében. 1868-ban a pesti oldal első vízvezetéke függőleges kútrendszer volt. 2 Worthington-géppel, 1 szívókuttal, 1 gőzgéppel és 300 ölnyi főcső-fektetéssel. A telep a Marbó-utcában volt. 1869-ben megépítik a kőbányai víztartót, 1870-ben a második víztartót.

1892-ben fogtak hozzá a *káposztásmegyeri vízmű* építéséhez; az előmunkálatokat *Wein János* vezette, a terveket *KájUnger Mihály* készítette. A nagyszabású mű tíz esztendő alatt készült el és kiválóan sikerült. Jelenleg 9.2 kilométer partvonal van kiépítve, amelynek rendeltetése közepes (nyári) Dunavízállásoknál naponta 170,000 m³ vizet, alacsony (téli és őszi) vízállásoknál pedig 125,000 m³ vizet szolgáltatni. A vízmű főtelepe 240,000 m³ maximális napi termelésre van előirányozva, 13.0 kilométer partvonal felhasználásával. A Markó-utcai telepnek csak a termelőrésze működik (még, a géprészt lebontották, gőzgép helyett elektromos földalatti művek vannak; ez a telep 20—22 ezer köbmétert termel naponta. A budai oldal vízvezetéke Óbuda és Újjak határában van; központi kutak és Wein-féle szűrőkutak alkotják e vízvezeték rendszerét. A napi termelés 70,000 m³. A legközelebbi jövőben megépítik a *békásmegyeri vízvezeték*et, miáltal Buda végleges vízműhöz jut, sőt a fölösleges vízmennyiséget a Hungária-út felépítendő hídján a pesti részre lesz szállítható. 1900-tól 1903-ig épült a kőbányai vízmű, 1901-től 1904-ig a gellérthegy medence, 1910-től 1912-ig az Óraúti és Budakeszi-úti átemelő telep, az istenhegyi víztorony, 1913-tól 1915-ig pedig a Markó-utcai földalatti gépház. Rendkívül érdekes a főváros *vízfogyasztási statisztikája*, amely a fejlődésnek imponáns képét mutatja:

Év	Osszes vízfogyasztás	Napi maximális vízfogyasztás	Fejenkénti és naponkénti átlag
1905	55.1 millió	211,000	193 liter
1906	57.3 millió	206,000	199 liter
1907	62.0 millió	213,000	212 liter
1908	67.5 millió	235,000	227 liter
1909	69.9 millió	236,000	233 liter
1910	73.3 millió	251,000	421 liter
1911	78.6 millió	274,000	242 liter

Év	Osszes vízfogyasztás	Napi maximális vízfogyasztás	Fejenkénti és naponkénti átlag
1912	73.7 millió	256,000	222 liter
1913	71.7 millió	259,000	211 liter
1914	74.1 millió	252,000	210 liter
1915	74.9 millió	264,000	210% liter

A vízművekbe befektetett tőke: 46,830.000 korona; a rendes bevételek összege volt 1915-ben 6,800.000 korona, ttgy, hogy az üzem tiszta jövedelme 4.500.000 korona, ami a befektetett tőke 9.7 százalékának felel meg. Az amortizáció és összes kiadások levonása után még 4.26 százalék tiszta fölösleg marad. A bevételek forrásai a vízdíjak, óradíjak és a házi vezetékek összeható vezetékének költsége.

A vízművek az általa végzett építkezéseknél dolgozó munkásokat is számítva, átlag mintegy 600 munkást foglalkoztat; sokszor 900 a létszám. A tisztviselők száma 200. Jelenlei szervezetét megelőzte az 1872-ben alkotott fővárosi vízvezetéki igazgatóság. A vízművek első vezetője *Lindley* angol mérnök volt; őt követte *Wein* János, 1896-tól 1908-ig *Kájlinger* Mihály volt a vízművek igazgatója, nyugdíjaztatása óta pedig *Weisz* Jakab.

SZÉKESFŐVÁROSI ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERT.

A múlt század hatvanas éveire esik a budapesti állatkert alapítása. Ekkor, 1865-ben alakult meg ugyanis 80,000 forint alaptőkével a *Pesti Állatkert Részvény társulat* és ekkor engedett át Pest városa 30 évi díjtan használatra a társaságnak 32 holdnyi területet a Városligetből, ahol azután az intézményt a rákövetkező évben meg is nyitották.

Nem létesíthettek azonban az állatkert alapítói ily csekély anyagi erővel oly intézményt, amely a nagyközönség érdeklődését állandóan ébren tarthatta volna. Csakhamar belátták ezt az állatkert vezetői is, és hogy tetemesebb anyagi erők biztosítása céljából újabb segélyforrásokhoz jussanak, átalakították a részvénytársaságot 1872-ben *Állat- és növényhonosító társulat* címen egyesületté, amely mint ilyen úgy az állam, mint a főváros részéről külön támogatásban részesülhetett.

Ebben az alakulásában az állatkert azután 35 éven át állott fenn, csak-hogy amíg eleinte szép fejlődésnek indult, állat- és növényállományában gazdagodott, az utolsó tíz év alatt a fokozatos, majd rohamos hanyatlás lejtőjére jutott. Az állatok az utolsó években már alig részesültek kellő ellátásban, a növényzet elszáradt, a kert elvadult, az épületek a használhatatlanságig leromlottak. Szánalmas állapotba merült ilyképen az egész in-

tézmény s — ami ily körülmények között természetes — a közönség mind kevésbé látogatta.

Mínhogy pedig bebizonyosodott, hogy az intézmény egyesületi alapon sem tartható fenn életképes alakban és egyesületi alapon sem fejleszhető kellő mértékben, 1907 március 1-én a belügyminisztérium az eladósodott egyesületet végül feloszlatta és a székesfővárost az intézménynek a *saját kezelésébe való* vételére hívta fel.

Ezen az alapon a székesfőváros a saját tulajdonát képező és az állatkert céljaira az egyesületnek csak használatra átengedett területet, nemkülönben az egyesülettel fennállott szerződése szerint létesítésük pillanatában szintén tulajdonává vált felépítményeket visszavette a birtokába és az állatokat és egyéb ingó berendezéseket és felszereléseket 64,000 K készpénzért az egyesülettől *megváltotta*.

Két éven át tartotta fenn a székesfőváros az ily módon kezelésébe jutott állatkertet — építményeinek legalább az összedülést megakadályozó kitarozása, utainak megfelelő kikavicsolása, tavának kitisztítása, pázsitjainak és növénycsoportjainak némi felfrissítése és állatállományának megfelelő táplálással való talpraállítása után — nagyjából addigi kereteiben, miglen ahhoz az elhatározásához képest, hogy az intézményt nemcsak kiemeli nyomorúságos, rozzant állapotából, hanem romjain a székesfővároshoz és az országhoz valóban méltó, korszerűen kiépített és felszerelt új állates növénykertet teremt, a kertet az 1909. év tavaszán a közönség elől elzárta és újjáalakítását megkezdte.

Három teljes évet vett igénybe az új intézménynek az építése, berendezése és felszerelése s 1912 május 20-án adta át a székesfőváros a 4,500.000 koronát meghaladó költséggel járt nagy munkának teljes befejeztével rendeltetésének az új *állat- és növénykertet*.

A remélnél is nagyobb mértékben fogadta szeretetébe mindenki a valóban sikerült, nagyszabású intézményt, amely egyike a legszebb és legmodernebb állatkerteknek a világon.

Gazdag és szép állatállománya, változatos növénygyűjteménye, pálmaháza, akváriuma, gondos művészettel épített házai, természetűen kialakított magas sziklahegyei és egyéb eredetiségei elsőrangú érdekességű látványossággá avatják.

Árnyékos kertje, kényelmes pihenőkkel ellátott, gondozott sétautai, téli és nyári sportpályái, gyermekjátzótere, ingyenes mozgókönyvtára, a pálmaházában, rovarházában, hüllőházában és akváriumában a felnőttek számára és a felolvasó termében a tanulóifjúság számára rendezett ismeretterjesztő előadások, a szabadban a gyermekek részére tartott mesemondások, vendéglője, kávéháza, tejszarnoka, magas művészi színvonalon álló szimfoni-

kus hangversenyei, esténkinti kivilágításai és a látogatók kedvébe találó egyéb berendezései és felszerelései egyúttal hasznos szórakozó- és kellemes üdülőhelyé teszik.

Kedvelt összejöveteli és sétahelye a székesfővárosnak ez a kiváló köz-művelődési intézmény ma már az egész budapesti közönségnek, sűrűn látogatják az ország minden vidékéről érkezők is s a külföldiek, ha Budapestre betérnek, szintén nem mulasztják el, hogy egy pár órát állat- és növénykertünknek ne szánjanak. Az állatkert igazgatója dr. *Lendl* Adolf.

SZÉCHENYI-FÜRDŐ.

A Széchenyi-fürdő, a székesfőváros hatóságának ez a nagyarányú, modern színvonalon álló közegészségügyi intézménye, Budapest legszebb parkjában, a 323,000 négyszögöl kiterjedésű kies Városligetben fekszik, közvetlenül a városligeti tó északi partján, a tavat átszelő hid tengelyébe csatlakozó u. n. kiállítási körút baloldalán.

Köztudomású, hogy Budapestnek minő gazdag, különböző hőfokú és összetételű gyógyforrásai vannak. Míg azonban a budai hévforrásokat már a rómaiak és a törökök is ismerték és használták, a pesti oldalon egész 1878-ig nem volt hévforrásunk.

A múlt század 60-as éveiben néhai *Zsigmondy* Vilmos, nagyhírű, tudós mérnökünk, aki több éven át tanulmányozta Budapest földtani viszonyait, arra a meggyőződésre jutott, hogy a pesti oldalon, a Városligetben, megfelelő fűrés utján a budaiakhoz hasonló hévforrára találhatóunk. Minthogy pedig az időközben ebben az irányban *tett* kísérlet 1867-ben a Margitszigeten eredményre vezetett, Pest főváros akkori közönsége elhatározta a városligeti Artézi-kut fűrésát, s a munkálatok vezetésével *Zsigmondy* Vilmost megbízta. Az 1868 november 15-től 1878 január 17-ig, tehát kilenc évnél tovább tartó nehéz, fáradságos munkát végtére is fényes siker koronázta és a 97,048 méter mélységű kútból bő sugarakban tört elő a naponkint 820,000 liter vizet termelő, 73.92 C. fokú, forró kénes „*Artézia*” gyógyforrás.

A forrás vizének kihasználására a főváros ideiglenesen a volt nádorszigeti egyemeletes kis városi épületet átalakította fürdőépületté, amely egy társasmedencét és 20 külön fürdőszobát foglalt magában.

A nagyközönség hamarosan megismerkedett a forrás jelentős gyógyhatásával és özönével tódult a kis, kezdetleges fürdőbe.

Már a megnyitást követő évben 51,574 volt a fürdőzők száma és ez -a szám 1912-ben a régi „Artézi-fürdő” főnállásának utolsó esztendejében 167,192-re rúgott.

A fürdőző közönség számának rohamos emelkedése arra készítette a

városi hatóságot, hogy a fürdő kibővítésének az eszméjével foglalkozzék. Erre vonatkozóan néhai *Czigler Győző* műépítész, műegyetemi tanár 1886-ban tervet dolgozott ki. Ezek azonban nem kerültek kivitelre miután megbizonyosodott, hogy a kezdetleges fürdőépület átalakításával és kibővítésével sem „a modern gyógyászati igényeknek megfelelni, sem pedig a forrás gyógyerejében rejlő anyagi előnyöket kihasználni nem lehet. Ezeknek a tényeknek a felismerése indította a székesfővárost arra, hogy egy új, korszerű, a modern egészségügyi és gyógyászati igényeket minden tekintetben kielégítő, a különböző gyógy módokkal kellően berendezett fürdő létesítése iránt a tanulmányozásokat és tárgyalásokat folyamatba tegye. Ezeknek az eredményeképpen néhai *Czigler Győző* megbízást kapott a város részéről a tervbe vett új fürdő terveinek az elkészítésére. *Czigler* e megbízatásának megfelelt, s az új fürdő terveit elkészítette, ezeket azonban meg nem valósíthatta, mert 1905 március hó 28-án váratlanul elhunyt.

Ekkor a további tervezéssel és a művezetéssel a székesfőváros *Czigler* régi munkatársát: *Dvorak* Ede műépítésszt bízta meg, aki a *Czigler*-féle tervet alaprajzi beosztását ugyan megtartotta, de az időközben hangoztatott követelményekhez képest jelentékenyen átdolgozta és teljesen új homlokzati kiképzést tervezett. Ezeket a tervet kétszeri átdolgozás után „a székesfőváros törvényhatósága elfogadta és ezek alapján 1909 május havában kezdetét vette az építkezés, amely a belső berendezésekkel együtt 1913 június 20-ig tartott, amikor is a székesfőváros tanácsa a fürdőt a nyilvános közhasználatnak átadta.

Az új gyógyfürdőt a közgyűlés *Széchenyi-gyógyfürdőnek* nevezte el.

A fürdő modern reneszánsz modorban épült és úgy összhatásában, mint részleteiben tetszetős, finom műizléstről tanúskodik. A fürdő teljesen szabadon áll s egy fő és két szárnyépületre van tagolva.

Alapberendezése és beosztása öt részre oszlik és pedig: 1. külön (hév-) termálfürdőkre, 2. férfi termál-gőzfürdőre, 3. női termál-gőzfürdőre, 4. férfi termál-népfürdőre és 5. női termál-népfürdőre.

A fürdő építési és berendezési költségeire összesen 3.900,000 K volt előirányozva s a most folyó végleszámolás eddigi eredményei szerint alig lesz számottevő túlkiadás.

A *Széchenyi-gyógyfürdő* a következő bántalmak sikeres kezelésére alkalmas: az izmok és ízületek idült csúzos és kösvényes elváltozása, az idegrendszer bántalmai, a vérkeringési rendszer egyes megbetegedései, női bántalmak, az anyagcsere zavarai stb.

A fürdő egész éven át van üzemben és pedig májustól bezárólag szeptember végéig reggeli hat órától esti hét óráig, októbertől bezáróan április végéig reggeli hét órától esti hat óráig. A fürdő igazgatója: *Barczen Lajos*.

GELLÉRT-GYÓGYFÜRDŐ ÉS SZÁLLÓ.

Az új Gellért-gyógyfürdő és szálló a székesfőváros dunajobbparti oldalán, a Ferenc József-híd közvetlen szomszédságában, a Gellérthegy délkeleti lejtőjének alsó részén épül, körülbelül azon a helyen, ahol a régi Sáros-fürdő állott, melynek jó hírneve még most is széles körben ismeretes. Főhomlokzatával az új fürdő és szálló a Gellért-térre, illetve a Duna folyamra tekint, délről a Kemenes-utca határolja, észak és nyugat felől védőén környezi a Gellért-hegy.

A régi Sáros-fürdőre vonatkozóan csupán annyi ismeretes, hogy Lipót császár a fürdőt 1687-ben udvari orvosának ajándékozta, majd Buda városának birtokába került és maradt abban 1809-ig, amikor magánkézbe jutott.

A székesfőváros 1896-ban kisajátította és már akkor elhatározta, hogy a nagy gyógyhírneke örvendő forrásokat egy minden tekintetben korszerű termális gyógyintézetben fogja ért ékesíteni és már akkor biztosított az új fürdő számára több mint 4000 négyszögölnyi oly területet, amelynek fekvése a tervbe vett nagyszabású fürdő igényeinek teljesen megfelel. Utóbb pályázatot hirdetett az új fürdő építési terveire és miután minden tekintetben kielégítő tervekhez jutott, 1910-ben elrendelte az építkezés megindítását és annak vezetésével a pályanyertes Hegedűs Ármin, Sebestyén Artúr és Sterk Izidor budapesti műépítészeket bízta meg.

A vonatkozó tervek szerint rendelkezésére fognak állani a közönségnek a gyógyfürdőben termálfürdők, ásványvíz-kádfürdők, ásványvizes zuhanyok, szénsavas és élelyfürdők, villamos fürdők, iszapborogatók. Felszerelik a gyógyfürdőt az összes a gyakorlatban bevált fizikális gyógyeszközzel (vízgyógyászat, gépgyógyászat, stb-vel) is.

Az egész intézet egész éven át üzemben lesz és a téli kúra érdekében nem csupán tökéletes fűtési rendszert alkalmaznak, hanem gondoskodás történik a téli tartózkodásra való figyelemmel az e tekintetben megnyilvánuló kényelmi igények kielégítéséről is.

A gyógyszálló berendezésénél mindennek fölött az a szempont mértékadó, hogy a szenvedők huzamosabb tartózkodására fog szolgálni és hogy a vendég nem csupán a szobájában, hanem a szálló egyéb részeiben is megtalálja mindazt, amit haladó korunk ez irányban megértelt.

Az intézetben elsőrangú vendéglő áll majd a vendégek rendelkezésére és művészi ízléssel berendezett szórakozó helyiségek (olvasó-terem, hangversenytér, stb.) is létesülnek.

A fürdő vize, mint a budai termális forrásoké általában, külső használatnál első sorban csúszos, köszvényes és idegzsábás bántalmaknál, továbbá

a mozgó szervek, mint ízületek, izmok és inak megbetegedésénél kitűnő gyógyhatásu.

Megnyílik az 1917. év elején. Igazgató főorvos: *Bóssányi Béla* dr. királyi tanácsos.

RUDAS-GYÓGYFÜRDŐ.

A Rudas-fürdő az Erzsébet-híd budai feljárójától délre, a Gellért-hegy tövében fekszik.

A fürdőt a török uralom alatt *Szokoli Mustafa* pasa építtette 1570 körül.

Ebből a török fürdőből fejlődött ki a mai Rudas fürdő. A gőzfürdő nagy medencéjét magában foglaló, 8 oszlopon nyugvó hatalmas boltozatu mecsetszerű terem ma is ugyanaz, melyet a pasa építtetett.

Az épületnek ez a része a székesfőváros egyik legjelentősebb építészeti történelmi nevezetessége és remeke.

A török uralom megszűntével a fürdő a es. kir. kincstár birtokába került. 1703-ban / *Lipót* császár Buda városának ajándékozta. A város ekkor a török „Zöld oszlopú fürdő”-höz egy földszintes fürdőépületet emelt s az így kiépített fürdőt németül Bruck-badnak, magyarul Rudas-fürdőnek nevezte el. Ez az elnevezés arra vezethető vissza, hogy a Dunán akkoriban átvezető repülő- (kötél) hid (Brücke) óriási, nagy, fenyő *rúdja* a fürdő előtt állott. 1831-ben a város felépítette a mai egy emeletes épületet. 1883-ban épült át a régi török fürdő a ma is üzemben levő gőzfürdővé. Ekkor foglalták be a kupolacsarnokba a nagy medencét környező négy hűtő medencét és ekkor készült a ma is használatban álló öltöző-vetkőző fülkék terme. Ugyanezen átalakítás során létesült a régi épülettől délre a két nagy népfürdő, külön férfi és női osztállyal.

1894-ben a fürdő e legújabb részéhez csatolták a nagy u szócsarnokot, melyben a nagy úszómedence vízfelülete 259 m². A 128 öltöző-vetkőző fülkével berendezett úszóudának köszönhető (egész télen át is nyitva lévén), hogy magyar ifjúságunk az athéni, londoni és stockholmi olimpiádokon és egyéb külföldi világversenyekeken az úzásban egyik diadalt a másik után aratta.

Sűrűn látogatja a közönség a salon-porcellán-márvány és kőfürdőket. Szénsavasfürdők is állanak rendelkezésre.

A fürdő ezen osztályain kívül a legkedveltebb a gőzfürdő. Ez ugyanis nagy tágas termeivel és vízmedencéivel, melyek között a legnagyobb, a török kupola csarnokban lévő, régi 73 m^a nagyságú víztükrével, páratlannak tekinthető medence és kitűnő higiénikus berendezésével a székesfővárosban levő gőzfür-

dők között első helyen áll és a főváros legelőkelőbb közönsége látogatja. A gőzfürdő 1913-ban kiegészült izzasztó (soványító) száraz levegő termékkel: tepidarium-, sudatorium- és calidariummal. Ezeknek a hőfoka fokozatosan 45 C°, 55 C° és 65 C°-ra emelkedik.

A fürdő a Gellért-hegy sziklái között előbugyogó nyolc forrásból kapja vizét. A források vegyi összetétele egymástól nem különbözik. Hőfokuk télen-nyáron egyformán 44 C°. Vízbősége a forrásoknak 24 óránként 1,090,000 liter.

A vizet 1880-ban *Ballá* Mátyás a székesfővárosi vegyészeti és tápszer-vizsgáló intézet néhai igazgatója vegyelemezte. E végy elemzés szerint ennek az ásványos víznek főjellegét — a magas hőfok mellett — a mész és magnesia sók nagy mennyisége adja meg, miért is e források ásványos vize a földes hévizek közé tartozik.

1912-ben dr. *Than* Károly, a budapesti kir. magyar tudományos egyetem rendes tanára, az összes budapesti hévforrások radioaktivitását vizsgálván, az összes budapesti források között a legerősebben radioactiv-gyógyvíznek a Rudas-fürdő forrászeit találta.

A fürdő ásványvizének kitűnő gyógyhatása van csúszos bántalmaknál, köszvénynél, ischiasnál, vérszegénységnél, idegzsábánál és bőrbántalmaknál. Igazgató: *Sass* István dr.

KÖZSÉGI KONYHAKERTI GAZDASÁG ÉS HATÓSÁGI ZÖLDSÉGÁRUSÍTÓ ÜZEM.

A székesfőváros, hogy egyrészt a saját kórházait és egyéb intézményeit mindenkor olcsó és friss zöldségtermékekkel láthassa el, másrészt úgy a piacnak ekként való tehermentesítésével, valamint közvetlen árusítással a zöldségtermékek áralakulására befolyást gyakorolhasson, 1912-ben községi konyhakert berendezését határozta el.

Ez alapon létesült a X. ker. Kuttó-dűlőben 122 magyar holdon a *konyhakerti gazdaság*, amely 1913 január 7-ével kezdte meg működését.

Terményeit a gazdaság már az első évben az Orczy-téren, Rákóczi-téren, Mester-utcában, a központi vásárcsarnokban és a Dunaparton az ott berendezett elárúsító helyein a nagyközönség részére is áruba bocsátotta, s miután a termények nagy keresletre találtak, a székesfőváros még ebben az évben a gazdaság terjeszkedésére a szentlőrinci határban 257 holdnyi újabb területet jelölt ki.

A művelése alatt álló földnek ez a megnövekedése tette lehetővé, hogy a konyhakerti gazdaság az 1914. év második felében kitört háború folytán

előállott változott viszonyok között is megfelelhét hivatásának, amennyiben a székesfőváros összes közkórházai és egyéb intézményei mellett *több mint ötven hadikórházat lát el* állandóan zöldségművekkel és ezenkívül a *hatósági zöldségárusító üzem* útján ily terményeket folytatólag a nagyközönségnek is rendelkezésére bocsát.

A fennálló háborús állapotok ugyanis kötelességévé tették a székesfővárosnak, hogy lakosságának zöldségféllel és különösen burgonyával való ellátásáról majdnem tej se mértékben önmaga gondoskodjék. Az így felmerült szükségletet azonban kizárólag a konyhakerti gazdaság terményeiből fedezni természetesen nem lehet. Igen jelentékeny felhozatalokról kellett és kell tehát gondoskodni és ezért a székesfőváros ezeknek a felhozataloknak az intézésével, úgyszintén az így beszerzett terményeknek az árusításával e végből alakított újabb szervezetet bízott meg.

Az ily módon létesített hatósági zöldségárusító üzem, amely egyúttal a konyhakerti gazdaság kereskedelmi osztálya lett, 1915 június 16-án kezdte meg működését és rövid néhány nap után már 30 árusító helyen hozta forgalomba a rendelkezése alá került terményeket.

Meghaladja az üzem áruforgalma immár 4000 vasúti kocsit, amelyből a burgonya — miután erre a cikkre kell a legnagyobb súlyt helyezni — egy, magában 2500 kocsit. A hatósági zöldségárusító üzem vezetője *Miklós Jenő*, a konyhakerti gazdaságé *Allemann Aladár*.

SZÉKESFŐVÁROSI HIRDETŐ VÁLLALAT.

A székesfővárosban a hirdetések közzétételének jogát 1888 óta a vele kötött szerződés alapján az *Emmerling Vilmos Károly* cég gyakorolta. Az 1909. évben azonban a székesfőváros a hirdetésügyet rendeletileg szabályozta, és az *Emmerling* céggel kötött szerződést 1910. március 11-ével felbontva, a hirdetések, közzétételét az újonnan szervezett *székesfővárosi hirdető vállalat* útján házi kezelésbe vette.

A hirdetésügyi szabályrendelet szerint hirdetési oszlopokat, táblákat, vagy másnemű hirdetési berendezéseket még a magántulajdont képező ingatlanokon és közterületekről látható ingóságokon is csak a székesfővárosnak engedélyével szabad létesíteni, vagy közszemlére tenni, valamint csak a székesfőváros engedélyével szabad mozgó, vagy repülő hirdetések az utcán közzétenni.

A hirdetések közzétételéért a székesfőváros által megállapított díjszabály szerinti térdíjakat, kiragasztási díjakat és engedelmi díjakat kell fizetni.

A székesfőváros tulajdonát képező hirdető oszlopokon és táblákon való hirdetések után a hirdetések terjedelme és a közzététel időtartama szerint

változó térdíj, a kiragasztásért pedig egyszer esedékes kiragasztási díj jár. A magáningatlanokon alkalmazott hirdetések után járó engedelmi díj évi összegekben, a hirdetésekkel beragasztott vagy befestett kocsí, hirdetések hordozó személy és az úttest fölött kifüggesztett, hirdetést tartalmazó zászló után, valamint a hirdetések osztogatásáért járó díj napi összegekben van megállapítva.

A térdíjakat, kiragasztási díjakat és engedelmi díjakat a megrendelés átadása alkalmával a hirdető vállalatnál előre kell lefizetni.

Ha a hirdető fél hirdetéseinek kizárólag általa külön meghatározott helyeken való kifüggesztését kívánja, a térdíjakon felül 25% pótdíjat köteles fizetni.

Amennyiben a vállalat az átvett plakátokat megfelelő számban, vagy a kívánt helyen az előírt időre kifüggeszteni nem tudja, a fölveti térdíj és kiragasztási díj aránylagos részét visszatéríti. Az időjárás, vagy szándékos rongálás folytán megsérült, vagy elpusztult hirdetéseket a vállalat a megfizetett időtartam még hátralevő részére díjtanul pótolja, ha a hirdető fél a szükségés nyomtatványokat a vállalatnak újból rendelkezésére bocsátja.

A falragaszokat a kiragasztás napját megelőző nap délutáni 6 órájáig kell a hirdető vállalat irodahelyiségébe beszolgáltatni.

A hirdető vállalat a közönségtől falragaszoknak művészi kivitelben való elkészítését is jutányos áron elvállalja.

Újabb az utcai favédő rácsokon is alkalmazhatók hirdetések. Az ily hirdetéseknel annak a kereskedőnek van előjoga, akinek üzlete a fa előtt áll. A berendezést és magát a hirdetést a hirdető vállalat készíti el és a hirdetések után csak az 1, 2 és 3 évre megállapított térdíjakat kell fizetni.

Az úttest fölött kifüggesztett reklámtáblák, lámpák, szekrények és korongok kifüggesztésért a közterület használata fejében járó díjakat szintén a hirdető vállalat szedi be. Ugyancsak a vállalat látja el székesfőváros területén a hirdető oszlopok tetején elhelyezett nyilvános órák kezelését.

A hirdető vállalatnak közel 600 hirdető oszlopon több mint 8000 négyzetméter, hirdető táblákon pedig mintegy 24,000 négyzetméter fölület áll rendelkezésére. A hirdetővállalat igazgatója kezdettől fogva *Szánthó István*.

SZÉKESFŐVÁROSI FUVARTELEP.

A fuvartelepet 1906 decemberben vette házi kezelésbe a főváros a Cséry-féle szemétfuvarozó és feldolgozó r. t.-tól. Az üzem feladata: a házi és utcai szemét rendszeres elfuvarozása, az utcák és terek locsolása, a hófuvarozás és a főváros háztartásában felmerülő összes fuvarszolgáltatások.

Telepe a Gyáli-mt és a külső Üllői-út mellett van, a rákosi gyakorlótéren, 13,000 négyszögölnyi területen. Az üzem a háború előtt nemcsak összes feladatának tett eleget, hanem még tekintélyes nyereséget is juttatott a főváros háztartásának. Az 1914. esztendőiben még 123,298 korona volt a tiszta nyereség, de a világháború természetesen rendkívüli nehézségeket okozott különösen a takarmánybeszerzésben s a munkáshiány tekintetében. A munkáshiány oly nagy arányokat öltött, hogy már-már az üzem létét fenyegette; ekkor a honvédelmi miniszter az üzemet katonai parancsnokság alá helyezte és ezzel a munkáskérdés okozta nehézségeket nagyjában elhárította. A drágaság a munkabéreknek 10.7 százalékos felemelését tette szükségessé. A takarmányárak horribilis emelkedését mutatja, hogy pl. a zab átlagára 1914-ben 16.09 korona volt, 1915-ben pedig 33.46 korona, a korpa ára 1914-ben 12.39 korona, 1915-ben átlag 29.31 korona. A fogyasztott takarmány súlya 1915-ben 5,357,108 kilogrammot tett ki; ez a mennyiség 717,490 koronába került. A lóállomány 457 darabból állott. A kiadások összege 1914-ben 1,597,387 korona volt, 1915-ben 1,931,461 korona. A szemétfuvarozási egységár a fuvartelep létesítésekor 8 koronában állapított meg, 1915 október 1-étől kezdve 9 koronában. A főváros háztartásában szükséges egyéb fuvarok egységárait a tanács egész napos kettős fogatok után 20 koronára, fél napos kettős fogatok után 12 koronára emelte fel, ami még így is igen mérsékelt ár, mert a magán fuvarvállalatok által megszabott napi fuvar egységárak 35—40 korona között mozognak. Az 1915. évi tiszta nyereség 6399 korona 25 fillér volt.

Az üzem első vezetője *Tóth Péter* köztisztvisági főnök volt, akit *Ballá Alfréd* követett állásában. Később *Fischer Ignác* lett az üzemvezető; halála óta pedig *Gattein Hugó* dr. az üzemvezető-igazgató. A fuvartelep mintaszerű vezetése, prosperálása nagyrészt az ő érdeme, amint azt a közgyűlés és a szakbizottságok nem egyszer állapították meg.

Az üzem azzal a tervvel foglalkozik, hogy a háború után áttér a vilamos üzemű automobil szemétfuvarozásra.

SZEMÉTSZÁLLÍTÓ ÉS FELDOLGOZÓ ÜZEM.

A szemétszállító és feldolgozó üzem is a Cséry-féle szemétfuvarozó és feldolgozó r. t. üzeméből alakult ki. A fuvartelep gondoskodik a házi és utcai szemétnak egészen a belső átemelő állomásig való elfuvarozásáról. A belső átemelő állomáson villamos daru segítségével a kocsik tengelyéről átemelik a szeméttel megtelt vastartályokat az ott veszteglő vasúti kocsikba. Innen a szentlőrinci szemételepre viszik a szemetet és itt az értékes hulladékokat kiválasztják belőle és iparilag értékesítik. Ma még csak a szemét

egyharmad részét dolgozza fel így az üzem, a többit meggyűjtják és haszontalanul elégetik. Azonban küszöbön van az egész üzem és különösen a szemétfeldolgozás modernizálása, új válogató helyiség építése, kísérleti égető kemence felállítása; az eddig értéktelen hulladékot elégetik és az »így nyert hőt villamos áram termelésére fordítják majd. Az utcai szemétből vegyi úton komposzt-trágyát fognak gyártani. A közgyűlés hozzájárult továbbá egy községi műtárgyműgyár felállításához; ez a gyár a csarnokok hulladékai fogja feldolgozni. Tervbe van véve a szemétszállító vasútnak villamos üzeművé való átalakítása. A Szemere Miklóstól megszerzett ingatlanok egy részén a főváros konyhakerti gazdaságot folytat. A szemétszállító és feldolgozó üzem élén *Balló* Alfréd köztisztasági hivatali igazgató áll. Üzemvezető: *Csapó* Kálmán.

SZÉKESFŐVÁROSI KÖZSÉGI MŰSZERÜZEM, KÖTŐSZER ÉS KÓRHÁZI ANYAGRAKTÁR.

A főváros még 1913. év végén elhatározta, hogy a kórházi, kötőszerek, műszerek és egyéb orvosi szükségletek szabad kézből való beszerzésének megszüntetése mellett, ezeket a szükségleteket házi kezelésben látja el és egy szakszerű központi szerv létesítésével a beszerzéseket és szállításokat egységesen és központilag, erre a célra felállítandó műszerraktár és javítóműhely útján, biztosítja.

Tudni kell ugyanis, hogy Magyarországon az orvos sebészi műszerészei tulajdonképpen nem egyéb egyszerű közvetítésnél. Nálunk műszereket és betegápolási cikkeket alig gyártanak, kevés kivétellel mind a külföldről importálják. Amidőn már most a helyi műszerész cégek számláit a szállított cikkeket tulajdonképpen előállító külföldi gyárosoktól bekért ajánlatok és át jegyzékek tételeivel összehasonlították, megállapítást nyert, hogy a helybéli szállítók árai lényegesen nagyobbak, mint amennyire a beszerzési és egyéb költségekhez a normális kereskedői haszon hozzászámítása mellett igényük lehetett. *Az ártöbblet általán a gyári árnak 75—500%-a között mozgott.*

Az intézménynek rendeltetése tehát: a műszereket és egyéb orvosi szükségleteket közvetítők elkerülésével egyenesen s közvetlenül első forrásokból a gyárakból beszerezni, ezeket a cikkeket szakemberek útján ár és minőség tekintetében elbírálni, feldolgozni, raktáron tartani, a kórházak megrendelésére kiszolgáltatni, a kórházak fogyasztását nyilvántartani és ellenőrizni, *í* mütőbutorokat és egyszerűbb műszereket egy vele kapcsolatosan felállítandó mechanikai műhelyben házilag előállítani és az összes javításokat ugyan ilyen módon házilag elvégezni.

E célra a tanács a központi városházán 18,000 korona költséggel műhelyt

és raktárt rendezett be, amely 1914. évi január hó 1-én kezdte meg működését. Az üzem ekkor még igen szerény keretek között mozgott, összes helyiségei két kis szobából állottak, berendezése néhány gép, személyzete egy műszerész, egy irodai alkalmazott és néhány munkás. Ebből fejlődött ki a mai üzem, amely hatalmas gyárhelyiséget foglal el, és amely ma már 150 alkalmazottal dolgozik és legalább 100 kisiparost foglalkoztat.

A VII. ker. Nagydíófa-utca 14. számú bérelt házban elhelyezett üzem számos kitűnően berendezett műhelyvel és oly dúsan felszerelt raktárakkal rendelkezik, amelyek a fővárosi közkórházakon kívül még több fővárosi hadikórház szükségletét is minden nehézség nélkül el tudják látni.

A műszerraktáron és a kórházi cikkek raktárán kívül új raktárak is rendezettek be a kórházi fehérmeműek és a fertőtlenítő szerek részére, amelyeknek nagy készlete még utánpótlás nélkül is hosszú időre biztosítja a közegészségi intézetek szükségleteit. A benzin, aether és alkohol őrzésére hatalmas robbanásmentes tartályok nyertek itt elhelyezést, a legújabb rendszerű technikai és tűzbiztonsági berendezéssel felszerelve.

A kórházak berendezési és felszerelési tárgyainak javítására és részben előállítására számos kitűnően felszerelt műhely szolgál. A házilag előállítható kórházi fehérmeműek készítését, nemkülömben a selejtes és hibás fehér- és ágymeműek javítását a villanyerőre berendezett *varró-műhely* végzi, ahol 15 hadi özvegy nyer tisztességes megélhetést biztosító alkalmazást. Az elektrotechnikai munkákat és villamgyógyászati berendezéseket szántén házilag végzi az üzem az *elektrotechnikai műhely és raktár útján*. A *kötőszerszám megmunkáló műhelyben* 8 darab villanyerőre berendezett legmodernebb csavaró, vágó és elosztó kötőszergép dolgozza fel a kórházak részére a nyers anyagot. A közkórházainban előforduló összes bádogos, szerelő és ónozó munkálatoknak házilagos elvégzésére a *bádogos, szerelő és ónozó műhely* szolgál, nagy anyagraktárral, tökéletes gépberendezéssel. Külön ki kell még emelnünk az autó javító és az autótömlők, köpenyek és gummiárúk javító műhelyeket, amelyek az ilyenmű vállalkozások között a legtökéletesebbek. Van ezenkívül még az üzemben vassztergályos és lakatos műhely, orvos-sebészeti műszerészet, csiszoló, nikkelező, kőszőrülő, autogén-hegesztő és kovács műhely, amelyek kitűnő felszerelésükkel, minden várakozást felülmúló teljesítő képességükkel az üzemet az egész monarchiában páratlanul álló tökéletes intézménnyé teszik.

Az üzem terjedelmére és teljesítő képességére néhány adat szolgálhat tájékozással. Ez idő szerint körülbelül 15,000 féle cikk beszerzésével és 250 féle cikk előállításával foglalkozik. Az elmúlt évben a főváros kórházai számára 14 mütőt, 1 Röntgen laboratóriumot, 2 nagy és 24 kisebb orvosi laboratóriumot rendezett be, 37,800 műszert és egyéb gyógyászati eszközt

szállított és 11,568 műszert javított és alakított teljesen újjá. Előállított azonkívül nyers anyagból olyan műszereket, amelyeket szakértők sem tudtak eredeti angol gyártmányoktól megkülönböztetni.

Az üzem költségvetése szerint az évi bevétel és a kiadás is körülbelül 5 millió korona. 1915. évben az üzem tiszta haszna 420,000 K volt, amely részben a községi alapnak fizettetett be, részben pedig gyümölcsöző befektetésekre (gépbereendezések beszerzésére, stb.) fordított.

A tapasztalatok azt igazolják, hogy a műszerüzem felállításával az Orvosi szerek és eszközök beszerzésének a kérdése szerencsés megoldást nyert. Az üzem nemcsak minden tekintetben megfelelt a hozzáfűzött várakozásoknak, de a háború folytán előállott abnormis viszonyok között olyan szolgáltatásokat eszközölt, amelyekre más vállalkozások alig lettek volna képesek.

KÖZSÉGI ÉLELMISZERÜZEM.

„1911. év őszén indult meg a közéletmezési ügyosztálynak azon akciója, amely az egyre fokozódó drágaság leküzdését gyors és praktikus intézkedésekkel kívánta elősegíteni. Hosszas elvi harcok után — sokan a kiskereskedelmet féltették az akciótól — a közgyűlés elfogadta *Folkusházy* Lajos tanácsnoknak élelmiszerárúsító bódék felállítására vonatkozó előterjesztését és 1911. december 2-án megnyílt 19 árubódé. Kezdetben csak birkahúst, vadhúst és a főváros által gyártott kolbászarukat hozott forgalomba a községi élelmiszerüzem, később azonban egyre nagyobb jelentőségre tett szert és már a következő év elején berendezkedett tojás, vaj, sajtfélék, szárnyas és édesvízi halak árusítására. A háború kitérése után az élelmiszerüzem úgyszólván egy éjszaka alatt nemcsak a fővárosnak, hanem az egész országnak legnagyobb élelmiszerárúsító vállalata lett. Egyetlenegy élelmezési cikk sincsen, amelynek árusításával nem foglalkoznék és a forgalmára vonatkozó statisztikai adatokból az derül ki, hogy hihetetlenül nagy arányokban fejlődött ki. A régi bódékon kívül a vásárcsarnokokban, a nyílt piacokon és a forgalmasabb utcákban kibérelt üzleti helyiségekben bonyolítja le sok milliós forgalmát az üzem. Nélküle Budapest élelmiszerellátását a háború alatt el sem lehetne képzelni. A liszten és a zöldségféléken kívül minden élelmicikket árusít és gyakran a főváros súlyos anyagi áldozatával iparkodik megakadályozni az árak rohamos emelkedését és az élelmiszerek teljes hiányát. Létjogosultságát, elsőrendű fontosságát ma már azok is elismerik, akik elvi okokból ellenezték az üzem alapítását. Napjainkban különös jelentőséget nyert az élelmiszerüzem zsírárúsítása, amellyel a legszegényebb néprétegek minimális szükségletének a biztosítását lehetővé tette.

Az élelmiszerüzem berendezési költségeire és üzleti forgótőkéjére eredetileg 500.000 koronát szavazott meg a törvényhatósági bizottság. Az üzem terjeszkedésével azonban ez az összeg csekélynek bizonyult és a közgyűlés kisebb részletekben összesen 2,500.000 koronára emelte fel az alaptőkét. Az élelmiszerüzem vagyoniilag elkülönített üzem és a háborús élelmezési akció sok milliós forgalmát is külön számlán vezetik.

A községi élelmiszerüzem mérlegszámlája 1915. december 31-ikén a következő adatokat tünteti fel. *Vagyon:* Beruházások épületekre és berendezésére: 796.836 korona 83 fillér, pénztári készpénz és értékpapír-óvadékok: 23.850 korona 74 fillér, folyószámlák adóssai: 2,095.355 korona 48 fillér, áru- és anyagkészletek: 3,388.583 korona 72 fillér, összesen 6,404.656 korona 77 forint. *Teljesítés:* Kölcsön a községi alapból: 2,500.000 korona, hitelezők: 3,298.582 korona 76 fillér, újítási tartalék: 121.694 korona 14 fillér, új beruházási tartalék: 180.000 korona, árhullámszámlák tartalék: 120.000 korona, külön tartalék: 12.982 korona 78 fillér, nyugdíjalap tartalék: 100.000 korona, nyereség: 41.397 korona 09 fillér, összesen 6,404.656 korona 76 fillér. A nyereség- és veszteségszámla szerint a *kiadások* a következők voltak: Igazgatási, személyzeti és irodai költségek: 228.065 korona 34 fillér, üzemi költségek és anyagok: 567.198 korona 42 fillér, kölcsöntőke kamata: 101.076 korona 26 fillér, újítási, új beruházási, árhullámszámlái és nyugdíjalap-tartalékok: 352.450 korona 44 fillér, nyereség 41.397 korona 09 fillér, összesen 1,290.187 korona 55 fillér. *Bevételek:* áruszámlák eredménye: 1,286.011 korona 80 fillér, különféle bevételek: 4175 korona 75 fillér, összesen 1,290.187 korona 55 fillér.

A községi élelmiszerüzem a közélelmezési ügyosztály keretén belül végzi munkáját. Üzemvezető-igazgató: *Reich* Samu.

KÖZSÉGI KENYÉRGYÁR.

A kenyér rossz minősége és drágasága arra indította a főváros törvényhatósági bizottságát, hogy községi kenyérgyárat létesítsen. A községi demokratapárt sürgetésére 1907-ben *Melly* Béla, a közélelmezési ügyosztály akkori vezetője előterjesztést tett a közgyűlésnek erre vonatkozólag és bár a perek heves ellenakciót fejtettek ki, a főváros 1909. augusztus 23-ikán napi 5.000 darab kenyér sütésére alkalmas hatósági sütőműhelyt állított fel, tíz kemencével, 520.000 korona költséggel és a községi kenyér kilóját 20 fillérjével ezdte árusítani.

A kenyérgyár csakhamar impozáns módon terjeszkedett; fejlődésének csúcspontját a háború alatt érte el, amikor a napi termelés meghaladta a 25.000 kilogrammot. Árszabályozó, ármérséklő hatását legjobban bizonyítja

az a tény, hogy a pékmesterek máig sincsenek megbékülve vele. Az üzem céljaira engedélyezett 1,855.000 korona beruházási kölcsönből eddig 1,007.513 kora 94 fillér vétetett igénybe.

A közgyűlés annak idején kimondotta, hogy a községi kenyérgyár külön intézményként, külön igazgatás alatt szerveztetik, az évi költségelőirányzat, vagyommérleg, a nyereség- és veszteségszámla, valamint az évi jelentés az erre hivatott felügyelő bizottmány útján terjeszkedő a tanács által a közgyűlés elé, hogy az üzem külön pénztári kezeléssel vagyoniilag elkülönített üzemet képez s hogy könyvvitele a kereskedelmi kettős könyvviteli rendszer szerint vezetendő.

A községi kenyérgyár mérlegszámlája 1916. január 1-én a következő adatokat tüntette fel. *Vagyon:* A törlesztés kölcsönből beruházott gyári épületek, gépberendezések és egyebek: 1,007.513 korona 94 fillér, értékcsökkenési alapból fedezett beruházások: 286.792 korona 60 fillér, pénztári készlet: 5576 korona 63 fillér, anyagkészletek: 271.411 korona 40 fillér, folyószámlák adószai: 1,591.622 korona 79 fillér. *Teher:* községi alap törlesztéses kölcsönre: 1,007.513 korona 94 fillér, értékcsökkenési alap: 286.792 korona 60 fillér, külön tartalék: 53.302 korona 09 fillér, hitelezők: 719.088 korona 73 fillér, tisztviselői- és munkásnyugdíjalap: 216.844 korona 33 fillér, új beruházási alap: 417.800 korona, ujitási és árhullámzási tartalék: 440.674 korona 71 fillér, nyereség: 20.901 korona 05 fillér. A nyereség- és veszteségszámla adatai ezek: *Tartozik:* Igazgatás, személyzet és irodai költség: 117.674 korona 13 fillér, üzemi költségek: 846.666 korona 44 fillér, kölcsöntőke kamattörlesztése: 104.119 korona 43 fillér, telekbér és forgótőke kamatja: 6427 korona 45 fillér, tisztviselői és munkásnyugdíjalap: 200.000 korona, ujitási-, értékcsökkenési-, új iberuizázási- és árhullámzási tartalék: 700.126 korona 34 fillér, nyereség: 20.901 korona 05 fillér, összesen 1,995.914 korona 84 fillér. *Követel:* kenyérszámla a felhasznált anyagok levonásával: 1,963.774 korona 20 fillér, különféle bevételek: 32.140 korona 64 fillér, összesen 1,995.914 korona 84 fillér.

A községi kenyérgyár telepe X., Százados-utca 62. szám alatt van. Az üzem jelenlegi vezetője *Kellner* Nándor igazgató-helyettes.

KÖZSÉGI LÓHÚSÜZEM.

A főváros törvényhatósági bizottságának közgyűlése 1905. évi szeptember 13-ikán határozta el a községi lóhúsüzem létesítését. Az üzem 1905. október 1-én indul meg azzal a rendeltetéssel, hogy a lóhúst önköltségi árban tartozik kimérni, vagyoniilag elkülönített üzemet képez, külön pénztári kezelése van, könyvvitele a kettős kereskedelmi könyvvitel szerint vezetetik és

esetleges fölöslegeit mindenkor az üzem fejlesztésére, illetve a lóhús eladási árának esetleges leszállítására tartozik fordítani.

A háború alatt fokozott jelentőséget nyert a lóhúsüzem; mert a rettenetes hús- és zsirarak mellett a legszegényebb néprétegeknek a lóhús- és a lózsír volt az egyedüli ilyenmű tápláléka. A nehézségek ennél az üzemnél sem voltak elenyészők, mert a ló ára oly magas, hogy termékeit is megfelelő áron volt kénytelen az üzem forgalomba hozni. A legutolsó árjegyzék szerint — 1916. július 1-én — leveshús 320 fillér volt, vesepecsenye 360 fillér, levescsont 60 fillér, háj vagy zsír 360 fillér, májas kolbász 180 fillér, párisi, debreceni kolbász, vagy nyári szalámi 320 fillér. A héti forgalmi kimutatások szerint átlag 160 darab ló került levágásra és feldolgozásra a háború alatt.

A községi lóhússzékek száma: 30 és ezekben nemcsak lóhúsféléket, hanem zsírt és a községi élelmiszerüzem egyéb cikkeit is árusították. Az üzem saját erejéből fedezte az épületek és berendezések értékét és állandó nagy áru- és anyagkészlet biztosítására megfelelő forgó tőkére tett szert. A mérleg-számla adatai 1916. január 1-én a következők voltak: *Vagyron:* Épületek értéke 290.959 korona, berendezések értéke 178.306, pénzkészlet 53.771, áru- és anyagkészlet 185.525, adósok 100.463, összesen 829.026 korona. *Teher:* Épületek ellenértéke 290.959, berendezések ellenértéke 178.306, hitelek 105.679, letétek 23.409, forgótőke 180.000, ujitási alap 23.000, nyereség 1915wben 7671, összesen 809.026 korona. Veszteség- és nyereségszámla. *Veszteség:* Személyzeti költség (ebből munkások bére 166.964 korona) 221.856, üzemi költségek 184.728, forgótőke 180.000, ujitási alap 23.000, nyereség 7671, összesen 617.256 korona. *Nyereség:* Előző évek nyeresége 168.490, áru- és melléktermék 444.876, különfélék (kamat) 3889, összesen 617.256 korona.

Az üzem telepe a sertésközvágóhídon van; vezetője *Sztarill* Endre.

SZÉKESFŐVÁROSI TATTERSAL ÉS LÓVÁSÁRTELEP.

Az 1909. évi október hó 20-án hozott törvényhatósági bizottsági közgyűlési határozat alapján a székesfőváros a lóvásár jogot és a vele kapcsolatos bérleményeket a „*Budapesti Tattersall Részv.-társaságtól*” 1909. évi november hó 1-től átvette és a lóvásárjogot egyelőre házikezelésben hasznosítja; — az 1910. évi január hó 5-én hozott közgyűlési határozat pedig a részvénytársaságtól megváltott ingóságok, takarmányműek, tüzelőanyag, az átvett postai és egyéb jegyek és irodai szerek megváltási és megtérítési értékét a házikezelésben levő üzem jövedelmei terhére 12.865 K 75 fillérben állapította meg.

A közgyűlési határozat szerint a házikezelés első ízben csak hat hónapi időtartamra mondatott ki, utóbb azonban az első félévi üzleteredmény tudó-

másulvétele mellett az 1910. év végéig meghosszabbították. A további meghosszabbítás, illetve a végleges házi kezelés tekintetében a *tárgyalások folyának*. Az üzem tiszta jövedelme első soriban az üzem továbbfejlesztésére fordítandó és csak az esetleg fönmaradó fölösleg esik a községi alap javára, ennek ellenében a lóvásári jogot a székesfőváros saját kezelésében hasznosítja és így -a községi alap lóvásári javadalmi jog címén miiben sem részesedik.

A mérlegszámlának 1916. január 1-én lezárt adatai szerint az üzem vagyona volt: pluszkészlet 12.077 korona 03 fillér, épületek értéke 664.038 korona 52 fillér, ingóságok leltári értéke 28.774 korona 11 fillér, díjtárgyak értéke az 1916. évben tartandó kiállítások és vásárok céljaira 1600 korona, takarmány és egyéb anyagok készletértéke 28.739 korona 11 fillér, adósok folyószámla szerint 318.108 korona 09 fillér, összesen 1,053.336 korona 86 fillér. *Teher*: épületek ellenértéke 664.038 korona 52 fillér, ingóságok ellenértéke 28.774 korona 11 fillér, hitelezők 29.857 korona 86 fillér, ingóságok felújítására 18.648 korona 78 fillér, épületek felújítására 123.927 korona 28 fillér, új beruházásokra 81.106 korona 64 fillér, üzemfejlesztési alap 91.358 korona 28 fillér, nyereség 15.625 korona 39 fillér, összesen 1,053.336 korona 86 fillér. *Veszteség-nyereség számla*. *Tartozik*: személyzet és igazgatás 40.460 korona, üzemi költségek 49.610 korona 01 fillér, újításokra és beruházásokra 78.000 korona, hadiszolgáltatás 83.104 korona 71 fillér, egyenleg mint nyereség 15.625 korona 39 fillér, összesen 266.800 korona 11 fillér. *Követel*: Vásár jog értékesítéséből 257.516 korona 21 fillér, jégpályaszámla 3677 korona 96 fillér, házbérijövedelemből 5605 korona 94 fillér, összesen 266.800 korona 11 fillér.

A Tattersall és lóvásártelep erősen megérezte a háború hatását; a takarmányárak drágulása egyrészt, a luxuslóvásárok elmaradása, másrészt, lényegesen rontottak az üzem mérlegei. Az üzem vezetője *Gál Béla* igazgató.

VÁLLALATOK, AMELYEKNEK RÉSZ-
VÉNYTÖBBSÉGE (RÉSZVÉNYÁLLO-
MÁNYA) A FŐVÁROS BIRTOKÁBAN
VAN.

BUDAPESTI VILLAMOS VÁROSI VASÚT.

A *Budapesti Villamos Városi Vasút* utolsó tíz esztendejét a város fejlődésének megértése és megérzése jellemzi. Az erzsébetfalvai vonal, amely 1905-ben nyílt meg, sűrű forgalmat teremtett a főváros és e nagy fejlődés elé tekintő nagyközség között. A Király-utcai vonal meghosszabbítása a Szabadság-térig és a Hungária-úti vonal részleges kiépítése — az 1906. év műve — a közforgalmi igényeket szolgálta. 1908-ban megépült a dunaparti nagy áramfejlesztő telep, amely a Kertész-utcai telep tehermentesítését célozta. A rakparti vonalnak a Váci-útig és a Markosovszky-utcai vonalnak meghosszabbítása töltötte ki az 1910-ik esztendőt. A rákövetkező 1912. év nagy változást idézett fel a vasút gazdasági viszonyaiban. A főváros megvásárolta a vállalat részvényeinek többségét és ezzel biztosította magának a vasút vezetésének döntő irányítását. 1912-ben és 1913-ban vonalrészenként megnyílt a Nyugati és Keleti pályaudvart összekötő, valamint a Keleti pályaudvartól a Rókus kórházig terjedő vonal. Ennek a vonalnak évről-évre emelkedő forgalma a közönség közlekedési szükségletének helyes felismerését bizonyítja. Ezt követi ugyanazon évben a Karpfenstein-utcai vonal megnyitása, amelynek a kispesti munkásforgalom lebonyolításában jutott nagy szerep. A jövőndő fejlődés biztató jeleivel nyílt meg 1914-ben az első vonal, egyelőre a Rác-fürdőig. Az új vonalak építésén kívül a hálózatnak hurokvágányokkal, összekötővágányokkal, kitérőkkel való okszerű kiegészítése, az áramfejlesztő telepek gépberendezésének kibővítése, vágányok célszerűbb elhelyezése, sínserék, folytonos pályajavítási és pályafenntartási munkálatok töltik ki az utolsó évtized munkásságát. A háború kitérése az újabb építkezéseket megakasztotta.

A vasút tíz éves fejlődésének legszebben beszélő bizonyítéka az évről-évre növekvő személyforgalom, amelyet az alábbi összeállítás tüntet fel:

A szállított személyek száma:

1905	1906	1907	1908	1909	1910
26,515,216	30,954,031	35,518,792	37,883,245	42,102,682	47,848,161

A szállított személyek száma:

1911	1912	1913	1914	1915
56,517,636	64,184,826	67,974,267	64,608,369	72,105,838

Hívvös Józsefnek, a vasút elnökgazgatójának 1914 végén bekövetkezett halála után a főváros vezetősége ténylegesen is átvette a vasút vezetését. Elnökgazgató *Bárczy* István dr. polgármester, ügyvezető alelnök pedig *Body* Tivadar dr. h. polgármester lett.

BUDAPESTI ÁLLATVASÁRPÉNZTÁR RÉSZV.-TÁRS.

Budapest székesfőváros közönsége a budapesti marhavásártéren előforduló mindennemű szolgálatok szakszerű és megbízható ellátása céljából az érdekelt tényezők bevonásával megalakította a *Budapesti Állatvásárpénztár Részvénytársaság* cég alatt működő intézményt, mely foglalkozik: 1. a vásárra kerülő összes állatok vételárának beszedésével és kifizetésével; 2. a marhavásártérre és sertésvásártérre érkező összes állatok átvételével és gondozásával; 3. az összes hajtói és bélyegzési teendők ellátásával; 4. a vasúton továbbítandó állatok elszállításával; 5. a bizományba küldött állatoknak hatóságilag megerősített hites alkuszai útján való eladásával; 6. mindenféle húsnumék bizományi eladásával a Központi vásárcsarnokban; 7. a vevőknek nyújtandó hitelezéssel; 8. a tenyésztőknek, hizlalóknak, kereskedőknek és bizományosoknak nyújtandó előlegezéssel; 9. mindazon egyéb teendőkkel, amelyek a vásári forgalom lebonyolításával összefüggnek. Az összes szolgálatokért fizetendő díjakat a belügyminiszter és földművelésügyi miniszter jóváhagyásával a főváros törvényhatósága állapította meg.

A Vásárpénztár egyik főcélja, hogy hizlalóknak, tenyésztőknek és állatkereskedőknek eladásra szánt és Budapestre szállítandó állataikra való előlegadással a budapesti állatvásárok forgalmát emelje. Az előlegek után mérsekelt kamatot és kezelési jutalékot számít.

Vágóállatok kedvező értékesítési módja.

Minden jó értékesítésnek alapja a piac helyes megválasztása. Csakis a jól fizető piacokon, azokban a városokban számíthat a magyar gazda vágóállatainak jó értékesítésére, melyekben a fogyasztás nagy. Ebben a tekintetben kétségtelenül első helyen áll Magyarországon *Budapest székesfőváros*. — Budapest székesfőváros rohamos fejlődése, az országban kétségteőenül legnagyobb idegenforgalma a székesfőváros elsőrangú húspiaccá fejlesztették, úgy, hogy ma már minden gazdának vágóállatai kedvező értékesítése céljából okvetlenül összekötést kell keresnie a budapesti piaccal.

Sok, különösen az ország távolabbi vidékein lakó, gazda előtt ez a dolog talán kényelmetlennek vagy keresztülvihetetlennek látszik, egyrészt a szállítási nehézségek miatt; másrészt azon körülménynél fogva, hogy a gazda messze távolságra nehezen szeret kimozdulni lakóhelyéről, azonban mindezeket a nehézségeket le lehet győzni azáltal, ha a gazdák az eladásra szánt vágóállataik értékesítését a *Budapesti Állatvásárpénztárra* bízák.

A Budapesti Állatvásárpénztár Részvénytársaság a székesfőváros közönsége által az összes érdekelt tényezők, így az *Országos Magyar Gazdasági Egyesület* közreműködésével is alkotott olyan intézmény, amely alapszafelyszerűleg végzi a budapesti vágóállatvásárokon előforduló mindazon teendőket, amelyeket egyébként magának az eladó gazdának kellene végeznie. Nevezetesen a Vásárpénztár a nevére bizományba küldött *állatokat* hatóságilag felelősként alkuszok útján áruba bocsátja, a vásárra való állatokat átveszi és gondozza, szükség esetében pedig, főleg a nagyobb tenyésztőknek az ismertebb állattartó gazdáknak vagy hizlalóknak a felküldendő állatokra *előleget* is nyújt.

A gazdának tehát egyéb gondja nincs ha vágóállatait *bizományi árusításra* küldi a Vásárpénztárnak, minthogy a feladó vasúti állomáson előzetesen a vasúti kocsit megrendelje és a felküldendő állatokat állatorvossal megvizsgáltassa. A Vásárpénztár címére ugyanis csak olyan állatok küldhetők, amelyeknek egészséges voltát hatósági állatorvos igazolta. A Vásárpénztár kívánatra szívesen küld vasúti fuvarleveleket és kimerítő útbaigazítást, miként kell eljárni az állatok vasútra való feladásánál. A Vásárpénztár címére felküldött állatoknál teljesen *feleslegesekhez állatkísérők* is. A budapesti piacra a Vásárpénztár címére fel lehet küldeni: szarvasmarhát, borjút, birkát, bárányt, kecskét, gödölyét, sertést, süldőt vagy malacot. Nagyon kívánatos azonban, hogy inkább jobb minőségű állatot küldjön fel a gazda, mint hitványát, mert az igényesebb budapesti piacon jóminőségű vágóállatokért mindig aránytalanul jobb árat lehet elérni, mint hitvány minőségűért. A Vásárpénztár a legcsekélyebb mennyiség, tehát egy darab állat eladását is elvállalja, de minden gazda jól teszi, ha igyekszik fuvardíj megtakarításra, amit csakis úgy lehet elérni, ha lehetőleg egész vagonrakományt küld a Vásárpénztár címére. Akinek tehát nincs egy vagonrakományt kitevő vágóállata, legjobban teszi, ha a szomszédos vagy környékbeli gazdatársait felszólítja, hogy együttesen küldjék fel az eladásra váró állatokat, az esetben azonban okvetlenül szükséges, hogy minden gazda a maga állatát valami jellel lássa el, még pedig olyan bélyeggel, amelyet az eső le nem moshat, amit letörölni vagy megsemmisíteni nem lehet. (P. o. szómyírás.) *Borjút, bárányt* leölt állapotban is elfogad értékesítésre a Vásárpénztár, azonban csak úgy, hogy a *költ* állatoknál a *fej, láb*, elválasztatlanul együtt legyen a *törzsze*, a *tüdő*, *máj* és *vese* az állatban bent maradjon és ezt a körülményt mindenkor be

kell írni, mert különben a vasút az elveszett testrészekért nem szavatol. A Vásárpénztár igénybevételeért járó díjak a legmérsékeltbbek, jóval kisebbek, mint bármely magánbizományosnak a díjai. Aki ezekről felvilágosítást akar, egyúttal a Vásárpénztárral való összeköttetés egyéb részleteit is tudni akarja, kérjen az Állatvásárpénztártól útbaigazító könyvecskét, amit díjtanul megküldenek mindenkinek.

Nagy marhavásár minden csütörtökön, de ha csütörtök ünnepre esik, a vásár előtte való napon, azaz szerdán tartatik meg. Szúrómarhavásár (borjú és bárány) kedden, csütörtökön és pénteken, de ha kedden vagy csütörtökön ünnep van, akkor az előtte való napon és ha pénteken van ünnep, akkor szombaton tartatik meg. Juhvásár minden hétfőn, ha hétfőn ünnep van, akkor kedden tartatik meg. A háború tartama alatt ezenkívül minden hétfőn és szombaton pót-marhavásárok tartatnak. Sertésvásár a vásár- és ünnepnapok kivételével minden nap tartatik, de a legnagyobb forgalom rendszerint a hétfői és pénteki vásárokon szokott kifejlődni, míg a leggyengébb forgalom szombaton szokott mutatkozni. A nagy marhavásárra szánt állatok legkésőbb 2 nappal a vásár előtt már itt legyenek, hogy a vásár előtt kellőképen kipihenhessék az út fáradalmait. Borjúkat és bárányokat úgy kell feladni, hogy az illető vásári nap reggelén itt legyenek. Juhok feladására a távolabb eső helyekről a pénteki, a közelebb eső feladási állomásokról a szombati nap a legalkalmasabb. Sertések bármely napon küldhetők. Nagymarha, borjú, bárány, vagy juh szállítmány ok így címezendők:

Állatvásárpénztár Budapest-Ferencváros, Marhavásártér.

Sertésküldemények címezése:

Állatvásárpénztár Budapest-Ferencváros, Sertésvásártér.

Levelek ugyanígy címezendők, és pedig ha sertések értékesítéséről van szó, a Sertésvásártérre, egyéb állatok értékesítési ügyében pedig a Marhavásártérre.

húsküldemények címezése: *Állatvásárpénztár Budapest Központi Vásárcsarnok.* Sürgönyeim: „Vásárpénztár Budapest”. Telefon szám a Marhavásáron: József 18-81, a Sertésvásáron: József 18-35.

A részvénytársaság elnöke *Melly Béla* dr. árvaszéki elnök. Vezérigazgató: *Demkó Dezső.*

SZÉKESFŐVÁROSI KÖZLEKEDÉSI VÁLLALAT.

A Székesfővárosi közlekedési vállalat, népszerűen: *Omnibusz-társaság,* közvetlenül a háború kitörése előtt adta el összes részvénytársaságnak 1914. július 1-én került házi kezelésszerű ellátásba az üzem, amely a lófogató

és gépjármű társaskocsiközlekedés lebonyolításával foglalkozik. A háború kitörése óta a vállalat a legnagyobb nehézségekkel küzd, de ezeken a nehézségeken a Lánchíd megnyitása jelentékenyen könnyített. Békeidőben 107 kocsival és 700 lóval, ma 52 társaskocsival és 400 lóval bonyolítja le az üzem

a forgalmat. Jelenleg mindössze két járatot tart fenn: 1. Krisztina-tér Alagút — Lánchíd — Dorottya-utca — Deák Ferenc-utca — Király-utca Liszt Ferenc-tér — Andrássy-ut — Hermína-út; 2. Széna-tér—Batthyányi-út — Fő-utca—Lánchíd—Fürdő-utca—Aréna-ut, nyáron Hermína-ut. A nyári hónapokban a Hermína-út és Vilmos császár-körút között külön járatot tart fenn. A többi járatot a vállalat a nagy nehézségek miatt kénytelen volt megszüntetni; az Attila-körút—Erzsébet-híd vonal, amelyet a Kossuth Lajos-utca — Erzsébet-hídi villamos vonal fölöslegessé tett, végleg megszűnt.

Annak a jellemzésére, hogy a Lánchíd ideiglenes elzárása, majd később a háború milyen rendkívüli mértékben érezte hatását a vállalat forgalmában, néhány adatot közlünk. 1913-ban szállított a vállalat 13,627.000 utast, 1914-ben 11,289.000 utast, 1915-ben 8,254.906 utast. A megtett kocsikilométerek száma volt 1913-ban 3,150.000, 1915-ben 1,693.000, a bruttóbevétel 1913-ban 1,545.607 korona, 1915-ben 853.489 korona. A háború előtti évben, 1913-ban még mintegy 160.000 korona tiszta nyereséggel dolgozott a vállalat; 1915-ben pedig 302,000 korona ráfizetéssel s a helyzet csak 1916-ban javult meg. A főváros 1,800.000 koronáért jutott a részvények birtokába. A részvénytársaság igazgatóságának elnöke *Bárczy* István polgármester, alelnöke *Rényi* Dezső tanácsnok, tagjai *Márkus* Jenő tanácsnok, újlaki *Müller* József és *Kelemen* Lajos bizottsági tagok. A felügyelőbizottság elnöke *Szimély* Árpád főszámvevő, tagjai *Schön* Ignác, baranyavári *Ullmann* Pál és *Winter* Lajos bizottsági tagok. A vállalat a főváros közlekedési ügyosztályának közvetlen irányítása és ellenőrzése alatt áll s a fuvarteleppel szorosabb kapcsolata van. Vezetője a fuvartelep központjában *Gátién* Hugó dr. fuvartelepi igazgató, a közlekedési ügyosztály részéről *Till* Antal tanácsjegyző. Minthogy a részvénytársasági forma nehezen illeszthető a közigazgatás keretébe, a vállalat legközelebbi forma szerint is házi üzemmé alakul át.

AUTÓBUSZ-ÜZEM.

A közlekedési ügyosztály a gépjármű bérkocsik kérdésének megoldásául egyidejűleg alternatív előterjesztést dolgozott ki a gépjármű társaskocsiknak (autóbusz) vállalati és házi kezelésben való forgalomba hozatalára. A közgyűlés 1913. végén a házi kezelés mellett döntött és 1915. március 1-én két kocsival megindult a forgalom és pedig egyelőre a székesfővárosi közlekedési vállalat üzemének a terhére. Az egyik kocsit rövid idő múlva alkalmat-

lanná vált s csak 1915. augusztus 20-ikán lehetett pótolni. Később még egy kocsit állított be a vállalat, viszont egy kocsit ismét ki kellett vonni a forgalomból. Jelenleg 1 Osztrák Daimler-rendszerű villamos társaskocsija, 2 Márta-rendszerű és 4 Benz-féle benzines kocsija van az üzemnek, azonban a gummihiány miatt csak 3 kocsit van forgalomban. Mihelyt a hiány megszűnik — ami a legközelebbi időben várható — 7 kocsival egy útvonal teljes forgalmát lebonyolíthatja az üzem és megnyithatja a budai autóbusz-közlekedést. A hét kocsin kívül még 4 Büssing-rendszerű és 5 villamos Osztrák Daimler-rendszerű kocsit rendelt meg az üzem. Ezek az autóbuszok legközelebb elkészülnek. Bizonyos, hogy Budapest legkiválóbb közlekedési eszköze rövid idő múlva az autóbusz lesz. Az autóbusz üzemnek 1915-ben 1200 korona vesztesége volt, 1916-ban azonban már jelentékeny nyereséggel dolgozik a vállalat és az eredmény a jövő szempontjából rendkívül biztató. Az üzem irányítói és ellenőrzői a közlekedési ügyosztály részéről *Till* Antal tanácsjegyző és *Bárány* Ervin mérnök; vezetője *Gattein* Hugó dr. fuvartelepi igazgató.

FÜGGELÉK.

MAGYAR KIRÁLYI FOLYAM- ÉS TENGERHAJÓZÁSI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG.

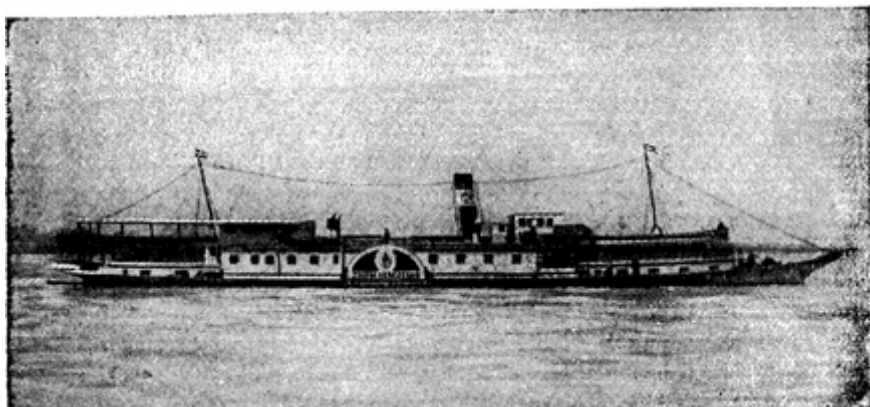
Huszzonegy esztendeje, hogy az 1894. évi XXXVI. t.-c. alapján a Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság a Magyar Általános Hitelbank és a Magyar Leszámloló és Pénzváltóbank közreműködésével megalakult azzal a rendeltetéssel, hogy a független magyar folyamhajózás alapját megvesse. A magyar királyi államvasutak kevésbé számottevő hajóparkját vette át az új vállalat, de nyomban hozzáfogott annak fejlesztéséhez és elég gyorsan sikerült is terjeszkedését lehetővé tenni. Eddig elért sikereit legjobban igazolja, hogy ma már 59, összesen 24.960 indikált lóerővel bíró gőzhajója, 336, összesen 1,850.200 q. hordképességű uszálya, 108 állóhajója, 2 gőzkompjja, 1 kotróhajója és 1 mentődergelyje van. Megjelenése a Dunán nagy fontosságú volt, mert lehetővé tette folyamközlekedésünk fokozatos javítását s aránylag lassan fejlődő vasutaink egyes vonalainak mentesítését, olcsóbb szállítást, számos viszonylatban új összeköttetéseket létesített, amelyek Budapest környékét frekváltá tették. A magyar királyi folyam- és tengerhajózási r.-t. közgazdasági jelentőségét nem nehéz megvilágítanunk. íme egy kimutatás üzemi vonalainak hosszáról:

a Dunán Regensburg-Sulina	2382 km.
a Dunaágakon.....	222 „
a Tiszán Szolnok-Tiszatorok.....	327 „
a Dráván Barcs-Drávatorok.....	151 „
a Száván.....	604 „
a Bosuton Spacsva és Studva.....	79 „
a Béga csatornán.....	115 „
a Ferenc csatornán.....	123 „
a Ferenc József csatornán	70 „
a Borcea csatornán.....	104 „
a Macin csatornán.....	112 „

összesen: 4289 km.

A vonalak és viszonylatok elosztásából is látható, hogy a társaság egyformán szentelt figyelmet nemcsak a belforgalomnak, hanem külső kereskedelmünk szempontjából Középeurópának és a Keletnek is.

Huszonegy éves múltjára büszkén tekinthet vissza a társaság. Mint említettük, különös figyelmét fordította a keleti forgalomra, amelynek intenzív fejlesztése a különböző átrakási forgalmak, valamint a bolgár vasutakkal való köteléki forgalom útján vált lehetségessé. De a nyugati kiviteli forgalomban a mezőgazdasági termékek és iparcikkek, nevezetesen gabona és őrlemény szállítása körül is jelentékeny szolgálatokat tett a társaság. A Célforgalom szempontjából különösen értékes az egyre fejlődő helyközi összeköttetése Budapestnek a tőle nem messzire eső dunamenti helyekkel, Visegrád—Nagymaros—Esztergommal. Eltekintve attól, hogy ezekkel a járataival feltárta Bu-

„Zsófia hercegnő” yacht.

dapest környékének szépségeit s azokat könnyen megközelíthetővé tette, lényegesen elősegítette Budapestnek élelemmel való ellátását is. Hogy ez mily fontos szempont, arról éppen a világháború győzött meg. Magyarország szépségeiről szólva, meg kell emlékeznünk a Vaskapu Jíazánszoros felé irányuló személyforgalomról is, amelyet a társaság szép termes gőzösei bonyolítanak le. Nem hagyhatjuk megemlítés nélkül a Budapesten létesített sétahajójáratokat sem (Augusztai hajó), amelyeknek különösen idegenforgalmi szempontból nagy jelentőségük van, de emellett fontos hivatást töltenek be különösen a mostani háború alatt, amidőn új alkalmat nyújtanak az otthon rekedt közönségnek üdülésére.

Külön nevezetessége a társaság hajóparkjának a „Zsófia hercegnő” luxusgőzös, amely a maga pompás és kényelmes berendezésével egyedül áll a dunai folyamhajók között. A hajó 1914-ben bocsájtatott vízre s első útját Lajos bajor királlyal és családjával tette meg. Ez idő óta nem egy koronás uralkodó és az európai uralkodóházak számos tagja tisztelte meg jelenlétével. A gőzösnek igen fontos szerep jutott a mai világháborúban is. Ez a szereplése azonban később lesz ismertető.

A magyar királyi folyam- és tengerhajózási részvénytársaság 10 millió korona részvénytőkéjét 1914-ben emelte fel 15, s 1916. évben 20 millió koronára, mely újabb tőkeemlést nagyarányú fejlődése s a háború után következő terjeszkedési lehetőségek *teszik* indokolttá. A *háború* a Duna nagy fontosságát ismételtén igazolta s az új gazdasági alakulások, Magyarország jövőendő szerepe Középeurópa keretében folyamhajózásunk újabb nagyarányú terjeszkedését fogják lehetővé tenni.

A társaság fejlődéséről az alábbi statisztika nyújt szemléltető képet:

Év, járatok mélyjárat száma	ezekből szem. árú forg. 1000 K-ban	szem. megített ut km.-ben	Bevételek		
			szem. árú forg. 1000 K-ban	szem. árú forg. 1000 K-ban	
1895	2323	1851	310.212	142	1948
1896	3982	2302	762.362	490	3360
1897	4887	3242	762.362	490	3360
1898	5270	3546	878.072	658	3928
1899	5083	3258	869.379	626	3504
1900	4976	2971	826.904	526	3569
1901	4629	2773	849.206	530	3690
1902	4474	2912	832.001	640	3941
1903	4724	2918	864.265	633	4205
1904	4606	2773	851.190	682	3999
1905	4562	2868	838.167	686	4117
1906	4912	2984	922.949	720	4582
1907	5166	2836	944.804	762	5666
1908	5308	2920	918.775	786	4970
1909	5768	3196	974.020	799	6568
1910	5932	3457	1010.075	916	6556
1911	5724	3194	1041.435	990	7240
1912	6102	3342	1033.134	1067	8091
1913	5898	3286	1614.955	698	7589
1914	5468	3342	779.731	771	9134

kárpótlást talált a társaság az áruforgalom jelentékenyebb fejlődése révén, noha a járművek nagyrésze a hadvezetőség rendelkezésére bocsátott, melynek szolgálatában az elért kiváló teljesítményekkel a hadvezetőség teljes elismerését érdemelte ki. Az újabb időkben kedvező kilátások mutatkoznak nemcsak az áruforgalom, hanem a személyforgalom szempontjából is. Ez a nagy jövőre hivatott vállalatunk reménységgel tekinthet a jövőbe. Amint a múltban jól végezte feladatát, remélhetően a jövőt illetően is igazolni fogja azt a bizalmat és megbecsülést, amelyben nemcsak itt az országban, hanem a

CS. KIR. SZAB. DUNAGŐZHAJÓZÁSI TÁRSASÁG.

Ha a dunai gőzhajózás történetét le akarjuk írni, egyben a Dunagőzhajózási Társaság történetét mondjuk el. A Dunagőzhajózási Társaság alapításának gyakorlati keresztülvitelére az első lökést Andrews John és Prichard József angol hajóépítők adták meg, akik 1828-ban kizárólagos szabadalmat nyertek Ausztriában egy javított szerkezetű gőzhajóra. Az első hajó építési költségeinek megszerzésére körözüvényt bocsátottak ki, amelyben 200 darab 500 pengő forintos részvény aláírására hívták fel a pénzköröket. Puthon báró felkarolta a tervet és az ő buzgóságának volt köszönhető, hogy még 1828 folyamán 178 darab részvény elhelyezést talált. A részvényjegyzők között volt I. Ferenc császár, Ferdinánd trónörökös, Metternich herceg, a monarchia legelső bankárai stb. Az alakuló közgyűlést 1829 március 13-án tartották meg, amelyen elhatározták, hogy minden részvényre 20 százalék befizetést követelnek. Az építendő hajót a társaság az építőknek adta bérbe és az ő feladatuk volt a hajózási engedély megszerzése is. 1830 szeptember 13-án az eső gőzhajó megtette a próbautat és ennek alapján a szabadalmat Ausztria és Magyarország területére 15 év tartamára megadták. Nagyon természetes, hogy a hajózás kezdete sok nehézséggel járt. Mindazonáltal a bérlők meg tudták fizetni az első év hasznából a megállapított 9000 forintos haszonbért. Ez a körülmény bátorítón hatott és tervbe vették két új hajó építését és e célra 320 darab új részvényt bocsátottak ki.

A Dunagőzhajózási Társaság fejlődésének tulajdonképpeni alapját gróf Széchenyi István vetette meg. Az ő agitációjának és munkálkodásának köszönhető, hogy a bécsi központi kormány figyelme a társaság kereskedelem-politikai jelentőségére terelődött, aminek eredménye a társaságnak nyújtott többféle kedvezmény volt. A D. G. T. figyelme az Aldunára és a Levanteira kezdett terelődni, de közben nem hanyagolta el a tulajdonképpeni dunai hajózást. 1835-ben építették az óbudai hajógyárat és az újpesti téli kikötőt. 1840-ben a társaság közgyűlése felhatalmazta az igazgatóságot, hogy a hajóépítést a szükséghez képest végezze. Ugyanakkor a Levante hajózás kérdése is

rendeződött és ennek eredményeként az osztrák Lloyd megvette a D. G. T. feketetengeri hajóparkját. A vételár 560,000 forint volt. 1846-ban a társaság 35 évre kizárólagosságot kapott a Dunán és mellékfolyóin a gőzhajózás gyakorlására. 1852-ben a társaság megszerezte a pécsi kőszénbányákat és 45 esztendőre a mohács—pécsi vasút szabadalmát. 1856-iban a párisi szerződés szabad hajózást proklamált a Dunán és ezzel megsemmisült a társaság szabadalma. A társaságot évi 1,920,000 forint kamatbiztosítással kárpótolták, ami úgy értendő, hogy az osztrák kormány kötelezte magát a költségek, leírás, kölcsönkamatok és törlesztéseik levonása után fennmaradó évi tiszta nyereséget az emiuttal összegig kiegészíteni. Ez a megállapodás később a társaság hátrányára megváltozott. Számos tárgyalás, egyezmény következett ebből folyóan. 1873-ban a társaság magához váltotta az Egyesült magyar gőzhajózási társaság aktíváit és passzívait.

Nyugodt tempóban évről-évre fejlődik a társaság és megfelelő osztalékot tud fizetni, anélkül, hogy az állam segélyére apellált volna. 1890 felé azonban ismét kedvezőtlenebbre fordult a társaság helyzete és 1891-ben egyezményt kötött a sorsán. Ez az egyezmény abból a szempontból fontos, hogy évi 500,000 forint hajóberuházásra kötelezi magát benne a társaság és ez a kötelezettsége segítette elő, hogy a Dunán a legnagyobb hajóparkot teremtsen meg és nagy organizációkkal biztosítsa magának mindenkorra a vezetőserepet.

Hogy gazdasági szempontból mit jelentett és jelent ma is a D. G. T. nagy szervezete, óriási hajóparkja, azt felesleges bővebben magyarázni. A D. G. T. igen sokat tett közgazdaságunkért és mindenkor szem előtt tartotta a magyar nemzeti érdekeket. A magyar bel- és külkereskedelem fejlődése az ő nevéhez is fűződik, épp úgy, mint a magyar államvasutak kifejlődéséhez. A D. G. T. ma az összes dunai forgalom *60 százalékát bonyolítja le*. Ez az adat beszédesebb minden jelzőnél és élénkebben dokumentálja a vállalat nagyszerű fejlődését, mint akárhány hangzatos szólam.

A most dúló világháború alatt egész flottájával a hadvezetőség szolgálatában állott a mozgósítás első napjától kezdve.

Az első halottja a monarchiának az első es. kir. szab. dunagőzhajózási társaság egyik kapitánya és kormányosa volt.

Személyzetének nagy része kitüntetésben részesült. A társaság szállította és szállítja járműveivel a csapatokat, hadfelszereléseket, muníciót. A háborúnak viszontagságait úgyszólván a társaságnak hathatós tevékenysége tudta elviselhetővé tenni, amennyiben a Duna szabaddá tétele után az Aldunáról Ausztriába, Németországba és hazánkba irányított gabonaforgalom legnagyobb részét az ő járművei bonyolították le. Ezáltal Középeurópa közéletmezésének nélkülözhetetlen hatalmas faktorává lett.

A vasúti forgalom lényeges redukálása tetézte a társaságra háramló fel-

adatokat, mert hiszen a víziúton való közlekedés volt az egyedüli, amely a közgazdasági szükségleteket kielégítette.

A társaság azonban nemcsak a háborúban, hanem fennállása óta mindenkor árvízveszedelem, vagy közlekedési mizériák alkalmával derekasan helytállóit és az ország, székesfőváros követelményeinek eleget tett.

Az első es. kir. szab. dunagőzhajózási társaság volt az első, amely hajóparkját a veszélyeztetett vidékek lakosságának rendelkezésére bocsátotta, a mentési munkálatokat hathatósan végezte, miáltal hervadhatatlan érdemeket szerzett.

A fővárossal való partbérleti szerződések, amelyekből a főváros évenként tekintélyes jövedelmet huz, a forgalom fejlesztését megnehezítik, amennyiben a berendezések állandósítását és modernizálását a csak évről-évre köthető szerződések gátolják.

A társaság Budapest—mohácsi, Budapest—esztergomi és Budapest—zemuni járatai, nemkülönben a helyihajózatok lényegesen segítik elő Budapest zavartalan élelmezését. 140 gőzöstől és 860 uszályhajóból áll a dunagőzhajózási társaság hajóparkja. Rendszeres személy- és teheráru járatokat tart fenn a Dunán Regensburgtól Sulináig, a Tiszán, Dráván és a Száván, nemkülönben a Bégán és a mellékfolyókon. A Dunán körülbelül 2618 kilométeren, a Dráván 151 km-en, a Tiszán 327 km-en, a Ferenc József csatornán 207, a Béga csatornán 115 és a Száván 683 km-en.

A személyforgalom 2556 km., az áruforgalom 4104 km. hosszúságú vonalra terjed ki.

A társaság óbudai hajógyára a kontinens legjelentékenyebb hajóépítő - telepe. Itt épülnek a dunagőzhajózási társaság kiváló teljesítményű gőzösei, uszályhajói, mintaszerű berendezéseikkel.

A pécsvidéki szénbányák Délmagyarország egyik legfontosabb közgazdasági tényezőivé lettek, különösen amióta a társaság nagymérvű beruházásokkal Üszögön a villamaserőre berendezett szénmosóval és több más létesítménnyel mintaszerűvé fejlesztette azokat.

A Mohács—Pécsi Vasút a Dunagőzhajózási Társaság kebelében nemcsak a széntermékek, hanem az ottani vidék közlekedésének főfaktorává lett. Mindezek számos előnyt nyújtanak a magyar ipar és kereskedelemnek és egyre fozzák a magyar közgazdaság jövedelmét és annak jelentékeny faktorait.

MAGYAR ÉLELMISZERSZÁLLÍTÓ R.-T.

A társaság 1896-ban létesült azzal a programmal, hogy Magyarországnak, a par excellence mezőgazdasági államinak élelmiszerfeleslegét a külföldi piacokon értékesítse. E célból értékes organizációt teremtett, amely számot-

tevő eredményeket tudott elérni. A vállalat fiókokat létesített Berlinben, Boroszlóban, Londonban és Bécsben, majd a főváros és az export céljaira egy teljesen modern, nagyszabású hűtőházat létesített nagy beruházással s *hűtők és fagyasztók* segítségével az egyre fejlődő Budapest élelemellátásának hathatós segítője lett.

A háború kitörése új feladatok elé állította a társaságot, amelyeket sikeresen meg is oldott s működésével az intező tényezők elismerését vívta ki. A háborús feladatok megoldása céljából bővült és terjeszkedett a Magyar élelmiszerszállító szervezete. A hűtő és fagyasztó telepen kívül nagy száraz raktárai tették lehetővé a központi elosztást, amelynek lebonyolítására jól bevált *gyűjtőforgalma* szolgált. A határállomásokon a társaság *kirendeltséget* létesített, amelyek a szállítás zavartalanságát segítik elő. *Nagyvágója* modern berendezései a nagyméretű feldolgozást teszi lehetővé. A vállalat a háború közel két esztendeje alatt nagy munkát végzett s számok hiányában mondhatni, óriási forgalmat bonyolított le. Budapesti telepei IX., Tóth Kálmán-utca 8—10. szám alatt vannak.

BUDAPESTI KÖZPONTI TEJCSARNOK.

A *Budapesti Központi Tejcsarnok Szövetkezet* 1883-ban alakult meg és magába olvasztotta a Gazdák budapesti tejgyejesületét. A szövetkezet VII., Rottenbiller-utca 31. szám alatt lévő telepe Budapest tej ellátásának egyik gyűjtő- és elosztó-főforrása. Túlzás nélküli megállapítható, hogy a Központi Tejcsarnok nélkül a főváros a háborús viszonyok között nem tudta volna biztosítani meg a betegek és csecsemők tej szükségletét sem.

A háború hihetetlen nehézségeket zúdított a szövetkezetre, általában a tejellátásra. A takarmányhiány és egyéb okok következtében a tejfelhozatal lényegesen megcsappant, a tej megdrágult és a Központi Tejcsarnok csak a legnagyobb áldozatokkal tudta a közönség érdekében összes fiókjait fenntartani. A főváros közéletmezési ügyosztálya ismételten vette igénybe a szövetkezetnek ezen áldozatkészségét és az illetékes tényezők megállapítása szerint a Központi Tejcsarnoknak döntő része volt abban, hogy a tej nem lett drágább és hogy a tej ellátás csődje elkerülhető volt. A szövetkezet igazgatója, *Gerlei Lajos* fővárosi bizottsági tag, ismételten tett előterjesztéseket a bajok orvoslására úgy a földművelésügyi kormánynak, mint a főváros tanácsának.

A Központi Tejcsarnok mindenkor elsőrendű gondot fordított a tejhamisítás ellenőrzésére; telepén a modern egészségügyi berendezéseknek legjava található. Békeidőben a tejen kívül a legkitűnőbb minőségi habtejszint,

kávétejzsínt, vaját, tejfelt és túrót készít és hoz forgalomba; a pasteurizált tej és a Székely-féle gyermektej ugyancsak a szövetséget telepéről kerül ki.

A Központi Tejcsarnoknak fényesen berendezett helyisége van az Erzsébet-téri kioszkban, a Városligetben, az állatkertben és másutt. A háború után a szövetséget nagyszabású és a modern technika és higiénia legmetszebbmenő követelményeinek megfelelő telepet fog építeni az e célra magánkézből megszerzett hatalmas telken.

A szövetséget üzletrésztőkéje 560,000 korona (7000 darab 800 koronás üzletrész). Igazgatóságának tagjai: *Barcza* Károly (elnök), *Beer* Henrik, *Györgyey* Illés, *Libits* Adolf, *Reusz* Henrik, *Szemere* Huba, *Domony* Ödön, *Hirsch* Albert dr., *Teleki* Tibor gróf. Felügyelő-bizottságának tagjai: *Wodianer* János (elnök), *Schlichter* Izidor, *Serbán* János, *Faragó* Lajos. A vállalat rohamos fejlődése *Gerlei* Lajos vezérigazgató érdeme.

MAGYAR FA- ÉS KEFEIPAR.

A vállalat 1907-ben létesült 100,000 korona részvénytőkével, amely többszöri tranzakciók útján 400,000 koronára emelkedett. Gyártelepe, amely a szakmabeli ipar legmodernebb berendezéseivel épült, *Tiszafüreden* van és készítményei mindjobban tért hódítanak. A háború kitörésével az exportlehetőségek megszűnván, a társaság csak a belföldi fogyasztásra szorítkozik, de még ennek ellátása is a mai nyersanyagviszonyok folytán sok nehézséggel jár. A társaság a háború alatt is megállta a helyét és kedvező kilátásokkal nézhet a béke után következő idők felé. A Magyar fa- és kefeipar rt. a főváros részére is teljesít szállításokat és mindenkor megalégedésre bonyolította le a szállításokat.

Az igazgatóság a következő tagokból áll: dr. *Fülöp* Károly (elnök), báíró *Foullon* Henrik (alelnök), *Adler* Gyula, *Békés* Márton, ifj. *Kalliwoda* Ferenc. A felügyelő bizottság tagjai: *Nemes* Hugó, *Pető* Mór, *Stolmár* Géza. Vezérigazgató: *Molnár* Artúr.

A részvénytársaság központi irodája Budapesten, VII. Erzsébet-körút 37. szám alatt van.

EGYESÜLT LIPÓTVÁROSI POLGÁRI KÖR (V., AKADÉMIA-UTCA 4.)

Az *Egyesült Lipótvárosi Polgári Kör* az V. kerületi Polgári Kör és az Országos Kereskedelmi és Iparcsarnok fúziójából keletkezett 1905-ben.

Az V. kerületi Polgári Kör a Lipótváros legrégebb társadalmi és politikai egyesülése volt. 1881-ben alapította néhai *Hüttl* Tivadar és a Körből történt secesszió volt az eredete a Lipótvárosi Kaszinónak. Az Országos Kereskedelmi és Iparcsarnok 1890-ben keletkezett *Matlekovits* Sándor elnöklete alatt és az ipari és kereskedelmi érdekek képviselőtét tűzte ki célul. Csakhamar jelentékeny befolyást nyert az országos és községi politika ügyeiben és hatalmas fejlődésnek indult, amikor — 1895-ben — *Sándor* Pál állott a Kör élére. 1904-ben a Csarnok nagyarányú mozgalmat kezdeményezett a kereskedelmi érdekképviselőket tömörítő egyesülés alapítása céljából. A mozgalom eredménye volt az *Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülés* (Omke.), amely azóta az ország első kereskedelmi szakképviselő, szervezete. A közgazdasági és társadalmi, politikai érdekeknek ily módon történt differenciálása folytán megszűnt az Országos Kereskedelmi és Iparcsarnok különállásának jelentősége és 1905-ben fuzionált az V. kerületi Polgári Körrel. A fúzió annál könnyebben megtörténhetett, mert a Lipótváros polgársága akkor már egységesen tömörült *Sándor* Pál zászfaja alá, a régi Mezei-párt hívei is *Sándor* Pálhoz csatlakoztak.

Az egyesülés óta a Kör impozáns fejlődésnek indult és a főváros községi életében igen jelentékeny szerepet vállalt, Tagjainak száma állandóan emelkedik és a háború alatt különös tevékenységet fejtett ki a jótékonyág terén. A Vág-utcai népház foglalkoztató műhelye, éjjeli szállója, étkezői, gyermekotthona, tanácsadója útján, az V. kerületi általános közjótékonyági egyesület közreműködésével támogatja a reászorultakat készpénzzel, ruhával és természetben nyújtott segélylyel gyámolítja a szegényeket. Átlag 2500 adag táplálékot oszt ki naponta, foglalkoztató műhelyében több mint fél millió korona munkabért fizettek ki a háború folyamán, fentartotta a Napközi Otthont és 180.000 koronát gyűjtött össze a kerület polgárságától.

A kör elnöke: *Sándor* Pál, főtitkára és ügyeinek fáradhatatlan vezetője: *Glücksthal* Samu dr.

LIPÓTVÁROSI TÁRSASKÖR (V., LIPÓT-körút 1.)

A *Lipótvárosi Társaskör* a főváros legfiatalabb, de egyúttal legagilisabb, legrobarnosabban fejlődő társadalmi Köre. Mindössze néhány esztendő óta áll fenn, de máris előkelő hangzású nevet és tekintélyt tudott biztosítani magá-

nak. A Lipótváros polgárságának disztíngvált elemei egyesülnek a Körben; a társadalmi együvértartozás érzete családias jelleget kölcsönöz a Körnek. Ismertek művészi estélyei, a kultúrának, a jótékonyágnak hozott áldozatai. Népszerűségét és tekintélyét legjobban bizonyítja, hogy úgyszólván a legelső alkalommal három tagja került a Lipótváros egyhangú bizalmából a főváros törvényhatósági bizottságába.

A Lipótvárosi Társaskör alapítója, szervezője, lelke *Kassai* Ferenc dr., ügyvéd, fővárosi bizottsági tag. ő egyúttal a Kör ügyvezető igazgatója és elnökhelyettese. A Kör elnökei: *Molnár* Viktor ny. államtitkár és ifj. *Chotói* Ferenc dr., fővárosi bizottsági tag. Gazdasági intéző: ifj. *Stern* Sándor fővárosi bizottsági tag, pénztáros: *Hirsch* Sándor, titkár: *Madarász* Ernő dr.

KÖZPONTI DEMOKRATA KÖR (VI., TERÉZ-körút 7.)

A Terézváros polgársága korábban a mindenkori szabadelvűpárti kormányok leltárilag kezelt hive volt. 1893-ban egy 25 esztendőes ifjú, aki akkor fejezte be jogi tanulmányait, de már országos híré neve volt, egyszeriben felrázta a kerületet gerinctelenségéből, elvtelenségéből. *Vázsonyi* Vilmos dr. nevéhez fűződik a VI. kerületi központi demokrata-párt megalapítása. A polgári demokrácia zászlóbontója körül csakhamar sorakoztak a kerület független elemei, közöttük nagy számmal a kiskereskedők és kisiparosok. A párt óriási agitációt kezd és *Vázsonyi* Vilmost megválasztják a főváros törvényhatósági bizottságába. Ettől kezdve számban és súlyban hihetetlen lendülettel növekedik a párt. A községi politikában domináló szerephez jut és 1901-ben óriási többséggel *Vázsonyi* Vilmost választja meg a kerület országgyűlési képviselőjének a szabadelvűpárti *Radocza* Jánossal szemben. Ez azután az országos politikának is tényezőjévé válik és vezérének pártatlan képességei teljes erővel bontakoznak ki a parlamenti harcokban. Az 1905-iki választásoknál a kormánypárt *Hieronymi* Károly akkori kereskedelemügyi minisztert léptette fel *Vázsonyi* Vilmostal szemben; 3 napig tartott a sokáig emlékezetes választás és minden terror és presszió ellenére győztesen került ki belőle *Vázsonyi* és pártja. Ez volt az utolsó küzdelem, a kaszinópárt kétségbeesett erőfeszítése. Később *Vázsonyi* Vilmos pártja volt a kerület egész polgársága; 1906-ban és 1910-ben úgyszólván egyhangúlag jutott a kerület mandátumához és a községi politikában is döntő befolyáshoz jutott « demokrata-ipart A legutóbbi tizenöt esztendő alatt a városi reformoknak »gesz sorát kezdeményezte a párt vezére és az ő tekintélye és támogatása nélkül a községesítés elve ma is csak elv volna. A demokrata-kör nagy tekintélyét kétségkívül vezérének köszönheti, de a párt városi-tagjai közül

többen egyénenkint is kiváló szerepet játszanak a főváros községi és társadalmi életében.

A központi demokrata-kör a főváros legnépesebb köre. A kör sohasem túrte meg a hazárdjátékot és a tagdíjából fedezi összes kiadásait, sőt a kerület jótékonyági intézményeit jelentékeny összegekkel támogatja. A háború alatt fokozottabb mértékben hoz áldozatot a kerület szegényeinek s e tekintetben nagy segítségére van a VI. kerületi általános közjótékonyági egyesület, amelynek célja: a VI. kerületben lakó szegényeknek étellemezési, felruházása és pénzzel való segélyezése, valamint a VI. kerületi elemi iskolákba járó szegénysorsú tanköteles fi- és leánygyermekeknek valláskülönbőség nélkül téli ruhákkal való segélyezése. A kör elnöke és a párt vezére *Vázosny* Vilmos dr. Ügyvezető elnök: *Leittier* Adolf dr., társelnökök: *Biró* Henrik, *Lédermann* Mór, *Pető* Sándor dr. és *Vielwenig* Lajos. Főtitkár: *Pusztai* Károly, pénztáros: *Guth* Samu dr.

ERZSÉBETVÁROSI KÖR (VII, ERZSÉBET-körút 43.)

Egyike a főváros legrégebb egyesületeinek. Alapítója és lelke *Ehrlich* G. Gusztáv, aki a kerület polgárságának minden ügyét-baját ismeri és orvosolja.

Az Erzsébetvárosi Kör, mint az ország legnagyobb választókerületének vezető köre, jelentékeny szerepet játszott mindenkor úgy az országos, mint a községi politikában. A parlamentben mindig a kör jelöltje képviseli a kerületet, a VII. kerületi törvényhatósági bizottsági tagok túlnyomó része a kör tagjai közül kerül a közgyűlésbe. A törvényhatósági bizottság közgyűlésének több mint hatodrészt tesz ki az Erzsébetváros és ezzel együtt az Erzsébetvárosi Kör képviselői, de a számbeli súlynál is jelentékenyebb a kör vezetőinek egyéni súlya, szerepe. E tekintetben elegendő, ha *Ehrlich* G. Gusztáv és *Paksy* Béla országgyűlési képviselők kiívül a törvényhatósági bizottság ifjabb generációjának legkiválóbb tagjára, *Junker* Pál dr.-ra hivatkozunk, aki nemcsak a választói jogról szóló törvény legalaposabb ismerője, hanem — miként azt a közelmúltban bebizonyította — az adóügyeknek is egyik legkiválóbb szakértője.

Az Erzsébetvárosi Kör a háború alatt még a békeidőnél is nagyobb mértékben folytatta jótékonyági tevékenységét. Nagy segítségére volt e tekintetben a VII. kerületi általános közjótékonyági egyesület, amelynek elnöke *Ehrlich* G. Gusztáv, másodelnöke *Dévény* Gyula előljáró, társelnökei *Paksy* Béla, báró *Kohner* Adolf dr. és *Kiss* Ferenc dr. A kör az egyesülettel együtt pénzübeli segélyeket nyújt a kerület szegényeinek, felruhazza a kerületi

iskolás gyermekeket, a téli hónapokban gondoskodik az elemi iskolásgyermek étkeszítéséről, ruhákat és cipőket oszt ki a felnőtt szegények között á általában mindenféle módon enyhíti a nyomorít. Az Erzsébetvárosi Kör elnöke *Paksy Béla* országgyűlési képviselő. Alelnökök: alsóterényi *Auer Róbert*, *Beliczay Béla*, *Nóvák István*. Ügyvezető igazgató: *Gellért Jenő*.

ERZSÉBETVÁROSI KASZINÓ (VII., RÁKÓCZI-UT 28.)

Az Erzsébetvárosi Kaszinó 1905-ben alakult *Kovács Jenő dr.* agitálásának eredményeképpen. Programjának magvát a társadalmi, kulturális és gazdasági kérdések megoldására való törekvés alkotja.

Rendszeresítette fényes helyiségeiben a művészestélyeket és hangversenyeket, melyekre jelentékeny összegeket áldoz. Ezen hangversenyeken a főváros legelőkelőbb művészei működnek közre. Képzőművészeti pályadíjat tűzött ki, melyet már sokszor ítelt oda delegált juryje arra érdemes festőművészeknek. Körülbelül 150 eredeti festményt és szoborművet vásárolt hazai művészekről, s ezzel jelentékenyen támogatta a magyar képzőművészetet.

A társasélet élénkítésére családi és társas vacsorákat s borestélyeket rendez, melyeket nagy számban látogatnak a tagok. Ezenkívül több ezer kötetből álló könyvtárt gyűjtött össze s bocsájt díjtalanul tagjai rendelkezésére.

Meg kell említenünk, mint egyik fontos alkotását az *Erzsébetvárosi Munkás-gymnáziumot*, mellyel iparos ifjoknak továbbképzésre nyújt alkalmat s melyet igen nagy áldozatokkal tart fenn.

Az Erzsébetvárosi Kaszinó volt az első polgári Kaszinó, amely nyári helyiséget nyújt tagjainak, s e végből kibérelte s pazarul rendezte be a városligeti fasorban levő óriási kerthelyiségét.

A fővárosi községi életének vezetésében is van szava a Kaszinónak. A törvényhatósági bizottságban szerepel több tagja, élükön dr. *Kovács Jenő*vel.

A háború köteleiségeiből alaposan kivette részét a Kaszinó. Sok ezer koronát áldozott jótékony célokra, képzőművészeti pályadíjainak összegét a Műcsarnoknak engedte át és 20.000 koronás költséggel járult hozzá a Magánmérnökök Országos Egyesülete hadikórházának létesítéséhez és fentartásához. A kórház céljaira díjtalanul átengedte nyári helyiségét.

Az Erzsébetvárosi Kaszinó tiszteletbeli elnöke *Beöthy Zsolt* egyetemi tanár, főrendiházi tag ; elnöke *Kohner Adolf* báró, elnökhelyettese *Gráf Vilmos dr.*, táblai bíró, ügyvezető igazgatója *Kovács Jenő dr.*, titkára *Aszódi Adolf dr.*

JÓZSEFVÁROSI KÖR (VIII., JÓZSEF-körút 46.)

A *Józsefvárosi Kör* botfai *Hűvös* Józsefnek, a Városi Villamosvasút néhai elnök-vezérigazgatójának köszöni megalapítását. Az ő nevéhez fűződik a Kör impozáns fejlődése s az ő érdeme, hogy a Józsefváros polgársága ma is egységesen tömörül a Kör vezetősége mögött.

A Kör a Józsefváros politikai és társadalmi életének központja. Döntő szerepe van minden kerületi kérdés intézésében és hatalmát, befolyását a törvényhatósági bizottsági tagok útján érvényesíti a közgyűlésen is. A Józsefváros által választott bizottsági tagok számtalan szociális problémának a megoldását kezdeményezték és egységesen támogatták a főváros tanácsát minden közérdekű törekvésében. A kultúrának szentelt tevékenysége hozta létre a Kör könyvtárát s a kulturális haladás jegyében rendez állandóan felolvasásokat és előadásokat. A józsefvárosi bizottsági tagok legutóbb akciót indítottak a rokkantak és hadiárvák érdekében. A Kör kényelmesen, előkelően berendezett helyisége a *Budapest Józsefvárosi Kör rf.* házában van. A tagok összejöveteleit a legbarátságosabb, legkedélyesebb, legcsaládiasabb hangulat jellemzi.

A Józsefvárosi Kör elnöke *Hátass* Géza dr., udvari tanácsos, egyetemi tanár, társelnöke *Rózsavölgyi* Gyula udvari tanácsos, nyűg. alpolgármester, alelnökök: *Kiss* József és *Filó* János, háznagy *Hűvös* Iván, főtítkár *Hajdú* Marcell dr., pénztáros Nagy Mór, ellenőr *Weinszeisz* Lajos.

A Józsefvárosi Kör a háború alatt a *VIII. kerületi általános közjótékonyági egyesület* keretén belül gyakorolta jótékonyági tevékenységét. Az egyesület célja a nyomor enyhítése. Ehhez képest működési köre általánosságban két irányú: közjótékonyági és közművelődési, részleteiben pedig a szegények élelmezése, felruházása, továbbá pénzzel vagy természetben nyújtott egyéb adománnyal való segítése. A gyermekvédelem, nevezetesen a szegény gyermekek gondozása, ruházása, élelmezése stb. A munkanélkül levők foglalkoztatása. A szegényebb néposztály művelése és nemesebb szórakoztatása stb. Az egyesület gyönyörű munkájának jellemzésére szolgál, hogy *foglalkoztató* szakosztálya a háború alatt mintegy százezer koronát fizetett ki munkabér fejében a hadbavonultak hozzátartozóinak; *felruházást* szakosztálya kétezer gyermeket látott el ruhával és cipővel; *népkonyhája* átlag ezer adagot osztott ki naponta díjtanul; *napközi otthona* naponként hatszáz gyermeknek adott ebédet.

Az egyesület elnöke: botfai *Hűvös* Iván vezérigazgató.

TARTALOMJEGYZÉK.

<i>Budapest újkora</i>	Oldal
A koalíciós főváros.....	5
községestítés és szociálpolitika.....	10
A fővárosi törvény revíziója.....	15
Pénzügyi bajok.....	20
Adóemelés felé.....	26
Törvény a főváros fejlesztéséről.....	37
Beruházási programm.....	48
Az angol kölcsön.....	60
A nagy esztendő.....	72
Községi választások.....	97
Gazdasági válság.....	111
Budapest háborúja.....	125
<i>Községi üzemek.....</i>	<i>165</i>
<i>Vállalatok, amelyek részvénytöbbsége (részvény</i> <i>állománya) a főváros birtokában van.....</i>	<i>191</i>
<i>függelék.....</i>	<i>199</i>

